

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

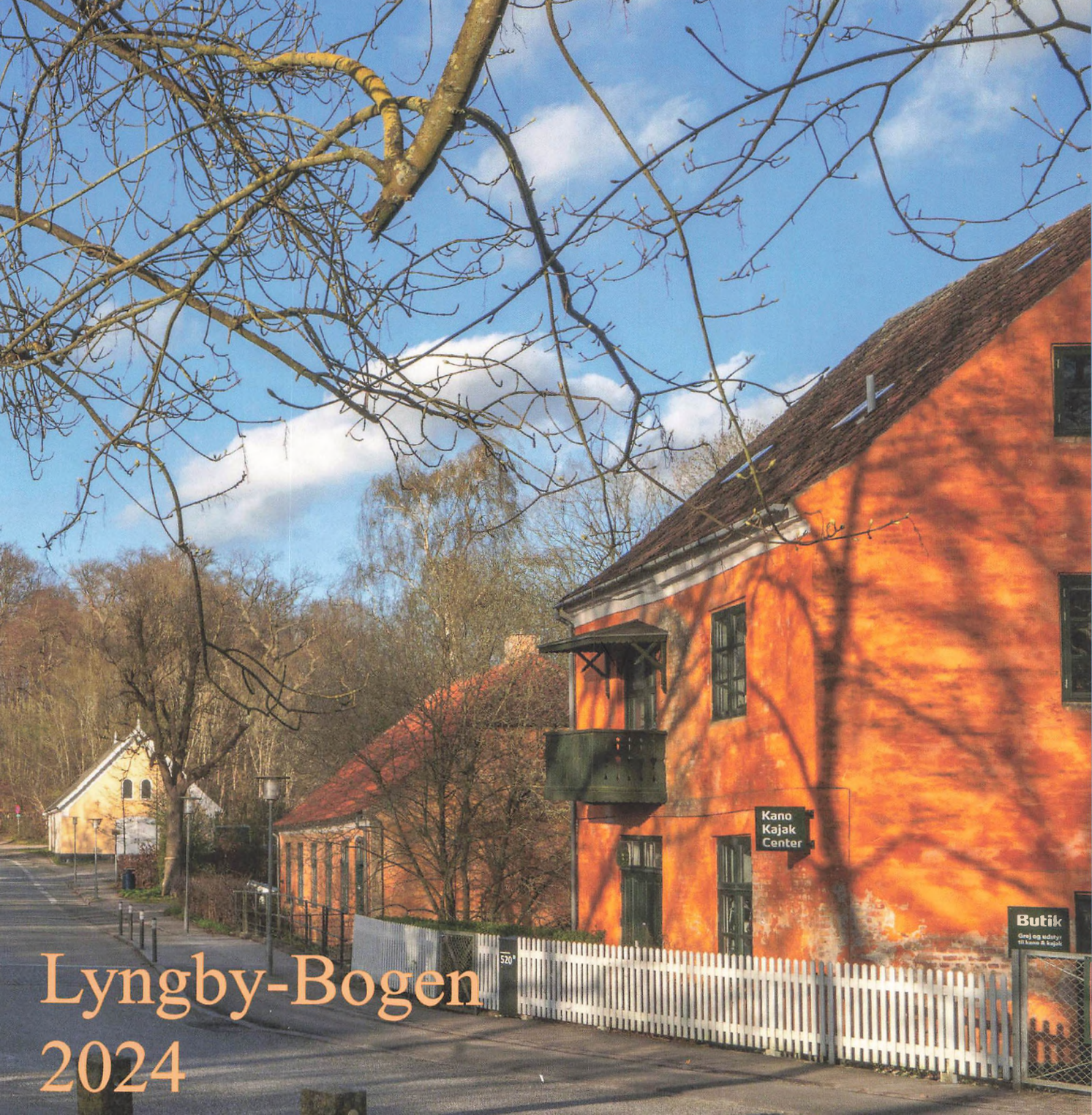
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lyngby-Bogen
2024

Kano
Kajak
Center

Butik

Gået dig nedst
til Kano & Kajak

Lyngby-Bogen

2024

Lyngby-Bogen 2024

*Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune*

LYNGBY-BOGEN 2024

© Copyright 2024. Forfatterne, Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune og Greens Forlag

Bogen er sat med Times hos Gitte Thorsted, Grafisk
og trykt hos AKA Print
Forlagsredaktør Søren Barslund
Papir G 115 g
Tryk AKA Print i 900 eksemplarer. 2024

ISBN 978 87 92588 53 1
ISSN 0107 – 7848

Ekspedition: Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, Frieboeshvile, Lyngby Hovedgade 2, 2800 Kongens
Lyngby. E-mail: stadsarkivet@ltk.dk, Greens Forlag, Østerland 2, 6720 Sønderho. Tlf. 40 33 21 00.
E-mail soerenbarslund@gmail.com, Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune.
E-mail: kontakt@lyngbytaarbaekhistorie.dk. og Greens Boghandel, Sorgenfri Torv 20, 2830 Virum.
Tlf. 4585 2000. E-mail: info@greensboghandel.dk

Omslagsfoto: Frederiksdal. Foto Henning Andersen, april 2024

En særlig tak til Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv for hjælp med Lyngby Bogen 2024.

Forlaget/redaktionen har gjort sig store anstrengelser for at overholde regler om ophavsret. Skulle der
være en utilsigtet krænkelse af ophavsretten, vil forlaget/redaktion honorere alle retmæssige krav, som
tilladelse var blevet indhentet i forvejen.

Redaktion: Niels-Kristian U. Petersen og Jørgen Reedtz. Redaktionen afsluttet 1. august 2024

Indhold

Henrik Otterstrøm

Mit Frederiksdal. 7

Ulrikka Mokdad

Billedvævning i Bondebyen. Et gensyn med
Tove Heymans væveskole. 35

Birte Lunau Nielsen

Glemte kunstnere på Lottenborgvej 60

Hans Kristensen

Plan og virkelighed – Rastrups byplan for Virum fra 1935. 74

Ole Busk Poulsen

Verdensjamboree i Ermelunden 1924. 86

Peter Hvidtfeldt

Jægerne ved Furesøen og jægerne langs Øresunds kyst 96

Signe Holm-Larsen

Hvorfor netop Lyngby? – om Jonstrup Statsseminariums
flytning i 1955. 145

Peder Kjøgø

Snublesten, QR-koder og fodnoter – en idehistorisk tilgang
til fortællinger om Lyngby Skolevæsen og Jonstrup 163

Jens Ulff-Møller

C. F. Tietgen, Caroline Amalie og Lyngby præsten

Peter Rørdams vej til N.F.S. Grundtvig 182

Tina Bech Nørregaard, Inge Schjødt og Dorete Dandanell

Kunsten i Lyngby-Taarbæk i 300 år. 205

Niels-Kristian Petersen og Jørgen Reedtz

Navne- og stedregister 320

Henrik Otterstrøm¹

Mit Frederiksdal

Frederiksdal med motorbåden Furesøen på østsiden af kanalen. Foto H. Otterstrøm.

Jeg blev født på Virum Torv! Mange gange siden har det ærgret mig, at jeg ikke blev født i Frederiksdal, som min far og lillesøster Ulla blev. Men jeg tilbragte hele min barndom i Furehus. Det ligger oven for bådeudlejningen ved siden af Den Gamle Have, og Frederiksdal var min barndoms paradis.

Min far voksede op i Furehus, min mor i Bleg-
huset godt hundrede meter længere oppe ad Sø-
bakken. I Furehus boede, foruden mine forældre,

min storesøster Inge-Lise, min lillesøster Ulla, min farfar, ferskvandsbiolog C.V. Otterstrøm, og skiftende unge tjenestepiger.

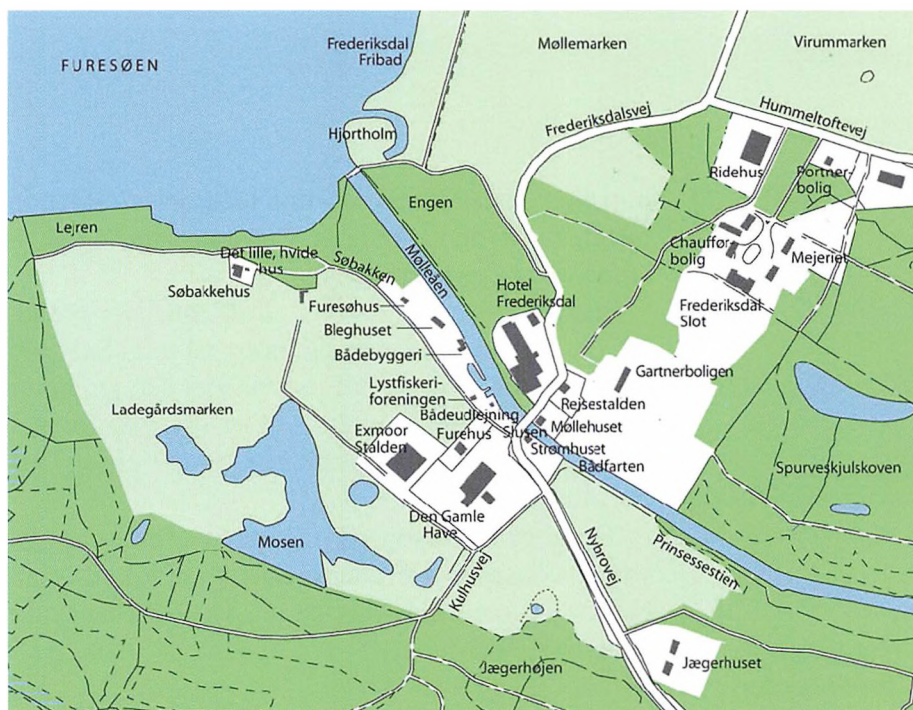
Jeg tilbragte de første 23 år af mit liv i Frederiksdal, og det satte et varigt præg på mig. Selv om jeg i dag bor i Norge, er Frederiksdal dér, jeg hører hjemme. Heldigvis overtog min søster og svoger Furehus, hvor de stadigvæk bor, og der er jeg derfor ofte på besøg.

Dette er et forsøg på at beskrive, hvordan det var at vokse op i Frederiksdal og at fortælle om husene og menneskerne, da jeg var barn og ung i 1950- og 1960-tallet.

Furehus

Furehus blev bygget i 1880'erne som sommerbolig for datteren af ejeren af naboejendommen, Villa Lecco. Bygmester var ifølge overleveringen en omrejsende sigøjner fra Sydeuropa. Huset blev bygget i en helt speciel og charmerende stil med en blanding af murværk, bindingsværk og træ. Det var – og er – stråttækt. Inde var det møbleret med gamle møbler, meget af det havde farfar og farmor anskaffet, da de blev gift. Køkkenet var gammeldags med spisekammer og et ikke alt for nyt komfur. Der var to stuer og fem værelser, men det fineste rum var verandaen, som vendte mod Kanalen og kroen.

¹ Farfar. C.V. Otterstrøm (1881-1962). Fiskeribiolog. Frederiksdal. Medstifter og bestyrelsesmedlem af Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune 1927-59.
Far. Vagn Otterstrøm (1915-76). Ekspeditionssekretær. Frederiksdal. Bestyrelsesmedlem af Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune 1959-76.

Kortet med alle de steder, der bliver omtalt i artiklen.

I haven var der mange frugttræer æbler, pærer, kirsebær, mirabeller og blommer. Der var også et morbærtræ, et kvædetræ og et mandeltræ. Op ad husets sydgavl voksede en stor drueranke – og det gør den stadig. Der var frugtbuske og en køkkenhave med grøntsager. På vestsiden var der et drivhus. Under et stort mirabelletræ havde min far bygget et fantastisk legehuse, hvor jeg tilbragte megen tid. Havens ene side vendte mod Ladegårdsmarken, hvor der de første år gik køer eller blev dyrket korn, senere gik der heste.

Furehus. 1999. Foto H. Otterstrøm.

Den Gamle Have

Den gamle Have. Ukendt fotograf.

På to sider stødte vores have op til gartneriet Den Gamle Have, „Nordeuropas største eksportgartneri“, som de kaldte sig. Det var en fantastisk legeplads. Der var „kasserne“, hvor man kunne bygge huler af kasser, „møddingen“, hvor der kunne findes spændende ting, „skyggen“, hvor der kunne graves huler i den bløde jord, „fyrhuset“ med kulbunker og det store fyr og affaldspladsen, hvor fyrbøder Kristensen tømte aske og sod fra fyret ud. Det lå og glødede som lava. Og i drivhusene var der dejligt varmt om vinteren. I „formeringen“ blev der pottet planter om, lavet stiklinger og pakket planter, her var der også kantine og kontor. Da

jeg var lille, arbejdede der ganske mange gartnere og lærlinge, men efterhånden blev der færre og færre, så til sidst var kun formanden tilbage.

I Den Gamle Have boede tre familier. I hovedhuset boede hr og fru Hansen, som ejede gartneriet, og deres tre børn, Lisbet (Putte), Søren og Tine. De var alle ældre end mig og ikke potentielle legeskammerater. I bindingsværkhuset i den tilstødende længe boede fyrbøder Kristensen og kone. I det mellemste hus boede gartneriets formand, Holger Sørensen, hans kone Åse og deres tre børn, Søren, Ole og Per. Ole var et godt halvt år ældre end mig og blev min bedste legeskammerat.

I drivhusene dyrkedes en mængde forskellige stueplanter. Jeg husker navne som Croton, Dieffenbachia, Anthurium, samt bl.a. gummiplanter og orkideer. Sidstnævnte havde gulbrune blomster og var ikke vældigt fine, men orkideer var sjældne og dyre dengang. Når planterne skulle på blomstermarkedet, blev de pakket i kasser, og der blev bøjet pilekviste over dem og de blev dækket med brunt papir. Ved pakkeriet blev de læsset i Den Gamle Haves sorte og gule lastbiler.

I den høje del boede min legekammerat Ole. Arkiv.dk.

Det gamle hovedhus som brændte. Arkiv.dk.

Når jeg skulle besøge Ole om vinteren, kunne jeg skyde genvej gennem drivhusene, det var dejligt varmt, og der var en duft af tropen.

I 1944 brændte hovedhuset og et nyt blev opført efter krigen. Det første hus i det, der nu hedder „Den Gamle Have“, var „Det lange hus på bakken“, Frederik 3's jagt- og lysthus, som blev bygget i 1600-tallet. I løbet af 1700 tallet opførte Caspar Wilhelm Wewer så hovedbygningen Wewers Lyst, der siden er brændt flere gange. Dagens bygning er fra 1940'erne. I starten af 1930'erne havde grosserer Carl H. Møller dyrepark på ejendommen.

Lystfiskeriforeningen

Det lille, røde stråtækte hus var egentlig bygget som min farfars biologiske laboratorium i 1933, men i 1948 overtog Lystfiskeriforeningen af 1886 huset. Det var meget sjældent, jeg var derinde, det var fremmed land. Der lå mange fine både, som jeg ønskede var mine. Op igennem tresserne blev der

Laboratoriet, (Lystfiskeriforeningen af 1886). Privat samling.

fanget færre fisk og drukket mere øl, og ofte så jeg, formanden vakle hen til sin Volvo, når han skulle køre hjem søndag aften.

Først holdt Lystfiskeriforeningen til på kanalens østbred. 1903. Ukendt fotograf.

Åbning af foreningens nye havn på kanalens vestbred i 1903. Furehus i baggrunden. Ukendt fotograf.

West sommerhus. Privat samling.

Bådebyggeriet

Der, hvor bådebyggeriet ligger i dag, lå da jeg var dreng en tømmerhytte, som ejedes af et ældre ægtepar. De havde et barnebarn, som jeg nogen gange besøgte og legede med. Mest spændende var det, når hr. West søndag kl. 12 affyrede sin lille broncekanon. Bådebygger Bjarne Petersen i Rejsestalden over for kroen flyttede senere sit bådebyggeri til grunden.

Bleghuset

Bleghuset var oprindeligt vaskeri for Frederiksdal Slot, deraf navnet. Tøjet blev bleget i solen på Blegen, en udendørs tørreplads. Min mor og hendes familie flyttede dertil i 1925. Da jeg var barn boede mine bedsteforældre, Henning og Valborg Funck Carlsen i den „nye“ ende og min morbror Eigil, hans kone Krista og min fætter Peter i den „gamle“ ende, som var fra 1700-tallet. I tillæg boede en overgang min morbror Mogens, hans kone Lilly og deres tre børn Ralf, Lena og Mats i et par værelser

Bleghuset. Privat samling.

over mine bedsteforældre. Huset var ikke kæmpe stort, så der var trangt om pladsen. Der var ikke indlagt strøm og vand, og toilettet var et udendørs rødt lokum med hjerte i døren. I slutningen af treserne blev huset revet ned og et nyt, i samme stil, opført af Mogens og Drude Clorius.

I Bleghuset boede som nævnt fætter Peter, og selv om han var seks år ældre end mig, var jeg meget sammen med ham. Af ham lærte jeg om fugle, fisk, insekter og lystfiskeri, om amerikansk popmusik, om våben og eksplosiver. Bortset fra mine forældre har ingen andre haft så stor indflydelse på mit liv. Jo, måske min kone.

Mormor og bedstefar i halvdøren i Bleghuset. Privat samling.

Bleghusets vægge var lidt skæve og taget slidt. Privat samling.

Furesøhus

Her boede hr. og fru Dupont, et ældre ægtepar – de var nok i halvtredserne – som jeg syntes var lidt uhyggelige. Der blev hjemme hos os snakket med forargelse om, at fru Dupont gik til bussen med

Furesøhus. Privat samling.

„udslået hår“. Sådan gik ordentlige damer ikke. Senere boede en skovarbejder i huset, men han mistede sit job ved slottet og dermed sin bopæl. Det endte med, at han truede „den unge greve“, Johan Schulin, med en pistol for at få jobbet tilbage. Schulin hentede da sit jagtgevær, og så fortrak Villy. Derefter flyttede skovarbejder Steen og hans kone Jette ind sammen med deres to døtre. Steen var kendt i Frederiksdal som en af kanofolket, som holdt til ved kroen og ved Hjortholm. Han fortalte mig røverhistorier om sin tid som sømand, så jeg må nok give ham æren for, at jeg selv stak – kortvarigt – til søs efter gymnasiet. På husets grund, ned mod Kanalen, blev „dampbådene“ lagt på land om vinteren.

Det lille, hvide hus

Her boede familien Jørgensen og efter dem „Lille Petersen“, som vi kaldte ham og hans tyske kone.

Petersen arbejdede på Atlas i Lundtofte, men havde et bijob som opsynsmand i skoven.

„Lille Petersen“ som opsynsmand oplevede jeg i fuld udfoldelse, da nogen drenge havde detoneret en stor sprængladning under et træ ved søbredden. Peter og jeg var på vej ud mod gerningsstedet, da „Lille Petersen“ kom kørende for fuld udrykning på sin NSU-knallert, mens han brugte hornet som sirene, ba-bu, ba-bu.

Jeg tror, det var sommeren 1966. Jeg spillede fodbold med mig selv på banen i Den Gamle Have og havde lige sparket bolden højt op i luften. Akkurat i samme brøkdæl af det sekund den traf plænen, lød der et voldsomt brag. Først troede

Henrik står i bombekrater. Privat samling.

jeg, at det var bolden, som var eksploderet, men fandt hurtigt ud af, at det kom nede fra Furesøen. Jeg løb ned til Peter, og sammen gik vi ud forbi Lejren (Grundene). På vejen blev vi overhalet af „Lille Petersen“ på knallert. Vi kom frem til et stort elletræ ved søbredden, som var sprængt og væltet. Der, hvor det havde stået, var nu et stort bombekrater. Det viste sig senere, at det var tre brødre fra Virum, som havde lavet bomben, muligvis med nitroglycerin. Uheldigvis for dem var en politimand ude at løbe, og han anholdt dem på stedet. Det var starten på en lang, kriminel løbebane for mindst en af dem.

Søbakkehus

Her boede skovfoged Falck og kone, de drev også et lille serveringssted. Her købte vi juletræ ved juletid. Falck husker jeg ikke så godt, men ved en anledning så jeg dem ligge i grøften på Nybrovej; her måtte de tage et hvil efter en tur på Nybro Kro.

Søbakkehus. Privat samling.

Peter, som jeg var sammen med, pirkede til dem med en pind for at se, om de var levende. Efter Falck flyttede Johan Sigismund Schulin ind, og her boede han i mange år, også efter han blev lensgreve. Først, da han i en moden alder blev gift, flyttede han til slottet.

Strømhuset

Familien Lundqvist disponerede over stueetagen i Strømhuset, den høje, gule bygning i svinget. Børge Lundqvist, som drev bådeudlejningen, boede i Lyngby, men om sommeren var han i Frederiksdal hver dag. Om vinteren kørte han taxa. Hans to søstre, Ingrid og Elly, boede her. Børge passede sluseportene, så vandstanden i Furesøen blev holdt stabil. Han havde også en ålekiste og i et udhus et stort bassin, hvor han opbevarede levende ål. Der var et stort arbejde forbundet med at passe bådene og især at øse vand ud af dem, hvis de var utætte, men især når det havde regnet. Det blev ofte gjort af Børges to søstre, Elly og Ingrid.

Elly havde haft en sygdom som barn, der førte til, at hun var lettere hjerneskadet. Men hun var til god hjælp, foruden at øse både, solgte hun agnfisk til lystfiskerne. Når jeg gik hjem fra skole, mødte jeg ofte Elly på broen, og blev mødt af hendes karakteristiske „Goddag Henrik, goddag Henrik, godt vejr i dag, godt vejr i dag!“ Hun kom nogen gange hjemme hos os for at spille klaver, ofte medbringende en pose med flødeboller. Jeg så misundeligt på dem, men hun spiste dem alle selv. På første sal boede min bedstefars bror Sidney og hans kone Signe. Han var anlægsgartner, hun var grødkone på

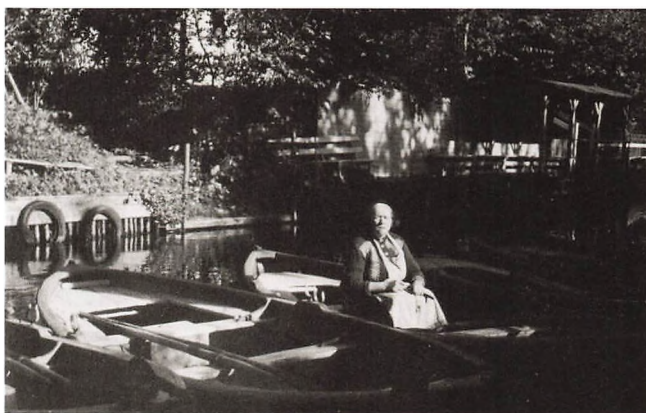

Strømhuset. 1996. Foto H. Otterstrøm.

Virum skole. De havde tre døtre, hvor især Grethe deltog i nogen heftige kortspil, som kunne udarte i slagsmål.

Grethe og hendes mand havde en kiosk på Nørrebro. Nogen gange blev de berusede og uvenner.

Da tømte Grethe kassen i kiosken og kom hjem til os. Her delte hun gavmildt pengesedler ud, mens hun græd og bandede. Jeg husker, at jeg sad som den lykkelige ejer af en 100-kronerseddel, men da hun var gået igen, samlede far pengene sammen,

Elly Lundqvist. Privat samling.

Ingrid Lundqvist øser både. Privat samling.

Møllehuset. 1996. Foto H. Otterstrøm.

lagde dem i en konvolut og sendte dem til hende. Det var surt.

I Møllehuset boede familien Nielsen. Søren Nielsen var skolelærer på Kongevejens skole. Mor var veninde med hans datter, Inger Nielsen. Den gang havde Møllehuset to stråtede længer (se oversigtsbilledet af kroen herunder), den ene rummede et bådebyggeri, den anden to små lejligheder. I den ene boede Hans Hogland, som havde bådeudlejning på krosiden af Kanalen. Ved broen havde han et lille gråt skur, hvor han sad det meste af dagen. Når han skulle pisse, gjorde han det i et øsekar, som han så tømte uden for skuret. En dag jeg gik hjem fra skole, bød han mig et jordbær af et sådant øsekar, men jeg takkede pænt nej tak.

Frederiksdal Kro

Kroen fra 1880'erne var et yndet udflugtsmål for københavnere. I 1950'erne kom mange sejlene med „dampbådene“ fra Lyngby, og i højsæsonen var det nødvendigt at bruge slæbebåde for at få alle med. Da bilismen gjorde sit indtog i tresserne, søgte folk andre steder hen, og der blev mere stille på kroen. I krohaven var der keglebane, luftgynger, skydetelt og andre forlystelser. Nogen få gange tjente jeg en håndøre ved at rejse kegler på keglebanen. Senere kom der bowlingbane i enden af dansesalen.

En nat i 1964 blev jeg vækket af far, som råbte „kroen brænder“. Jeg havde soveværelse med udsigt til kroen og kunne se, at flammerne allerede havde godt tag i hovedbygningen. Flammerne stod ud af vinduerne, og brandfolkene havde ingen mulighed for at hindre, at kroen brændte ned, men det lykkedes dem at redde dansesalen, den store træbygning ud mod Kanalen. I dansesalen var der i årene efter branden koncerter lørdag aften, hvor mere eller mindre kendte danske pigtrådsorkestre spillede. I 1968 blev dansesalen revet ned og Hotel Hvide Hus bygget. Selvom det er et rimelig pænt byggeri, passer det ikke ind i Frederiksdal. Nogen år senere var der planer om, at OK-Fonden skulle omdanne hotellet til plejehjem, men det fik min far sat en stopper for, da det var i strid med fredningsbestemmelserne, hvor der var klausul om, at der skulle drives traktørsted,

Mit Frederiksdal

Frederiksdals Kro. 1936. Privat samling.

*Frederiksdals Kro, som den også så ud i min barndom.
Postkort. Arkiv.dk.*

Frederiksdals Kro efter branden i 1964. Arkiv.dk.

Frederiksdal Slot

Frederiksdals Slot. Ukendt fotograf. Privat samling.

Kong Frederik III fik i 1668 opført et lille slot ikke langt fra Furesøen og Mølleåen. Det fungerede som sommerbolig og lystejeendom for medlemmer af kongefamilien. I 1739 overlod den danske kong Christian VI Frederiksdal til Johan Sigismund Schulin. Schulin var indvandret fra Tyskland og havde gjort karriere ved hoffet, hvor han blev Christian VI's minister og fortrolige rådgiver. I 1743 fik Schulin yderligere overdraget hovedgården og avlsbygningerne, men fik først fra 1747 skøde på Frederiksdal. Fra 1744 fik han opført den nuværende hovedbygning som sin bolig uden for København.

Slottet har altid været lukket land for mig. Her boede lensgreve Sigismund Schulin og hans hustru, Johanne. Han var en ældre herre, som vi havde meget lidt kontakt med. Jeg husker ham kun fra

en situation, en vinter. Vi løb på skøjter på dammen ved Kulhusvej, da han kørte fast i sneen på vejen med sin store Bentley. Da råbte han på os unger for at få hjælp til at skubbe bilen fri, hvilket lykkedes.

I hele min barndom var jeg kun få gange inde i slotsparken for at se Schulins private gravsted eller for at samle valnødder. Hans søn, den senere lensgreve Johan Sigismund Schulin, så vi mere til bl.a. fordi, han i mange år boede i Søbakkehus, som vi havde udsigt til tværs over markerne fra vores køkken.

Slottets gartnerbolig

I gartnerboligen bag Rejsestalden var der tre lejligheder. Inderst boede Arne Jensen med familie. Han var ansat på Statens Plantepatologiske Forsøg i Sorgenfri.

I midterste lejlighed boede familien Rosenberg Larsen, som bl.a. havde en søn nogle år ældre end

Slottets gartnerbolig. Ukendt fotograf. Privat samling.

mig. Han hed Poul, men Peter kaldte ham Svumpukkel. Han døde af leukæmi ganske ung.

I den yderste lejlighed boede kunstmaleren Knud Mühlhausen og kone med to børn Søren og Eva. Min søster Inge-Lise var veninde med Eva. Da de flyttede ud, flyttede Per og Elsebeth Bergenholz med de to børn Allan og Selma ind. De var lidt yngre end mig og derfor ikke aktuelle som legekammerater. Per Bergenholz var reklamemand, og da jeg skulle i praktik i 3. real, blev det i reklamebureauet Bergenholz & Arnesen.

Min farfar og farmor boede i gartnerboligen fra 1914-16, og her blev min far født i 1915.

Rejsestalden

Rejsestalden var oprindeligt beregnet til opstaldning af kroens gæsters heste, men i min barndom holdt bådebygger Bjarne Petersen til her. Hans hænder bar præg af nærkontakt med høvl og sav. Hans kone Irene gik til hånde, bl.a. kørte hun høvlsplån i trillebør ned til stien fra kroen til Hjortholm, hvor det blev brugt til at fylde udløbet fra mosen til Kanalen. Da Bjarne byggede nyt bådebyggeri på Søbakken, flyttede kaperkusk i Dyrehaven Russer Georg (Georg Victor Olsen) ind med sine heste. Senere rummede den Peter Ilmers klunservirksomhed.

Jægerhuset

I Jægerhuset på Nybrovej boede direktør i Bergenholz Reklamebureau AS (senere Bergenholz og Arnesen) Gustav Valdemar Bergenholtz og Kate Margrethe Franciska Alexia Bergenholtz. Det eneste jeg husker om dem var, at de havde en flot

Christian X rider foran Rejsestalden og Kronborg Is kiosken. Ca. 1930. Arkiv.dk.

motorbåd liggende i en stråtekt pavillion i haven. Deres søn, Per Bergenholz, boede i slottets gartnerbolig.

Jægerhuset. Ukendt fotograf. Privat samling.

Rideskolen/Exmoor Stalden

Lise og Erik Rønnow havde i treserne rideskole på Bisp Pedersvej i Virum, men flyttede siden til en gammel lade på Nybrovej over for Nybrogård, mens hestene gik på græs i Frederiksdal.

Vi børn havde et anstrengt forhold til dem. Fru Rønnow var en vrissen dame, som ikke ønskede børn på sine marker, og det hele toppede sig en vinter, da hr Rønnow strøede sand på vores skøjtebane ved Kulhusvej.

En sommerdag, hvor jeg var 13-14 år, gik jeg rundt i mosen mellem skoven og markerne, da fru Rønnow kom ridende forbi og sagde, at dér måtte jeg ikke være. Jeg forstyrrede fuglelivet. Da for en lille djævel i mig, og jeg svarede: „Hvorfor rider du så rundt her og ligner et fugleskræmsel.“ Den bemærkning var jeg længe meget stolt over. I 1973 fik Rønnow opført ridehallen, som ligger på Ladegårdsmarken i dag.

Rideskolen/Exmoor Stalden. Ukendt fotograf. Privat samling.

Bådeudlejningen

Børge Lundqvist hjælper en familie med at lægge til land. Ukendt fotograf. Arkiv.dk.

Børges far Jens Thorkild Lundqvist. På den anden side lå Hans Hoglands både. Ukendt fotograf. Arkiv.dk.

Både i bagstrømmen. I dag er der kun kanoer. Ukendt fotograf. Privat samling.

Baadfarten. Postkort. Ukendt fotograf. Privat samling.

Siden 1864 har familien Lundqvist drevet bådudlejning fra Strømhuset i Frederiksdal og fra engen på den anden side af vejen. I 1896 etablerede Jens Torkild Lundqvist båd- og cykeludlejning ved Frederiksdal Mølle. Da jeg var dreng, var det hans søn Børge Lundqvist, som stod for den daglige drift.

På den modsatte side af Kanalen oven for slusen drev Hans Hogland en mindre bådudlejning. Når vi skulle leje båd, var det altid Hoglands, vi valgte. Det blev sagt, at de var bedre, men om andre forhold spillede ind, ved jeg ikke.

Baadfarten

Vi kaldte dem „Dampbådene“. Det var et levn fra mine bedsteforældres tid. Dampmotorerne var siden byttet ud med dieselmotorer, men navnet bestod. De sejlede både ovenstrøms til Fiskebæk og Holte og nedenstrøms af Kanalen til Lyngby og Bagsværd Sø. For os var det ikke kun en oplevelse,

men også et transportmiddel. Når mor om sommeren skulle til købmanden i Lyngby, tog hun dampbåden til Fæstningskanalen og handlede hos købmand Graulund.

Dampbåd med slæbebåd på en travl dag. Ukendt fotograf. 1928. Privat samling.

*Dampbådene. Vinteropbevaring ved Furesøhus.
Ukendt fotograf. Privat samling.*

Baadfarten på de fire søer, Lyngby Sø, Bagsværd Sø, Furesøen og Vejlesø, tog sin start i begyndelsen af 1890'erne og har siden da, sejlet i fast rutefart på søerne. De første dampdrevne skibe sattes i rutefart i 1894. Endnu i dag sejler to af bådene fra det 19. århundrede på vore søer og kanaler. Det er „Prins Christian“ bygget i 1896 og „Prinsesse Alexandrine“ bygget i 1895. De har sejlet med damp, benzin, gasgenerator og nu med diesel. Baadfarten ejes af de tre kommuner, Lyngby-Taarbæk, Gladsaxe og Furesø og drives af Strømmå, Danmark.

Søbakken

Mit barndomshjem Furehus ligger på Søbakken. Vi kaldte den dog altid „Hulvejen“. Far mente dog, at den burde hedde „Benbrækkerstræde“, men officielt hedder den Søbakken.

Søbakken. Foto H. Otterstrøm.

Der, hvor stien drejer ned til Hjortholm, lå en Trifolium-iskiosk i et brunt tømmerhus. Huset fik Lundqvist senere flyttet ned på engen, men i mange år stod elmasten stadig og markerede stedet, hvor det havde stået. Det sidste stykke af vejen gik op til Furesøhus og „Lille Petersens“ hus, men der kom jeg kun, når vi skulle købe juletræ.

Kulhusvej

Kulhusvej går fra Frederiksdal tværs gennem Frederiksdal Storskov til Kulhus ved Frederiksborgvejen i Værløse. Da jeg var barn, stod der et hult lindetræ ved Kulhusvej. Vi var helt sikre på, at det var træet H. C. Andersens soldat klatrede ned i for at finde skatten i Fyrtøjet. På grund af de store hundeturde vi ikke klatre ned. I toppen af træet voksede et nyt lindetræ, som havde rødder ned gennem den hule stamme. Da det gamle træ rådnete og for-

Kulhusvej. Foto H. Otterstrøm.

På den lille dam nede til venstre udkæmpede vi drabelige ishockeykampe, først på gamle skøjter spændt på skistøvler, senere på kunstløberskøjter. Kun jeg havde bandyskøjter, men jeg vidste bare ikke, hvad bandy var.

Prinsessestien

Prinsessestien går fra Frederiksdal, bag Strømhuset (bådeudlejningen), langs kanalen, over Kobroren, gennem Lyngby Åmose, forbi Klopstocks eg, langs Lyngby Sø og til Lyngby. Ad den kan man cykle til Lyngby helt uden bakker.

svandt, stod det nye med en stamme af sammenfiltrede rødder. Dette træet står der stadig (i baggrunden til højre), men stammen er ved at være så sammengroet, at det er vanskelig at se rødderne.

Akkurat der, hvor manden på billedet går på Kulhusvej, blev jeg kørt ned af en gal cyklist, da jeg var fem år gammel. Det kostede en tur på skadestuen i Gentofte. Et stort ar under højre arm minder mig stadig om ulykken.

Vi havde været på aftentur til Bagsværd Sø. På tilbagevejen stod vi og så på heste, da jeg pludselig løb over vejen. En cykelrytter på træningstur mejede mig ned, så cyklen ikke kunne køre efter sammenstødet. Da vi kom hjem, fandt min mor store sår i min ene knæhase og under min højre arm. Jeg husker stadig lyden af lægens saks, da han klippede såret rent, det lød som, når man klipper i kyllingeskind.

Prinsessestien. Foto H. Otterstrøm.

Kobroen. Foto H. Otterstrøm.

Furesøen

Når man bor i Frederiksdal, så har man båd. Og når man har robåd, er Furesøen stor. I min barndom roede vi aldrig så langt som til Luknam eller Kollekolle. For det meste roede vi bare uden for Hjortholm og ankrede op i sivene. Her badede vi børn og spiste eventuelt vores medbragte mad. For at have lov til at fiske fra båd måtte man være medlem af Lystfiskeriforeningen, og det var vi ikke. Men nogen gange fik jeg lov at komme med morbror Eigil ud at fiske; både han og bedstefar tilbragte megen tid på søen. Et problem var dog, at jeg skulle sidde stille og ikke snakke. Furesøen

Klopstocks eg før grenen til venstre brækkede af. Foto H. Otterstrøm.

Furesøen ved Hjortholm. Resterne af faskinerne, som skulle holde afløbet fra Furesøen åbent i tilfælde af krig, stikker op af vandet. De stod stadig i min barndom. Foto Arkiv.dk.

Vi bader i „Hakket“ i sivene med udsigt til „Tovelilles Høj“. Privat samling.

er Danmarks 7. største og Danmarks dybeste sø, største dybde 38 m.

I senmiddelalderen hed søen Hjortholm Sø, senere Frederiksdal Sø, Fuur Sø, Fure Sø. Navnet Furesø afledes af trænavnet fyr (ældre form fur) og skal så betyde „den fyrreskovs-omkransede sø“.

Furesøen er udpeget som EU-fuglebeskyttelsesområde nr. 109. Den er rasteplass for en mængde svømmefugle: svane, toppet og gråstribet lappe- dykker, gråand, troland, hvinand, blichøne og stor skallesluger. Fiskeørn, hejre, isfugl og vandstær kan også ses, de to sidstnævnte ved Kanalen ved Frederiksdal. Endvidere krager, måger og skarv.

*Vi bader i „Hakket“ i sivene neden for Søbakkehus.
Privat samling.*

Mølleåen

Vi kaldte den „Kanalen“ med god grund for, den smalle å blev i 1887 gravet ud til en bred kanal som et led i Københavns Befæstning. Hvis slusen i Frederiksdal sprængtes, ville Furesøens vand oversvømme store områder nord for København.

Aaen ved Frederiksdal. Postkort. Arkiv.dk.

Når kroens gæster gik tur efter en solid frokost, hændte det, at de kom til et sted langs Kanalen, hvor stien var oversvømmet. Da lå vi drenge på lur med vores båd og tilbød transport mod betaling. Det kunne nogen sommersøndage være en god forretning.

Mølleåen begynder ved Bastrup Sø, hvor vandspejlet ligger 29 meter over vandet i Øresund. Mølleåen fortsætter til Farum Sø, der har forbindelse til Furesøen, Bagsværd Sø og Lyngby Sø.

I vikingetiden og middelalderen lå her møller, der malede korn, men i 1600-tallet blev de erstattet af små industrimøller. Kongen havde brug for, at de producerede våben og krudt til tidens store krige. Møllerne fik også støtte til at producere kobber, jern eller papir, så landet undgik en dyr import. Fra midten af 1800-tallet blev møllehjulene erstattet af turbiner og dampmaskiner, og Mølleåens værker blev fabrikker.

Det udviklede sig til hele små samfund med boliger, butikker og institutioner, som det kan ses ved Brede, Stampen og Raadvad. Samtidig med, at værkerne opgav vandkraft til fordel for kul, olie, gas og el, behøvede de ikke længere at ligge ved en å.

De fleste blev fortsat anvendt til erhverv til op i 1970'erne, men den hårde konkurrence fra andre industrier betød, at de lukkede et efter et, og i dag benyttes kun Strandmøllen til salg af gasser, dog produceret andre steder i landet, til industri.

De 9 kendte møller er Frederiksdal, Lyngby, Fuglevad, Brede, Ørholm, Nymølle, Stampen, Raadvad og Strandmøllen.

Før udgravningen af Mølleåen en smal snoet å. Arkiv.dk.

Frederiksdal Fribad. Ukendt fotograf.

Mølleåen i dag. Foto H. Otterstrøm.

Fribadet

I juni måned, under eksamenslæsningen, var det højsæson for Frederiksdal Fribad. Da var der så meget liv, at vi kunne høre det hjemme i haven ved Furehus.

Oprindeligt lå der en badeanstalt på den anden side af Hjortholmbugten, den blev drevet af bådeudlejer Lundqvist. Den var med kønsopdelte badebassiner ligesom ved Helgoland. Men fra 1930 lejede Lyngby-Taarbæk Kommune en eng ved Furesøen for at etablere en badestrand og sikre borgernes adgang til et af kommunens rekreative områder. Området hørte under Frederiksdal gods og blev fredet i 1943. For enden af Virum Vandvej opsatte kommunen en badebro ud i søen og anlagde en lille strandbred. Badebroen er siden blevet flyttet og forlænget.

Bakken ned fra Virum Vandvej var om vinteren en glimrende kælkebakke. Fik man god fart på, kørte man langt ud på Furesøens is. En dag, da jeg og min kammerat Thorkil sad på en bænk, så vi en lille dreng blive påkørt af en kælk. Da han skulle rejse sig op, svigtede benet. Vi løftede ham op og konstaterede, at benet var brækket, så vi bar ham

Den gamle badeanstalt. Ca. 1930. Arkiv.dk.

Henrik bader. Privat samling.

op til nærmeste hus og bankede på for at ringe efter hjælp. Da døren blev åbnet af en kvinde, var det første hun sagde: „Åh nej, én til“.

Hjortholm

Hjortholm blev grundlagt af roskildebispen omkring midten af 1200-tallet. Voldstedet bestod oprindeligt af to dele. Nærmest land har borgområdet været beskyttet af en grav, som i dag ses som en

Bugten, hvor Frederiksdal Fribad er i dag. 1919. Foto C.V. Otterstrøm.

*Hjortholm med „lagunen“, voldgraven. Ca. 1950.
Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.*

svag sænkning på marken. Bag denne grav har avlsbygninger o.l. ligget. Selve borgen lå ned mod søen og har været adskilt fra avlsgården af endnu en grav. Borgen bestod af et firesidet kompleks, som man kan se på den sten, som i dag ligger, hvor borgens porttårn engang var.

I 1535 under Grevens Fejde blev borgen beskudt med kanoner og efter kort tid overgivet. Den blev aldrig genopført, og lokalbefolkningen forsynede sig siden med sten til egne huse. I dag er der kun få murrester igen. Men roder du lidt i strandbredden, finder du hurtigt rester. Højen er ikke en del af borgen, men sand og jord, som er gravet op fra åen ved uddybning.

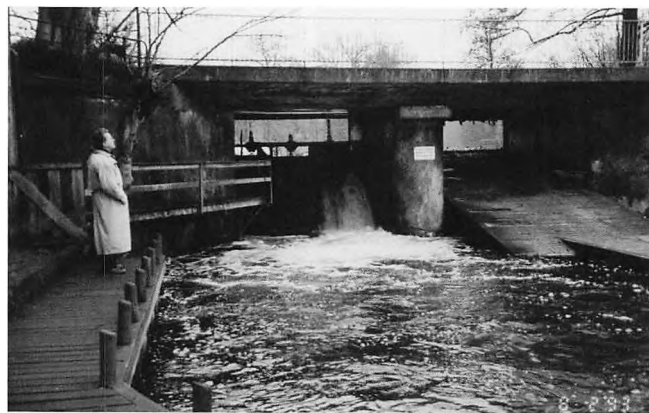
Man kan stadig i dag finde røde stykker af muren fra borgen, og vi fandt i min barndom mange knogler fra dyr og „vildsvinetænder“, som nok desværre var hjørnetænder fra tamgrise. Mor fandt

i tresseme en velbevaret pilespids af jern, som blev afleveret til Nationalmuseet. Dengang var der stadig små rester af mure, de er væk nu.

Slusen

Slusen var et paradis for lystfiskende drenge, hvis man da var i stand til at komme ned fra broen – og op igen. Her var der altid bid. Gedder, aborrer, ål og sandarter samledes inde under rampen, hvor man kunne trække kanoer op og ned. I 1950'erne var rampen smal, og man kunne fiske ned fra siden af den. Men da den blev udvidet til at fylde hele bredden, blev det værre. Problemet var, at man fiskede ned gennem sprækker, som var for smalle til, at man kunne få fiskene op. Det krævede en helt speciel teknik.

Slusen var en vigtig del af det fæstningsværk, som blev bygget rundt om København i 1880'erne. Der blev bygget et nyt stemmewærk og Mølleåen blev rettet ud og fordybet. Ved Hjortholm blev der

Bag slusen i bagstrømmen. Ca. 1960. Arkiv.dk.

bygget faskiner for at forhindre Mølleåen i at sande til.

Det hele var et led i en plan for Københavns forsvar. Ved et fjendtligt angreb skulle slusen i Frederiksdal sprænges og Furesøens vand skulle oversvømme de lave arealer, Ermelunden m.m., ind mod København og derved forhindre fjendtlig fremrykning.

I 1914 blev der lagt sprængladninger i slusen, men da Danmark blev holdt uden for verdenskrigen, slap Frederiksdal med skrækken.

Jægerhøjen

I dag kaldes den „Sneglebjerget“, men i min barndom hed den „Jægerhøjen“, muligvis fordi den ligger lige ved Jægerhuset. Fra toppen er der en fin udsigt over Den Ganle Have mod Furesøen og Virum.

Udsigten fra Jægerhøjen i 1914. Arkiv.dk.

Højen er den sidste rest af det parkanlæg, som Frederik III planlagde ved Frederiksdal Slot. Han skulle kunne køre i hestevogn til toppen af højen. Højen blev anlagt, men parkanlægget blev aldrig færdiggjort. Man kan stadig se sporene af sneglegangen. På toppen af højen står en kreds af store gamle lindetræer.

Kanofolket

I weekenderne og i ferierne fyldtes Mølleåen af kanoer med en ung mand, som padlede, og en ung pige, som lå og soled sig i kanoen, mens hun evt. spillede plader på en rejsegrammofon. Ofte havde kanoen en antenne bagerst med en rævehale. De samledes for enden af dampbådebroen neden for Frederiksdal kro eller ude i voldgraven på Hjortholm. De trak også kanoerne gennem slusen og padlede i bagstrømmen, hvor de også havde raste-

Ved „lagunen“, voldgraven. Ca. 1965. Arkiv.dk.

*Kanofolkenes samlingssted neden for kroen. 1953.
Privat samling.*

*Frederiksdal Storskov med stien langs Furesøen. 1996.
Foto H. Otterstrøm.*

*„Lejren“ hvor kanofolket lejede små grunde af greven.
1965. Privat samling.*

pladser eller til øerne i Lyngby og Bagsværd Sø. Kanoerne havde oversejl, som kunne rulles over kanoen om natten, når man sov. En del af dem havde kanoerne liggende i kanoklubber i Lyngby, Nybro eller Frederiksdal. Nogle lå på kroketpladsen ved Blegghuset.

Nogen af kanofolkene lejede små grunde i „Lejren“ ude langs Furesøens bred neden for Søbakkehus, andre i Kanalen lige inden for Hjortholm-broen. Beklædningen i godt vejr var sparsom, men om aftenen ikklædte især drengene sig gerne sorte læderjakker. „Kano-rockere“ kaldte vi dem. Min fætter Peter var en af dem, det samme var hans gode venner, Steen og Jørgen „Tarzan“.

Skoven

Frederiksdal er omgivet af skov, Frederiksdal Storskov, Nybro Skov og Spurveskjulskoven. Men selv om vi ofte gik tur i skoven til Hulsø eller rundt

om markerne, gik jeg aldrig alene i skoven, før jeg var 12-13 år. Der kunne være farlige dyr eller børnelokkere! Skovene er på i alt 200 ha. Langs med Furesøen, Bagsværd Sø og Mølleåen gælder enten, at de nuværende bevoksninger skal bevares længst muligt, eller at der ikke må plantes nåletræer. Farfar, som var formand for Naturfredningsforeningen i Lyngby, fik sat en stopper for hugsten langs Furesøen. 85% af skoven er løvtræer og resten nåletræer. 10 ha dyrkes med juletræer og pynTEGRØNT.

Iskioskerne

I slutningen af 1950'erne var der fem (5) iskiosker i Frederiksdal. Mindre kunne ikke gøre det. Tre lå i „centrum“, Premier Is, Solbjerg Is og Frederiksborg Is. Én Trifolium Is lå, hvor stien går fra Søbakken ned til Hjortholmbroen, og den femte lå ved Fribadet. Det var også en Premier Iskiosk.

Vi handlede altid hos Premier Is i svinget, den

lå nærmest, og fru Madsen var en vældig hyggelig dame. Her kunne man sidde på bænken og se på trafikken og nogen gange et trafikuheld, da svinget kom bag på mange bilister.

Det hændte, at Ole og jeg kunne tjene en is ved at rive og feje omkring kiosken søndag aften efter en travl weekend. En sodavandsis kostede 25 øre og en isvaffel 75 øre.

Det lumske sving

Svinget i Frederiksdal, hvor Nybrovej svinger over broen, har gennem tiderne medført mange trafikulykker, som har medført alt fra små buler til omkomne. Mange bilister fik lidt for god fart ned af den lige strækning på Nybrovej og pludselig kom så et 90 graders sving.

Da jeg var ca 10 år, kørte en isbil galt, og ladet faldt af. Lugerne åbnede sig, og kasser med isspinde væltede ud. Vi børn fik lov til at forsyne os, men ingen havde en fryser, så tragisk nok smeltede det

Henrik og Ralf på is-udflugt. Ca. 1960, Privat samling.

Frederiksdal med „svinget“, 1996. Foto H. Otterstrøm.

meste. En anden gang havarede en tankvogn med lud, som rendte i Kanalen. Kort efter flød hundredevis af døde fisk med bugen i vejret.

En sommersøndag, hvor vi sad foran iskiosken og nød en is, kom en folkevogn alt for hurtigt ind i svinget. Den bragede ind i autoværnet, og flere kvinder blev skadet. En anden gang kørte Politiet lige ud og ned i Kanalen. Det blev fortalt, at en arrestant reddede betjentene ud. En gang var det Virums Bordtennisklubs hold i en lille Fiat, som kom for hurtigt ind i svinget og væltede.

En morgen trillede en stjålet bil rundt i svinget. En passager blev taget hånd om af Politiet, men chaufføren stak af. Kun hans træsko stod tilbage. Vi drenge vejrede sensation, da en ung mand en time senere kom vandrede ned af Nybrovej iført strømpesokker. Vi kontaktede ham, og han indrømmede, at han havde kørt bilen. Sammen gik vi op i gartneriet, hvorfra han ringede til Politiet.

Værst var det, da et ældre ægtepar kørte i Kanalen, og en kvinde druknede. Jeg kom forbi i bussen lige efter, og så billygterne lyse op gennem vandet.

Om vinteren, når bådene var trukket på land, lagde Børge Lundqvist de ældste og dårligste der, hvor eventuelle biler ville havne, hvis de kørte lige ud i svinget.

Vores hund Sorte, som var en fyldig kongepudsel irriterede sig over bilerne og løb ud og bed i bildækkene, mens bilerne kørte gennem svinget. Utroligt nok overlevede Sorte. Også Nikita Khrusjtjov kom helskindet gennem svinget, da jeg så ham kører gennem Frederiksdal i 1964.

Frederiksdals historie¹

I middelalderen hed Frederiksdal Hjortholm. Hjortholm nævnes allerede i 1178 blandt de ejendomme, der tilhørte Esrom Kloster i Nordsjælland. Fra 1201 hørte Hjortholm under Roskilde Domkirke. Hjortholmborgen blev bygget omkring 1250 ved Furesøens bred og blev godskontor for bisperne, der ofte boede på Hjortholm. Borgen har oprindeligt bestået af to dele. Nærmest land har borgområdet været beskyttet af en voldgrav, som i dag ses som en svag sænkning i terrænet. Bag denne grav har avlsbygninger m.m. formentlig ligget.

Selve borgen lå helt ud til Furesøen og var omgivet af endnu en voldgrav. Borgen har bestået af et aflangt firesidet kompleks, hvoraf der i dag kun er svage spor. Den vestligste del er skyllet i søen. I 1535 under Grevens Fejde blev Hjortholm angrebet af grev Kristoffer og beskudt med kanoner, som det ikke kunne forsvare sig imod. Efter en lang belejring og efter at dele af murene var skudt i stykker, overgav man sig. Borgen blev aldrig genopbygget, men Virumbønderne hentede munkestenene, og nogle findes stadig i de gamle huse i Virum. Ved reformationen i 1536 blev Hjortholm kongens ejendom.

Den første industri opstod i 1650, da kongen bortforpagtede Hjortholm Mølle på meget gunstige vilkår til godsejer og senere rentemester Henrik Müller. Han fik ret til at anlægge industrielle værker, toldfrihed og eneret på at fremstille messingtråd og kobbervarer på Sjælland i 10 år. Der opstod

1 Fra Danmarks Naturfredningsforenings brochure om Frederiksdal

Frederiksdal ca. 1830. Oliemaleri af H.G.F. Holm (1803-1861). Øregaard Museet.

hurtigt et helt industrisamfund, hvor vandhjulene drev hamre og sakse, der forarbejdede kobberpladerne.

Ved Mølleåen neden for bakken, hvor „Den gamle Have“ ligger, lå der hytter til forarbejdning af kobbervarer, arbejderboliger med små haver, bryggeri og kro.

Fabrikken Hjortholm fik betydning for hele landet på grund af leverancerne af kobbervarer. Henrik Müller blev en af landets mægtigste mænd og forpagtede i 1650'erne også Nymølle for at kunne udvide produktionen.

Da Frederik den 3 i 1668 overtog Hjortholm,

ophørte industriproduktionen, og han omdøbte Hjortholm til Frederiksdal. Efter kongens død i 1670 blev Frederiksdal stillet til rådighed for Christian den 5's dronning Caroline Amalie, og industriproduktionen blev genoptaget. I 1673 startede holsteneren Hans Heuser en papirmølle i Frederiksdal, men han gik fallit. I 1693 forpagtede papirmager Johan Drewsen både Frederiksdal Mølle og Strandmøllen, men produktionen i Frederiksdal ophørte få år senere. I 1830'erne var der først stampeværk og derefter papirmølle på Frederiksdal Mølle. I 1845 ophørte industriproduktionen, så der nu kun var kormølle.

Ulrikka Mokdad

Billedvævning i Bondebyen. Et gensyn med Tove Heymans væveskole

Et lille gråt hus i Lyngby dannede i godt 24 år rammen om en ganske usædvanlig kunstske, en væveskole for børn. Det var den første væveskole for børn i Danmark – og så vidt vides også den hidtil eneste. Væveskolen lå på Lundtoftevej 18 i Bondebyen. Det grå hus var kunstneren Tove Heymans hjem, hvor hun åbnede døren for børn og unge hver eftermiddag. Derudover havde hun også gennem en årrække aftenskoleundervisning for voksne under FOF.

Igennem de år væveskolen eksisterede, blev den ofte nævnt i medierne, først og fremmest i de lokale aviser, men også i landsdækkende aviser og forskellige ugeblade. Skolen var desuden ret aner-

kendt i kunstmiljøet, fordi den virkede som igangsætter for mange af de unge talenter, der senere søgte ind på Kunstakademiet og kunsthåndværkerskolerne.

Væveskolens indehaver, en lille, omfangsrig dame med pagehår, glimt i øjet og høj cigarføring var en kendt skikkelse i kunstmiljøet i Lyngby, hvor hun boede fra 1933 til hun flyttede på plejehjem i 1987.

Efter skolens lukning i 1985 og Tove Heymans bortgang i 1988 blev der imidlertid ikke skrevet mere om hverken væveskolen eller dens indehaver, så nu må det vist efterhånden være på tide at genbesøge denne institution og gøre et forsøg på at formidle lidt af det, der gjorde den så unik.

Billedvæverske og Lyngbyborger Tove Heyman (1911-1988) blev født d. 5. april 1911 som den yngste af fire søskende i et velhavende og højborgerligt miljø i København.

Hendes far var antikvitetshandler Svend Wilhelm Heyman, der indtil sin død 1931 var i kompagniskab med Ole Haslund, antikvetsfirmaet hed oprindeligt Haslund og Heyman.

Hendes mor Sara f. Nebelong var søster til den kendte forfatter Edith Rode. Hun var den yngste af de tre søstre, Edith Rode skrev om i sine barndomserindringer *De tre små piger*.¹

1 Rode, E. *De tre små piger* (1943)

Foto Mogens Steen Jacobsen, 1979.

Lundtoftevej 18 set udefra. Foto Jørgen Gregersen, januar, 1983, tilhører Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

I årene 1930-34 uddannede Tove sig på Kunstindustrimuseets Væveskole, som blev ledet af Gerda Henning. Hun udstillede først som maler på Kunstnernes Efterårsudstilling i 1935 og 1939 og senere som væver i 1951, 1962, 1964 og 1967.¹

Tove Heyman flyttede til Lyngby i 1933, da hun som 22-årig blev gift med digteren Ulf Hoffmann, søn af forfatterægteparret Eline og Kai Hoffmann. Med sin første mand fik hun sønnen Lars i 1940. I 1943 blev Tove skilt fra sin digter, flyttede med deres søn og måtte snart efter tage arbejde på en tæppefabrik.

Nogle år senere giftede hun sig med murer Jens Ørgaard Jensen, som hun i 1946 fik datteren Trine og i 1950 sønnen Peter med. I april 1946 købte hun det lille hvidkalkede hus på Smedebakken, hvor hun flyttede ind med familien og hvor hun med

tiden skulle komme til at undervise og inspirere talrige børn, unge og voksne i vævningens kunst.²

Væveskolens oprettelse

Med den baggrund Tove Heyman kom fra, lå det ikke ligefrem i kortene, at hun nogensinde skulle behøve at udføre hårdt fysisk arbejde i Lyngbys og omegns fabrikker – eller for den sags skyld være nødt til at åbne væveskole i hjemmet for at overleve økonomisk.

Et menneske, der bryder den negative sociale arv og ved bedre uddannelse og beskæftigelse opnår en højere social status end sit ophav, kaldes en mønsterbryder eller et mælkebøttebarn.

Men hvad kalder man det, når en kvinde som Tove Heyman, der er født i et hjem med „*vaskekone, strygekone og sykone* (...) *et rigtigt rigmandshjem*“³ og som er godt gift ind i et fint litterært miljø, lader sig skille, tager det fælles barn med sig og insisterer på at forsørge sig ved sine hænders arbejde og ovenikøbet gifter sig igen med en håndværker (som hun senere også bliver skilt fra)? En normbryder?

I bogen *Frihed til at væve*, der udkom i 1979, fortæller otte kvindelige billedvævere om deres liv ved væven. Tove Heyman er den ældste af disse væversker og beretter om et slidsomt liv – først som tæppevæverske, senere fabriksarbejder og endelig forsørger i 1940'erne og 1950'erne. På et tidspunkt kan hun ikke længere holde til arbejdet på

¹ Ifølge Tekstilkunst i Danmark 1967-80 skulle TH også have udstillet på KE i 1959. En gennemgang af KE's udstillingskatalog for 1959 viser imidlertid, at hun ikke havde værker med det år.

² Rigsarkivet, Københavns Nordre Birk, Realregister nr. 21, 2. række, Lyngby, fol. 220

³ *Frihed til at væve*, Alfhejul, 1979. Redaktør Nina Bolt.

fabrikken Lama, hvor der fremstilles spiraler til sengemadrasser.

Man skulle lave titusind spiraler om dagen for at kunne holde en dagløn. Akkorden kunne jeg ikke komme op på. Pludselig en dag hvor jeg skulle klæde mig om til arbejdet, faldt jeg besvimet om. I tre måneder var jeg lam og måtte ligge i sengen.

En forstående revalideringsmand tog sig af mig, jeg fik ti væve og begyndte væveskolen for børn.¹

Det er omkring 1961/1962, at Tove får mulighed for at blive revalideret. Hun indkøber rammevæve fra Lervadfabrikken i Askov og laver også selv nogle små rammer til billedvævning, og venners og bekendtes børn begynder så småt at gå til vævning hos hende på Lundtoftevej 18. *Alle mine venners børn ville lære at væve. Så tænkte jeg, at jeg ligeså godt kunne undervise dem og andre (...) Jeg begyndte med ti børn, de ville ikke holde op igen. De blev hos mig i ti år. Da der var andre, der skulle til, måtte jeg lave flere hold.²*

Det er lidt uklart i hvilket årstal væveskolen egentlig bliver oprettet. Ifølge nogle af de artikler, der findes om væveskolen, sker det i 1963. Men ifølge andre artikler og også flere nulevende kilder begynder Toves første børnevævehold allerede i efteråret 1962. I 1972 er der således en artikel i Aktuelt om Tove Heyman og børnene³, som omtaler

Undervisning på væveskolen. Foto Jørgen Gregersen, januar, 1983.

væveskolens ti års jubilæumsudstilling på Lyngby Stadsbibliotek.

Væveskolen i 1960'erne

Billedvæveren Elisabeth (Beth) Ryde er overbevist om, at undervisningen for børn må være begyndt i 1962, for hun kan tydeligt huske, at hun som niårig begyndte at gå til vævning sammen med sin veninde Tine, hvis mor netop i 1962 havde set, at Tove Heyman efterlyste børn til et vævehold. Beth og Tine gik begge to på det allerførste hold på væveskolen, og Beth gik der i ni år. Som teenager blev hun forfremmet til at blive Toves medhjælper og fik her sin første undervisningserfaring:

¹ Frihed til at væve, 66

² Frihed til at væve, 68

³ Aktuelt (1972) 42

⁴ Baseret på bl. a. samtale med Beth Ryde 28-02-2024 og efterfølgende mailkorrespondance

Tove underviste med et enormt engagement. Man skulle gide og hun gav alt. Vi var ikke i tvivl om, at hun talte sandt, når man gennem stuerne hørte en klar stemme: „Ikke de farver sammen, det er alt for grimt“ (1). Efter nogle år blev jeg spurgt, om jeg ville være hjælpelærer på et hold om torsdagen, hvor der næsten kun var drenge. Det var lillebrødrene, som vi kaldte dem, og en enkelt pige. Det var et sjovt hold med tolvårige, der vævede de mest utrolige tæpper: „Spøgelser i mørket“, hvor spøgelserne svævede rundt på en mørkeblå baggrund med hvide stjerner. Og et andet tæppe, som forestillede en fødsel med faren på den ene side, og lægen på den anden side af den fødende kvinde. Torsdagsholdet var altid meget flittige med at væve, imens de underholdt Tove og mig med frække historier. Tove havde en fantastisk evne til at inspirere børnene til at væve de mest utrolige billeder. Selv Lyngbys borgmester blev vævet: „Fenneberg i Spring“ (2).

Inden Tove Heyman første gang slog sine døre op for vævebørnene, havde hun selv gået på et aften-skolekursus hos en lokal håndarbejds lærer for at lære at opsætte og væve på rammevæv. Selvom hun som ung havde gennemført den meget anerkendte 4-årige uddannelse fra Kunstindustrimuseets Væveskole ledet af Gerda Henning, havde hun ingen erfaring i at arbejde på rammevæven, der på flere punkter adskiller sig fra en almindelig håndvæv. Tove havde heller ikke nogen dokumenteret undervisningserfaring, men det skulle snart vise

sig, at hun var et naturtalent på det pædagogiske område. I følge Beth var det ikke fra begyndelsen Toves mening, at væveskolen skulle gå hen og blive en permanent institution. Ideen til at oprette væveskole for børn opstod lidt tilfældigt som resultat af, at Tove ikke længere kunne holde til fabriksarbejdet og at en lille pige i familien ønskede at lære at væve.

Efter at have læst mange af de artikler om væveskolen, som har været trykt i lokalaviser og dameblade gennem tiden samt været i kontakt med en række tidligere vævebørn, står det klart, at der var både forskelle og ligheder mellem undervisningen i 1960'erne og 1970'erne og de sidste år skolen eksisterede.

De første sæsoner blev der ikke alene undervist i billedvævning, men også i at væve mere brugsprægede ting på rammevævene fra Lervad. Børnene skulle igennem et helt program med bestemte opgaver, inden de var dygtige nok til at lære billedvævning: *Eleverne begyndte at væve et håndklæde med bort, derefter et kludetæppe, tæpper i zigzag og derefter billedvævning, klokkestreng og tasker*.²

Tove havde dels nogle ganske små rammevæve, som eleverne kunne sidde med i skødet og støtte mod bordkanten under arbejdet, dels havde hun større rammevæve, som stod på ben ude på gulvet. Der var mulighed for at væve forskellige former for beklædning, klokkestreng og tøj til tasker på rammevævene. En rammevæv er en stærkt forenk-

1 Ryde, E. Rapport 1/2011, 13

2 Udateret avisudklip fra lokalavis, 1963/64

En af Beths små vævninger fra begyndelsen af 1960'erne.

En rund prøve vævet af Tove Heyman som gave til Beth.

let udgave af en skaftæv, idet der ikke anvendes skafter og tramper til skeldannelse, men derimod en speciel kam. Til gengæld er denne væv forsynet med drejelige bomme, hvilket tillader opsætning af længere trend end på den endnu mere simple billedvævsramme, hvor der højst kan opsættes trend i det dobbelte af rammens længde. Rammevæven er velegnet til brugsting som eksempelvis viskestykker, tørklæder, små tæpper og måtter, men der kan kun væves i lærredsbinding på den. Den kan også bruges til billedvævning.

Det ser ud til, at det i de første år af væveskolens levetid var obligatorisk for eleverne at lære at væve brugsting, inden de fik lov til at kaste sig ud i de mere frie billedvævsteknikker. Beth fortæller:

Da jeg startede hos Tove begyndte jeg med at væve et lille gæstehåndklæde, og efter det en bade-måtte i tynde stofstrimler. Dette var en øvelse i at sætte rammevæv op og for at lære at lave lige kanter. Efter dette startede billedvævningen. Vi vævede med uldgarn og med klude.¹

En anden forskel på væveskolen i begyndelsen og i dens senere år var, at der i de første år også blev vævet bånd på spjældvæv og i brikvævning, spundet uld på rok og farvet garn og klude ude i køkkenet.

Mette Norup (nu Mettebjørg Nicola Poulsen) fortæller:

1963/64 til 1973 vævede jeg hos Tove i Bondebyen. Jeg husker dunterne, vi havde alle en rød

¹ Ryde, E. Rapport 1/2011, 13

Mette Norup væver på rammevæv. Foto Per Wilmann, Dagbladet Aktuelt, 03-05-1964.

At være vævebarn i 1970'erne

Camilla fortæller:²

Jeg gik til vævning hos Tove Heyman i ti år, fra efteråret 1973 og til 1983. Så jeg begyndte som seksårig og sluttede, da jeg var fyldt 16 og gik i gymnasiet. I 2.G. blev der for travlt med lektier og ungdomslivet til at gå på væveskolen, men jeg gik da til vævning igennem hele 1.G., selvom jeg ikke så tit kunne nå at være der til tiden.

Så vidt jeg husker, gik jeg om onsdagen. Jeg ved ikke, hvordan det oprindeligt kom i stand, at jeg skulle begynde til vævning, men min mor har jo nok hørt om væveskolen via sit netværk og tænkt, at det lød sjovt. Kan huske, at Tove havde en assistent, men ikke hvem, måske var det Beth?

Jeg husker det som et dejligt sted, trygt og hyggeligt. Duften af tjæregarn. Ro i en hverdag hvor der jo ellers sikkert har været mange krav. Det gav mig ro at væve, lidt som når man i dag sidder og læser. I starten havde jeg lidt ondt i maven når jeg skulle derned, sikkert fordi Tove var „lidt skrap“. Men jeg elskede det dernede. Sikkert fordi at der kunne jeg være mig selv, kun mig. Ikke noget andet man skulle.

Dengang jeg gik der, skulle vi ikke først væve brugsting, fx et håndklæde, viskestykke eller hals-tørklæde. Som jeg husker det, var der ingenting først, vi gik direkte til billedvævning. Jeg ved ikke, om jeg startede med garn eller klude. Men når jeg ser på mine billeder i dag, ser det ud som om de første er vævet med klude. Derefter både klude og

2 Baseret på samtale med Camilla Westh Welling d. 04-04-2024 og på efterfølgende skriftligt interview

plastikspand med en masse garndunter. Jeg holdt meget af at væve, det var meditativt.

Det hændte af og til, at jeg fik lov til at låne en af Toves store gulvvæve til større ting. Jeg købte garn fra Læsø, det var råhvidt, så vi bestilte sammen farvepigmenter fra Tyskland, og så gik jeg ellers i gang med at farve garnet i en kæmpe stor gryde. Jeg prøvede også at farve med lav og andre planter. Jeg vævede kludetæpper med figurer. En munkekutte, og en anorak, en rygsæk, små billeder etc. Desværre fik det meste møl på et loft hvor det lå i plastikposer.¹

Mette blev – ligesom flere af de andre dygtige vævepiger – hjælpelærer for Tove i nogle år efter at være fyldt 15.

1 Brev fra Mettebjørg Poulsen til forfatteren august 2023

Vævebillede af Camilla Westh Welling. Foto ca. 1975.

Tove Heyman på sin veranda. Foto sandsynligvis Jørgen Gregersen ca. 1978-80.

garn. Tror måske, at jeg fik lov til at tage en ramme med hjem, men kan ikke erindre at have siddet hjemme med væven. Så jeg har nok udelukkende vævet hos Tove. Jeg begyndte at væve større billeder på selskabsvæv som 11-12-årig.

På mit hold var vi blandede i alder og jeg synes, at der sad børn „alle steder“. Nogle i sofa, nogle ved bord og nogle på selskabsvæv, men det præcise antal elever kan jeg ikke huske.

Da jeg var lille, vævede jeg nok mest det jeg så. Hund, hus, sommerhus, små landskaber.

Jeg er ikke særligt god til at tegne, så det er nok derfor at jeg, da jeg blev lidt større, lavede mere landskaber end andet. Fotos brugte jeg meget til sidst, igen fordi jeg ikke er så god til at udtrykke det jeg gerne vil med en tegning. På den måde kunne jeg væve et minde, der betød noget for mig fra en rejse eller lignende. De sidste billeder jeg har vævet hos Tove var i klude og lavet på selskabsvæv. Det allersidste jeg har lavet, vævede jeg i ca. 1987 og det var igen et motiv fra et lysbillede taget på en rejse, som jeg tegnede af og lavede i klude.

Tove stillede krav til at vi lærte håndværket og teknikkerne. Hun var ikke bange for at sige til os, hvis vi skulle lave noget om. Kan huske hendes blik ned på noget man havde lavet og så: „DET der, det kan du godt pille op“

Og det mener jeg positivt, måske blev man lidt overrasket i starten. Men jeg mener, at det er en supergod ting, at hun ikke bare stod og klappede af alt hvad man lavede.

Med hensyn til hvilket motiv man ønskede at væve, så tror jeg egentlig aldrig hun ytrede en

holdning til det, men hun prøvede altid at lokke vores fantasi frem. Fantasien ændrer sig jo med årene. For mig var det tydeligt, at de børn der gik i de små klasser, havde en mere blomstrende fantasi, men så snart de blev ældre, blev det sværere for Tove at lokke en idé frem til hvad de ville lave.

Jeg kan huske, at hun vævede sin egen begravelse, en cykeltur mm. Det jeg nok mest husker er hendes humoristiske, nede-på-jorden-tilgang til livet.

På spørgsmålet om, hvad væveskolen har betydet for hende som barn, ung og voksen svarer Camilla: Måske en sikkerhed i min kreativitet. At man kan noget med sine hænder. Kan stadig den dag i dag, når vi taler om den tid, mærke gobelinpinden i mine hænder og følelsen af trenden mellem mine fingre. Jeg fik en selskabsvæv foræret af Tove, da jeg holdt op, og jeg har den endnu. Jeg har vævet 2-3 mellemstore billeder på den. Efter jeg holdt op hos Tove, har jeg vævet en smule, men det er mange år siden. Nu hvor vi sidder og taler om tiden på væveskolen, får jeg megameget lyst til at væve igen.

Væveskolen i 1980'erne, Ulrikkas egen beretning¹

Da jeg som otteårig sammen med tre andre små piger begyndte til vævning i september 1980, var Tove Heyman gået helt væk fra at undervise de nye

Undervisningssituation jan. 1983, Camilla Westh Welling ses i rosa trøje i billedets forgrund i færd med at væve yndlingsmotivet et landskab fra en rejse. Foto Jørgen Gregersen, januar 1983, tilhører Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

Camilla Westh Wellings landskabsvævning, som hun har gemt siden 1983. Det er det samme landskab, som ses på væverammen på billedet ovenover.

¹ Delvist baseret på U. Mokdads artikel i Rapporter 1/2011, 17-18

elever i at væve viskestykker og halstørklæder på rammevæve, og fokuserede i stedet udelukkende på billedvævning. Vi skulle gå på tirsdagsholdet fra kl. 15-18. Der var omkring ti piger i alderen 7-14 år på holdet.

Jeg havde aldrig før været på besøg hos en kunstner eller i det hele taget mødt noget menneske, som lignede Tove: Hun var en lille gammel kone, der var fuldkommen kegleformet og havde en lang, teltagtig, lilla kjole på, gennemborende, mørkebrune øjne bag brillerne og en cigarstump i mundvigen. Den var dog aldrig tændt, når hun underviste, kun når der kom gæster. I begyndelsen var jeg lidt bange for Tove. Hun var så anderledes end alle andre voksne, og hun havde en meget direkte måde at tale på og kunne godt virke skrap.

På den allerførste dag til vævning fik vi fire nye vævebørn hver stukket et stykke papir og en blyant i hånden af Tove. Vi blev sat ved det lave sofabord i stuen og fik besked på at folde papiret midt på, så der blev fire sider til skitser. Så skulle vi tegne noget, som vi havde oplevet eller drømt. En af pigerne, Louise, tegnede sin sribede kat på vejen og jeg selv tegnede en skildpadde med en lilla hat.

Efter at have tegnet skitser på alle fire sider af papiret valgte Tove sammen med hvert enkelt vævebarn hvilken skitse, der skulle forstørres op og væves. De fire nye elever blev derefter sat til at lægge trend på små væverammer af træ med søm i hver ende. Trenden var af seaming, en kraftig hørkvalitet, der også anvendes som røgegarn til rygning af kød og fisk, og som islætsmateriale brugtes kludestrimler, som vi selv skulle klip-

pe. Kludene fandt vi ude i det bagerste rum, som blev brugt som lager og værksted og hvor Toves store opretstående billedvæv stod. Det var strengt forbudt at rive kludene i strimler og Tove kunne råbe endog meget højt, hvis hendes ører opfangede lyden af en elev, der brød dette forbud. Klude, der bliver revet, trevler nemlig og det ser grimt og sjusket ud på den vævede overflade. Tove tillod os ikke at væve noget grimt, det ville hun ikke lægge navn til.

Det var også vigtigt, at kludene skulle være gennemfarvede. Det kunne ikke nytte, at vi mødte op med klude, som havde et farvestrålende motiv trykt på forsiden og som så var helt blege og kedelige på bagsiden. De fleste af kludene i Toves kasser havde vævede mønstre i striber og tern. De stammede fra en af de tekstilfabrikker, hvor hun havde arbejdet tidligere og var i mange smukke farver.

Tove Heyman inspicerer sit lager af garn og klude i det bageste rum. Foto Jørgen Gregersen, januar 1983, tilhører Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

Ulrikkas allerførste billedvævning, vævet med megen hjælp fra Tove i efteråret 1980.

Den allerførste dag hvor vi skulle forstørre vores skitser op, så de blev store nok til at kunne væves, foregik det oppe ovenpå i Toves private gemakker. Her lagde hun de udvalgte skitser ind i en overhead projektor og tegnede dem egenhændigt op på større stykker tykt tapetpapir for os. Den metode blev så vidt jeg husker kun benyttet denne ene gang, sikkert for at få os alle i gang med at væve hurtigst muligt.

De tykke stykker papir med motiver blev sat fast med store sikkerhedsnåle (babynåle til stofbleer) bag trenden på væverammerne, og så satte Tove sig ned og viste os med sine buttede hænder med de stærke spidse fingre hvordan vi skulle tage en kludestrimmel og væve lidt frem og tilbage og dernæst tage en til og væve videre. Det var overraskende at se, at islættet ikke skulle gå fra kant til

Ulrikkas anden billedvævning, vævet i slutningen af 1980.

Ulrikkas billedvævning „Kansinskoven“ vævet i 1982 og inspireret af tapetserien „Damen med Enhjørningen“, seks store gobeliner som hænger på Musée de Cluny i Paris.

kant, men at man skulle væve små pyramider med det i stedet.

I begyndelsen var det svært for mig at forstå hvad billedvævning gik ud på, og størstedelen af min første vævning blev faktisk vævet af Tove, fordi jeg ikke kunne finde ud af at gøre det rigtigt. Først da motivet var næsten færdigt, faldt tiøren – og fra den dag vævede jeg begejstret løs.

Ved næste væveprojekt blev vi hver især instrueret i at dele vores skitse op i et kvadratnet på to x to cm og dele det store papir, som skulle sidde under trenden, op i lige så mange kvadrater som den lille skitse. Så skulle vi tegne alt det, der var i hvert enkelt lille kvadrat på skitsen over i de store kvadrater på kartonen. Det lyder enkelt – og det er

det vel også for en voksen eller for et matematisk begavet barn. Men for et barn helt uden matematiske evner og rumsans var det at overføre et motiv ved hjælp af kvadratnet en fuldkommen uløselig opgave – og derhjemme måtte mine forældre mange gange hjælpe med at optegne skitserne, når den lille vævepige grædefærdig af frustration måtte opgive. Senere fandt jeg ud af at undgå det forhadte kvadratnet ved simpelthen fra begyndelsen at tegne motivet direkte på kartonen i den rigtige størrelse.

Hvad motiver angik, så lagde Tove megen vægt på, at alle hendes vævebørn skulle tegne deres motiver selv, og vi fik ikke lov til at væve efter et maleri fra en bog eller et postkort. Det skulle være vores egne ideer og drømme, der kom til udtryk i

vævningerne, vi måtte ikke bare kopiere en anden kunstners værk. Tove var dog ikke helt ubøjelig med hensyn til at tegne motiverne, enkelte af de ældre og rutinerede vævepiger fik således lov til at væve fx landskaber efter deres egne fotos, og vi måtte naturligvis gerne lade os inspirere af andre kunstværker. Da jeg var ti år og i løbet af sommerferien havde været med familien i Paris og set tapetserien Damen med Enhjørningen på Musée de Cluny, blev næste væveprojekt et landskab med træer, blomster og små hvide kaniner stærkt inspireret af de berømte franske gobeliner.

Jeg kom hurtigt til at elske at væve og lånte snart en af Toves væverammer med hjem og vævede billeder af gamrester fra min mors strikkeprojekter derhjemme. Når et billede så var vævet færdigt, blev det taget med til Tove på væveskolen,

hvor det blev vurderet nøje. Hun sagde som regel ikke ret meget, men hvis hendes skarpe mørke øjne smilede bag brilleglassene, var man klar over, at det betød ros og at vævningen var godkendt. Det lusede meget, når man fik ros af Tove, for hun var kritisk og forlangte, at vi skulle gøre os umage med det vi lavede. Mens jeg vævede små billeder i garn på rammen derhjemme, vævede jeg helst større projekter i klude på væveskolen.

Hvis en elev ville væve et større billede, end der var plads til på væverammerne, kunne man få lov til at væve på en såkaldt selskabsvæv, hvis Tove mente man var dygtig nok.

Selskabsvæven var en væv, som Tove selv havde opfundet og som fungerede på den måde, at to børn kunne sidde over for hinanden, mens de vævede. Den var konstrueret efter samme princip som en trappestige, idet den kunne klappes sammen og derved fylde mindre, når den ikke var i brug. I siderne var der både foroven og forneden skåret indhak, hvor et par rundstokke kunne hvile. Der blev så sat trendtråde op mellem de to rundstokke, og skulle trenden strammes, kunne man banke trækliler ind i indhakkene over den nederste rundstok og derved spænde trenden nogle cm ud. Hvis der var sat op til et højt billedtæppe på selskabsvæven, måtte eleven i begyndelsen sidde på gulvet, senere på en lav skammel, dernæst en højere skammel, en kontorstol osv. indtil det til sidst var nødvendigt at stå op og væve den sidste del af tæppet. Denne kludevævning med en tiger på vej gennem junglen i fuldt firspring blev vævet på selskabsvæven i 1983, da forfatteren var 11 år.

Tove Heyman underviser vævepige, der sidder og arbejder ved selskabsvæv ude på verandaen. Foto Jørgen Gregersen, januar 1983, tilhører Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

Ulrikka med sin tiger efter nedklipping i 1983. Foto Tove Heyman.

Vi vævebørn blev undervist i at væve med bagsiden opad, hvilket vil sige ud mod os selv, når vi vævede. Tråde eller kludeender stak ud på bagsiden, for de blev ikke hæftet, men blot vævet fast. At bagsiden var opad under arbejdet betød, at man først kunne se sit motiv ordentligt, når hele vævningen var færdig. Det betød også, at man skulle huske at ens motiv skulle spejlvendes på kartonen for at den færdige vævning blev retvendt. Det gik galt enkelte gange, som beskrevet i en artikel fra CRAS i 1979:

Lille Anne-Sofie kan næsten ikke vente længere med at kigge til sin vævning, selvom hun ikke er så langt med den: en gul bus med vinduer, døre, mange mennesker indeni og store, runde hjul. Så

må den tages frem, men Tove er ikke meget for det. Den sidder så akkurat, det bliver svært at få den så fint på plads igen, og det går ud over vævningen. Bagklædningen, der sidder med tape, løsnes først, så fjernes arbejdstegningen – og så endelig kan man vende væven og se bussen vævet i det fineste tynde garn uden en eneste fejl. Men tallene 84 foran på bussen er blevet spejlvendte, så der nu står 48. Det var sørgeligt, og det er faktisk Toves fejl, for hun har glemt at spejlvende tallene forinden. Jeg kan se på hende, at hun er ulykkelig over uheldet.¹

Tove underviste sine vævebørn i alle arbejdsgange ved billedvævning fra ide til tegning af skitse,

¹ Warburg, L. CRAS XXI 1979, 3

optegning af skitse ved hjælp af kvadratnet til større karton beregnet til at væve efter, opsætning af væverammer og selskabsvæv, selve udførelsen af værket og montering bagefter. Hun gjorde også sit bedste for at gøre os kvalitetsbevidste, så vi ikke brugte slasket acrylgarn eller andet kunststof til billedvævning. Vi skulle heller ikke komme slæbende med gamle T-shirts eller andet stof af ringe kvalitet til klude. Gjorde man det, nedlagde hun forbud og man blev straks sendt ud i det bagerste rum efter nogle ordentlige materialer.

Tove var kritisk med vores håndværk, kanterne skulle helst være lige og ikke gå for meget ind (det skete uvægerligt for de nye og uerfarne vævebørn, at det første billede blev smallere i toppen end i bunden). Hun var skrap og gav os besked på at pille op, hvis det vi sad og vævede blev for grimt eller farverne ikke passede sammen:

Faktisk har jeg været så indbildsk at tro, at det kun var mig, der kunne undervise børn, for de skal ikke roses, når de laver noget, der er dårligt, det ved de godt selv. Til gengæld skal de inspireres. Når børn kommer i skole, mister mange deres medfødte tegnetalent, bliver usikre.

Tegningerne skal pludselig ligne noget (...) De får ikke lov til at lave rædsler, og de børn, der ikke vil pille op og lære noget, falder meget hurtigt fra. De har en prøvemåned, og det sker ofte, at den, der er faldet fra, meget hurtigt indser, at det alligevel var dejligt at have fået kritik.¹

At være hjælpelærer på Tove Heymans Væveskole, Helles beretning²

Helle Barner Jespersen gik til vævning hos Tove fra 1969-1980/1981. Fra ca. 1975 blev hun medhjælpende underviser på tirsdagsholdet. Helle var ni år og gik i klasse med Toves grandnevø på Søllerød Lilleskole og var igennem lilleskolens kreative fag blevet meget interesseret i at lære at væve. Der var ellers lukket for ventelisten på væveskolen, men det lykkedes alligevel at få lov til at begynde på prøve om onsdagen, selvom der egentlig var for mange på holdet. Fra efteråret 1969 gik Helle til vævning en gang om ugen i de næste seks år. Når man fyldte 15 år, var man for gammel til at være elev på børneholdet om eftermiddagen og så kunne man begynde at gå til vævning på et voksenhold om aftenen under FOF. Så i en alder af 15 blev Helle hjælpelærer på et børnehold samtidig med, at hun selv var elev hos Tove på aftenholdet samme dag. Helle fungerede således som Toves medhjælper én gang om ugen fra hun fyldte 15 til hun var omkring 20-21 år.

En dag på væveskolen forløb typisk med, at vævebørnene begyndte at dukke op lidt inden kl. 15. De børn, som vævede på billedvævsrammer, indtog deres pladser i sofaen og på bænken i stuen ved sofabordet og på stolene om spisebordet. De børn, som var i gang med større vævninger, satte sig bag selskabsvævene ude på verandaen.

Arbejdsfordelingen mellem Tove og Helle var sådan, at det altid var Tove, der tog snakken om

¹ Frihed til at væve, 68

² Baseret på interview med Helle Barner Jespersen optaget d. 16-04-2024.

Helle Barner Jespersen ved selskabsvæven i færd med at klippe en klud at væve med, ca. 1972-73. Foto Tove Heyman.

Gode tider på væveskolen, Helle ses i baggrunden med hovedtørklæde på, slutningen af 1970'erne. Foto Tove Heyman.

nye motiver og planlægningen af det næste væveprojekt med hvert enkelt vævebarn, hvor Helle i høj grad tog sig af de mere praktiske opgaver. Eksempelvis satte hun væverammer op sammen med børnene, hjalp dem med at tegne deres skitser op ved hjælp af kvadratnet, fortalte historier og serverede te i pausen. Hvis en elev havde fået besked på at pille noget op på sin væveramme, var det også nogle gange Helles opgave at hjælpe med det og med at støtte barnet i at væve det én gang til, så det blev rigtigt. Det kom an på den enkelte elev, nogle kunne og ville selv pille op og væve det om, andre havde brug for en hjælpende hånd til det.

Efter at vævebørnene enten var blevet hentet eller selv var gået hjem kl. 18, var der en times pause til at spise aftensmad sammen med Tove, lufte ud og rydde lidt op, og så begyndte de voksne ele-

Tove og Helle underviser. Foto Jørgen Gregersen, udateret foto.

ver at indfinde sig på væveskolen, hvor de gik fra kl. 19-22. De voksne medbragte selv deres væverammer og tog dem altid med sig hjem igen mel-

Helle hjælper en lille vævepige ved selskabsvæven, ukendt årstal. Foto Tove Heyman.

lem undervisningsgangene. Dette gjaldt også, hvis nogle af de voksne vævede på selskabsvævene, så tog de simpelthen rundstokkene med trend og påbegyndt vævning af, rullede det sammen, pakkede det ind og så kunne det transporteres. Toves hus var jo ikke ret stort, så der var kun plads til, at børnenes væverammer, spande med dunter og selskabsvæve kunne stå i entreen fra gang til gang. De voksne måtte også selv medbringe de materia-

ler i form af garn og klude de skulle bruge til deres væveprojekter, for de kunne jo tjene penge og købe det de skulle bruge. De voksne var meget begejstrede for at gå hos Tove og støttede op om hende på den måde, at de ofte forærede hende deres rester af materialer, som hun så kunne give videre til børneholdene at væve med.

Helle uddannede sig senere til sømand og var i mange år styrmand på skoleskibet Georg Stage. I 2012 overtog hun værkstedet *Sejlmager Hansens Efterfølger* i København, der fremstiller traditionelle sejle til bevaringsværdige skibe.

Væveskolens udstillinger

Det var ikke alene alle arbejdsgangene fra ide til færdig billedvævning man lærte som vævebarn hos Tove. Det at udstille sine værker og vise dem til både ens holdkammerater, deres forældre og sågar til helt fremmede mennesker var også en integreret del af at være elev på hendes væveskole.

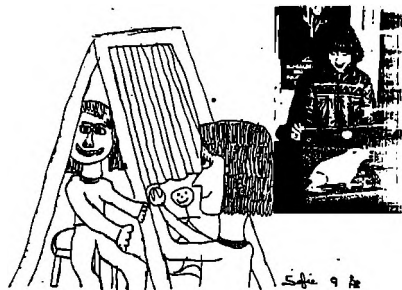
I hele væveskolens levetid blev der hvert år i juni, når sæsonen sluttede, holdt sommerudstilling af årets vævearbejder i Toves stuer (og nogle gange også i hendes have, hvis vejret ellers tillod det). Tove tog disse elevudstillinger yderst alvorligt, så både børn og forældre forstod, at det ikke var noget pjat eller bare for sjov, at man viste sine vævninger frem.

Hvert år fik én af eleverne til opgave at tegne en fin tegning, som blev brugt til at illustrere den fotokopierede invitation, som alle vævebørnene fik med hjem til deres forældre.

HEJ VIL I KOMME OG SE VORES VÆVEUDSTILLING
DET ER DEN 24. LØRDAG, MAJ. FOR FAMILIE OG VENNER.
DEN NÆSTE DAG MÅ ALLE MULIGE KOMME. HOS TOVE
LUNDTOFTEVEJ 18. FRA KL. 13 TIL 18.

BØRN KA' OSSE VÆVE BILLEDER

UDSTILLER

LYNGBY KUNSTFORENING HOVEDGADEN 26
ÅBEN ALLE DAGE FRA KL. 1/6 TIL KL. 9/6 FRA 11-17

Invitation til sommerudstilling i 1984, som foregik i
Lyngby Kunstforenings lokaler på Lyngby Hovedgade
26, selskabsvæven er tegnet af Sofie, 9 år.

Invitation til den årlige sommerudstilling i 1975, teg-
net af Camilla Westh Welling. Damen i midten med
cigaren forestiller – naturligvis – Tove Heyman.

Invitation til væveskolens sommerudstilling, tegnet af
Carsten, også kendt som Napoleon, 1960'erne.

Det fremgår desuden af et udateret avisudklip fra 1964, at der allerede få år efter væveskolens oprettelse i 1962/63 blev afholdt en lille udstilling i Lyngby af vævebørnernes første værker:

Det er virkelig fine arbejder, der viser, at børnene ikke alene har lært at væve, men også lært at udfolde sig rent kunstnerisk i billedvæv. (...) I en tom tobaksforretning på Hovedgaden i et af de huse, der skal rives ned overfor Hotel Lyngby, har fru Heymann arrangeret småpigernes arbejder.¹

Nogle år efter, i 1967, blev vævebørnernes værker for første gang vist uden for Lyngby, idet der blev afholdt en udstilling på Kunsthåndværkerskolen i København.²

Det var langt fra kun vævebørnene selv og deres familiemedlemmer, der mødte op og så udstillingerne. Af en avisartikel fra 1971³ fremgår det, at der til årets sommerudstilling på væveskolen var kommet hele 510 nøje optalte gæster i løbet af den weekend udstillingen holdt åbent for offentligheden. Overskriften betegner begivenheden som et tilløbsstykke og der må have været godt fyldt i de små lavloftede stuer på Lundtoftevej 18. Artiklen omtaler også Toves planer om at holde en ti års-jubilæumsudstilling året efter, hvor hun ytrer ønsket om at finde et stort udstillingslokale, måske i København, til at udstille alle elevernes arbejder, så man kan følge deres udvikling i årenes løb. På det tidspunkt var der nemlig adskillige af eleverne,

som havde gået til vævning hos hende i mange år – nogle af dem helt fra 1962.

Det blev dog ikke i København, at ti års-jubilæumsudstillingen i 1972 kom til at foregå. Derimod åbnede Stadsbiblioteket i Lyngby lørdag d. 10. juni sine døre for væveskolens elever. På jubilæumsudstillingen blev der især vist figurative billedtæpper med mennesker og dyr, men også smukke stoffer til nederdele og anden beklædning. I anledning af jubilæet vævede hver af eleverne også et lillebitte billede, som blev monteret i gardinringe og samlet til en uro som gave til Tove.⁴

Foruden udstilling af elevernes vævninger gennem ti år blev der afholdt arbejdende værksted, hvor nogle af børnene sad og vævede i Stadsbibliotekets åbningstid og hvor der var mulighed for, at publikum også kunne få lov til at sætte sig til vævene.⁵

Et af de børn, som kom forbi, så udstillingen og prøvede at væve, var tiårige Tenja Skotte. Den oplevelse kom på mange måder til påvirke Tenjas fremtidige liv:

Tove Heyman mødte jeg første gang som tiårig på Lyngby Stadsbibliotek, her holdt Tove det vi i dag ville kalde en workshop, de havde væve med og sad der så hyggeligt og vævede – og man måtte gerne prøve! Jeg var solgt, det var hyggeligt, stille og roligt – det ville jeg gerne gå til. Men det var ikke bare lige, man skulle på prøve først, for hvis man ikke var stille og koncentreret kunne man ikke være elev hos Tove.

1 Udateret avisudklip fra lokalavis, 1963/64

2 Tekstilkunst i Danmark 1960-87, 86-87

3 Søllerød Tidende 16. juni 1971

4 Hendes Verden nr. 43/1974, 55

5 Ugeavisen for Lyngby, Virum, Taarbæk, 31. maj 1972

Danske Børn Væver Billeder hos Tove Heymann fra 1962 - 1980 Kunstindustrimuseet . Bredgade 68

5. dec. 1980 - 4. jan. 1981 Tirsdage 10-21, onsdage til lørdage 10-16, søn- og helligdage 13-16.
Lukket mandage samt 23. dec. om aftenen og 24. 25. og 31. dec. hele dagen.

Kunstindustrimuseets plakater til udstillingen
„Danske børn væver billeder“.

Jeg var en meget genert og forsigtig pige, så jeg troede virkelig ikke jeg havde en chance, og Tove var skræmmende, hun var stor og hendes mørke-brune øjne kiggede direkte på én og så alt, helt ind i sjælen på én, hun talte direkte til mig og stillede kontante krav. Men jeg fik en aftale og skulle komme på mandagsholdet.'

Tenja blev vævebarn hos Tove fra 1972, senere medhjælper på væveskolen og kom også til at bo til leje hos hende i flere omgange som helt ung. Som voksen blev Tenja professionel kunsthåndværker og underviser med pileflet som primært arbejdsfelt.

Da væveskolen havde eksisteret i 18 år, blev den største og mest prestigefulde af udstillingerne med titlen „Danske børn væver billeder“ afholdt på selveste Kunstindustrimuseet. Her fyldte flere hundrede af vævebørnenes billedtæpper hele tre sale i den måned udstillingen hang der. Denne udstilling havde fernisering d. 4. december 1980 og sluttede d. 4. januar 1981. Et citat fra museets pressemeddelelse viser hvor seriøst Tove tog udstillingen og hvor stolt hun var af sine elevers frembringelser:

Selvom Tove Heyman har været – og stadig er – inspiratoren og igangsætteren af dansk børnebilledvævning, lægger hun stor vægt på, at udstillingen „Danske børn væver billeder“ er børnenes og ikke hendes.

De sidste par måneder har hun haft travlt med at finde frem til alle de gamle elever for at få deres arbejder med på udstillingen, og ved gensynet med de mange billedtæpper var Tove Heymans sponta-

1 Skotte, T. Rapport 1/2011, 17

Et glimt fra udstillingen „Danske børn væver billeder“ på Kunstindustrimuseet. Foto Mette Norup.

Endnu et glimt fra udstillingen „Danske børn væver billeder“ på Kunstindustrimuseet. Foto Mette Norup.

ne reaktion: „som væver får man næsten mindre-værdskomplekser ved at se disse billedtæpper“.¹

De store dagblade omtalte „Danske børn væver billeder“ i positive vendinger, som Jyllandsposten, der skrev: *Ih og åh og næ – hvor er de flotte. Det siger de fleste, der ser udstillingen (...) Folk er så imponerede, fordi tæpperne virkelig er godt vævet. Det er ikke bare sådan nogle „rædsler“, som forældrene hænger op for børnenes skyld.*²

Flere af anmeldelserne betonedes samtidig skolens unikke pædagogik, fx Berlingskes omtale,

hvor der stod følgende: *Naturalisme og frodig symbolisme trives frodigt side om side. Poetiske stemninger i dæmpede kulører falder smukt ind mellem motiver fra børns hverdag fra sporten og trafikken med fart over feltet. Bevægelse er der i børnekunsten. I en tid med krise i disciplinen og megen tale om mangel på koncentration på næsten alle undervisningsplaner, giver det anledning til eftertanke, at børn i forskolealderen der øjensynlig af lutter lyst møder op til tre timers undervisning ugentlig i fem måneder eller mere, kan fastholde og bearbej-*

1 Kunstindustrimuseets pressemeddelelse, nov. 1980

2 Jyllandsposten 14. dec. 1980

de motiver og realisere deres ideer og tanker om omverdenen på billedvæven.¹

I juni 1984 fik Tove atter chancen for at organisere en udstilling af vævebørnenes værker i et velrenommeret galleri. Det var en udstilling, som bar titlen „Børn ka' osse væve billeder“ og som hang lidt over en uge i Lyngby Kunstforenings lokaler, der på det tidspunkt lå på Lyngby Hovedgade 26. Artiklens forfatter, dengang 12 år, blev bedt om at tegne nogle plakater, som kunne hænge i vinduet under udstillingen. De blev, som det ses, voldsomt bleget af det kraftige sollys, men eksisterer endnu.

Der findes ingen optegnelser om denne udstilling i Lyngby Kunstforenings arkivmateriale, så der er formentlig tale om, at der har været ledigt i lokalerne i en periode mellem to kunstudstillinger.² Tove kendte adskillige medlemmer af kunstforeningen privat og har nok med sin sædvanlige sans for at tale væveskolens sag fået de gode folk overtalte til at lade hendes vævebørn udstille i det smukke og rummelige galleri.

„Børn ka' osse væve billeder“ blev den sidste udstilling af børnevævninger, som blev afholdt uden for Toves hjem. Året efter, i 1985, blev Tove nødt til at lukke væveskolen, da hendes helbred efterhånden var blevet meget dårligt og hun var indlagt på hospital i længere perioder.

Tove Heymans kunst

Sideløbende med, at hun havde undervisning for børn i sit hjem ugens fire første dage og også un-

Plakat, som hang i Lyngby Kunstforenings vindue ud mod Lyngby Hovedgade for at reklamere for udstillingen „Børn ka' osse væve billeder“ i juni 1984.

derviste om aftenen på FOF, skabte Tove sine egne kunstværker på den store opretstående gobelinvæv, der stod ude i det bagerste rum sammen med alle materialerne.

1 Berlingske Tidende 8. dec. 1980

2 Oplyst af kunstsribent Inge Schjødt

Tove Heyman i sit rette element, bag væven, klud og saks i hånd og cigaren tændt. Foto Helle Barner Jespersen, ukendt årstal.

Hun vævede mest om sommeren, når væveskolen var lukket. Men hun må også have vævet flittigt i weekenderne, når der ikke var undervisning, for når man kom til vævning én gang om ugen og var ude ved Toves væv for at lede efter klude, kunne man tydeligt se, at hendes værk voksede støt og roligt på væven.

Tove delte sin kunstneriske inspiration med os vævebørn. Husker tydeligt en dag hun bekendtgjorde, at hun havde drømt om sin egen begravelse om natten. Næste væveprojekt på hendes store billedvæv blev et værk skabt i yndlingsmaterialet klude med en livagtig gengivelse af drømmen. En præst vises stående med vidtåben mund, de fremmødte synger af fuld hals og kirken er fyldt med

store blomster. Midt i billedet ses en kiste, hvorfra Toves hoved stikker ud og snuser til blomsterbuketterne.

En anden gang vi kom om tirsdagen, havde hun været nede på Lyngby Stadsbibliotek samme formiddag, hvor hun havde set en engleagtigt smuk, lyshåret pige gå op ad vindeltrappen. Dette syn havde gjort et stærkt indtryk på Tove, og hun viste os vævebørn en lille skitse hun havde tegnet, så snart hun var nået hjem. Øverst på vindeltrappen stod en engel med langt hår klædt i hvidt og med vinger og glorie. Andre lignende engle var ved at flyve afsted i forvejen. Under vindeltrappens fod sås en lem hvorfra der myldrede mørke trolde frem. Kan huske, at hun senere omsatte sine visioner fra Stadsbiblioteket til et meget stort billedtæppe i klude med titlen „Jeg har venner begge steder“, der blev solgt vistnok til Plejecentret Virungaard omkring 1983-84.

Et tredje billedtæppe forestiller Tove selv på cykel, der er på vej i fuld fart gennem et forblæst efterårslandskab med nøgne træer og lav sol. Hun købte nemlig en gang en cykel fordi hun havde cyklet som barn og ung og havde fået den ide, at hun ville begynde at cykle igen. Imidlertid turde hun ikke rigtig køre på cyklen alligevel, hun havde også svært ved at komme op og ned af den – og så blev den stillet op ad hendes hus. Dér blev den stående de næste mange år. I stedet for at ærgre sig over at have spildt sine penge, vævede hun et herligt billede af sig selv kørende gennem parken på den flotte cykel. I det hele taget elskede Tove at fortælle historier, og billedvævningerne udgjorde

Værket „Tove på cykel“, vævet i slutningen af 1970'erne. Foto Jørgen Gregersen.

fortællinger fra hendes eget liv tilsat lige dele fantasi og barok humor.¹

I slutningen af 1970'erne meldte hun sig ind i Landsforeningen Stoftrykker- og Væverlauget på opfordring af en kollega: *Der var en tekstilkunstner, der ville have, at jeg skulle udstille noget mere. Hun syntes, det var fjollet, at jeg ikke viste mig på markedet.*²

I foråret 1978 holdt Stoftrykker- og Væverlauget en stor censureret udstilling for sine medlemmer med titlen „Filo78“. Toves feministiske billedtæppe med titlen „Tre mandschauvinister“ slap igennem censurens nåleøje og kom med på udstillingen, der fandt sted i Helligåndshuset i Køben-

havn. Det var dog ikke alle, der var enige i censurkomiteens valg. Nogle måneder senere kunne man i foreningens medlemsblad Stoftryk og Vævning læse den tidligere formand M. K. Paulli Andersens kritiske anmeldelse af udstillingen, hvor især Toves værk fik en hård medfart: *„Man kan udtrykke meget i abstrakte former, både kraft og personlighed og det modsatte, men selvfølgelig skal vi også tage menneskeskikkelsen med, men én gang for alle gøre os klart, at det bliver ikke til KUNST fordi man væver en mere eller mindre nøgen pige (...) og hvis man herfra går til Tove Heymans billedtæppe med mænd og damer, så er det som at gå fra en verden til en anden. Jeg havde først opfattet mandspersonen som en 3-delt Janus, men mon det ikke skulle være tre forskellige herrer, der forlystede sig og jonglerede med alle disse nøgne damer, der både vendte op og ned og endda sad i jakkelommen. Mon ikke vi var et par stykker, som er så rødstrømpede, at man ikke rigtig brød sig om dette sujet? Det var uden gnist af humor og den grønlig pipfugl blev man trist af at se på.“*³

I det følgende nummer af Stoftryk og Vævning i august 1978, oplyser Tove høfligt og lidt ironisk Paulli Andersen om, at hun ganske har misforstået værket.⁴

De fleste andre blandt publikum har jo nok kunnet se, at Toves værk var ment som en ramsaltet, humoristisk kommentar til tidens mandschauvinisme, ligesom de næppe har været enige med Paulli

¹ Delvist baseret på U Mokdads artikel i Rapporter 1/2011, 17-18

² Frihed til at væve, 70

³ Stoftryk og Vævning nr. 4, juni 1978, 4

⁴ Stoftryk og Vævning nr. 5, august 1978, 5

Værket „Tre mandschauvinister“, 1978. Fotograf ukendt.

Andersen i dennes noget bornerte syn på billedtæppets nøgne damer.

I årenes løb var mange af Toves værker med på udstillinger, eksempelvis var hun med på Lyngby Kunstforenings udstilling i foråret 1976 på Sophienholm og på „4 x 1 Væver“ på Sønderjyllands

Kunstmuseum, 1980. Også separatudstillinger blev det til, eksempelvis på Stadsbiblioteket, Lyngby i 1972 og Galleri Strandlinjen, Dragør i 1978

I 1986, da Tove fyldte 75, arrangerede hendes venner og kolleger en fornem retrospektiv separatudstilling for hende på Galleri Marius i København „for at fejre hende som den dejlige væver og det dejlige menneske hun var.“¹ Udstillingen fik titlen „Hurra for Tove“ og det var sidste gang hendes værker blev udstillet for offentligheden. I løbet af 1987 blev Toves helbred så dårligt, at hun måtte flytte fra huset på Lundtoftevej 18 og ud på plejehjemmet Bredebo i Brede. I november 1988 gik hun bort.

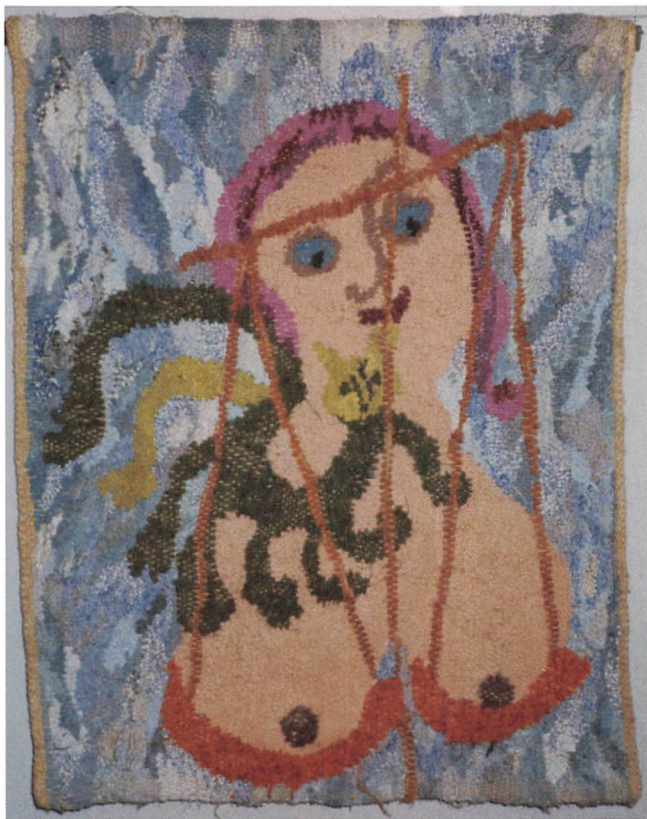
I Politiken stod der følgende i dødsannoncen:

Væveren Tove Heyman er død, 77 år gammel, og mange i den voksne generation vil mindes de gode timer, de som børn havde i hendes væveskole. Allerede i 1962 åbnede hun en skole, hvor hun lærte sine elever, fortrinsvis piger, billedvævning, og de kom fra hele København – og de elskede timerne hos deres Tove.²

Det er ingen overdrivelse at hævde, at Tove Heyman udgjorde en institution i Lyngby – og både med sine egne værker, sin væveskole og ikke mindst gennem sin højst uortodokse undervisning kom hun til at sætte et afgørende præg på dansk tekstilkunst.

1 Billedkunstnernes Forbunds medlemsblad, mindeord af Annette Graae, dec.1988, 14-15

2 Udateret dødsannonce fra Politiken 1988

Værket „Vægtens Tegn“. Foto Jørgen Gregersen, ukendt årstal.

Tove Heyman i sin have. Foto Helle Barner Jespersen, ukendt årstal.

Tak til:

Søren Stubkjær Egebo, Lyngby Stadsarkiv, for udlån af dias fra Jørgen Gregersens Samling og for at henlede min opmærksomhed på artiklerne i Folk-i-Lyngby.

Anne Hansen, arkivmedarbejder på Nakskov Lokalhistoriske Arkiv for hjælp til scanning af

dias. Tove Heymans tidligere elever på børneholdene Elisabeth (Beth) Ryde, Mettebjørg Nicola Poulsen (tidl. Mette Norup), Tenja Skotte, Camilla Westh Welling og Helle Barner Jespersen for lån af skriftligt materiale, vævninger, samtaler, korrespondance og interviews.^{EE}

Birte Lunau Nielsen

Glemte kunstnere på Lottenborgvej

Lyngby har gennem tiden været samlingspunkt for mange kunstnere. En del af dem er gået i glemmebogen, og derfor vil jeg prøve at skrive lidt om nogle af dem, der har holdt til på en lidt afsides del af Lyngby, nemlig på Lottenborgvej.

Skråt overfor Sorgenfri Slot, bygget i 1706 af Francois Dieussart til Carl Ahlefeldt og erhvervet af Chr. VI i 1731, der lod Lauritz de Thurah opføre de to bygninger mod Kongevejen: Kavalerbygningen og stalden og som også lod ham rive det gamle slot ned og bygge et nyt, der stort set har det udseende man ser i dag, der ligger Lottenborg kro.

Navnet fik kroen efter Arveprins Frederiks datter Charlotte, født 30.10 1789. Arveprinsen erhvervede Sorgenfri i 1789 og lod arkitekten Peter Meyn

ombygge stedet til nyklassicistisk stil, ligesom havens rokokopræg blev ændret til engelsk havestil. Samtidig lod han anlægge en festplads neden for den gamle bronzealderhøj, som vi kender som „*Dansebakken ved Sorgenfri*“ fra Jens Juels billede fra ca. 1800, hvor man ser en familie på skovtur, hvor en ung pige gynger, mens andre gør sig til gode ved bordet. De lever op til Arveprinsens intentioner om at gøre stedet til „*for godtfolk, som ville fornøje sig her om sommeren i det grønne.*“

Lottenborg Kro er en mere end 300 år gammel landevejskro, som siden 1750 har haft udendørsserve-

Sorgenfri Slot. Foto Birte Lunau Nielsen.

Lottenborg kro. Foto Birte Lunau Nielsen.

Jens Juels Dansebakken ved Sorgenfri ca. 1800 (Statens Museum for Kunst). Foto Birte Lunau Nielsen.

Amalie Skram som ung. Internetside.

ring, hvor folk fra København kom ud for at nyde kaffen og få sig et spil kegler. Her var sang og dans, og mange kendte personer kom her som fx H.C. Andersen, B.S. Ingemann, H.C. Ørsted, Christian Winther og Frederik Kuhlau. De to sidstnævnte boede endda i Lyngby: Chr. Winther som lærer for grosserer Müffelmanns børn på det nærliggende Fuglsang på Prinsessestien og Fr. Kuhlau på Høstvej i Bondebyen, og fra 1829 på Hovedgaden.

I begyndelsen af 1890'erne boede Amalie Skram (1846-1905) også her. Hun var født i Bergen, hvor hendes far Mons Monsen Alver drev en kolonialhandel, som gik konkurs, hvorefter faderen stak af til Amerika og efterlod moderen Ingeborg Sivertsen alene med børnene. Derfor blev Amalie på moderens initiativ gift som 18 årig med en 9 år ældre

skibskaptajn Bernt Ulrik August Müller og måtte følge med ham og hans skib verden rundt. Undervejs fik de to drenge: Jacob og Ludvig. Ægteskabet gik dårligt, da han var hende utro, og hun fik nervesammenbrud. Til sidst fik hun nok og flyttede til Oslo med drengene, hvor hun skrev til bladene for at underholde dem og sig selv. Hun søgte skilsmisse, men først i 1878 blev den bevilliget, mod at drengene forblev hos deres far. Gennem Bjørnstjerne Bjørnson møder hun så den danske forfatter og journalist ved Politiken Erik Skram (1847-1923) og bliver gift med ham.

I 1885 måtte hun selv udgive sit gennembrudsværk *Constance Ring*, der udstiller mændenes dobbeltmoral, da Gyldendal havde afvist den som væren-

Harald Slott-Møllers portræt af Amalie og Erik Skram. Bergens offentlige bibliotek.

Per Ungs buste af Amalie Skram opsat på Bispebjerg kirkegård 1996. Foto Birte Lunau Nielsen.

de uanstændig. I 1889 fik hun datteren Ida Johanne (kaldet Småen), men hun fandt det vanskeligt at kombinere familielivet og forfatterskabet, der kredsede om kærlighed, ægteskab og mændenes dobbeltmoral. Hun fik svære psykiske problemer og lod sig frivilligt indlægge på Kommunehospitalet hos professor Knud Pontoppidan, men opdagede snart, at frivilligheden blev afløst af tvang under den egenrådige professor, som hun tegner et

nådesløst billede af i romanen „*Professor Hieronimus*“ (1895). Selv fortsatte hun til Skt. Hans, som hun skildrer i „*Skt. Jørgensbjerg*“ (1895). I begge bøger udstiller hun psykiatriens overgreb på mennesker, og det førte faktisk til, at overlægen måtte tage sin afsked. Jeg tror, at det var her på Lottenborg kro, hvor hun opholdt sig et halvt års tid, at hun fik skrevet sig igennem sine personlige problemer, mens datteren blev passet af Viggo Hørups

Lottenborgvej 23. Foto
Birte Lunau Nielsen.

Siegfried Wagners buste
af Kai Hoffmann. (fra
Billedhuggerne Olga og
Siegfried Wagner side
111).

datter Ellen. Da hun opdagede, at også Erik Skram var hende utro, førte det til endnu en skilsmisse i 1899, og de sidste år levede hun alene med datteren, mens hun kæmpede med at fuldføre sin store slægtsroman „*Hellemysrfolket*“, der viser hendes medfølelse og sociale engagement på de svages side. Hun regnes for en af Det moderne Gennembruds betydeligste forfattere. I Norge er der en pris opkaldt efter hende, men selv betonedede hun, at hun var dansk forfatter. Hun er begravet på Bispebjerg kirkegård, hvor Per Ung har udført en fin buste af hende, opsat i 1996.

På Lottenborgvej 23, lige over for Sorgenfri kirkegård, boede juristen og digteren Kai Hoffmann (1874-1949). Han blev jurist i 1899 og arbejdede som assistent i Københavns Kriminal- og Politiret frem til 1918 og var fuldmægtig i Finansministeriets revisionsafdeling 1920-25, samtidig med at han var juridisk rådgiver for flere forlag som Gyldendal, Branner og Pio.

I 1903 giftede han sig med forfatteren og maleren Eline Fischer, og de fik i 1905 sønnen Ulf, der også blev forfatter.

Kai Hoffmann debuterede i 1899 med digtsamlingen „*Liljer i mørkedet*“ der kredser om naturen, hvor især havet spiller en væsentlig rolle. Han kom på finansloven i 1914. Han var stærkt national, hvilket ses i hans kendteste digt „*Den danske sang er en ung, blond pige*“ fra 1924, der blev skrevet som prolog til et sangerstævne i København. To år senere sendte han digtet til Carl Nielsen og foreslog ham at sætte musik til. Det gjorde Carl Niel-

sen, og det blev til en af hans kendteste sange, der blev meget populær til Alsang under besættelsen. Det er på den baggrund, at man i 1946 indstiftede Kai Hoffmann legatet.

Sønnen Ulf Hoffmann (1905-87) voksede op i Lyngby og blev student fra Lyngby Statsskole i 1923. Derefter gik han ind i handelsflåden, hvor han især sejlede med ØK og blev radiotelegrafist, samtidig med at han skrev digte. Det ses fx på en af hans første digtsamlinger „*Sejle, se og synge*“ (1941). Han skrev flere radiohørspil (bl.a. sammen med Soya, der jo også boede i Lyngby) og var i to år tilknyttet Politiken (1946-48), hvorefter han blev pressesekretær for Den Fries Forårsudstilling. Han engagerede sig som kulturradikal i den antifascistiske forening „*Frisindet kulturkamp*“ (1936-38) og deltog i Eventyrernes klub samt opnåede to gange at få det legat, som var stiftet til ære for hans far i 1949 og 1971. I dag er han nok kun kendt for digtet „*Yndigt dufter Danmark*“, der først blev kendt, da Svend S. Schultz satte digtet i musik i 1970.

Ulf Hoffmann var gift med kunstvæveren Tove Heyman (1911-1988) og de boede på Hartmanns

*Ulf Hoffmann (1905-87).
Internetside.*

vej indtil, de blev skilt i 1946. Hun flyttede til Lundtoftevej og etablerede her en væveskole for børn (1975-85)

Lottenborgvej 21 Villa Rica, kaldet „Løveborg“ (efter Siegfried Wagner, der blev kaldt Løven) er en usædvanlig villa, tegnet af Carl Brummer og opført af Siegfried Wagners adoptivforældre Julius Jacob og Frederikke Heine i 1896, inspireret af de hvide villaer, som Carl Brummer havde set på Capri. Brummer og Siegfried Wagner kendte hinanden, og villaen blev til i tæt samarbejde mellem de to. Det blev et rigtigt kunstnerhjem med egne tegnede møbler for Siegfried og Olga Wagner, som blev gift i 1899.

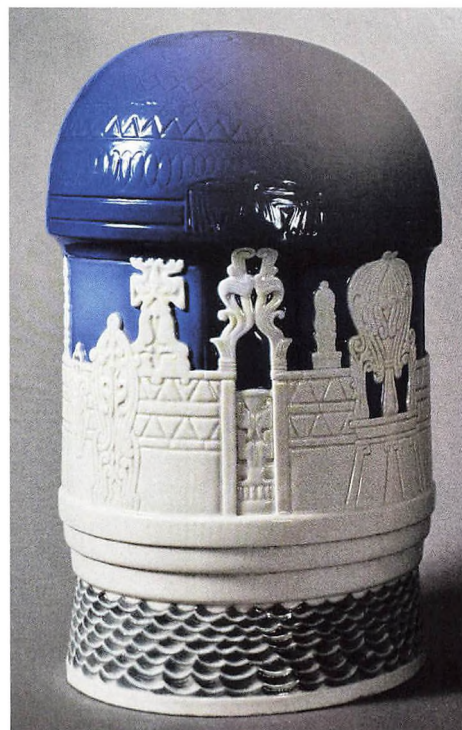
Lottenborgvej 21, Villa Rica = Løveborg. I dag bolig for billedkunstneren Kehnet Nielsen. Foto Birte Lunau Nielsen.

Spisestuen på Løvenborg med Siegfried Wagners selvtegnede møbler. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner side 93).

Kunstnerne i atelieret på Løvenborg. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner side 2).

Ekbatanavasen fra Bing og Grøndahl skabt i 1888. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner LIII).

Siegfried Wagner (1874-1952) var født i Hamborg af danske forældre VVS-mester Joseph Wagner og fru Julie. Bosat som 4-årig i Danmark hos mosteren Frederikke Heine og adopteret i 1892. Han blev uddannet på Kunstakademiets billedhugger-skole hos Vilhelm Bissen og blev i 1898 ansat af J.F. Willumsen på Bing og Grøndahl, hvor han bl.a. skabte en vase i glaseret porcelæn „Ekbatana“ opkaldt efter Sophus Clausens digt og en lotusvase skabt til Verdensudstillingen i Paris i 1900.

Siegfreid Wagners Lotusvase, skabt til Verdensudstillingen i Paris 1900. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner side XLIII).

Olga Wagner. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner side 28).

1902, hvor hun også udstillede i 1903 og 1904. I 1912 blev hun medlem af De Frie Billedhuggere og sammen med dem blev hun fast medlem af Den Frie Udstilling fra 1914.

Siegfried Wagner var fra 1900 til 1902 medlem af Mogens Ballins tinsmedje i Hellerup, hvor han bl.a. udførte en lille sparebøsse af tin til Sygeplejeselskabet for Det Mosaiske Trossamfund i stram, enkel form, og den smukke døbefont til Hellerup kirke (1900)

Han udførte en fin buste i bronze af „Olga“ (1900-03) og sammen lavede de en lille statuette af en „Stær, der haler en regnorm op,“ udstillet på Charlottenborg i 1904.

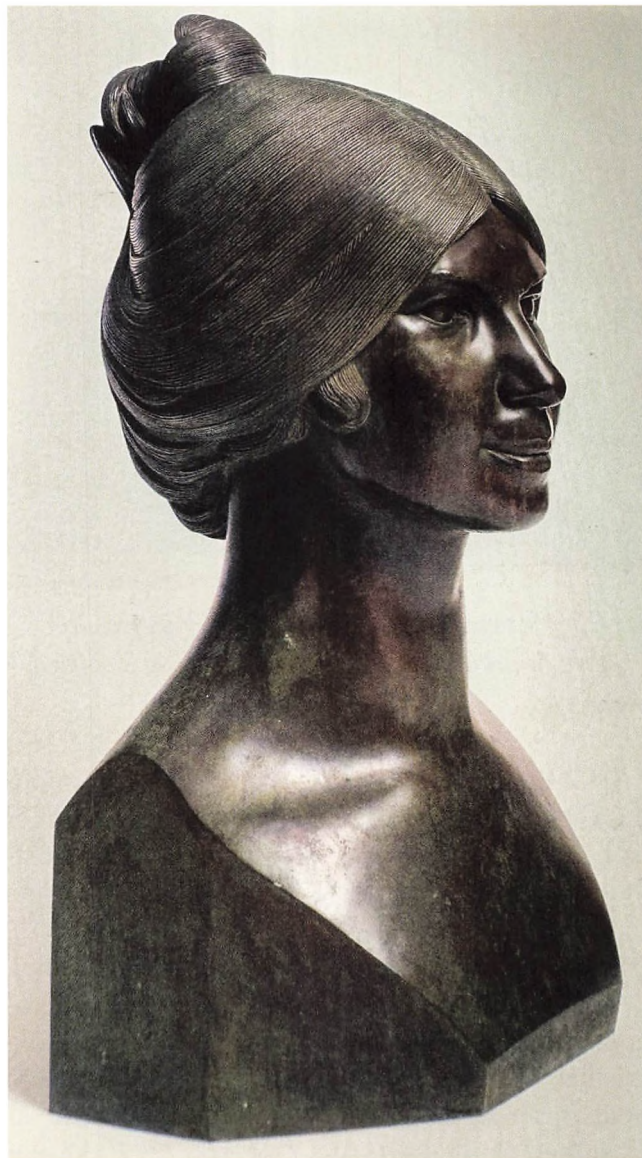
Året inden var han blevet gift med Olga Packness (1873-1963), datter af en manufakturgrossist. Hun var oprindelig uddannet maler, men uddannede sig til billedhugger under ægtefællens vejledning. De fik to piger Vita og Thaïs, og hun debuterede som billedhugger på Charlottenborgs Forårsudstilling i

Sparebøsse af tin fra 1902 til Sygeplejeselskabet for Det Mosaiske Troessamfund. (Fra Kunstarnernes forbrødring fig. 284 side 412).

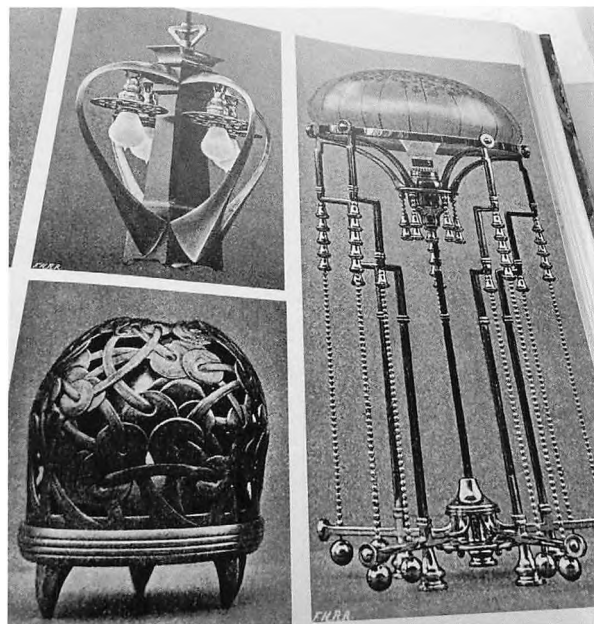
Døbefonten i Hellerup kirke. Foto Birte Lunau Nielsen.

Siegfried Wagners buste af Olga i bronze (1900-03). (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner III).

Stær, der trækker regnorm op af Olga og Siegfried Wagner. (omslag til Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner).

Lysarmaturer fra Tvermoes og Abrahamsen ca.1903. Fra Kunstarternes forbrødring side 447).

I 1902-05 var han kunstnerisk leder af Tvermoes & Abrahamsens metalvare/lysekronefabrik, hvor han designede en række lysarmaturer. På Kunstindustrimuseets udstilling i oktober 1903 var han repræsenteret med 53 værker: lamper, møbler og tinarbejder, der viser hans alsidighed som kunstner.

En stor og vigtig del af hans værk (også økonomisk) var at tegne gravmæler, både jødiske og kristne. Han havde en aftale med en stenhugger A. Sode, for hvem han tegnede 60 skitser. Aftalen var så, at han skulle have 15 kr. pr. stk. og 20 kr. når stenen blev solgt. Han blev dog snydt for mange af pengene.

Andre gravmonumenter fulgte han selv fra skitse til færdigt produkt. Blandt de mest bemærkelsesværdige er monumentet på Vestre Kirtegård for *Eskild Eugen Aristides Hansen*, der er inspireret af et hellenistisk monument *Aristides fra Kyrene i Spadapalæet* i Rom (1924), Elise Halkjers gravmæle på Taarbæk Kirtegård (1911) og på Mosaisk Vestre begravelsespladsgravmælet for hans adoptivmor Frederikke Heine fra 1907 og „*Juda løvemontmentet*“, opstillet i 1929

Hans mest berømte værk er „*Lurblæserne*“ foran Paladshotellet på Rådhuspladsen, anbragt på en søjle af Anton Rosen fra 1914 i anledning af

20 skitser fra stenhugger A.Sode. (fra Bogen om Olga og Siegfried Wagner side 58) (BOSW s.58).

Gravmæle på Vestre kirkegård for Eskild Eugen Aristides Hansen fra 1924. Foto Birte Lunau Nielsen.

brygger I.C. Jacobsens 100 årsdag og finansieret af Carlsbergfondet og Ny Carlsbergfondet. Siegfried Wagner startede på arbejdet i 1911, men det blev først fuldført i 1914.

Han lavede også i 1901 en buste af hans gode ven Viggo Stuckenberg (som han kendte godt fra Sorgenfri, hvor de nærmest var naboer) ligesom han tegnede bogomslag til en af Viggo Stuckenbergs digtsamlinger og tegnede hans gravmæle på Assistens kirkegård, da han døde i 1905.

Fra 1914-24 arbejdede ægteparret sammen på deres store fælles skulpturgruppe „Freyr og hans galt Gyldenbørste,“ der blev solgt til Statens Museum for Kunst for 12.000 kr.

De samarbejdede også om skakbrikker i porcelæn, udført hos Den kongelige Porcelænsfabrik i 1913, der viser den orientalske indflydelse, der ofte prægede deres kunst.

Juda løvemonumentet på Mosaik Vestre. Foto Birte Lunau Nielsen.

Gravmælet for Frederikke Heine fra 1907 på Mosaik Vestre Begravelsesplads. Foto Birte Lunau Nielsen.

Lurblæserne på Rådhuspladsen, opstillet i 1914. Foto Birte Lunau Nielsen.

Omslag til Viggo Stuckenberg's digtsamling „Valravnsol“. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner XLVII).

Freyr og hans galt Gyldenbørste af Olga og Siegfried Wagner. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner 30).

Skakbrikker i porcelæn lavet for Den kongelige Porcelænsfabrik i 1913. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner XL).

Olga Wagners buste af datteren Thais i marmor og Onyx. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner XLL).

Olga Wagners Senegalpige fra 1922-24. (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner XII).

Olga Wagner arbejdede mest i det lille format som fx portrættet af datteren *Thais* i marmor og onyx, (bl.a. brugt som smykkesten) udstillet hos De Frie Billedhuggere i 1906, og „*Senegalpige*“ i træ fra 1922-24.

Mens Siegfried især arbejdede med buste af fx Tycho Brahe fra 1914, opstillet i 1932 ved siden af Rundetårn, kunstnerkolleger som Niels Skovgaard (1923), kapelmester Georg Høeberg (1925) og arkitekten P.V. Jensen Klint og mange andre.

*Tycho Brahe fra 1914, opstillet ved Rundetårn i 1936.
Foto Birte Lunau Nielsen.*

*Monumentet for de i Theresienstadt omkomne danske jøder, opsat på Mosaisk Vestre begravelsesplads i 1946.
Foto Birte Lunau Nielsen.*

Buster af Niels Skovgaard, Georg Høeberg og P.V. Jensen Klint (fra Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner side 113).

Parret rejste en del, da Siegfried dels fik forskellige legater, dels udstillede i udlandet. I 1914 foretog de således en stor rejse til Prag, Wien, Balkan, Italien og Tyskland og i 1932 til Grækenland, men i 1943 fik udenlandsrejsen en anden karakter, da de måtte flygte til Sverige på grund af Siegfrieds jødiske afstamning. Her opholdt de sig i Lund indtil krigens afslutning, og her fik Siegfried tiden til at gå med at knytte tæpper. Meget passende blev Siegfried bedt om at udføre „Monumentet over de i Theresienstadt omkomne danske jøder,“ der blev opsat i 1946 på Mosaisk Vestre Begravelsesplads.

Olga Wagners statue af Tankefuld kvinde opsat på Sorgenfri kirkegård i 1939. Foto Birte Lunau Nielsen.

Inden Siegfrieds død i 1952, havde han også tegnet sit eget og Olgas gravmæle på Sorgenfri kirkegård, men selve gravstedet er nu sløjfet.

Til gengæld kan vi endnu se Olga Wagners statue af „Tankefuld Kvinde“ fra 1931, opsat 1939 foran kapellet på Sorgenfri kirkegård, der ligger lige overfor deres hjem.

Denne statue blev sammen med statuen „Naturen, der bærer handlen“, fra 1920, der står i Klostergårdens passage, de eneste store figurer hun fik fuldført.

Olga Wagners Naturen bærer handlen fra 1920 i Klostergårdens passage. Foto Birte Lunau Nielsen.

Ellers lavede hun mest statuetter og portrætbuster livet igennem, inden hun døde 90 år gammel.

Litteratur

Mirjam Gelfer-Jørgensen: Kunstarternes forbrødring (2020)

Billedhuggerne Olga og Siegfried Wagner, Vejen kunstmuseum 2005

Kitter Malling og Arne Ipsen: Sorgenfri Slotspark (Greens forlag 1995)

LitteraTUR (Lyngby bibliotek)

Dansk Biografisk leksikon (på Nettet)

Lone Rünitz: Ellen Hørup (2019)

Hans Kristensen

Plan og virkelighed – Rastrups byplan for Virum fra 1935

Virums udbygning frem til 1935

Store dele af det nuværende Virum var helt frem til 1935 marker uden bebyggelse eller gartnerier. Undtagelserne var Virum landsby med gadekær, gårde og butikker langs den nuværende Virumgade. En landsby udviklingen var gået forbi. Derudover var der en begyndende villabebyggelse i Skovridergårdsvej kvarteret mod nord med tilknytning til Holte Station og et begyndende parcelhuskvarter ved Kaningården. Også langs Parcelvej var der nogle parcelhuse. Endelig var der

en del sommerhuse langs Furesøkysten og ved Kollemosen.

Da DSB i begyndelsen af 1930'erne besluttede at elektrificere Nordbanen til Holte, blev der planlagt to stationer mellem Lyngby og Holte, hvor der indtil da kun havde været et trinbræt, der hvor Virumgade krydser jernbanen. Sognerådet i Lyngby indså, at disse nye stationer sandsynligvis ville føre til en øget bebyggelse omkring stationerne. Det blev besluttet at udforme en plan for den fremtidige bebyggelse ved Virum Station.

Kommuneingeniør J. A. C. Rastrup (1891-1978) var ansat i Lyngby-Taarbæk kommune fra 1916 til 1967 bl.a. med ansvar for kommunens byplanlægning. Her fotograferet på sin sidste arbejdsdag i kommunen 1967.

Rastrups byplanteoretiske overvejelser

Kommuneingeniør J. A. C. Rastrup (1891-1978) kom til at stå for planlægningen. Han var blevet ansat i kommunen allerede i 1916, og havde blandt andet haft ansvaret for den meget vellykkede planlægning af Ulrikkenborg kvarteret vest for Lyngby Station. Han havde således allerede erfaringer med byplanlægning. Han var interesseret i den tids byplanteori. I Virum Byplan fra 1935 bliver de byplanteorier, der ligger til grund for planen, dog ikke nævnt. Det gør de derimod i en artikel af Rastrup i tidsskriftet Stads- og Havneingeniørerne nr. 11, 1952 med titlen: Byenheder – de nyere byplanteorier og disses anvendelse i Lyngby-Taarbæk kommune. I denne artikel skriver Rastrup om de engelske og amerikanske byplanteorier, som i 1920'erne og 1930'erne prægede debatten om den ideelle byplan i byplankredse i Danmark. I Rastrups gennemgang af teorierne om, hvordan en ny by ideelt set bør udformes, arbejder han med begrebet „bydelsenheder“: *„En bydelsenhed er et bestemt afgrænset område, hvor der foruden boliger findes de byfunktioner, der er nødvendige, for at bydelen i videst mulig udstrækning kan leve sit eget liv. Enheden er dog ikke nok i sig selv, den indgår stadig som en integrerende del af den store by, og selvom den helst skal have naturlige grænser, der skiller den fra andre bydele (f.eks. facadeløse hovedveje, vandløb, mosestrækninger, skove, grønne områder), så skal der være gode trafikforbindelser ikke alene til nabobydelene, men også til storbyens City og til fællesområder for hele storbyen. Bydelsenheden vil i almindelighed bedst blive pla-*

ceret omkring et vigtigt trafikknudepunkt, i Storkøbenhavn således omkring en S-banestation.“

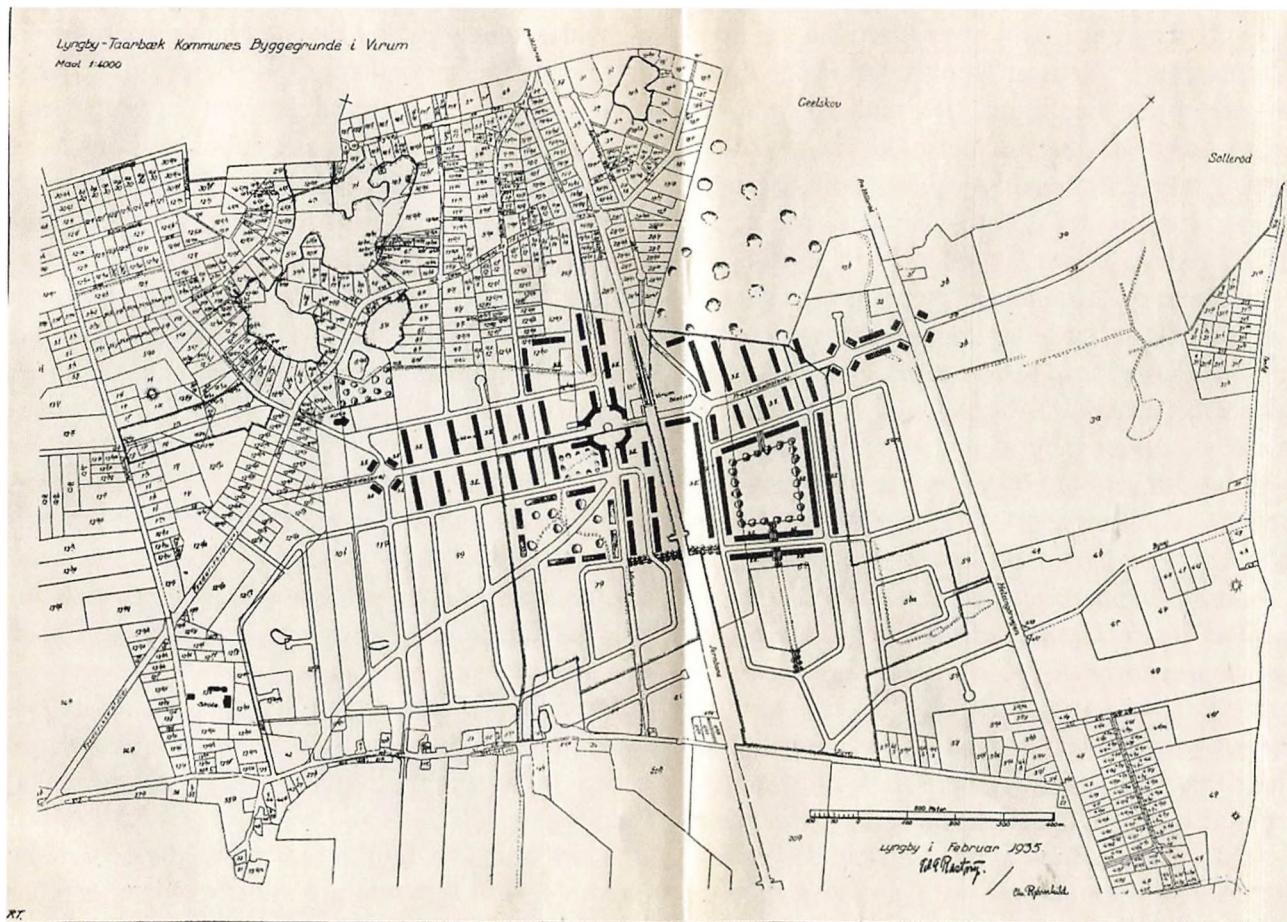
Rastrup gennemgår senere i artiklen, hvorledes en sådan bydelsenhed bør opbygges. Ud fra både danske og internationale erfaringer fastslår han, at en ideel bydelsenhed er på ca. 10.000 indbyggere. I centrum bør der bygges etagebebyggelser, mens der længere ude i bydelen kan placeres rækkehusbebyggelser og længst ude parcelhuse. I centrum skal der være et bydelscenter, hvor der skal være både dagligvarer og udvalgswarebutikker og en række servicefunktioner for hele bydelen som offentlige kontorer og institutioner, bibliotek, biograf, sagførere, apotek, læger, post og telegraf, politi mv. Det vil sige alle de funktioner, som man har brug for i det daglige liv. Men som han skriver: *„Selv om gangafstanden til bydelscentret bliver begrænset, hvis byens struktur bliver ideelt opbygget, bliver den dog for stor for husmødrene i det daglige arbejde, især efter at det er blevet ualmindeligt, at der anvendes husassistenter og vanskeligt at få varerne købt pr. telefon og sendt pr. bud.“* Løsningen på dette problem er at etablere små, lokale butikcentre *„hensigtsmæssigt placeret midt i boliggruppen, et sted, hvortil der er gode vej- og stiforbindelser, men ikke på begge sider af en hovedtrafikvej.“* Sådanne små butikcentre kan placeres i boliggrupper (lokalområder) med ca. 2.000 indbyggere.

I artiklen eksemplificerer han sine teoretiske overvejelser ved at referere til de byplaner, han har arbejdet med i Lyngby-Taarbæk kommune: Virum, Sorgenfri, Lundtofte og Fortunen. Så selvom artik-

len med disse byplanteoretiske overvejelser er fra 1952 – og altså først er skrevet næsten 20 år efter, at han lavede byplanen for Virum – så tyder alt på, at hans byplanarbejde allerede i begyndelsen af 1930'erne var præget af de byplanteorier, som han sammenfatter i artiklen.

Rastrups byplan for Virum fra 1935

Rastrups byplan for Virum blev fremlagt for sognerådet i januar 1935, dvs. et år før DSB åbnede S-banestationen i Virum og Sorgenfri. På det tidspunkt havde Lyngby-Taarbæk kommune opkøbt arealerne lige omkring den kommende Virum Sta-

Byplanen for Virum fra Lyngby-Bogen 1935 (side 154-155).

tion, hvilket gav et godt udgangspunkt for realiseringen af den centrale del af de bebyggelsesplaner, byplanen indeholder. Men hovedparten af arealerne i Virum var i øvrigt i privat eje.

Rastrup var tydeligvis fascineret af de engelske havebyer, som siden begyndelsen af århundredet havde præget byplandebatten både her hjemme og i udlandet. I byplanen kommer det til udtryk på følgende måde: *„Da der er så rigelige arealer til rådighed omkring Virum Station, ville det i og for sig være fristende at udforme denne (den nye bydel) som en villaby, altså udelukkende i lav bebyggelse, men det lave byggeri er jo desværre herhjemme endnu så lidt opdyrket, at det stadig er umuligt at skaffe flertallet af jævne folk en tilstrækkelig billig bolig i lav bebyggelse. Hertil kommer, at mange enligstillede hellere vil have en lille etagelejlighed end et hus, så en by i udelukkende lav bebyggelse også af den grund vil blive noget unaturlig.“* Rastrups konklusion blev derfor, at der skulle placeres en „kærnebebyggelse“ af etageboliger omkring et centralt torv, Virum Torv, umiddelbart vest for stationen, der hvor Frederiksdalsvej og Grønnevej krydser hinanden. For at sikre at denne kærnebebyggelse kan komme til at virke som et naturligt samlingspunkt i den nye bydel, skal der sikres mulighed for at udvikle butikslivet på og ved torvet, ligesom det er vigtigt, at boligbebyggelserne bliver både økonomisk og æstetisk attraktive. Især de to første bebyggelser ved torvet i henholdsvis det nordvestlige og det nordøstlige hjørne af torvet – som stod færdige i henholdsvis

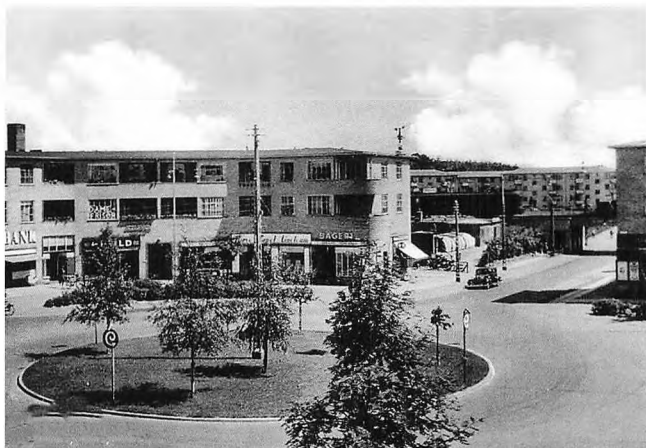
1937 og 1941 – lever helt op til disse krav med deres flotte facader med tidstypiske integrerede altaner, der går rundt om bygningernes hjørne. Det sydøstlige hjørne stod færdigt i 1943 i en lidt mere skrabet stil, men bygningen rummede en attraktion: Virum Bio, som fungerede helt frem til 1973, hvor den blev ombygget til et Irma supermarked (nu COOP 365 discount). Den sidste bygning på torvet var færdig året efter.

Sydøst. Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, 1950.

Nordvest. Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, 1950.

Øst. Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, 1950.

Vest. Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, 1950.

I 1944 var den centrale bebyggelse omkring Virum Torv færdiggjort i deres nuværende form.

De øvrige etagebebyggelser skulle ifølge byplanen så vidt muligt udformes som stokbebyggelse, hvor stokkene skulle ligge nord-syd for at sikre den bedste solorientering i lejlighederne, og med god afstand mellem stokkene, for at give bebyggelserne et grønt præg. I Rastrups plan forestillede

han sig, at disse etagebebyggelser først og fremmest skulle opføres langs Frederiksdalsvej ud til en afstand på ca. 500 meter fra Virum Torv både mod øst (mod Kongevejen) og mod vest (mod Frederiksdal). Dette lykkedes fuldt ud mod øst, men mod vest slutter etagebebyggelsen allerede efter 250 meter, hvor den bliver afløst af to etages dobbelthuse på sydsiden af Frederiksdalsvej og et etages dobbelthuse på nordsiden helt frem til krydset ved Kirkebakken og Degnebakken. Langs Grønnevej rækker etagebebyggelserne ca. 250 meter mod syd og knapt 200 meter mod nord. Den gang byplanen blev udformet var der overvejelser om, at Frederiksdalsvej skulle være en del af en mere overordnet, gennemgående ringvej fra Skodsborg til Værløse. Ringvejen skulle gå gennem Frederiksdal Storskov syd om Furesøen via Kollekolle til Værløse. Blandt andet af den grund lagde Rastrup vægt på, at nord-sydgående stokbebyggelser langs Frederiksdalsvej var den helt rigtige løsning: „Ved at orientere bebyggelsen langs Frederiksdalsvej på denne måde, modvirker man også den tendens til at blive forretningsgade, undtagen ved vejkrydsene, hvor der er regnet med lokale butikscentre, idet en forretningsgade ikke egner sig særligt for den gennemkørende trafik“. Samme bekymring gjaldt ikke bebyggelserne langs Grønnevej, som gerne måtte udvikle sig til en forretningsgade med udgangspunkt i torvets koncentration af forretninger. Af samme grund blev etagebebyggelserne langs Grønnevej trukket 7 meter tilbage fra fortovene på begge sider af vejen, så der blev et disponibelt areal foran eventu-

Luftfoto af Virum Torv med omkringliggende bygninger på Frederiksdalsvej og Grønnevej. Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, 1951.

elle butikker. Datidens indkøbsmønstre gjorde det imidlertid nødvendigt at anlægge de ovennævnte mindre, lokale butikscentre ved de to vejkryds, der er på Frederiksdalsvej vestlige del, ved henholdsvis krydset ved Kirkebakken og Degnebakken, og ved krydset med Parcelvej henholdsvis ca. 500 og 1000 meter fra Virum Torv. Et tilsvarende lokalt center blev også anlagt på Virum Stationsvej, „Det hvide Torv“.

I byplanen udlægges to nye veje, som begge i dag er en del af Virums mere overordnede vejnet, nemlig Virumvej og Virum Stationsvej. Den

nye Virumvej blev anlagt som en moderne, bred parallelvej til den øst-vestgående Virumgade, som går gennem den gamle Virum landsby (Bondebyen kaldet i byplanen). (Lidt forvirrende er det, at den nuværende Virumgade på det tidspunkt hed Virumvej. Navneforandringen kom da den nye – nuværende – Virumvej var blevet anlagt). Rastrup bekymrer sig i øvrigt lidt om udviklingsperspektivet for netop Bondebyen: „Den vil stå i fare for at lide samme skæbne som Lyngby bondeby, altså at udvikle sig til et beboelseskvarter af ret ringe standard og udseende, fremkommet ved ændring

Virum Station, 1936. Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

af de eksisterende landbrugsbygninger og stuehuse til udlejningsejendomme og opførelse af enkelte mere eller mindre tilfældige nybygninger mellem de gamle huse“. Han anviser dog ingen løsning på dette problem i byplanen. Bevaringsplaner var ikke opfundet i 1930'erne. Den anden nye vej, Virum Stationsvej, blev anlagt for at øge tilgængeligheden fra de forventede parcelhuskvarterer til Virum Torv og station.

Rastrups byplan overlader planlægningen af parcelhuskvarterne i Virums vestlige del ned mod Furesøen og mod Frederiksdal til „fremtiden“ med følgende bemærkning: „at gå yderligere i detaljer med byplanen for Virums yderdistrikter vil næppe være påkrævet for øjeblikket, selvom man naturligvis må følge udviklingen af disse kvarterer med opmærksomhed“. I hvilken udstrækning udviklingen i „yderdistrikterne“ i de efterfølgende årtier blev

fulgt fra kommunens side, er svært at bedømme. Men den gik stærkt, især i 1950'erne, hvor parcelhusudstyknings- og -bebyggelser afløste de mange gartnerier i Furesøkvarteret og i området ved Kollemosen, så at områderne var fuldt udbyggede inden udgangen af 1960'erne.

Udviklingen omkring Sorgenfri station, som jo blev anlagt samtidigt med Virum station, er han mere opmærksom på og lidt bekymret over. Begrænsningerne i Sorgenfri var dels Sorgenfri Kirkegård, som måske skulle udvides til at være centralkirkegård for hele Lyngby og Virum, dels at arealerne mellem jernbanen og Kongevejen var ejet af staten og udlagt til forsøgslandbrug i 1913 og endeligt, at kommunen ikke, som i tilfældet med Virum station, ejede de øvrige stationsnære arealer. Han forudså derfor, at: „bebyggelsen vil fortrinsvis være henvist til den smalle kile vest for banen mellem Prinsessestien og Nordbanen, hvorfor der først i noget større afstand fra stationen end normalt vil være ordentlig plads for bebyggelse. Muligheden for en større bydannelse er derfor til en begyndelse ikke lovende, og det må befrygtes, at de knebne arealer, der er til rådighed, umiddelbart ved stationen, vil friste til en for tæt, høj bebyggelse“. (Skrevet i 1935 – tyve år før opførelsen af Sorgenfrivang II's tre tretten etager høje blokke blev gennemført). Men udover disse få betragtninger blev udbygningen af Sorgenfri ikke behandlet i planen.

Rastrup stiller spørgsmålet, om der skal udlægges erhvervsarealer i Virum. Hans svar er, at Virum i alt overvejende grad skal være en boligby. Be-

grundelsen er, at større erhvervsbyggerier allerede er placeret i Lyngby og ved Brede, Ørholm og Ravnholm, og at der disse steder vil kunne bygges yderligere industrielle anlæg. I Virum vil der kun blive behov for arealer til småindustrier og håndværk, som han foreslår udlagt øst for banen og syd for Virumvej (på den nuværende Virumgårdsvej), hvor de da også findes i dag.

Planerne for de centrale etageboligbebyggelser og for vejnettets udformning udgør grundstammen i byplanen. Men Rastrup kommer også på planens sidste sider ind på den nye bydels forsyning med „offentlige bygninger o.l.“.

Først nævnes skolerne. Med det forventede indbyggertal i Virum på op mod 20.-25.000 indbyggere må der indenfor en overskuelig årrække blive behov for enten to skoler med 1.200 børn eller tre med 800 børn i hver. Det endte som bekendt med to: Virum skole, som allerede var der i 1935, og som blev udvidet i 1937-42 og igen i 1975, og Fuglsanggårdsskolen, der blev åbnet i 1958. Fuglsanggårdsskolen blev opgraderet med en svømmehal i 1970.

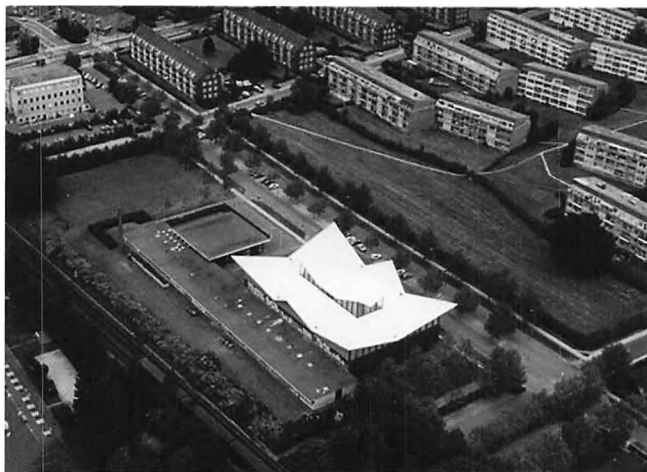
Rastrup forudser også, at der bliver behov for et gymnasium, og drøfter forskellige placeringsmuligheder. Mest oplagt ser han en placering øst for banen og syd for de høje bebyggelser i det centrale Virum – vel nærmest der, hvor Fuglsanggårdsskolen i dag er placeret. Gymnasiet kom i 1957, men lidt længere mod syd ved Virumvej/Fuglsangvej.

Efter skolerne følger kirkerne. Han skriver, at der normalt regnes med behovet for en kirke for hver 10.000 indbyggere, så på sigt vil der blive be-

hov for to kirker. I første omgang peger han på en placering nogenlunde centralt i den del af Virum, der ligger vest for banen – hvor kirken da også kom nogle år senere i 1937. Igen her omtales behovet for én kirkegård, som kan fungere som centralkirkegård for både Virum og Sorgenfri og Lyngby. Rastrup peger her på Sorgenfri kirkegård som det oplagte valg.

Næst i rækken af offentlige bygninger er børnehjem, plejehjem, alderdoms- og sygehjem. Et sted i planen nævnes det, at denne type boliger bør ligge centralt i den nye bydel, et andet sted foreslås det mere upræcist, at en placering nær ved Furesøen vil være ideelt. Der står også nogle bemærkninger om „almindelige alderdomsboliger“ (som åbenbart er noget andet end alderdomshjem og plejehjem). For disse er normtallet én alderdomsbolig pr. 200 indbyggere, dvs. et samlet behov for ca. 100 alderdomsboliger når Virum er fuldt udbygget. Nogle få af disse var allerede opført i 1928 på hjørnet af Virumvej og Virum Stationsvej, de øvrige fulgte efter allerede i 1936.

Rastrup nævner, at bibliotek, offentlige kontorer, politi og brandvæsen bør placeres centralt i Virum, ved „skråvejens“ (Virum Stationsvejs) begyndelse nede ved Virum Torv. I denne sammenhæng nævner han også at „*det ville være særdeles smukt og meget ønskeligt, om man på toppen af det højdedrag, hvortil skråvejen fører op, anbragte en monumental bygning, f.eks. en slags verdslig kirke eller lignende*“. Sådan gik det ikke. Men „Det hvide butikstorv“ på Virum Stationsvej ligger nogenlunde på det sted Rastrup skriver om. Den

Den første Virum Hal blev opført i 1968, og er et arkitektonisk markant bygningsværk, som lever op til Rastrups ønske om en „monumental bygning, en verdslig kirke“. Den anden Virum Hal, som er en tarvelig „fabrikshal“ fra 1997, lever langt fra op til dette ideal. Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, 1988.

monumentale bygning, den verdslige kirke, kom efter mange års forsinkelse i 1968 i form af Virum Hallen, umiddelbart øst for jernbanen.

Hele tekstdelen af byplanen er på 18 sider. Fem af siderne – som forbigås i denne artikel – er hellet økonomiske beregninger om de kommunale udgifter til køb af jordene og byggemodning (vejanlæg, kloakering, vand, elektricitet), samt de forventede salgsindtægter fra salget af de kommunalt ejede arealer til forskellige bygherrer. Rastrup regner sig frem til, at der (heldigvis) bliver balance i regnskabet for kommunen over en 30 års periode: „Da man med jordkøbene i første række har villet

opnå at få en vis indflydelse på byens udformning, skal der ikke regnes med fortjeneste på udstykningen, således at udgifter og indtægter efter forløbet af de 30 år skal balancere“. Om det lykkedes, og om nogen i 1965 gjorde regnestykket op, vides ikke. Men vigtigt er det, at det lykkedes at få indflydelse på byens udformning. Herom mere i næste afsnit.

Hvordan gik det så i virkeligheden? Virums udvikling fra 1935 til 2024

Helt overordnet er konklusionen, at de centrale ideer i Rastrups byplan er blevet realiseret. Indbyggertallet blev dog ikke de ca. 20.000 Rastrup forventede, men ca. 15.000. Det grundlæggende vejnet følger planen, med Virum Torv som centrum i krydset mellem Frederiksdalsvej og Grønnevej, og med Virum Stationsvej som „skråvej“ mod sydvest, samt med Virumvej lige syd for Bondebyen. De høje boligbebyggelser – dog maksimalt tre etager – omkring torvet og langs Frederiksdalsvej og Grønnevej ligger stort set også der, hvor planen i sin tid placerede dem.

Udbygningstempoet gik godt i starten, men blev lidt langsommere end forventet under besættelsen, og tog så fart igen efter 1945. Det startede godt i 1937-41 med de to første ejendomme på Virum Torvs nordlige side. De to ejendomme på sydsiden af torvet blev først færdige i 1943-44 under krigen. Så Virum Torv havde fået sin endelige udformning i 1944.

På østsiden af den nye station var de tre gule ejendomme på Skovridergårdsvej allerede opført

i 1935, men de røde ejendomme ved siden af, først stod færdige i 1943, hvor de blev overtaget af tyskerne som officersboliger frem til befrielsen i 1945. De tre lange boligstokke på nordsiden af Frederiksdalsvej, næsten nede ved Kongevejen, var blevet opført før 1940. Så den nordøstlige del af Rastrups byplan var stort set realiseret allerede før krigen. På den anden side af denne østlige del af Frederiksdalsvej gik det lidt langsommere med at udfylde planen. Men bebyggelsen på hjørnet af Hasselvej var dog også opført før 1940, imidlertid ikke helt efter planen, da denne ene bebyggelse er en vinkelbebyggelse, som går rundt om hjørnet, og altså ikke en nord-syd vendt stokbebyggelse. De andre blokke ned mod torvet kom til i begyndelsen af 1950'erne, alle helt efter Rastrups plan. På grunden umiddelbart øst for stationen blev der i 1948 opført et midlertidigt forsamlingshus, „Gokken“, i to tidligere flygtningebarakker.

Stokbebyggelserne vinkelret på Frederiksdalsvej vest for stationen blev alle opført kort efter krigen – ikke helt så mange som i Rastrups plan, men dog fire stokke på nordsiden af Frederiksdalsvej og tre på sydsiden. De to etagers dobbelthuse på sydsiden af Frederiksdalsvej skulle ifølge planen have været stokbebyggelse, men dobbelthusene var nok et acceptabelt alternativ.

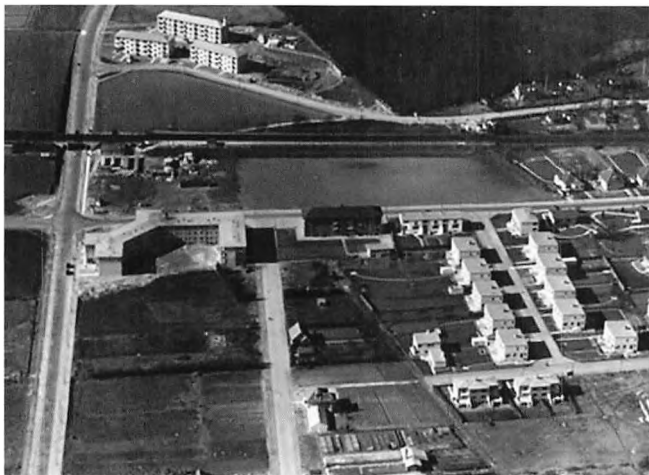
Langs Grønnevej nord for torvet blev Grønnegården opført i 1940 og den røde blok overfor nogle år efter. Begge i god overensstemmelse med byplanen. Langs Grønnevej syd for torvet blev planen også overholdt med tre etages bebyggelser på begge sider af vejen opført i 1938.

Rastrups ønske om at skabe et livligt og tiltrækkende torv med alle nødvendige dagligvarebutikker på og ved Virum Torv blev opfyldt ret hurtigt. Det kneb lidt mere med posthus og apotek. Begge dele kom først i 1953. Og de offentlige kontorer kom aldrig. Geels Plads blev etableret i 1957 med butikker, bibliotek og medborgerhus – til afløsning for barakkerne med „Gokken“, som blev nedrevet i 1958. Posthuset fra 1953 blev nedrevet i 2015 og erstattet med et boligbyggeri med en Rema 1000 og en Føtex butik i stueetagen.

Med butikkerne på Virum Torv og de øvrige butikker på den østlige side af banen, på Geels Plads og på posthusgrunden, så er der stadigvæk en god butiksforsyning i Virums centrum.

Monumentalbygningen, den „verdslige kirke“ på toppen af bakkedraget Virum Stationsvej fører op til, kom heller ikke på det sted. Monumentalbygningen blev i stedet den første Virum Hal med sin dristige arkitektur. Den blev opført i 1968 umiddelbart øst for banen og tæt på Geels Plads. Hallen blev så stor en succes, at den blev udvidet i 1997, denne gang med en fuldstændig ideforladt „fabrikshal“ helt uden antydning af arkitektoniske ambitioner.

Mere arkitektonisk interessante er to mindre bebyggelser, som ikke helt fulgte Rastrups plan, men som på grund af deres tidstypiske, arkitektoniske kvalitet, nok alligevel har fået et anerkendende nik fra ham, som to væsentlige bidrag til at signalere modernitet og kvalitet. Det drejer sig om de ni fine, hvide funkis dobbelthuse på Olesvej fra 1936 og de 33 tredobbelte funkis rækkehuse fra 1937 på Aka-

Rastrup havde ikke tænkt de tidstypiske funkis huse på Olesvej, Akacievej og Hasselvej ind i sin plan, men de blev opført på privat initiativ allerede i 1936 og 1937 og passer meget fint ind i en bebyggelsesplan fra 1930'erne.

Øverst. Virum med Frederiksdalsvej, Engbakken, Olesvej, Grønnevej og Virum Torv. Foto NOWICO, 1938.

Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

Nederst. Akacievej i Virum bygget 1936. Fra Gunnar Jørgensens samling. Lyngby-Taarbæk Stadsarkivet.

cievej og Hasselvej. Begge disse bebyggelser har bevaret deres kvalitet helt frem til i dag. En yderligere interessant bebyggelse er de fine, men relativt små, kædehuse, som Lyngby Almene Boligselskab lod opføre i 1948 på Degnebakken. Selvom husene kun er på 84 til 91 m², hvad der i 1948 var en pænt stor familiebolig, så er de stadig nogle af de mest

eftertragtede almene boliger i hele Virum-Sorgenfri området med over 30 års ventetid. Her lykkedes det at „*skaffe (flertallet) af jævne folk en tilstrækkelig billig bolig i lav bebyggelse*“, som Rastrup gerne havde set flere af i Virum.

Rastrups byplan fra 1935 berørte så godt som ikke „yderdistrikterne“, dvs. de store områder af Virum som er bebygget med parcelhuse. Arealerne var i udgangspunktet alle i privat eje, og mange af dem blev brugt til gartnerier med frugt- og grøntsagsdyrkning. Men efterhånden som efterspørgslen efter byggegrunde til villaer steg i årene efter besættelsen, og der i begyndelsen af 1950'erne blev adgang til billige statslån, gik det stærkt med udstykningen af gartnerierne. Kommunen ledte ikke udviklingen, men fulgte op med udlæg af veje, kloakering og vandforsyning. Dog ikke altid i det tempo, som udstykningerne og de nye huse kom med. Så en del af de nye huse blev i første omgang opført på koteletgrunde koblet på det „gamle“ vejnet i områderne. Butiksforsyningen blev i

nogen udstrækning klaret af de lokale butikscentre, som Rastrup beskrev i byplanen fra 1935, men dog med undtagelser. Især langs Parcelvej, som ligger på grænsen mellem Furesø kvarteret og Kollelevmosekvarteret, var der helt frem til slutningen af 1970'erne, et ganske stort udvalg af dagligvarebutikker med bl.a. tre købmænd på strækningen fra Frederiksdalsvej til kommunegrænsen mod Rudersdal kommune. Kun en af disse dagligvarebutikker er tilbage i dag: Daglig Brugsen, som ligger i den mere end 100 år gamle købmandsgård „Rosengården“ på Parcelvej.

Kilder:

- J. A. C. Rastrup: Byggeforskel i Lyngby-Taarbæk Kommune efter 1870, Lyngby-Bogen 1935, 3. hæfte.
- J. A. C. Rastrup: Byenheder – de nyere byplantier og disses anvendelse i Lyngby-Taarbæk Kommune, Særtryk af Stads- og Havneingeniøren nr. 11, 1952.
- Jeppe Tønsberg: Det gamle Virum – og det nye, Greens Forlag 1985.
- Lyngby-Taarbæk Kommuneatlas – Byer og bygninger 2000, Skov- og Naturstyrelsen, Miljø- og Energiministeriet 2000.
- Niels-Kristian Petersen: Lyngby som det var engang – og nu, Greens Forlag 2022.
- Hans Kristensen & Niels-Kristian Petersen: Furesø kvarteret gennem 100 år, Greens Forlag 2022.

Ole Busk Poulsen

Verdensjamboree i Ermelunden 1924

Mindesten på Ermelundssletten, afsløret 19. august 2019. Foto Jørgen Reedtz, april 2024.

Verdensjamboreen¹ i 1924 på Ermelunden er uden tvivl et af højdepunkterne i den danske spejderhistorie. På det tidspunkt var spejderarbejdet stadig centreret omkring England og det var det engel-

Deltagermærke til påsyning på uniform. Foto: Stenlændernes Spejdermuseum.

ske spejderarbejde og de engelske spejdere man så op til og stræbte efter. Så det, at den kun anden verdensjamboree skulle afholdes i Danmark var en stor cadeau til det danske spejderarbejde og de danske ledere. På trods af det, valgte den danske lejrledelse ikke den lette løsning og kopierede den første verdensjamboree i England. Tværtimod blev det jamboreen i Danmark som satte rammerne og standarden for, hvordan en verdensjamboree fremover skulle være.

At verdensjamboreen endte i Danmark skyldtes Baden-Powells² store tiltro til spejderchef Cay Lem-

1 Danske deltagere: 1725. Danske delegationsledere: Vagn Jensen og Kaj Lund

2 Lord Baden-Powell, (22. februar 1857-8. januar 1941) var generalløjtnant i den britiske hær, forfatter og grundlægger af spejderbevægelsen.

bcke¹. Men internt i korpset havde netop Lembcke ført til splittelse og dermed oprettelse af Dansk Spejderforbund i 1922. I længden var det ikke en holdbar løsning, så i november 1923 besøgte Jens Hvass² og Ove Holm³ ham og overtalte ham til at træde tilbage. Ove Holm overtog ledelsen af korpset, hvilket betød to ting. Dels banede det vejen for en samling af korpset igen og dels betød det at Ove Holm overtog ansvaret for verdensjamboreen i 1924 med Jens Hvass som en del af lejrledelsen.

Det, at to unge fyre nu skulle planlægge og afholde verdensjamboreen, fik en bekymret Baden-Powell til at sende direktøren for det internationale spejderbureau Hubert Martins⁴ til Danmark for at vurdere, om de havde styr på tingene og var i stand til at løfte opgaven. For at imponere Hubert Martin havde Ove Holm og Jens Hvass lånt 50 kr. af korpsets kasserer, så de kunne invitere Martin på te på Hotel d'Angleterre. Det lykkedes dem at charmere Martin tilstrækkeligt til, at han ved hjemkomsten til London aflagde en beroligende rapport til Baden-Powell. Det overbevidste Baden-Powell

Cay Lembcke. Fotograf ukendt, sandsynligvis 1910. SpejderWiki.

Jens Hvass. Fotograf ukendt. Det Danske Spejderkorps 1959. SpejderWiki.

Ove Holm. Fotograf ukendt. Det Danske Spejderkorps, 1924. SpejderWiki.

- 1 Cay Lembcke (15. december 1885-31. januar 1965), var ritmester (kaptajn i kavaleriet) og medstifter af Det Danske Spejderkorps og senere den danske nationalsocialistiske (nazistiske) bevægelse.
- 2 Jens Hvass (8. april 1898-23. februar 1996) var en af landets første spejdere og nåede i sit lange liv at sætte sit præg på både spejderbevægelsen og forstvæsenet.
- 3 Ove Holm (21. januar 1894-2. december 1969) var patruljeleder i den første spejderpatrulje på Gammel Hellerup Gymnasium i 1909, og senere en betydende del af ledelsen i Det Danske Spejderkorps i en lang årrække.
- 4 Hubert Stanley Martin (1879-17. november 1938) Britisk diplomat og spejderleder.

Verdensjamboree i Ermelunden 1924

Hubert S. Martin,
Direktor for Spejderne's inter-
nationale Bureau.

Ove Holm, Ingeniør.
Jamboree Raadet, Organizing
Secretary.

Kontreadmiral
C. E. V. Carstensen,
Kongens Repræsentant.

Jens Hvass, Forsikandidat.
Jamboree Raadet.

Sir Robert Baden-Powell,
Verdensspejderchef.

Sven V. Knudsen, Adjunkt.
Jamboree Raadet.

Christian Holm, Grosserer,
Præsident for
Det Danske Spejderkorps.

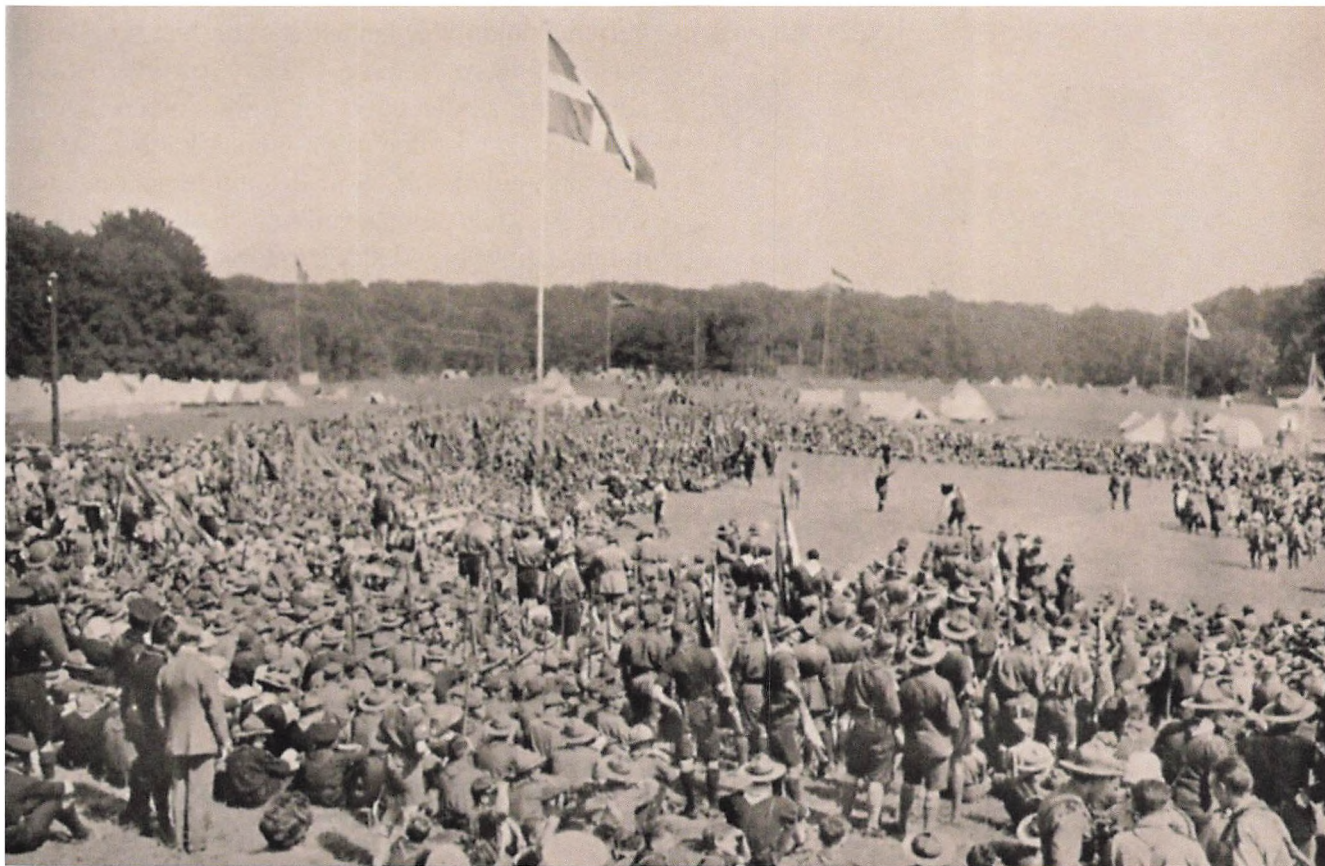
J. S. Wilson,
Camp Chief, Gilwell Park.
Overdommer.

C. Castenschiold,
Generalmajor, Overdommer.

Tage Carstensen, cand. jur.
Leder af Verdensmesterskabet.

Hartvig Møller, Rektor.
Jamboree Raadet.

Jamboreerådet. Fotograf ukendt, Stenlændernes Spejdermuseum.

Åbning af lejren. Fotograf ukendt, Stenlændernes Spejdermuseum.

om, at der var styr på sagerne og at de nok skulle klare det.

Når man tænker på, hvor lang tid i forvejen, vi i dag starter planlægningen af en stor lejr, var der tidligere et noget kortere aftræk. Selve lejren skulle afholdes den 10.-17. august og første planlægningsmøde var i december 1923. Midt i maj blev arbejdet organiseret af lejrledelsen og i juni blev

opgaverne fordelt til de ansvarlige. Fra den 15. juni arbejdede lejrledelsen på fuld kraft og 7. august var lejrpladsen klar!

Noget af det første jamboreeledelsen blev enige om var, at det skulle være en rigtig lejr. Så modsat den første verdensjamboree i 1920 skulle deltagerne ligge i telt og lave lejrplads. Nogle lighedspunkter var der dog med jamboreen i 1920, f.eks. var

Forplejning forberedes. Fotograf ukendt, 1924. Gentofte Lokalkiv.

programmet bygget op om konkurrencer. Ca. halvdelen af de 33 deltagende lande stillede derfor op med deciderede konkurrencehold. Det var dog den sidste jamboree, hvor der var så stor fokus på konkurrencer. Ideen med verdensjamboreerne var, at spejdere skulle møde og være sammen med spejdere fra andre lande, men de spejdere, der var på konkurrenceholdene, havde ikke tid til andet end at deltage i konkurrencerne. På den måde tog konkurrencerne faktisk tid fra det, der var det væsentligste ved jamboreerne.

Konkurrencerne blev betegnet spejderverdensmesterskaberne og overdommeren var John S. Wilsom, som var camp chief på Gilwell Park. Konkurrencerne bestod bl.a. af turn-out, lejrspport, folkedans, lejrbaalsunderholdning, svømning, partruljeforhindringsløb og 24 timers hejk. Et kon-

kurrencehold, eller landshold, som det blev kaldt, bestod af 48 spejdere og 4 ledere. Ud over let lejrudrustning skulle hvert landshold medbringe en to-mands kano eller to en-mands kanoer. Af det kan man udlede, at en af disciplinerne var kano-sport. Specielt på baggrund af deres fremragende indianershow blev USA kåret som verdensmestre i spejdersport. Som i 1920 lykkedes det danskerne at blive verdensmestre i tovtrækning. Samtidig løb de af med sejren i lejrarbejde og spejderkonkurrence nr. 2, som bl.a. bestod af stenkast og træklating. De danske spejdere burde også have en fordel i de fleste discipliner, da de stort set alle var blevet afprøvet på korpsejren i Rold året før.

Der blev stillet store krav til de danske spejdere, der skulle med på landsholdet. Ud over diverse anbefalinger fra tropsfører og divisionschef, skulle de forpligte sig til at deltage i en træningslejr. Der var dog et enkelt smuthul. Hvis en spejder kunne

Det danske tovtrækningshold. Fotograf ukendt, Stenlændernes Spejdermuseum.

De danske ulveunger. Fotograf ukendt, Stenlændernes Spejdermuseum.

stille op med en Grand Danois, var han sikret en plads på landsholdet.

Ud over et konkurrencehold kunne hvert land også stille med et opvisningshold på mellem 24 og 150 spejdere. Ideen med opvisningerne var, at de skulle illustrere nationale ejendommeligheder og arbejdsmetoder. Der blev givet point for opvis-

ningen ud fra en vurdering af den mest originale behandling af emnerne: ambulance, ulykkestilfælde af alle slags, såsom togsammenstød, flyvemaskineuheld, skibbrud, oversvømmelse, ildebrand, jordskælv, løbske heste, desuden gymnastik, cykle- og kærreksersits, hyttebygning, brobygning, model-lejre, bål-tænding, kogning eller andre originale opvisninger.

Modsat i dag kunne ulveunger (8-12 år) også deltage på verdensjamboreen. Der var en særlig lejrplads til dem og de kunne deltage i særlige opvisninger og en decideret ulve-konkurrence. Her gjorde de danske ulveunger det rigtig godt, da de vandt disciplinerne: Boldkast, springbuk løb, ulveforhindringsløb samt sange og råb.

Et andet højdepunkt på lejren var søndagens kongeparade på Eremitagesletten til ære for kong Christian X som var protektor for jamboreen. Det

Parade for de kongelige. Dronning Alexandrine står tv. ved siden af sir Baden-Powell, med stok. Kong Christian X hilser på den danske spejderchef, og midt imellem ses kronprins Frederik med hånden ved kasketten. Foto Monbergs Bureau, 1924. Gentofte Lokalarkiv.

øse ned hele dagen, så alle var gennemblødte. Ved en tale senere på dagen sagde Baden-Powell: „Jeg har set en farlig masse spejdere i mit liv, men jeg har aldrig før set nogle så våde som jer!“ Det havde før været regnvejrs når Baden-Powell besøgte Danmark, så derfor fik Baden-Powell nu sit danske kælenavn Bademester Poulsen.

Der var en del fokus på de udenlandske deltagere. Nogle havde været undervejs i op til 7 uger for at komme til Danmark, så det var vigtigt at give dem en god velkomst og en god oplevelse. For at sikre dette fik de udenlandske troppe hver en dansk »fætter«, som skulle hjælpe dem gennem deres ophold i Danmark fra de kom og til de skulle hjem igen. »Fætteren« var typisk en dansk patruljeleder, som selv deltog i jamboreen.

Det internationale fællesskab kulminerede ved det store lejrball i Ulvedalene. Ved slutningen kaldte lejrballslederen Sven V. Knudsen en repræsentant fra hver af de 33 deltagende lande frem, hvorefter de på tur på deres modersmål sagde: Jeg stoler på, at du hver dag vil gøre noget for et andet menneske.

Netop det internationale fællesskab gav anledning til refleksioner hos nogle af lederne. Når de så, hvor åbne spejderne var over for hinanden, og hvordan der blev knyttet venskaber på tværs af lande var det svært at lade være med at tænke på, at det kun var 5 år siden drengenes fædre kæmpede mod hinanden i 1. Verdenskrig!

Efter selve lejrugen begyndte den 18. august Danmarksugen, hvor spejderne kom rundt i landet

Det danske kontingent. Fotograf ukendt, Stenlændernes Spejdermuseum.

Besøg i lejren. Fotograf ukendt, Stenlændernes Spejdermuseum.

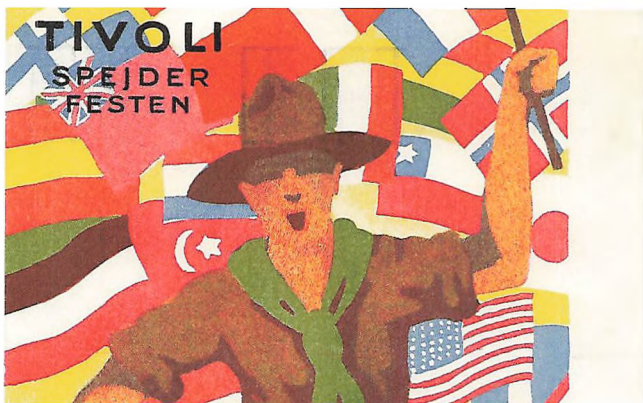
for at opleve endnu mere af Danmark. Hver dag havde et tema. Første dag var f.eks. Industridag, hvor forskellige virksomheder blev besøgt. Derefter fulgte en tur til Sydsjælland på Landbrugsdagen, en Københavnerdagen som sluttede med en stor fest i Tivoli, samt en Handels- og Søfartsdag.

At der var verdensjamboree i landet betød ikke kun noget for spejderbevægelsen men for hele samfundet. Ud over at man kunne se det på antallet af besøgende, kunne man se det på de andre aktiviteter,

der foregik, som f.eks. den store spejderudstilling i Industriforbundets bygninger. Samtidig meddelte undervisningsministeriet officielt, at de drenge og lærere, der deltog i jamboreen ville få fri i de dage, hvor jamboreen strakte sig ud over den officielle sommerferie. Trods Baden-Powells bekymring forløb lejren forbilledligt.

Det største problem var de tusinder af besøgende, der hver dag strømmede til lejren. Nogle dage betød det, at lejrdelegationerne havde svært ved at komme rundt i lejren. Den positive effekt var, at

Verdensjamboree i Ermelunden 1924

Postkort fra Spejderfesten i Tivoli. Fotograf ukendt, Stenlændernes Spejdermuseum.

entreindtægterne betød, at jamboreen gav et overskud på 120.000 kr., hvilket var mange penge på det tidspunkt. Til sammenligning kostede det 28 kr. at deltage på lejren.

Ved lejrens afslutning blev der delt præmier og medaljer ud. Det Danske Spejderkorps Præsident Grosserer Holm fik overrakt Sølvulven af Baden-Powell og jamboreeledelsen fik alle en fortjenstmedalje.

Parade på Lyngby Hovedgade i forbindelse med verdensjamboreen. Fotograf ukendt, Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

Medalje fra lejren. Fotograf ukendt, Stenlændernes Spejdermuseum.

Kilder:

Det Danske Spejderkorps Historie 1909-73.

Jamboree 1924.

Jamboree Danmark 1924.

Spejdernes Magasin januar, marts, maj, juni, august og september 1924.

Peter Hvidtfeldt

Jægerne ved Furesøen og jægerne langs Øresunds kyst

Tilblivelsen af Danmark

Bortset fra at der hist og her lå klumper af „dødis“ var Danmark isfrit for omkring 15.000 år siden. I tidsrummet fra 13.000 f.Kr. til 9.000 f.Kr. havde vi i Danmark jægere, der fulgte flokke af rensdyr på træk imellem Tyskland og Skandinavien. Omkring 9.000 f.Kr., da den sidste ren havde forladt landet, så vi begyndelsen af en ny kultur, der har fået navnet „Maglemosekulturen“.

Maglemosekulturen indeholder tre kulturer:
Tidlig Maglemosekultur (9.000-7.800 f.Kr.),
Mellemste Maglemosekultur (7.800-7.000 f.Kr.)
samt
Sen Maglemosekultur (7.000-6.400 f.Kr.).

I løbet af Maglemosetidens 2.600 år lange tidsrum sker der dramatiske skift i landskabet omkring det, vi i dag kalder Danmark. Bortset fra, at floden Elben havde en forlængelse i midten af det hav vi i dag kalder Vesterhavet, var Danmark 9.000 f.Kr. landfast med England. Sjælland var på det samme tidspunkt landfast med såvel Tyskland som Sverige. 7.800 f. Kr. dannes det sund vi i dag kalder Store Bælt. Landfastheden til England er forsvundet på dette tidspunkt. Som et minde om landfastheden lå der dog en stor ø i Vesterhavet, mens Danmarks vestkyst lå 100 km ude i Vesterhavet. Det sund vi

i dag kalder Øresund, blev til omkring 6.400 f.Kr. På samme tidspunkt svarede landskabet omkring Danmark til det, vi ser i dag. Det skift i landskabet vi ser i tidsrummet fra 9.000 f.Kr. til 6.400 f.Kr. skyldes en øget vandstand i verdenshavene, som i forlængelse af den sidste istid var forårsaget af en smeltning af is i det nordlige Canada, Grønland og Nordeuropa.

Indtil 500 år før Maglemosetiden var vegetationen en tundra med træerne birk, pil, fyr og hav-

I tidlig Maglemosetid var skoven en åben skov med birk, fyr og asp. Underskoven var en rig urteflora med masser af græs, halvgræsser, mjødurt, enebær og revling. Måske har hovedindtrykket været som på ovenstående billede. Lyngby Åmose. Foto Kristian Hvidtfeldt, 2008.

Et skovstykke fra Fuglsang Park på Lolland som giver et indtryk af tætheden i de skove som sås i sen Maglemosetid. Jørgen Jensen: I begyndelsen. Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie, Bind 1, 1989, s. 106.

torn. I tidlig Maglemosetid er tundraen afløst af en lys og åben skov med birk, fyr og asp. Skovbunden var en rig urteflora med masser af græs, halvgræsser, mjødukt, enebær og revling. I mellemste Maglemosetid er det hasseltræet, der er det dominerende træ. Samtidig ser vi de første linde- og elmetræer. I sen Maglemosetid var skoven en tæt og skyggefuld skov med en sparsom græs- og urteflora. Linden var på dette tidspunkt blevet det dominerende træ, samtidig var der kommet nye træer til i form af eg og el.

Skovlandets og sumpenes jægere

Fra tidlig Maglemosetid er der i Danmark blot fundet fem bopladser.

I Nordtyskland er der fundet en kultur med navnet „Duvenseekulturen“, der er beslægtet med den danske Maglemosekultur. Duvenseekulturens ældste pladser er ældre end de danske Maglemosepladser. Det er derfor nærliggende at tænke sig, at den danske Maglemosekultur har sit udspring i en indvandring fra Tyskland.

Fra den sidste halvdel af mellemste Maglemosetid samt i sen Maglemosetid er der på Sjælland og i Skåne fundet et pænt antal af bopladser. På Sjælland ligger disse pladser altid ved moser, ved søer eller langs store åer. Mange var anlagt på flader af tørv fra tagrør ud til åbent vand. De pladser der er årstidsbestemte har indtil nu alle vist sig at være pladser, der er brugt i sommerhalvåret.

Som en jæger-samler kultur har Maglemosefolket i årets løb nødvendigvis opholdt sig der, hvor levevilkårene var bedst. I januar og februar føder gråsælen sine unger på fast land. I disse måneder var denne sæl derfor et nemt bytte. En gråsæl kan veje op til 300 kg, og indtil for 100 år siden var gråsælen almindelig langs de danske kyster. Det er derfor nærliggende at tænke, at Maglemosefolket i månederne januar og februar har drevet sæljagt ved kysten.

Den stigende vandstand i verdenshavene kulminerede først omkring 4.200 f.Kr. Maglemosefolkets sandsynlige vinterpladser ved kysterne er derfor i dag dækket af vand.

Hytterne og stammebådene

I 1947 fandt man ved Ulkestrup i Åmosen i en afstand af 20 meter to hyttetomter, hvoraf den ene var særlig velbevaret. Sporene efter denne hytte viste sig ved fundet af et gulvlag, der bestod af store barkfragmenter fra træerne fyr og birk. På gulvet lå der et tykt lag af hasselnøder, trækul og forarbejdet flint. Vægstolperne bestod af 3 til 6 cm tykke grene, der må have været et rammeværk for en

beklædning med skind eller tagrør. Hytten havde et areal på 33 m², og i midten af hytten var der et ildsted, som var opbygget af et 3 cm tykt lag af ler, der igen var dækket af sand. Hytten er dateret til at være fra slutningen af mellemste Maglemosetid. Ulkestruphytten blev i øvrigt benyttet i et tidsrum, der gik fra det sene forår til hen på efteråret.

Fra det øvrige Danmark og Skåne er der fundet levn efter flere andre hytter, der alle havde gulvarealer på imellem 20 og 30 m². Som vi senere skal se det, er der i Nivå udgravet fire hytter fra sen Kongemoseetid (5.700-5.400 f.Kr.) eller tidlig Ertebølleletid (5.400-4.800 f.Kr.), der alle havde gulvarealer på omkring 8 m². Maglemosefolkets hytter er således overraskende store.

Man har ikke fundet stammebåde fra Maglemosetiden. Fund af en paddelåre ved hytten ved Ulkestrup viser imidlertid, at Maglemosefolket i hvert fald fra slutningen af mellemste Maglemosetid, havde sådanne både.

De både, som de senere Kongemose- og Ertebøllejægere benyttede var som en hovedregel, udhugget af et lindetræ. Bådenes sider havde en tykkelse på omkring 3 cm. Et lindetræ er et let og porøst træ. En båd med en længde på omkring 7 meter, vejede derfor ikke mere end 150 kg, og lindens porøsitet betyder, at det i forhold til andre træer er væsentligt lettere at tildanne en stammebåd af dette træ. Alt i alt er det derfor nærliggende at tænke sig, at vi i Danmark ser de første stammebåde i forlængelse af lindens indvandring i starten af mellemste Maglemosetid.

Byttedyrene

Fra de byttedyr, der blev jaget som en fødekilde, er der udover mange knogler fra fugle på de danske Maglemosebopladser, fundet knogler fra urokse, elsdyr, landbjørn, kronhjort, rådyr, vildsvin, hare og pindsvin. På bopladserne er der også fundet knogler fra ulv, los, vildkat, ræv, grævling, bæver, skovmår, odder, ilder og egern. De sidstnævnte dyr blev nok i hovedsagen efterstræbt, fordi de gav skind, der kunne bruges i beklædningen.

Elgen, landbjørnen og ulven fandt vej til Danmark på samme tidspunkt som renen. Omkring 7.000 f.Kr. forsvinder elgen og landbjørnen på Sjælland, hvilket formodentlig skyldes, at de har trukket sig tilbage til Sverige. Uroksen kommer til Danmark kort forud for Maglemosetiden. På Sjælland uddør den omkring 5.700 f.Kr. Den danske vildkat er den europæiske vildkat, der stammer fra den afrikanske vildkat. Omkring år 0 ophører den med at eksistere i Danmark. Såvel kronhjorten som vildsvinet befinder sig med sikkerhed i landet 500 år forud for mellemste Maglemosetid.

Blandt byttedyrene var det specielt uroksen, der var efterstræbt. En urokse kunne målt ved skulderparti have en højde på 2 m. De kunne veje et ton, og qua sine lange ben var det et dyr, der var forbløffende hurtigt. I Danmark er der fundet to hele skeletter fra urokser, hvor begge dyr var ramt af pile. De to skeletter er fundet i Vig henholdsvis i Prejlerup Mose. Begge steder ligger i Odsherred. Fundet af to skeletter er i øvrigt muliggjort af, at begge urokser under en flugt druknede i små søer.

Misteltenen er en plante, der kom til Danmark kort efter at linden var indvandret, og misteltenen indeholder en gift (lectin), der kan være dødelig, hvis den kommer ind i et blodomløb. Uroksen fra Prejlerup, der blev nedlagt omkring 7.400 f.Kr., blev ramt af 8 pile, hvoraf de 7 ramte tyrens kødfulde bagparti. I forhold til andre dele af dyret indeholder baglårsmusklerne specielt mange blodårer. Er et baglår ramt af en forgiftet pil vil giften derfor hurtigt brede sig til resten af kroppen. Og det faktum at jægerne tydeligt sigtede efter uroksens bagpart taler for, at de brugte forgiftede pile.

En jagtplads ved Højnæsbjerg

Højnæsbjerg er en bakke med en flad top, der har en højde på 48 meter o.h. Bakken ligger 250 meter

En lille kerneøkse der er fundet på Højnæsbjerg. Øksen har en længde på 4 cm. Foto Niels Bødker Thomsen.

syd for det vestlige hjørne af Bagsværd Sø, og i forhold til Bagsværd Sø har bakken en højde på 30 meter. Fra højens top er der vid udsigt til alle sider. Ved bakkens fod i retning af Bagsværd Sø ligger der tre små søer. Vest og syd for bakken ligger der andre små søer.

På toppen af Højnæsbjerg er der fundet: 1 lille symmetrisk kerneøkse som er tildannet af et tykt afslag, 2 små bueknive, 3 små skiveskrabere hvoraf den ene er tildannet af slagbullen på et 1,2 cm tykt afslag, 7 skivebor, 1 afslag med et retoucheret hak,

Kerneøkse der ses på den forrige figur set fra slagbulesiden. Foto Niels Bødker Thomsen.

1 stykke af en lille flække hvor flækkens forkant er retoucheret, 6 afslag med upræcis retouche, 62 afslag, 1 afslag fra en flækkeblok der dels indeholder toppen af blokken dels indeholder det negative billede af to flækker med længder på 3 cm, 3 meget små blokke, 2 blokke af almindelig størrelse samt 11 ildskørnede afslag. I forhold til andre sten er et afslag karakteriseret ved, at det lige under slagpunktet vil indeholde en kegleformet slagbule. En blok er en sten, hvorfra der er taget et antal afslag. Flækker er afslag, der er tildannede fra omhyggeligt formede flækkeblokke. De ildskørnede sten er alle fundet på toppen af bakken. Jægerne må derfor have tilberedt mad på dette sted.

Der er ikke fundet en klar ledetype. At en kerneøkse bliver tildannet af et afslag er imidlertid usædvanligt. På en boplads „Flådet“ på Langeland er der fundet tilsvarende økser. Pladsen „Flådet“ har lagt navn til en særlig fase af Maglemosekulturen, der går fra 7.800 f.Kr. til 7.400 f.Kr. Udover „Flådet“ indeholder Flådet-fasen fem bopladser i Danmark samt fire bopladser i Skåne. Flådet-fasen indleder

En lille skraber der er fundet på Højnæsbjerg. Skraberens har en højde på 1,5 cm. Foto Niels Bødker Thomsen.

Den lille skraber der ses på den forrige figur set fra slagbulesiden. Foto Niels Bødker Thomsen.

de første 400 år af mellemste Maglemosetid, og kerneaksen tyder på, at Højnæsbjergs jagtplads er fra dette tidsrum. De tre små skiveskrabere samt de tre meget små blokke støtter denne antagelse.

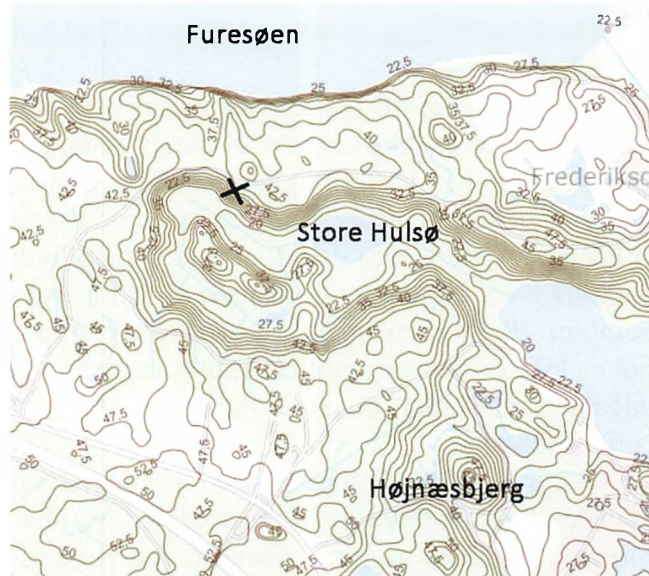
Skovens dyr er nødt til at have adgang til fersk vand. Skovbræmmer i kanten af en sø vil derfor rumme flere dyr end dele af en skov, hvor der er langt til en sø. Fra toppen af Højnæsbjerg har man et vidt udsyn til hele nordsiden af Bagsværd Sø. Stedets jagtide har derfor formodentlig været, at man fra toppen af Højnæsbjerg har haft et udsyn til en sø, hvor man vidste, at vildtet ville indfinde sig med jævne mellemrum. Når et dyr var spottet, kunne man efterfølgende indlede en jagt på dette dyr.

Alle de jagtpladser der er fundet på bakketoppe er med nogle få undtagelser benyttet af Maglemosejægere. Og at det forholder sig som sådan understøtter, at Højnæsbjergs plads blev benyttet af jægere fra Maglemosekulturen.

En jagtplads ved Store Hulsø

Lige vest for Bagsværd Sø ligger der et stort dødishul. Hullet, der huser to mindre søer, har en længde øst-vest på omkring 700 meter. Dødishullets store sø kaldes Store Hulsø. I jægerens tid dækkede Store Hulsø hele den nordlige side af dødishullet.

På nordsiden af Store Hulsø indeholder hulningens kant et naturfænomen i form af en platform, der i forhold til de nærmeste omgivelser ligger hen som en lille lav kuppel. I dag indeholder dette sted en lille plantage med juletræer. Stedets muldrag har en tykkelse på 15 cm. Under mulden ligger der et lag af grus, og i midten af platformen i de øver-

Kortet viser området imellem Furesøen og Bagsværd Sø. I midten af kortet ses et stort dødishul, hvor tætte højdekurver tydeligt viser grydens sider. Krydset markerer et sted, hvor der er fundet en jagtplads. Kortet indeholder data fra Geodatastyrelsen, 2024.

ste 10 cm af dette grus er der i et 30 × 40 cm² stort område fundet: 1 flække med en længde på to cm, 2 afslag, 1 afslag der er ildskørnet samt en blok hvorfra der er taget 7 afslag.

Midt i dødishullet ligger der en langstrakt ø Store Kobberholm, der i forhold til Store Hulsø har en højde på 19 meter. Lige syd for Store Kobberholm ligger Kobber Dam. Vandspejlet i Kobber Dam er 6 meter højere, end det der ses i Store Hulsø. Kobber Dam afvandes af små åer i den vestlige henholdsvis den østlige ende af søen, og ved starten af

disse åer er der begge steder en bekvem adgang til Store Kobberholm.

På en ø vil det for jægere være nemt at få ram på hjorte eller et vildsvin, når de først er spottet. Den lige omtalte platform ligger i en højde af 21,5 meter over Store Hulsø. Skrænten ned imod søen er tæt på at være lodret, og fra stedet har man fuldt overblik over toppen og nordsiden af Store Kobberholm. Platformen ligger tæt på Store Kobberholm. Når et dyr var spottet, kunne jægere med udgangspunkt i platformen derfor hurtigt starte en jagt på dette dyr.

Stedets ildskørnede afslag viser, at man fra tid til anden har opholdt sig et godt stykke tid på platformen. Jagtideen svarer til pladsen ved Højnæsbjerg. Det er derfor nærliggende at gætte på, at platformen er benyttet af de samme jægere, som benyttede Højnæsbjerg.

I det sydøstlige hjørne af Store Hulsø er der i rodenden af et væltet træ fundet: 1 skiveskraber, 5 afslag hvoraf 2 var skadet af ild, 2 blokke hvoraf den ene var skadet af ild samt to ildpåvirkede natursten. Med sin beliggenhed i kanten af en sø/mose har stedet en beliggenhed, der svarer til den typiske Maglemoseplads. Stedet ligger i læ for enhver form for vind. Så måske kender vi det sted, hvor jægerne fra Højnæsbjerg sov.

Maglemosepladser ved Næsset

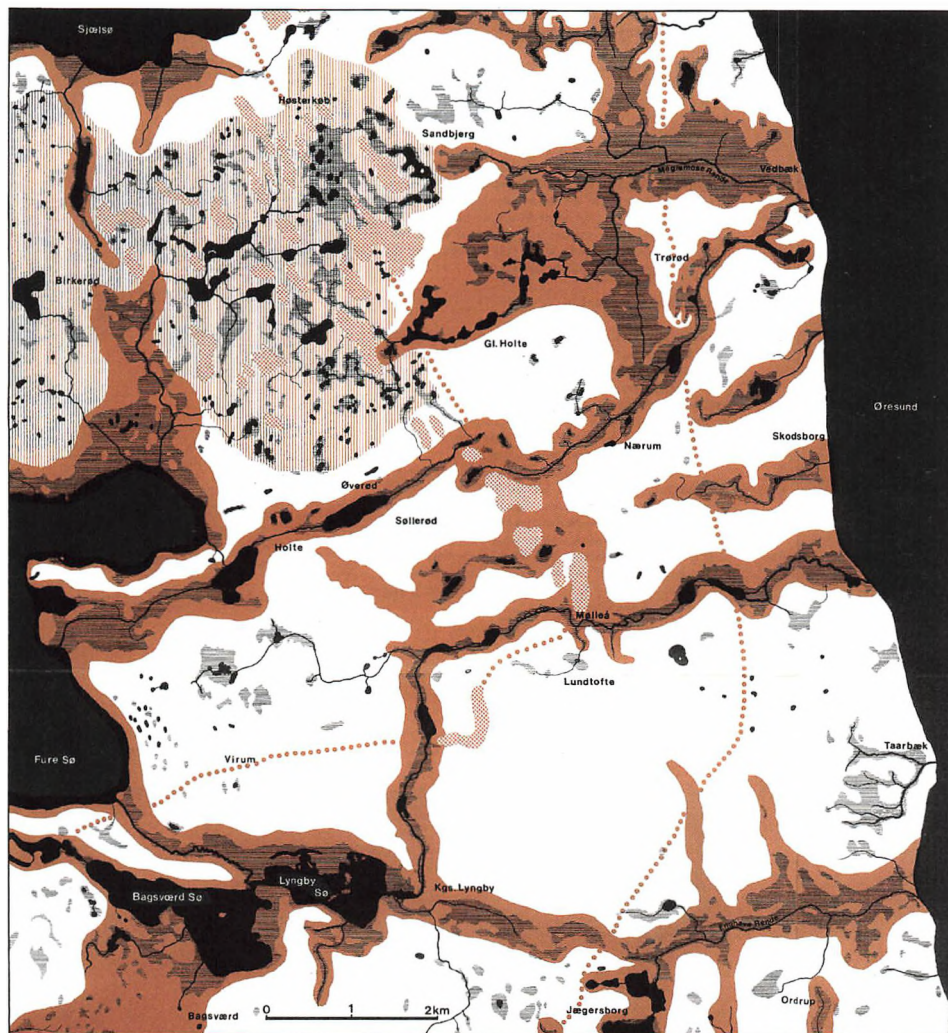
I foråret 2015 blev der på spidsen af Næsset i det nordøstlige hjørne af Furesøen fundet levn efter bopladser i et stort område.

Totalt er der indtil nu fundet 9.118 genstande, der fordeler sig som: 230 redskaber af flint, hvor bor og knive af mikroflækker ikke er medregnet, 8 tilskårne spidser af ben, 468 mikroflækker, 1.196 flækker, 6.680 afslag, 23 blokke, 230 dele af ben/tænder samt 282 ildpåvirkede sten der ikke er afslag. Redskaberne er i hovedsagen skrabere og bor, der er tildannet af afslag samt knive, skrabere og bor, der er tildannet af flækker. Der er også fundet mange afbrækkede forender fra flækkeknive og flækkeskrabere.

De tilskårne spidser af ben har et kvadratisk tværsnit hvor sidernes bredde er 5 mm. Længderne går fra 2 til 4 cm. Sådanne spidser ser ikke ud til at være fundet på andre bopladser. Deres funktion er derfor uvis. Det er imidlertid nærliggende at tænke sig, at de tilskårne spidser har været brugt som pilespidser.

Mikroflækker er spinkle regelmæssige flækker, og de fundne *mikroflækker* kan sorteres som: 179 der har en længde, der er mindre end 3,5 cm, 40 der har en længde der er større 3,5 cm, 197 der er knækket en gang, samt 52 der er knækket flere gange.

Næssets fund af ben er med nogle få undtagelser for små til at de nærmere kan bestemmes. Af de bestembare stykker er der fundet: en knogle fra en kronhjort, en knogle fra et rådyr, en spids af en tak fra en kronhjort eller et rådyr, en del af en kæbe samt tre små knogler fra hunde samt to tænder og en knogle fra et vildsvin. Maglemosefolkets hunde forekommer i tre størrelser. De største, der har en skulderhøjde på 55-60 cm, svarer til de grønland-

Hovedtræk af istidslandskabet
Signaturer:

- Tunneldele og andre erosionsdele
- Israndsbakker
- Israndslinier
- Dødslandskab

- Større vandområder i nutiden
- Mindre søer og vandløb i nutiden
- Mose og eng i 1800-tallet

Hovedtræk af istidslandskabet dannelse i øgen mellem Øresund og Furesøen. Kilder: K. Rørdam 1893, 1899, V. Milthers 1935, K. Milthers 1955

Kort på grundlag af Geografisk Institut's kort og Matrikalkontoret's kort

Copyright

I Furesøens nordøstlige hjørne ligger der et langt næs, på hvis spids der ligger en jagtplads for Maglemosejægere. Svend Aage Knudsen: Landskab og oldtid, Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner. De Historisk-topografiske Selskaber for Søllerød og Lyngby-Taarbæk Kommuner, 1982, udsnit af kort s.11.

ske slædehunde. De mindste havde en skulderhøjde på 45-50 cm. Hvis de hundeknogler, der er fundet ved Næsset er fra Maglemosetiden, er de levn fra den mindste af de tre hundetyper.

Med hensyn til Maglemosetiden er der fundet ledetyper fra tidsrummet 7.400-7.000 f.Kr. i den sidste halvdel af mellemste Maglemosetid samt i tidsrummene 7.000-6.800 f.Kr. og 6.600-6.400 f.Kr. i sen Maglemosetid. 6.400 f.Kr. markerer det tidspunkt, hvor Maglemosetiden er forbi. Ved Næsset er der således sikre spor efter Maglemosejægere fra tre forskellige tidsrum. Tidsrummet 7.400-7.000 f.Kr. kaldes Ulkestrup-fasen, mens tidsrummet 7.000-6.800 f.Kr. kaldes Sværdborg-fasen. Ulkestrup-fasen, der afløser Flådet-fasen, er opkaldt efter en boplads Ulkestrup Øst 1 i Åmosen i det vestlige Sjælland, mens Sværdborg-fasen er opkaldt efter en boplads Sværdborg 2 i Sværdborg Mose i Sydsjælland.

Maglemosefolkets pile indeholdt to spidser, som begge var tildannet af mikroflækker. I pilens spids sad en egentlig spids, der blev efterfulgt af en „skærper“, således at de to flintstykker forløb i forlængelse af hinanden. Ideen med dette sæt af spidser var at skærperne øgede pilens evne til at skære sig vej gennem et dyr og såre det mest muligt. Pilespidserne og skærperne kaldes begge for mikrolitter.

Næssets ledetyper fra Maglemosetiden er: 3 mikrolitter fra Ulkestrup-fasen, 8 mikrolitter fra Sværdborg-fasen, 2 mikrolitter fra de sidste 200 år af sen Maglemosetid, et forarbejde til en mikrolit fra Sværdborg-fasen, 2 mikrolitter der er upræcise

mht. type, 2 restprodukter fra fremstilling af mikrolitter, 1 lang og konisk mikroflækkeblok samt tre dele af samme type af blok. Denne bloktype blev brugt i Sværdborg-fasen. Det er Ole Lass Jensen fra Museum Nordsjælland, der har foretaget denne bestemmelse. Tyngdepunktet i Næssets bosættelse i Maglemosetiden ligger tydeligvis i Sværdborg-fasen. I øvrigt er det jo interessant, at Næssets fund tidsmæssigt ligger i en forlængelse af de fund, der er gjort ved Højnæsbjerg.

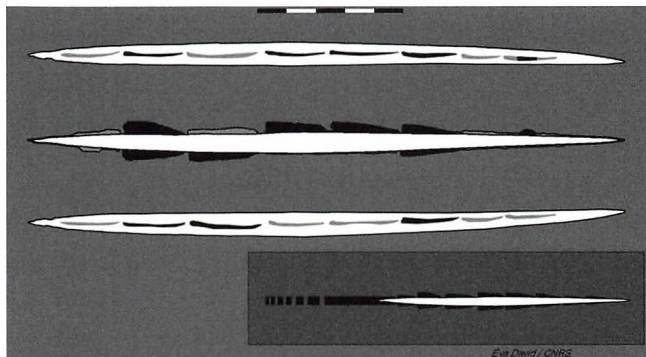
Mikroflækkerne

Udover at være et råmateriale til pilespidser/skærper blev mikroflækker i sen Maglemosetid (7.000-6.400 f.Kr.) samt i hele Kongemosetiden (6.400-5.400 f.Kr.) også brugt i flintægspyd og flintægdolke. Disse to redskaber har begge i sin kerne en spids knogle, hvor der på modsatte sider af knoglen er tildannede riller. I rillerne var der som skærper anbragt korte mikroflækker, der var fastholdt med et klæbemiddel af bivoks og trætjære.

Formålet med de knækkede mikroflækker er tydeligvis, at disse genstande skulle have en stor ensartethed i deres bredde. Det er derfor nærliggende at tænke sig, at stedets knækkede mikroflækker blev brugt i flintægspyd og flintægknive.

Flintægknive er sjældne fund. De mange mikroflækker der er fundet ved Næsset må derfor vidne om, at flintægspyd var et redskab, der hyppigt blev brugt under jagten på dette sted.

Med hensyn til de hele mikroflækker er der 10 sikre bor blandt de mikroflækker, der har længder på under 3,5 cm, mens der er 5 sikre knive blandt

Et flintægspyd set fra tre forskellige sider, som er fundet ved Gilleleje. Et flintægspyd har i sin kerne en knogle, hvor der på modsatte sider af knoglen er tildannede riller. I rillerne var der, som skærper anbragt mikroflækker, der var fastholdt med et klæbemiddel. Knoglestykket, der formodentlig stammer fra en kronhjort, har en længde på 27 cm. De bevarede flintskærper er markeret med sort farve, de manglende med grå. Til trods for sit navn er et flintægspyd formodentlig en pilespids. I billedets øverste højre hjørne vises, hvordan man kan tænke sig, at „spydet“ har været monteret på et skaft. Museum Nordsjællands Årbog 2015. Tegning af Eva David.

de lange mikroflækker. De fleste af de hele mikroflækker, der har en længde på over 3,5 cm, har i øvrigt en klar retouch efter at have været brugt som knive. Som redskaber kan man tænke sig, at de små bor og knive har været brugt ved syning af tøj samt til tatoveringer.

Fundforhold

Næssets spids er en lav græsdækket revle, der indeholder sand, grus og mindre sten, som er indskyllet

52 mikroflækker fra Næsset hvor flækkerne er knækket flere gang. Foto Niels Bødker Thomsen.

af vind. Bag revlen er der en mose med en bredde på 30 meter, der igen går over i en 3 meter høj brink. Bortset fra nogle enkelte fund, der er gjort på toppen af brinken, er alle fund opsamlinger fra steds vandkant.

Revlen har en længde på omkring 130 m. Et stykke af revlen, der har en længde på 20 m vender imod nord. De resterende 110 m vender imod vest. Det nordligste stykke af revlen har en bredde på 5 m, mens resten af revlen har en bredde på 1 til 3 m. Der er gjort spredte fund langs hele revlen. Den absolutte hovedpart af fundene er imidlertid gjort

Det nordligste stykke af den revle der ligger på spidsen af Næsset i Furesøen. Revlen indeholder sand, grus og mindre sten, der er indskyllet af vind. Foto Niels Bødker Thomsen.

Et stykke af den vestlige del af revlen ved Næsset. Bag revlen ligger der en mose, der igen går over i en høj brink. Foto Niels Bødker Thomsen.

ved det nordligste stykke samt ved de nordligste 40 m af den vestlige revle.

I forhold til Lyngby Sø og Bagsværd Sø udvirker en sluse ved Frederiksdal, at vandspejlet i nutidens Furesø er hævet 1,7 meter. Næssets pladser har ligget i kanten af den datidige sø. Og på grund af den øgede vandstand, må disse pladser i dag ligge et godt stykke ude i søen. Vurderet ud fra de bundforhold, der gælder i nutidens Furesø, har pladserne i forhold til revlen ligget omkring 70 m ude i søen. Fundene i revlens vandkant er således genstande, der er flyttet fra deres primære sted af vind og strøm.

Den første stigning i Furesøens vandstand indtraf ved bygningen af en kornmølle, Nymølle, ved Frederiksdal, der senest blev bygget i 1208. Forud for bygningen af Nymølle indeholdt datidens Store Kalv en mose, der var bevokset med birke-træer. Næssets jægere må have boet i en hytte, der svarede til Ulkestrup-hytten. Og ud fra vores viden om hvor sådanne hytter typisk lå, må hytten have ligget i Store Kalvs mose.

I mellemste- og sen Maglemosetid lå bopladserne som en hovedregel i små grupper på steder med gode forhold for jagt og fiskeri. I det efterfølgende afsnit skal vi se, at Næsset har indeholdt en fantastisk jagtform, der krævede et vist antal jægere og hunde. Det er således en oplagt mulighed, at stedets jagt har været drevet af flere familier, der hver for sig har rådet over en hytte i Store Kalvs mose.

Den sydlige del af Furesøen set fra Næssets spids. Stedets mange fund er gjort i områderne imellem revlen og sivene. Foto Niels Bødker Thomsen.

Stedets muligheder for jagt

Næsset, hvor bopladserne er fundet, er et smalt næs, der har en længde på 2,5 km. De to vandløb der i dag krydser Næsset, er nutidige anlæg. I jægerens tid har Næsset derfor givet mulighed for en jagtform, hvor kronhjorte, rådyr og vildsvin sættes i bevægelse ud imod næssets spids af en kæde af mennesker og hunde. Bopladserne er fundet ved Næssets spids. De pladser, der er fundet levn fra ved Næsset, er derfor formodentlig slagtepladser efter drivjagter, der startede ved Næssets fod.

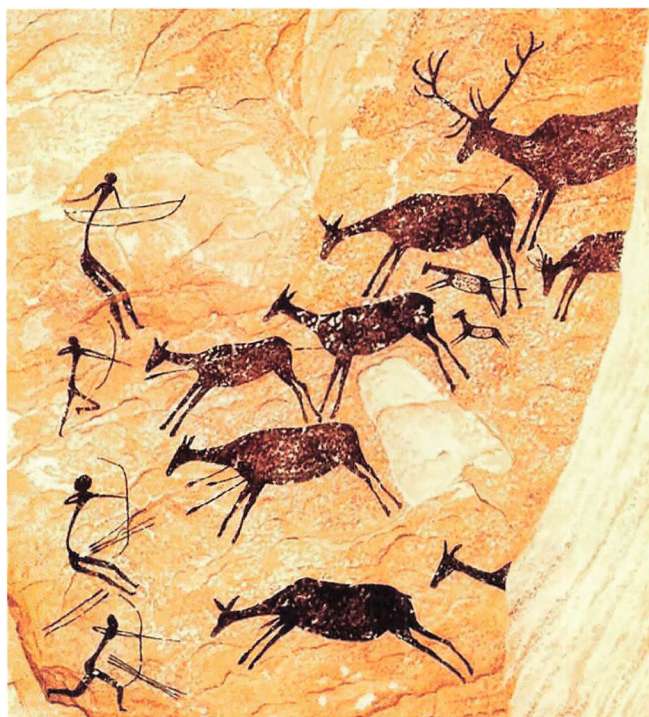
Når det blæser bevæger Kronhjorte sig stædigt mod vinden. På denne måde bevæger en kronhjort sig automatisk bort fra mennesker og ulve, som den ikke har erkendt. Næsset er orienteret øst-vest.

Spidsen af Næsset i det nordvestlige hjørne af Furesøen. Spidsen er set fra nordvest, og de lave træer i billedets venstre side markerer Næssets yderste spids. Foto Niels Bødker Thomsen.

Skoven bag spidsen af Næsset. Skoven har en tæthed, der minder om den skov jægerne så. I midten af billedet kan man skimte Næssets lille sø. Det meste af søen er skjult bag træerne. Foto Niels Bødker Thomsen.

Efter en periode med vestenvind kunne Næsset således sammenlignes med den inderste del af en ruse, hvor jægerne med sikkerhed kunne høste et antal kronhjorte.

Store Kalvs mose samt Vaserne har givet store muligheder for fangst af fugle. I det oprindelige terræn har Vaserne været et område med moser og søer, der indeholdt 12 øer. De to områders rørskove samt Vasernes øer har givet mulighed for indsamling af æg fra rugende fugle.

I norden lever vildsvin i løvskove på fugtig bund tæt på vand. Skovtykningerne i kanten af Store Kalvs mose og Vaserne har derfor givet mulighed for jagt på vildsvin.

Næssets fund er gjort ved en revle, der har en mose i sit umiddelbare bagland. I jægerens tid, før Furesøens vandstand steg, er det nærliggende, at

Kronhjorten er med i den flok vi ser. Billedet er således et jagtsceneri fra et efterår. Kronhjorten ligger bagerst i flokken. Under en flugt er det en førerhind, der bestemmer vejen. Kronhjorten vil derimod altid ligge bagerst. Det vi ser er således et baghold, hvor hjortene, lidt før vi ser dem, er blevet skræmt af andre jægere. Billedet, der er omkring 9.000 år gammelt, er fundet i en hule Valltorta i Valenciaregionen i Spanien. Ved Næsset ved Furesøen drev man formodentlig en jagtform, hvor kronhjorte, rådyr og vildsvin blev sat i bevægelse ud imod Næssets spids af en kæde af jægere og hunde. Ved Næssets spids blev dyrene nedskudt af andre jægere. Bortset fra at billedet er fra Valenciaregionen, kunne det give et øjebliksbillede af en situation ved Næssets spids. Internetside.

tænke sig, at der på tilsvarende vis har ligget en revle foran Store Kalvs mose. En sådan revle har umiddelbart betydet, at Næssets jægere har kunnet udnytte de muligheder for jagt, som lå i skovene nord for Furesøen.

Næssets jægere har således alt i alt haft store muligheder for jagt i det omgivende landskab.

Fangst af fisk

Fra Maglemosetiden er der fundet mange store fiskekroge af ben eller tak. De levn fra fisk, der er fundet på bopladserne, stammer især fra gedder. I betragtning af Furesøens store bestand af gedder, kan vi således være sikre på, at næssets jægere har fanget gedder.

Ved flere Maglemosepladser er der også fundet forskellige former for fiskespyd, der kunne bruges på lavt vand. Ved Næssets spids ligger der en lille sø. Denne sø havde i det oprindelige terræn et bredt og lavvandet afløb til Furesøen. Afløbet har således indeholdt ideelle muligheder for fangst af fisk med fiskespyd.

En tredje redskabstype med henblik på fangst af fisk var lystre. En lyster var opbygget af en spids stang, hvor der tæt på spidsen i en vinkel på 45 grader var monteret to sidegrene. I legetiden om sommeren går gedderne ind i søens rørskove. Furesøens søbund består af sand og grus, der under den sidste istid er aflejret fra vand i tunneldale under gletcherne. I Furesøen var det derfor på lavt vand nemt at få øje på en fisk. I det lave vand ud for Næsset og Store Kalvs mose må der være fanget mange gedder med lystre.

Maglemosejægere i Værløse

I kanten af Sønder Sø i Værløse er der fundet en tværøkse fra et skinneben af en urokse. Tæt på stedet for fundet af tværøksen er der fundet en mejsel af et skinneben fra en kronhjort.

Kort nordvest for Sønder Sø ligger der et udspring af en å, der er navngivet som Bunds Å. Bunds Å går over i Værebros Å, der via en serie af andre åer går over i Hove Å, som udmunder i Roskilde Fjord.

I Ganløse kort vest for Bunds Å er der fundet et redskab af ben fra Maglemosetiden. Tæt på Bunds Å kort nordvest for landsbyen Knardrup er der fundet 20 redskaber fra Maglemosekulturen.

Hvor Værebros Å strejfer Knardrup er der fundet en tværøkse af et skinneben fra en urokse, en kerneøkse samt en mejsel. Ved Værebros Å imellem Knardrup og Smørumovre er der seks forskellige

En tværøkse der er tildannet af et skinneben fra en urokse samt en mejsel fra et skinneben fra en kronhjort. Begge redskaber er fundet i kanten af Sønder Sø i Værløse. Foto Niels Bødker Thomsen.

Syv fiskespyd der har været brugt af Maglemosejægere. Spydene er fundet i kanten af Værebros Å ved landsbyen Knardrup. Spydet i øverste venstre hjørne har en længde på 7 cm. Foto Niels Bødker Thomsen.

steder samlet set fundet: 15 fiskespyd, en benkniv, samt et redskab af ben med en uvis funktion, hvor alle genstandene er fra Maglemosetiden. På et syvende sted imellem Knardrup og Smørumovre er der fundet to skinneben af Elsdyr med snitmærker.

På det sted ved Knardrup, hvor der er fundet 20 redskaber, må der have ligget en boplads. Skinnebenene fra Elsdyrene med snitmærkerne er levn fra jægere, der levede for mindst 9.000 år siden. Ingen af de redskaber der er fundet i Værløse, kan dateres nærmere. Det eller måske snarere de præcise tidsrum for Værløses Maglemosejægere kendes derfor ikke.

Værløses fund er stort set alle sket i forbindelse med gravning af tørv. Ved Næsset er der mange fund af redskaber af flint, mens redskaber af ben mangler. Værløses fund viser de redskaber af ben, der under bedre fundomstændigheder ville være fundet ved Næsset.

I det omfang nogle af Næssets og Værløses jægere har været samtidige, har de to jægergrupper

givet kendt hinanden. Hvem ved måske har jægere fra Værløse ligefrem deltaget i nogle af Næssets drivjagter.

Lokale fund fra urokser

I stenalderen så landskabet imellem Lyngby Sø og Øresund helt anderledes ud end i dag. Tordals Mose er således en sidste rest af en stor sø Lyngby Mose, der i forhold til det nutidige terræn havde Lyngby Storcenter henholdsvis Lille Ermelund som sine to yderpunkter. Et eller andet sted i kanten af denne sø blev der i 1904 fundet et flot kranie fra en urokse. Længden af kraniet er 80 cm mens der er 90 cm imellem hornenes spidser. Spændvidden på de 90 cm betyder at kraniet stammer fra en stor tyr.

Den østlige ende af Peter Rørdamsvej strejfer Lyngby Mose. Og på adressen Peter Rørdamsvej 26 er der to meter nede i et skovlag af eg og birk fundet en tværøkse, der er tildannet af et skinneben fra en urokse. Øksen har en længde på 23 cm, og på grund af skovlaget af eg kan øksen dateres til at være fra sen Maglemosetid.

Tværøkser af knogler fra urokser må have været velegnede til fremstilling af stammebåde. Og at de kan være brugt som sådan understøttes af, at øksen fra Peter Rørdamsvej og de to tilsvarende økser i Værløse, alle er fundet i kanten af en sø eller tæt på en å.

Vinterpladserne

Om vinteren opholdt jægerne sig som tidligere nævnt formodentlig ved kysten i forbindelse med jagt på gråsæler.

En urokse som en jæger så den for 17.000 år siden. Billedet er et vægmaleri fra Lascauxhulen i det sydvestlige Frankrig. Internetside.

For Furesøens jægere har det ved hjælp af en stammebåd via Mølleåen været nemt at nå ud til den datidige kyst. Ved Øresund har Mølleåen i dag sit udløb ved Strandmøllen. I mellemste- og sen Maglemosetid lå Mølleåens udløb i en stor bugt i den nordlige del af det landområde, der forbandt Danmark med Sverige. Ved Usserød Å, der afvan-

der Sjælsø, er der fundet en boplads, hvor nogle Maglemosejægere omkring 8.000 f.Kr. opholdt sig i et kort tidsrum. Usserød Å havde i det oprindelige landskab via en anden å sit udløb i den lige nævnte bugt kort nord for Mølleåens udløb. Når Næssets jægere om vinteren tog ud til kysten, har de således automatisk mødt andre jægere. Vinterpladserne må derfor have haft en funktion som små samlingssteder, hvor eksempelvis unge mænd og piger har kunnet finde en partner fra en anden bosættelse end den, hvor de var vokset op.

Om vinteren samlede urokserne sig i store grupper. Det har jo givet været en god ide at være mange jægere, når man skulle nedlægge en urokse. Om vinteren vidste man, hvor man kunne finde disse dyr. Det er derfor nærliggende at tænke sig, at de store urokser i hovedsagen blev nedlagt i forbindelse med, at jægerne boede ved kysten.

De sjællandske maglemosepladser

Maglemosekulturen er opkaldt efter et fundsted Maglemose ved Mullerup i Vestsjælland. Fundstedet blev udgravet i år 1900, og i Skandinavien er dette sted det første sted, man har fundet spor efter Maglemosekulturen. På Sjælland er der tre andre steder, hvor man har gjort mange fund fra Maglemosekulturen. Stederne er Åmosen på Vestsjælland samt Holmegårdsmose og Sværdborgmose på Sydsjælland.

Udover stederne ved Knardrup, Højnæsbjerg, Store Hulsø og Næsset er der i Nordøstsjælland kun fundet fem bo- eller jagtpladser fra Maglem-

osekulturen. Og i forhold til disse pladser er Næssets plads det eneste sted, hvor der er fundet spor efter tre faser af Maglemosekulturen.

Resten af artiklen vil fortælle om jægerne langs Øresunds kyst.

Kystens jægere

6.400 f.Kr. bliver Maglemosekulturen afløst af Kongemosekulturen.

Kongemosekulturen indeholder tre kulturer: tidlig Kongemosekultur (6.400-6.000 f.Kr.), mellemste Kongemosekultur (6.000-5.700 f.Kr.) samt sen Kongemosekultur (5.700-5.400 f.Kr.).

Efter 1.000 år med Kongemosekultur afløses denne af en ny kultur, der har navnet Ertebøllekulturen.

Svarende til Maglemosekulturen og Kongemosekulturen indeholder Ertebøllekulturen tre kulturer: tidlig Ertebøllekultur (5.400-4.800 f.Kr.), mellemste Ertebøllekultur (4.800-4.500 f.Kr.) samt sen Ertebøllekultur (4.500-3.900 f.Kr.).

Underkulturene er hver for sig defineret ved deres redskaber.

I forhold til Maglemosetiden var klimaet i Kongemose- og Ertebølletiden langt varmere. I slutningen af Ertebølletiden havde vi således pelikaner på træk sydfra, mens der levede skildpadder og maler i vores søer. Det nye salte vand, der nu omgav Danmark, var varmere og mere næringsrigt end nutidens. Som en følge heraf var det et levested for masser af fisk og sæler.

Som tidligere nævnt steg havenes vandstand indtil 4.200 f.Kr., hvor vandstanden i Øresund var omkring 4,75 m højere, end den vi ser i dag. I forbindelse med den øgede vandstand blev der i Nordsjælland dannet store fjorde ved Ordrup, Vedbæk og Nivå. Omkring 6.000 blev hver af de tre fjorde beboet af Kongemosejægere. Og i de efterfølgende 2.100 år var de tre fjorde hver for sig beboet af Kongemose- og Ertebøllejægere.

Fjordenes beliggenhed ved Øresund betød at jægerne fra de tre fjorde umiddelbart havde adgang til et stræde med strøm, der har givet gode muligheder for fangst af fisk og sæler. Jægenes bopladser lå på øer eller i fjordenes skovbryn. Alle tre fjorde havde øer i deres udmundinger til Øresund. I forhold til en placering ved selve Øresunds kyst var bopladserne i de tre fjorde således helt anderledes beskyttet imod vind og vejr, hvilket betød at man ud for bopladserne kunne fiske med fiskegærder og ruser. I en fjord bliver udsnidt fra de enkelte pladser også liggende. Dette gav føde og gemmesteder for ål, som efterfølgende kunne fanges i ruser. Et sidste vigtigt forhold var, at alle tre fjorde indeholdt udmundinger fra flere lange åer. Via disse åer havde fjordenes jægere ved hjælp af en stammebåd en nem adgang til et stort bagland, hvor de kunne nedlægge skovens dyr. En stammebåd af lind der havde en længde på 7 m, en brede på 60 cm og en højde på 30 cm kunne med et fribord på 10 cm bære 450 kg. Betydningen af bådene var således først og sidst, at et nedlagt bytte på bekvem vis kunne fragtes hjem til bopladserne.

I det øvrige Danmark boede den tids jægere i tilsvarende fjorde. Og de store muligheder for fiskeri og jagt som de nye fjorde gav betød, at Kongemose- og Ertebølle-tidens jægere kunne have en base, hvor de boede året rundt. Alt i alt kan man kortfattet sige, at mens Maglemosekulturen var en skovkultur, var Kongemose- og Ertebøllekulturene kystkulturer, som udnyttede de muligheder som Danmarks nye kystlinje gav.

Når fjordene 3.900 f.Kr. stopper med at være bosteder for jægere, er dette en følge af, at vi i Danmark på dette tidspunkt ser de første bønder. Når vi ikke ser disse fjorde i dag, er det fordi, vi i Nordøstsjælland efter istiden har set en langsom men vedholdende landhævning, der udligner det store tryk, der blev skabt af isen.

Jægerne levevis

Fra kulstof 13-undersøgelser af skeletter ved vi, at Kongemose- og Ertebøllejægerne overvejende levede af føde fra havet. Vores jægere var således i virkeligheden mest fiskere, og som sådan ved vi i dag, at de drev deres erhverv helt nutidigt. Ved flere forskellige udgravninger har man eksempelvis fundet fiskegærder, der var bygget af en lang række af nedrammede pæle. Pælene fastholdt to og to en måtte, der var opbygget af tynde hasselkæppe. I de enkelte måtter var kæppene fastholdt af en fletning af vidjer. Og i den yderste række af pæle ledtes fiskene ind i en flettet ruse.

Ved anlæggelsen af Amager Strandpark i 2003 viste det sig yderst overraskende, at Øresundskystens jægere ud for Amager havde fanget gråsæler,

almindelig stør, atlantisk tun, sværdfisk samt pig-hajer.

Til lands var det kronhjorten, rådyret og vildsvinet, der var de mest efterstræbte byttedyr. På bopladserne udgør knoglerne fra disse tre dyr 80-85 % af de knogler fra pattedyr, der er fundet. Kronhjorten, rådyret og vildsvinet var således urskovens vigtigste og sikreste fødekilder.

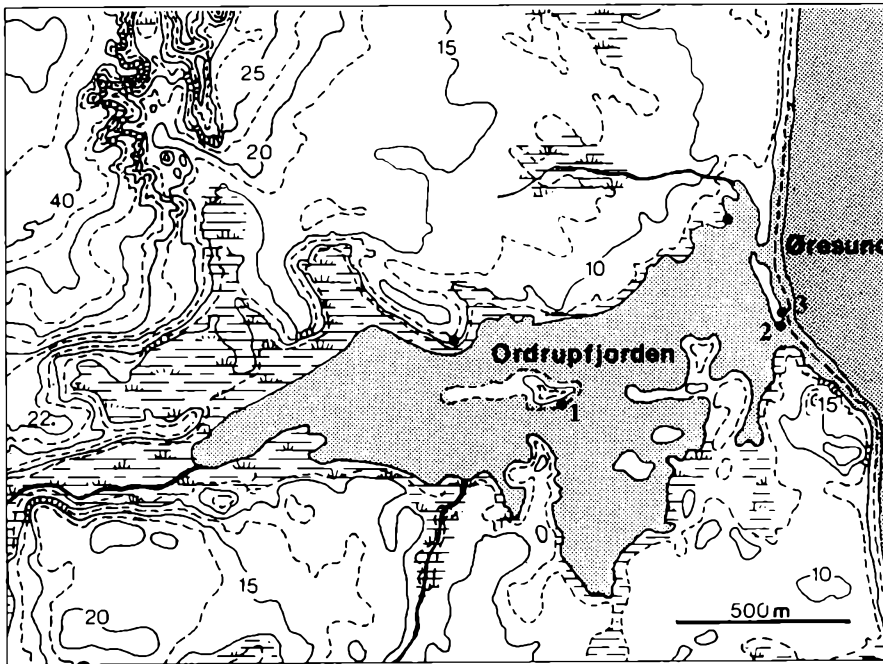
Det stadige jagttryk ved fjordene i Ordrup, Vedbæk og Nivå betød formodentlig, at det undertiden kunne være svært at skyde kronhjørte, rådyr og vildsvin i fjordenes umiddelbare nabolag. Ved baglandets søer var der flere dyr. Det er derfor nærliggende at tænke sig, at hovedparten af de store byttedyr blev nedlagt dér. Dette forhold understøttes af, at der ved Lyngby Sø, Bagsværd Sø, Furesøen og Sjølsø i løbet af de sidste 28 år er fundet mange jagtpladser for fjordenes jægere.

Bopladsen Bloksbjerg

I den vestelige ende af den tidligere fjord ved Ordrup ligger der i dag en travbane. Fjorden havde to udmundinger, en nordlig ved vore dages Bellevuevej og en sydlig ved Slotsalleen. Imellem udløbene lå der en lang smal ø. I nutidens terræn ligger Strandvejen lige øst for øen.

Fjordens hovedboplads Bloksbjerg lå på en stor ø af smeltevandsgrys i midten af fjorden. Navnet Bloksbjerg har bopladsen overtaget fra den ø, den er fundet på.

Bloksbjerg blev i 1919 fundet af en amatørarkæolog Erik Westerby, som på dette tidspunkt boede i Klampenborg. De første fund blev gjort i vejba-

Ordrupfjorden omkring 4.200 f.Kr. da vandstanden var størst. De udfyldte cirkler angiver bopladser for jægere, der brugte fjorden i tidsrummet 6.000-3.900 f.Kr. Bopladserne med numrene 1, 2 og 3 er navngivet „Bloksbjerg“, „Kristiansholm“ og „Søholm 2“. Svend Aage Knudsen, 1982 side 41.

nen af Klampenborgvej i forbindelse med, at vejen blev anlagt. I årene 1921-23 foretog Erik Westerby efterfølgende en udgravning i et område, der ligger imellem Klampenborgvej og Christiansholm Mose. Helt præcist ligger bopladsen Bloksbjerg i dag i haverne til de huse på Klampenborgvej, der har numrene 7a, 7b, 9 og 11.

Da Erik Westerby fandt pladsen var han 19 år og jurastuderende. I forhold til arkæologi var han således ved udgravningens start klart en amatør. Udgravningen af „Bloksbjerg“ blev imidlertid udført yderst professionelt. Som den første i landet får Erik Westerby, via sin udgravning eksempelvis påvist, at vi i Danmark har en kultur, der kaldes

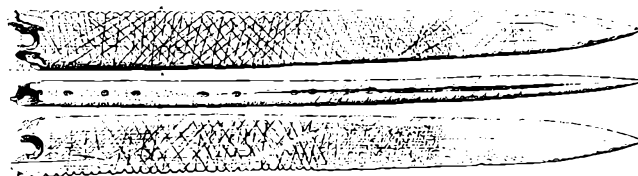
Kongemosekulturen. Han er også den første, der erkender, at Kongemose- og Ertebøllejægerne brugte et særligt værktøj „stiklen“, når de lavede redskaber af ben eller hjortetak.

Fundene

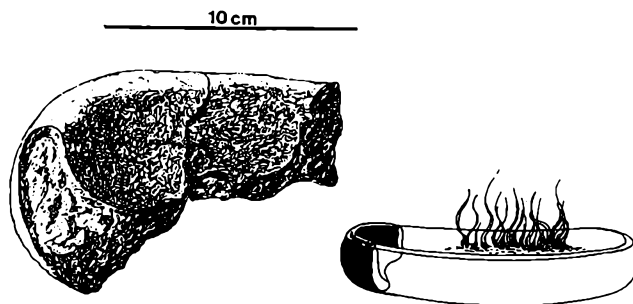
Erik Westerby fandt mange redskaber ved Bloksbjerg. Eksempelvis fandt han 581 pilespidser af flint, 391 kerneøkser, 99 skiveøkser, 92 almindelige flækkeknive, 63 svære flækkeknive hvor ryggen har en brede på omkring 5 mm, 183 stikler samt 3 hele slibestene. Skiveøkser er økser der er tilhuggede af tykke afslag. Den mest interessante fundgruppe er imidlertid: en flintægkniv der er tildannet

af sværdet fra en sværdfisk med krydsornamentik på begge sider, en flintægkniv med krydsornamentik på den ene side, tre almindelige flintægknive, fire dele af flintægspyd, fire flåknive med en but spids, der er tildannede af skinneben fra kronhjorte, dele af 12 knive af albueben fra kronhjorte, hvor en side på en af disse var dækket med fine parallelle streger, et albueben fra en vildkat hvor den ene ende er tilspidset, to knive der er tildannet af hjørnetænder fra vildsvin, tre harpunspidser af tak eller ben med modhager hvoraf de to har en fure, så spidsen kunne fastbindes til et skaft ved hjælp af en snor, 34 brede benspidser af varierende længder hvoraf en har krydsornamentik på begge sider, 6 runde benspidser med længder på omkring 12 cm, 9 runde benspidser med længder der går fra 2 til 4,3 cm, 11 runde benstykker med længder på omkring 10 cm hvor begge ender er tilspidsede, en økse af en hjortetak, en mejsel af en hjortetak, 15 takker af sidegrene fra hjortetakker hvoraf en har et skæftningshul, 12 slag- eller trykstokke af hjortetak samt en lille fiskekrog af ben.

Flintægknive er lange stikvåben. Huller i de to dekorerede flintægknives basis tyder på, at disse knive har været fastgjort til et bælte ved hjælp af en snor. Dekorationen på de to flintægknive og den brede benspids består af krydsende sæt af parallelle streger. Vi har ikke kendskab til betydningen af denne dekoration. Krydsornamentik er imidlertid den ældste type af dekoration, der kendes. Ved Blombos Hul i Sydafrika er der eksempelvis fundet syv slebne stykker af rød okker med ornammentik i form af ligsidede rhomber, der er dan-

En flintægkniv der er set fra tre sider. Rillen i det midterste billede viser, hvor der har siddet flintskærper af mikroflækker. Kniven er tildannet af spidsen af et sværd fra en sværdfisk. Knivens dekoration er foretaget i Kongemosetiden. Under den ornamentik der umiddelbart kan ses, er der rester af en ældre ornammentik, der er mere enkel. Et hul i bunden af kniven viser formodentlig, at den har været fastholdt til et bælte ved hjælp af en snor. Længden er 30 cm. Erik Westerby: Stenalderbopladsen ved Klampenborg. København, 1927, side 110.

Skår med tilføjet vignette der viser en lampe. Skåret er fundet på bopladsen Bloksbjerg ved den fossile Ordrup Fjord. Svend Aage Knudsen, 1982 side 42.

net af krydsende sæt af parallelle streger. De syv okkerstykker har alle en alder på omkring 75.000 år. For Bloksbjergs jægerne har krydsornamentik-

ken således haft en præcis betydning, der formodentlig var relateret til deres religion. Ud fra studier af nulevende jægerfolk ved vi en hel del om jægerens livsopfattelse. For det første havde myter om forfædres bedrifter stor betydning i deres selvforståelse. Vi kan også med sikkerhed sige, at for Bloksbjergs jægere havde dyr, træer og store sten sjæle, der svarede til menneskets.

Flåknivenes butte spids forhindrede, at man under en flåning kom til at skære hul i huden. Alle de runde benspidser, samt de runde benstykker der har en spids i begge ender, er polerede. Sådanne poleringer var frembragt ved hjælp af en slibesten. Ud fra fundet af et skelet fra en jæger ved Vedbæk, der har fået indskudt en benspids i sin halshvirvel, ved vi, at de runde benspidser med længder på omkring 12 cm har været pile- eller spydspidser. Slag- og trykstocke blev benyttet, når man fra en flækkeblok ville afspalte særligt tynde flækker. I den lige nævnte oversigt over redskaber af ben eller tak er der bortset fra flintægspyddene og dolkene af albueben kun medregnet de redskaber, der er uskadte. Udover de hele redskaber er der fundet omkring dobbelt så mange brudstykker af de samme redskaber.

Alle Bloksbjergs benspidser er brede eller runde. De 8 firkantede benspidser, der er fundet ved Næsset, må derfor være fra Maglemosetiden.

Ved udgravning af Bloksbjerg blev der fundet 20 skår fra lerkar med en spids bund. Der blev også fundet seks skår fra tranlamper. Brændstoffet i disse lamper var spæk fra sæler. Lerkar var en opfindelse fra Mellemøsten, som kom til Danmark om-

kring 4.500 f.Kr. For Danmarks jægere var lerkar således en relativ sen opfindelse. Og man kan godt undre sig over, hvordan jægerne har kunnet koge kød og fisk uden lerkar. Svaret er formodentlig, at man før lerkarene havde gryder, der var lavet af huder. Fylder man vand i en sådan gryde, vil gløende sten hurtigt få vandet til at koge. Selve huden kan i øvrigt sagtens tåle de varme sten.

To stikvåben med dekoration

Blandt de fund, der blev gjort ved Bloksbjerg, er der også tre stikvåben af hjortetakker. Ved hver af takkerne er sidegrenene afskåret, takkernes spids er tilspidset og takkerne er glattet. Ved det ene af disse spidsvåben, der har en længde på 25,5 cm, har takken „snitmærker ved rodenden af to afskårne sidegrene“.

I bogen „Oldtidsminder i Lyngby og Dyrehaven“ omtaler P. V. Glob, at der på Taarbæk Strandvej 95 ved en gravning ved det tidlige Taarbæk Hotel er fundet en tilsvarende tak. Takken, der har en længde på 65 cm, har som takken på Bloksbjerg snitmærker ved rodenden af to afskårne sidegrene. Et fotografi af denne tak viser, at der ved begge rodender på tværs af takken på hver side af rodenderne er sæt af parallelle snitmærker. Ved den ene rodende indeholder begge sæt 50 mærker. Ved den anden rodende indeholder sættene 30 mærker.

Men hvad har disse stikvåben så været brugt til? Når en hjort, et vildsvin eller en ulv blev ramt af en pil startede den egentlige jagt, hvor dyret blev nedløbet. Måske har stikvåbenene været våben, der gav et antruffen dyr nådestødet. De ensartede sæt

Sådan kan en ung fransk kvinde have set ud i jægerstenalderen. Rekonstruktionen er baseret på mange gravfund af skeletter i sammenhæng med smykker. Scenariet er fra Musée de Tautavel i byen Tautavel ved Frankrigs middelhavskyst. Foto Niels Bødker Thomsen.

af parallelle snitmærker ved siderne af de to rodstubbe tyder jo i øvrigt på, at mærkerne er en dekoration, der vidner om menneskets store glæde ved symmetri.

Hasselnødder, hindbær og mineraler

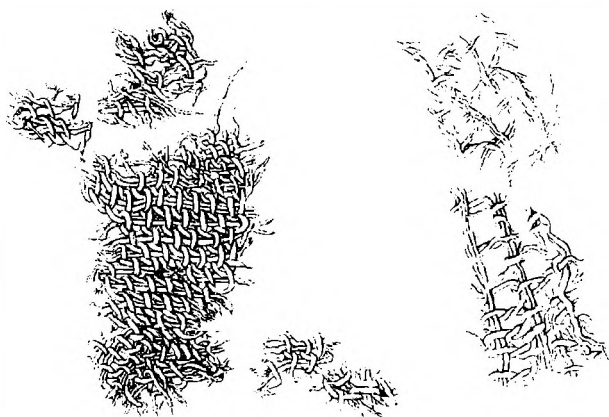
Ved udgravningen af Bloksbjerg blev der fundet talrige skaller af hjertemuslinger, blåmuslinger og strandsnegl. Der blev også fundet mange skaller af hasselnød samt frugter fra havgræs, melde og hindbær. Kød fra muslinger, hasselnødder samt planter og tang gav et vigtigt tilskud til jægerens kost i form af vitaminer og mineraler.

Vurderet ud fra vanerne hos nulevende jægerfolk må vi forestille os, at indsamling af hasselnødder, planter, bær, muslinger og tang var et arbejde for kvinder og de større børn. Det var formodentlig også i hovedsagen kvinderne og de større børn, der passede fjordens fiskegærder og ruser.

Klædedragten

Fund af kranier fra skovmår, ilder, odder, vildkat og ræv andre steder i landet, hvor man klart kan se, at dyrene var skindede betyder, at vi kan regne med, at Vedbæks jægere i hovedsagen bar tøj, der var tildannet af skind fra disse dyr eller ulve. Pelse fra ulve kan give en usædvanlig varm klædedragt. Støvlerne var givet poser af skind med en indvendig foring af græs.

Ved udgravningen af Bloksbjerg blev der fundet fire barkruller, og disse ruller kan sagtens have noget at gøre med Jægerens tøj. På bunden af Lil-

Eksempler på tekstilstykker der er fundet på den undersøiske Ertebølleplads Tybrind Vig ved Lille Bælt. Trådene er spundne plantefibre af pil og poppel. Søren H. Andersen m.fl.: Tybrind Vig, Aarhus Universitet, 2013. Tegningerne er udført af E. Morville og O. Svendsen.

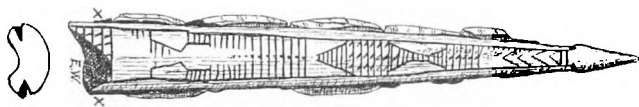
lebælt er der ved en boplads Tybrind Vig, fundet tekstilstykker lavet af spundne tråde af bast fra pil og poppel. Bast er et materiale, der sider på inder-siden af bark, og hvis et stykke bark opvarmes i vand, er det efterfølgende nemt at frigøre basten fra den ydre grove bark. Mens basten er varm er det endvidere ved bankning med en hjortetak, nemt at få basten til at dele sig i et fint spind af tråde.

I Japan har man i de sidste 10.000 år haft en tradition for at lave kurve, net og reb af bast. Tråde af bast er så tilpas ensartede/tykke, at det er nemt at sy en trøje af dette materiale. På den store ø Hokkaido i Japan har Ainufolket båret tøj, der var til-dannet af bast helt op i nyere tid. Tekstilstykkerne fra Tybrind Vig er dateret til 4.200 f.Kr. Hvem ved, måske har jægerne i Ordrup, Vedbæk, og Nivå i sen Ertebølletid, ved siden af skindtøjet, haft tøj, der var syet af bast.

En helårsplads

Ved Bloksbjerg blev der fundet knogler fra pighaj, torsk, skrubbe, sværdfisk, marsvin, spættet sæl, grønlandssæl, gråsæl, sumpskildpadde, pibeand, stokand, fløjlsand, pibesvane, sangsvane, havlit, edderfugl, sortstrubet lom, rødstrubet lom, lomvie, vandrotte, vandrerotte, bæver, odder, skovmår, vildkat, ræv, hund, ulv, grævling, vildsvin, rådyr og kronhjort.

En tunika fra øen Hokkaido i Japan. Tunikaen, der er fra slutningen af det 19 årh., er syet af bastfibre. Det sorte broderi er en påsyning, der er udført med farvede tråde af bomuld. Foto Etnologisches Museum der Statlichen Museen zu Berlin.

Den forreste halvdel af en flintægkniv af en flækket hjortetak, hvor stort set alle flintskærperne er intakte. Kniven, der er fundet ved Kristiansholm, er forsynet med en indridsning, der tilsyneladende viser en fisk. Fra ældre stenalder kendes der yderligere kun tre indridsninger af fisk på redskaber af ben. Længden er 12 cm. Erik Westerby, 1927 side 129.

Der er også fundet to fortænder fra en urokse samt en fortand fra en elg, der alle er gennemborede. Disse tænder har været smykker. Da bopladsen var et levende sted fandtes uroksen og elgen ikke længere på Sjælland. Tandperlerne fra disse dyr kan derfor være „importeret“ fra Skåne via handel med svenske jægere. Den anden mulighed er, at de har været ejet af en svensk kvinde, der har giftet sig med en af Ordrups jægere. Udover de gennemborede tænder fra urokse og elg er der også fundet syv fortænder fra kronhjorte samt en fortand fra et vildsvin, hvor tænderne er gennemborede eller har et Indskåret hak ved rodenden.

Vurderet ud fra antallet af knogler har de fem største byttedyr i rækkefølge været: kronhjort, vildsvin, rådyr, pighaj og bæver.

For enhver boplads er der to muligheder: Det kan være en helårsplads, eller en plads, der er indgået i et skift af pladser i løbet af en sæson. De mange byttedyr kan ikke være taget i et bestemt kort tidsrum af året. Fuglene sangsvane, havlit,

sortstrubet lom, rødstrubet lom samt lomvie er eksempelvis fugle, der er fanget om vinteren, mens pibesvanerne er taget i det sene efterår/den tidlige vinter. Skovmårene og vildkattene må også være nedlangt om vinteren eller i det tidlige forår, idet det kun er disse dyrs vinterpelse, der har kunnet bruges som beklædning. Gråsælerne er, som vi har set det, givet dyr, der er nedlagt om vinteren. Fladfisk og torsk findes om vinteren kun på dybt vand. Fiskene må således i hovedsagen være fanget i sommerhalvåret. Byttedyrene samt det faktum, at øen Bloksbjerg var en relativ stor ø, betyder derfor, at man kan antage, at bopladsen Bloksbjerg har været en helårsplads.

En plads der var beboet i 1.800 år

Ved udgravningen af Bloksbjerg blev der fundet kulturlag fra sen Kongemosekultur samt alle faser af Ertebøllekulturen. Udgravningen dokumenterede således, at øen Bloksbjerg har været brugt i en periode, der går fra 5.700 f.Kr. til 3.900 f.Kr. Hvorvidt bosættelsen har været ubrudt ved vi ikke. De mange forskellige typer af byttedyr viser, at Bloksbjerg har været et godt sted at bo. Kulturlaget har en tykkelse på op imod 1,25 meter, mens bopladsens areal er 350 m². Kulturlaget indeholder endvidere ikke neutrale lag af grus. Alt i alt antyder disse fakta, at beboelsen har været ubrudt.

Fire satellitter

Udover Bloksbjerg er der i den tidligere Ordrup Fjord fundet fire andre pladser fra Kongemose- og Ertebølleiden. På nordspidsen af den lange ø der

adskilte Ordrup Fjord fra sundet, er der fundet en boplads, som er navngivet som Kristiansholm. På den samme ø er der på en strandvold kort sydøst for Kristiansholm fundet en boplads, der er navngivet som Søholm 2. De sidste to pladser lå begge på spidsen af næs på fjordens nordside. I det nutidige terræn ligger bopladsen på det vestligste af disse næs i det nordøstlige hjørne af den store parkeringsplads syd for bakken, mens den anden plads ligger under asfalten på Dyrehavevej lige ud for stationskontoret på Klampenborg Station.

I forhold til Bloksbjerg er det meget beskedent, hvad der er fundet ved de fire øvrige pladser.

Pladsen ved Klampenborg Station er kun undersøgt sporadisk. Den periode hvori pladsen blev brugt kendes derfor ikke.

På bopladsen syd for Bakken udgravede Erik Westerby to felter på 2 m² henholdsvis 8 m². Kulturlaget på dette sted har en beskeden tykkelse på 5 til 20 cm. Fund af en såkaldt rhombisk pilespids samt en skiveøkse viser, at stedet i hvert fald har været brugt i mellemste Kongemosetid.(6.000-5.700 f.Kr.) samt i et tidsrum inden for de to sidste faser af Ertebølletiden. De tidligste fund ved Bloksbjerg er fra yngste Kongemosetid. Bakkens plads var således et bosted, der blev brugt tidligere end Bloksbjerg.

Søholm 2 blev brugt i såvel mellemste som sen Ertebølletid.

Ved Kristiansholm er der fundet den forreste halvdel af en ornamenteret flintægkniv, der i sin ornamentik bl.a. indeholder et billede af en fisk. Samme sted er der fundet fire kraftige hjortetakøk-

ser, hvoraf den ene er dækket af „rudemønstre“. Flintægkniven viser, at Kristiansholm har været brugt i Kongemosetiden. Fund af to skiveøkser viser, at stedet også har været brugt i et tidsrum inden for de sidste to faser af Ertebølletiden. Pladsen er kun sporadisk undersøgt. Det smalle strømstræde ud for Kristiansholm imellem fjord og hav har indeholdt fantastiske muligheder for fangst af fisk. Det er derfor nærliggende at gætte på, at Kristiansholm var det første bosted i Ordrup Fjord. Derudover ville det være decideret mærkeligt, hvis stedet ikke efterfølgende sideløbende med Bloksbjerg blev brugt i yngste Kongemosetid og hele Ertebølletiden.

En jagtplads ved Trepilelågen

I 1961 blev der fundet en jagtplads, der har fået navnet „Trepilelågen“. Stedet blev fundet i forbindelse med anlæggelsen af den fodboldbane, der ligger lige nord for porten Trepilelågen i Dyrehaven. Lokaliteten ligger ved en højtliggende mindre sø tæt på Øresund tre kilometer nord for Ordrupfjorden. Ved Trepilelågen er der sikre spor efter såvel jægere i Ertebølletiden som efter egnens stenalderbønder. Stenalderbønder brugte stedet i tidsrummet 2.800-2.600 f.Kr. Med hensyn til Ertebølletiden viser fundet af en kanthugget skiveøkse, at stedet ihvertfald er brugt i tidsrummet 4.500-3.900 f.Kr. I og med at søens afløb ud til Øresund er et højt vandfald i jord er det udelukket, at den lille sø har indeholdt nogen form for fisk. For jægerne må stedet derfor have været et sted, de har brugt i forbindelse med jagt på fugle. At lokaliteten blot

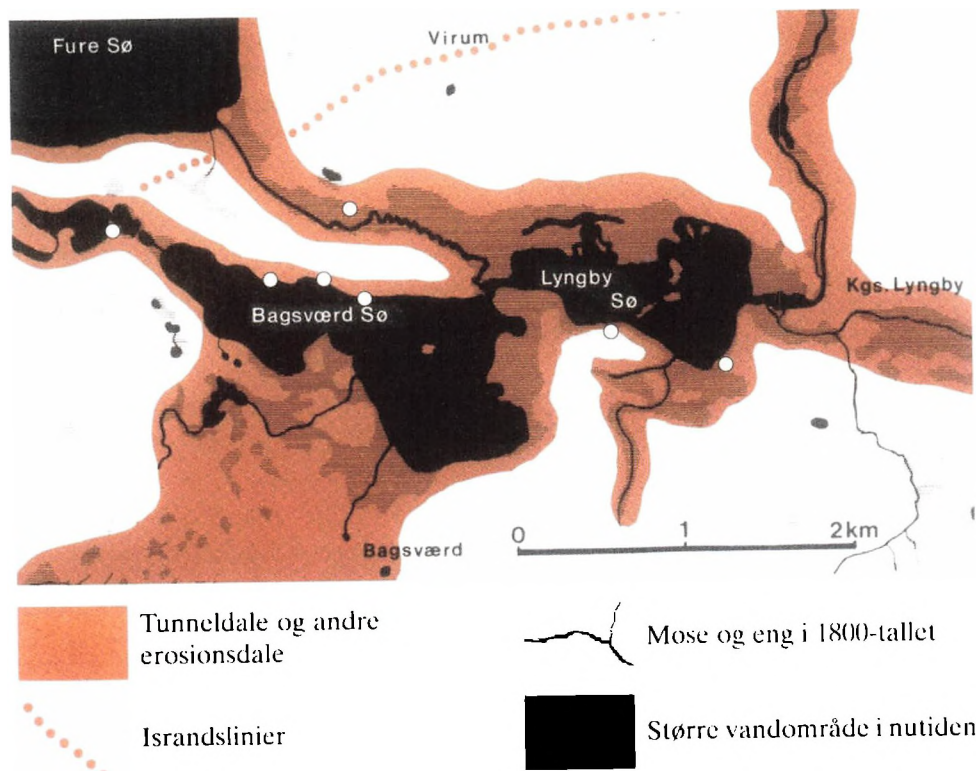
ligger 3 km nord for Ordrupfjorden må endvidere betyde, at stedet har været en jagtplads for jægere fra denne fjord.

Jagtpladser ved Bagsværd- og Lyngby sø

Ved Bagsværd- og Lyngby Sø er der begge steder fundet to sikre jagtpladser. Ved den ene af pladserne ved Bagsværd Sø er der fundet en pilespid fra mellemste Kongemosetid. Ved den anden af pladserne er der fundet en pilespid fra sen Kongemosetid. Den ene af de to pladser, der er fundet

ved Lyngby Sø, er fundet i Kongshvilekvarteret. I det oprindelige landskab har pladsen ligget på en grusbanke, der fra baglandets kant har strakt sig 30 meter ud i søen. Dette sted er brugt i tidlig Ertebølle-tid. Den anden af de to pladser ved Lyngby Sø ligger ved kanten af Mølleåen nord for Kobroen. I stenalderen havde Mølleåen sit udløb i Lyngby Sø på dette sted. Her viser fund af pilespidser, at stedet er brugt i mellemste Ertebølle-tid.

Nationalmuseet fik i 1959 foræret en gave i form af 10 kerneøkser og to skiveøkser som ejeren

Landskabet omkring Lyngby Sø som det så ud for omkring 200 år siden. Den vestligste cirkelskive angiver formodentlig en boplads, der er brugt af Magemosejægere. De øvrige cirkelskiver angiver jagtpladser, der er brugt af jægere fra Ordrup Fjord. Svend Aage Knudsen, 1982, udsnit af kort side 11.

havde arvet fra en farbror. I Nationalmuseets beretning er anført at: „*Så vidt vides er sagerne fundet ved sydøsthjørnet af Lyngby Sø. Nogle af stenene kan dog stamme fra mosedrag langs Lyngby Sø og Møllendammen*“. Folkeparken er det bedste bud på et fundsted i det sydøstlige hjørne af Lyngby Sø. I Kongemose- og Ertebølletiden er det usædvanligt at finde 12 økser på en indlandsplads. I stenalderen indeholdt det område vi i dag kalder Folkeparken imidlertid et stort og bredt næs. Ud fra et topografisk synspunkt kunne der således sagtens have ligget en jagtplads det pågældende sted. De to skiveøkser viser, at stedet er brugt i et tidsrum, der ligger i de sidste to faser af Ertebølletiden.

Via Enghave Rende og Lyngby Mose, var der i jægerens tid fra Ordrup Fjord en direkte vej ind til Lyngby Sø, hvor de stort set kunne sejle hele vejen. Det er således nærmest givet, at pladserne ved de to søer er jagtpladser, der blev brugt af Ordrupfjordens jægere.

I forhold til Kobroen starter Mølleåen sit indløb fra Furesøen en kilometer imod vest. 1 cm regn over Furesøen betyder, at der efterfølgende løber 100.000 kubikmeter vand ud i Lyngby Sø. Fisk tiltrækkes af strøm. Når jægerne ankom til stedet ved Kobroen, kan vi derfor forestille os, at de startede opholdet med at udlægge et antal ruser. Brænde er der nok af. Udover kogeålene tændes der derfor om natterne andre bål tæt på vandet. Bålene tiltrækker fiskene. De nærmeste bål er de, der er tændt ved Bloksbjerg. Bålene beskytter derfor først og sidst imod et stort mørke.

Løsfund ved Gentofte sø og Furesøen

I den vestlige ende af Niels Steensens vej ved Gentofte Sø er der fundet en skiveøkse. Det nordvestlige hjørne af Gentofte Sø er i dag bevokset med siv og træer. I forhold til den sø der lå der i jægerens tid, er nutidens sø ca. halvt så stor. Fra Klampenborg kunne man nå ind til Gentofte Sø via Enghaverenden og et vandsystem, som der i dag er en sidste rest af i form af søerne Hundesø og Søndersø.

På Solbakken 26 i Furesøkvarteret er der fundet en bred kerneøkse. Ved Flækkens udgravning af „Det ældste Frederiksdal“ i den gamle have blev der fundet en skiveøkse fra sen Ertebølletid. Øksen blev fundet i overfladen af gruset lige under mulden.

Møllemarken er den af de to Virummarker der ligger tættest på fribadet ved Frederiksdal. I Møllemarkens sydvestlige hjørne tæt på den tidligere borg Hjortholm er der fundet en Limhamnøkse. En sådan økse er en økse af grønsten, der er tilhugget som en rhombisk kerneøkse, hvorefter den er slebet. Det rhombiske træk ses i øksens tværsnit, der er rhombisk. Limhamnøkser har fået sit navn efter en sydsvensk by Limhamn, hvor der er gjort specielt mange fund af denne øksetype. I Danmark er økserne kun fundet på Sjælland, hvor de som sådan især er fundet langs kysten af Øresund. På Bloksbjerg er der eksempelvis fundet fire af disse økser. Limhamnøkser er brugt i de to sidste faser af Ertebølletiden, og øksen vidner om, at de danske jægere ved Øresunds kyst i dette tidsrum havde kontakt med jægere på den anden side af Øresund.

På Møllemarken er der udover Limhamnøksen fundet en lille kerneøkse samt fire skiveøkser. Tre af disse skiveøkser er fra sen Ertebølletid, mens den fjerde økse er brugt i en af de sidste to faser af Ertebølletiden.

På Virummarken, som er den anden af de to Virummarker, er der fundet en skiveøkse fra sen Ertebølletid. Der er også fundet en rhombisk skævpil. Denne piletype blev brugt i mellemste Kongemoseetid. På en af jagtpladserne ved Bagsværd Sø, der også fundet en rhombisk skævpil. Og fundet af de to rhombiske skævpile viser, at Ordrupfjordens jægere startede med at bruge indlandet kort efter, at de havde bosat sig i Ordrup Fjord.

Omkring 100 meter mod nordvest ud for spidsen af badebroen i Frederiksdal Fribad ligger der et „stenrev“. Hvis vi som tankeeksperiment sænker Furesøens vandspejl med 1,7 meter, bliver stenrevet til en rund ø med en diameter på omkring 50 meter. På denne ø er der fundet en skiveskraber.

En jagtplads ved Furesøen?

Et rygte vil vide, at der i sejlrenden ud for Furesøens indløb i Mølleåen på et tidspunkt er fundet hjortetakker, økser og pilespidser fra Ertebølletiden. Når man fra Hjortholmbroen kigger ud over søen skulle fundene være gjort i venstre side af sejlrenden. I forhold til den nutidige stigning i Furesøens vandstand på 1,7 meter lyder rygtet plausibelt.

Den mest typiske beliggenhed for en indlandsplads er ved udmundingen af en å i en sø. I lyset af de pænt mange løsfund i området ville det derfor

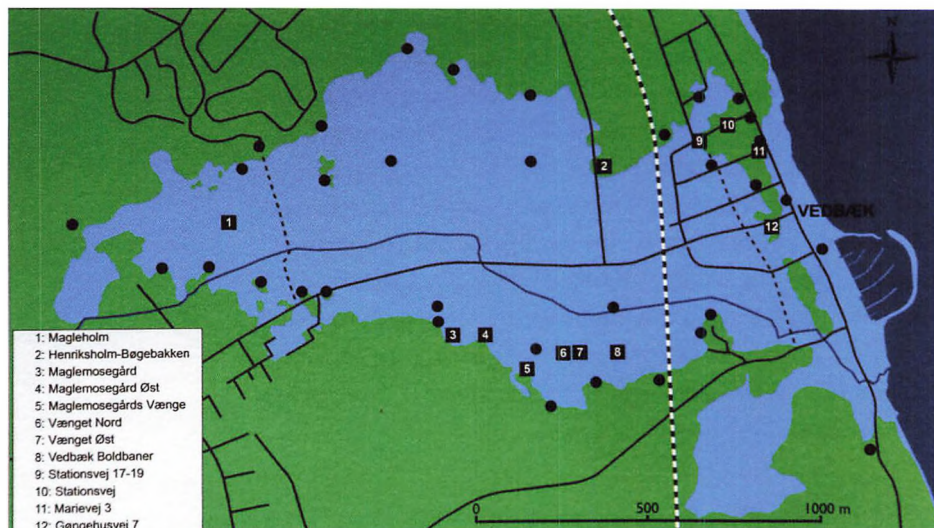
selv uden rygtet være naturligt at antage, at der i kanten af Furesøen ved starten af Mølleåen har ligget en jagtplads. Når man ser på de tidsrum løsfundene blev brugt i må Furesøens jagtplads specielt være et sted, der blev brugt i de sidste to faser af Ertebølletiden.

Vedbæks bopladser

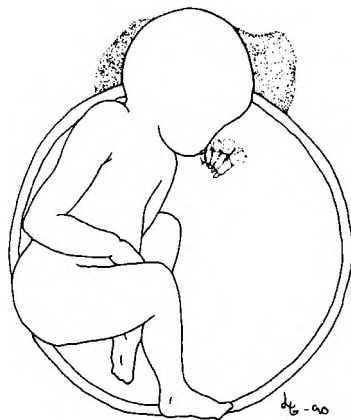
I Vedbæk er der hen ad vejen fundet omkring 44 bopladser fra tidsrummet 6.000-3.900 f.Kr. Af de 44 pladser har Nationalmuseet undersøgt 12 nærmere.

Vedbækfjordens tidligste bosættelse er tre pladser fra mellemste Kongemoseetid (6.000-5.700 f.Kr.), der er navngivet som Stationsvej 17-19, Vedbæk Boldbaner og Vænget Nord. Stationsvej 17-19 lå på vest siden af et langt næs i fjordens nordøstlige hjørne. Vedbæk Boldbaner lå på en ø midt i fjorden kort nord for fjordens sydbred. Ved Vedbæk Boldbaner er der fundet 6 flintægspyd samt 63 mikroflækker. Vænget Nord lå på en anden ø 150 meter vest for Vedbæk Boldbaner. Lige øst for Vænget Nord, lå der en boplads der er navngivet som Vænget Øst. Vænget Øst er tilsyneladende ikke dateret. Naboskabet til Vænget Nord og det faktum at den svarende til Vænget Nord lå på en lille ø, betyder dog formodentlig, at denne plads også opstod i mellemste Kongemoseetid.

De tre sikre bopladser fra mellemste Kongemoseetid var stadig beboede i sen Kongemoseetid (5.700-5.400 f.Kr.). På spidsen af et langt næs i fjordens nordøstlige hjørne opstod der i sen Kongemoseetid en boplads, der er navngivet Gøngehus-

Vedbækfjorden 4.200 f.Kr. da den var størst. Vandstanden var på dette tidspunkt omkring 4,8 m højere end den vandstand, vi ser i dag. Ved Vedbæk er der totalt fundet 44 bopladser, der på skift blev brugt i tidsrummet 6.000-3.900 f.Kr. Af de 44 pladser har Nationalmuseet undersøgt 12 pladser nærmere. Erik Brinck Petersen: *Divertsity of Mesolithic Vedbæk*. Acta Archaeologica Vol. 86:1, 2015, side 44-45.

På bopladsen Gøngehusvej 7 er der fundet en grav for et nyfødt spædbarn, der hvilede på et fad af organisk materiale. Spædbarnet lå i bunden af en lille grube, der i toppen var omkranset af en stensætning. Ved hovedet fandtes der en stor okkerplet samt tænder fra en kronhjort, der måske oprindeligt har udsmykket en hue eller en kyse. Tæt på barnet blev der fundet en flintkniv samt en kernekse, der formodentlig vidner om, at spædbarnet var en nyfødt dreng. Erik Brinck Petersen: *Nye grave fra Jægerstenalderen, Strøby Egede og Vedbæk*. Nationalmuseets Arbejdsmark, 1990. Tegning af Leise Granberg Ravn.

vej 7. Gøngehusvej 7 er specielt kendt for, at der på denne boplads er fundet en grav for et nyfødt spædbarn, der hvilede på et fad af et organisk materiale.

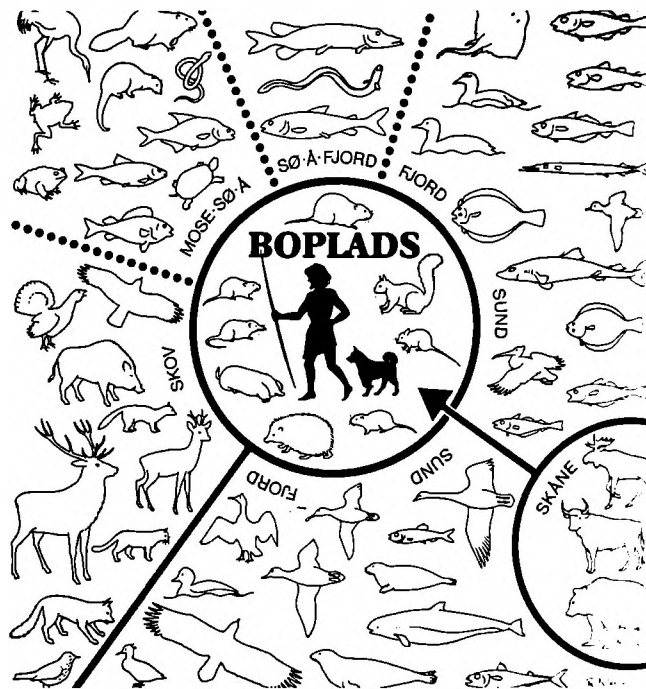
I det nutidige terræn ligger bopladsen lige nord for Hotel Marina. I jægerens tid lå bopladsen

Gøngehusvej 7 på en strandvold ud til et strømløb ved fjordens udgang til Øresund, og med sin beliggenhed i kanten af et strømssted mellem fjord og hav har stedet indeholdt store fiskemuligheder. Dette forhold er i øvrigt bevist ved, at der under udgravningen af bopladsen i en stor grube blev

På bopladsen Henriksholm-Bøgebakken i Vedbæk er der fundet 17 grave, der er anlagt på eller i umiddelbar tilknytning til bopladsen. En af de døde blev dræbt af et spyd eller en pil, hvor bentspidsen stadig sidder i ofrets hals. Søren H. Andersen: *Den voldsomme jæger-fisker-stenalder, Krig og vold i fortiden. Fund&Fortid*, 2015.

fundet „brændte fiskehvirvler i et utælligt antal“. Maglemosegårds Vænge er en anden ny boplads i sen Kongemoseetid. Denne boplads lå på en ø ved fjordens sydbred kort nordvest for Vænget Nord. Ved Maglemosegårds Vænge er der fundet dele af en ruse.

Ved Vedbæks boplads er der fundet mere end 70 forskellige hvirveldyr. Kim Aaris-Sørensen: *Jæger og bytte, Søllerødbogen*, 1982.

Et karakteristisk træk ved Vedbæks bosættelse i Kongemoseetiden er, at fire ud af fjordens seks boplads lå på øer. Fordelen ved at bo på en ø var, at man med fiskegærder kunne fiske til alle sider af bopladsen.

I Ertebølletiden (5.400-3.900 f.Kr.) fortsætter Maglemosegårds Vænge og Gøngehusvej 7 med at være boplads. Bostedet Henriksholm-Bøgebakken, der ligger på spidsen af et stort næs på fjordens nordside, opstod på overgangen imellem sen Kongemoseetid og tidlig Ertebølletid. Bopladsen

Magleholm, der lå på en stor ø i den vestlige ende af fjorden, er et bosted i alle faser af Ertebølletiden. Det samme var tilfældet for en boplads Maglemosegård på sydsiden af fjorden. Kort øst for denne boplads ligger Maglemosegård Øst, hvorom vi blot ved, at den er brugt i Ertebølletiden. I fjordens nordøstlige hjørne lå der endelig to bopladser Stationsvej og Marievej 3, der begge opstod i mellemste Ertebølletid.

Et kystnært fiskeri

Inge Bødker Enghoff, da hun var ansat på Zoologisk Museum, artsbestemte 84.000 fiskeknogler fra bopladserne Vænget Nord, Stationsvej 17-19, Maglemosegård Vænge, Maglemosegård samt Bøgebakken. Hovedparten af fiskene er torskefisk og ising. Andre saltvandsfisk er pighajer, ål, sild, pig-hvar, skrubber, hornfisk og laksefisk.

I en artikel „*Fishing in Denmark During the Ertebølle Period*“ siger Inge Bødker Enghoff, at de fleste af de fangede torskefisk er relativt små. I forlængelse heraf konkluderer hun, at de fleste af fiskene må være fanget ved kystnært fiskeri i sommerhalvåret. Pighajerne falder ind i dette billede, idet de i sommerhalvåret i deres jagt på stimer af små fisk undertiden bevæger sig ind på endog meget lavt vand. Fiskeredskaberne var placeret ud for bopladserne. Hovedparten af fiskene er derfor givet fanget der.

Jagtpladser ved Næsset

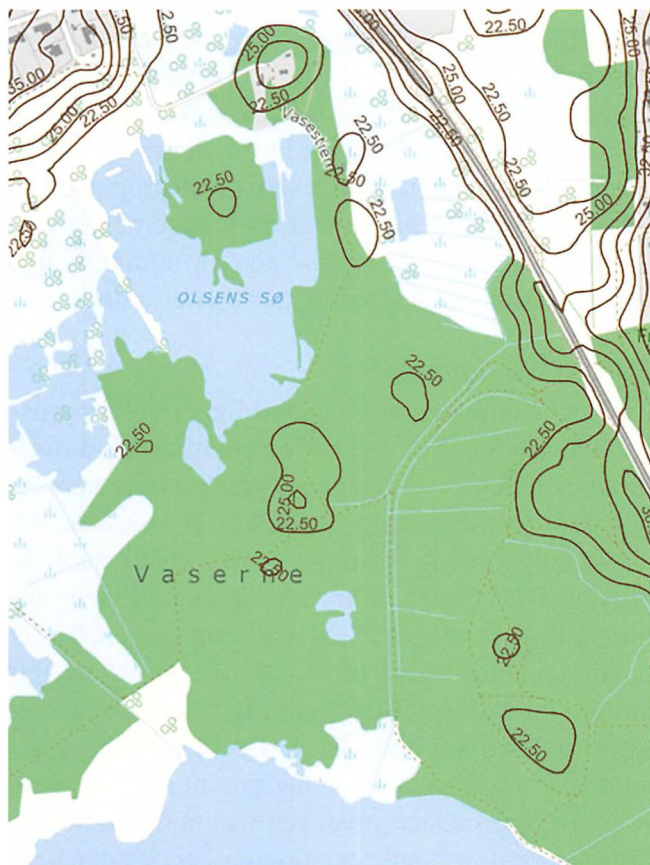
Udover at være brugt i Maglemosetiden indeholder Næssets spids også jagtpladser fra mellemste- og

sen Kongemosetid (6.000-5.400 f.Kr.) samt i alle faser af Ertebølletiden (5.400-3.900 f.Kr.). Derudover er Næsset også brugt i tidsrummene (3.600-3.000 f.Kr.), (2.600-2.350 f.Kr.) og (2.350-1.800 f.Kr.) i bondestenalderen. Samlet set har Næsset lejlighedsvist været brugt i 4.000 år.

I stenalderen var Vedbæk Fjord forbundet med Attemose Sø via en å i Kikhanerenden. Kort nord for Attemose Sø ligger søen Kalvemosen. I jægerens tid var Kalvemosen forbundet med Søllerød Sø med en stor å. Fra Søllerød Sø fortsatte åen til Vejlesø, der igen var forbundet med Furesøen via en å, der havde sit udløb i Lille Kalv. I dette vandsystem har Vedbæks jægere i deres slanke stammebåde haft en bekvem vej ind til Furesøen. Og den klare forbindelse imellem Vedbækfjorden og Furesøen betyder, at det nærmest er givet at Næssets fund fra Kongemose- og Ertebølletiden afspejler, at der ved Næsset ligger jagtpladser for jægere fra Vedbæk.

To jagtpladser ved Vaserne

I Vaserne er der fundet to jagtpladser. I jægerens tid lå begge bopladser på øer i en sø, der i dag er navngivet som Olsens Sø. Den ene jagtplads lå på Ruder Græsholm, som er en ø der ligger kort vest for Dumpedalsbækken 200 meter fra Furesøen. Jagtpladsen ligger på vestsiden af den nordlige del af øen. Stedet blev fundet under gravning af drængrøfter i 1884. Senere er der foretaget fladeopsamlinger i 1959 samt i 1998. Pladsens ledetyper viser at stedet har været benyttet i sen Kongemosetid, i tidlig Ertebølletid, i sen Ertebølletid samt i yngre stenalder.

Den sydlige del af Vaserne er et landskab, som ligger lige nord for Store Kalv i Furesøen. Højdekurverne viser hvor der ligger øer, som er omgivet af vand eller sump. På den største af øerne samt på den nordligste, er der fundet jagtpladser for jægere fra Vedbæk. På øen der ses i det nederste højre hjørne samt på den ø, der ligger kort nordøst for den største ø, er der fundet afslag som formodentlig vidner om, at der også ligger jagtpladser på disse øer. Kort der indeholder data fra Geodatastyrelsen, 2024.

Vasernes anden jagtplads, der blev fundet i 1996, er navngivet Vasestien 1. Denne plads ligger på en ø i det nordligste hjørne af Olsens Sø. Fundområdet ligger på øens østside, og ledetyperne viser, at stedet har været benyttet i sen Kongemosealder samt i tidlig Ertebøllealder.

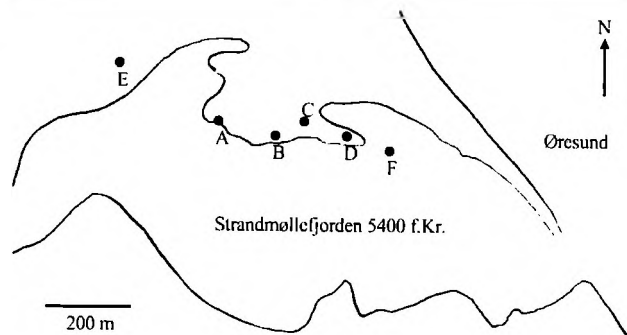
Ved Vaserne er det nærliggende at tænke sig, at de to pladser ved hjælp af stammebåde har været udgangspunkter for indsamling af æg fra rugende fugle.

I Vaserne er der yderligere fundet afslag på to andre øer. På den store ø Kaninøen i Furesøen, som ligger 300 meter syd for Næssets spids, er der på tre forskellige steder også fundet afslag. Fælles for fundene på disse øer er, at afslagene „finhed“ vidner om, at de er slået af jægere. Så måske ligger der også jagtpladser på disse øer.

En stenalderfjord ved Strandmøllen

Ved Strandmøllen fire kilometer syd for Vedbækfjorden lå der i jægerens tid en mindre fjord. Strandmøllen ligger ved Mølleåens udløb i Øresund, og mølledammens vandstand er 2,1 meter højere end Øresunds. Dette svarer til situationen ved starten af tidlig Ertebøllealder 5.400 f.Kr. Når man opholder sig på stedet, er man således i en vis forstand trådt 7.400 år tilbage i tiden.

I årene 2008-2011 blev der på nordsiden af den del af mølledammen, der ligger vest for nutidens jernbane fundet seks bopladser, hvor to af bopladserne ser ud til dække arealer på omkring 1.000 m². Vurderet ud fra fund af pilespidser er fjorden brugt i sen Kongemosealder samt i tidlig Ertebøllealder.

Ved Strandmøllen ved udløbet af Mølleåen i Øresund lå der i Kongemose- og Ertebølle-tiden en mindre fjord. Bogstaverne A-F angiver 6 fiskepladser mens E angiver en flintmine. Tegning af forfatteren.

Det helt særlige ved fundene ved Strandmøllen er, at de i hovedsagen er fundet i en urørt skovbund. Mange af fundene hidrører fra muldvarpeskud, hvor der utroligt nok var en overvægt af oldsager i forhold til almindelige sten. En pæn portion af oldsagerne er fundet i grus i bunden af Mølleåen. Andre fund er gjort ved rodender af levende eller væltede træer. Endelig er der efter tilladelse fra Skov- og Naturstyrelsen foretaget to sonderingsgravninger, som begge afslørede tynde men klare kulturlag.

To af Strandmøllefjordens pladser er fundet i det umiddelbare bagland til en to meter høj brink ud til Mølleåen. Den ene af pladserne ligger på en halvø, hvor den ene side er afgrænset af Mølleåen, mens den anden side ligger hen som en sump. Omkring 5.200 f.Kr. blev foden af denne halvø af stigende vand omdannet til et stræde, og i de efterfølgende 1.100 år lå pladsen på en ø. Ved Strandmøllen

gennemskæres den tidligere fjord af en høj jernbanebro. Det østligste af fundstederne ved Strandmøllen er gjort ved en af de betonpiller, der bærer denne bro. Fundene er gjort i jord, der er opgravet, da man støbte pillen. Koten som denne boplads ligger i indikerer, at pladsen er en Kongemoseplads. Da bopladsen blev brugt, har den formodentlig ligget på spidsen af den halvø, der lige er omtalt.

Fund af en flintmine?

I fjordens umiddelbare bagland ligger der en grusgrav, der indeholder en større ansamling af rå flintblokke. Indenfor 7 meter af grusgravens kant er der som overfladefund opsamlet: et skivebor, 11 almindelige afslag, to meget store afslag samt to blokke. Den ene af de førnævnte sonderingsgravninger blev foretaget i kanten af grusgraven. Feltet havde en størrelse på $60 \times 40 \text{ cm}^2$, og i dette felt er der i en dybde af 80-90 cm fundet et stort afslag samt fire almindelige afslag. De fem afslag viser med sikkerhed, at jægerne har gravet på dette sted. Formålet hermed har givet været at få fat på stedets flintblokke. Fra bondestenalderen kendes der flere store og dybe kalkgruber, hvor man udhuggede rå blokke af flint. Strandmøllens formodede flintmine er imidlertid indtil nu Danmarks eneste bud på en flintmine, der er brugt af jægere.

Fiskepladser

Alle de fundne pladser ligger på Strandmøllefjordens nordside, der hviler på et 3 meter tykt lag af smeltevandsgrus. Faste fiskegærder kræver grus, for at de kan opstilles. Grus er også en forudsæt-

ning for, at man ved sopning kan fiske med lystre. Alt i alt er grus således en forudsætning for, at en boplads kan bruges som en fiskeplads.

Mølleåen får sit vand fra Lyngby Sø, Bagsværd Sø og Furesøen samt en lang række af små søer imellem Farum og Slangerup. I Nordøstsjælland er Mølleåen således den å, der har den største tilførsel af vand. Fra Lyngby Sø til Strandmøllen falder åen omkring to meter for hver kilometer. Den sidste kilometer før åen når Strandmøllen løber Mølleåen imod nordøst. Mølleåens udløb ligger i den datidige fjords nordside, og den store tilførsel af vand og det relativt store fald i hele Mølleåens løb betyder, at der i jægerens tid må have været en kraftig strøm hen over fjordens nordside.

Fisk trives i strøm. Stedets grus samt den stærke strøm betyder således, at fjorden ved Strandmøllen i jægerens tid må have indeholdt formidable muligheder for fiskeri. Alt i alt er det således nærliggende at tænke sig, at stedets pladser bortset fra flintminen, har været pladser, der fortrinsvist blev brugt i forbindelse med fiskeri.

Ål, laks og havørred er alle migrerende fisk, der varierende med årstiden findes i såvel saltvand som ferskvand. Vurderet ud fra de knogler der er undersøgt i Vedbæk udgjorde ål 2 % af de fangne fisk. Laks og havørred udgjorde under 1 % af de fangede fisk. Ferskvandsfiskene gedde og karpefisk udgjorde begge 1 % af de fangede fisk. Karpefiskene er skalle, rudskalle og brasen. I lyset af Strandmøllens ideelle fiskemuligheder, kan man gætte på, at hovedparten af Vedbæks ferskvandsfisk er fanget der.

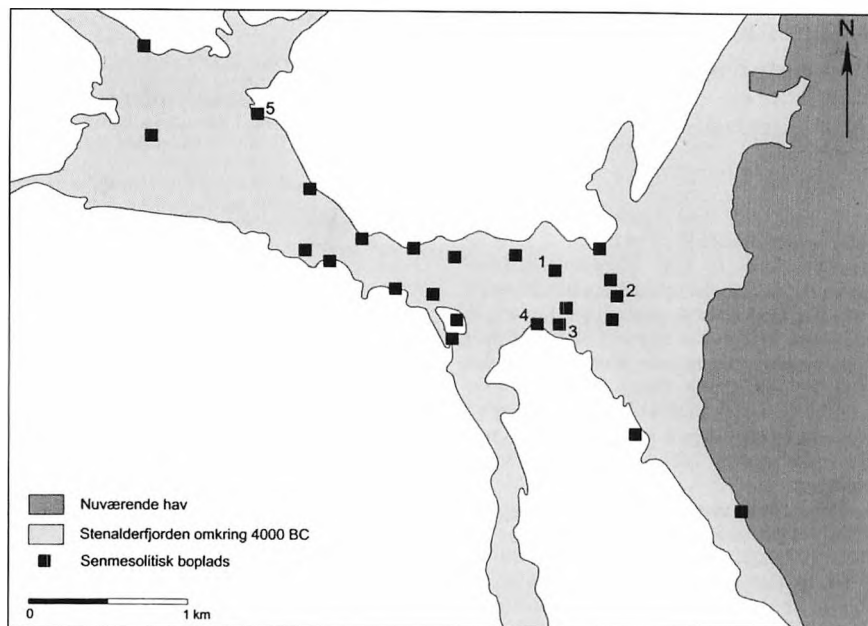
Nivås bopladser

Med det kendskab vi i dag har til Nivåfjorden indeholder den 24 bopladser, hvoraf 8 er undersøgt nærmere.

Nivåfjordens største boplads er navngivet Nivågård. Bopladsen, der ligger lige øst for udmundingen af Usserød Å i den tidligere Nivåfjord, er delvist udgravet i flere omgange. Bostedet, der er brugt i yngste Kongemosetid samt i hele Ertebølleperioden, strækker sig over mindst 100 meter af Nivåfjordens bred.

200 meter stik øst for Nivågård ligger en anden boplads Nivå 10, der har et areal på mindst 600 m². Bopladsen, der i det oprindelige terræn lå på en ø, er i årene 1995-2007 udgravet af Ole Lass Jensen, der på dette tidspunkt var ansat på Hørsholms Egnsmuseum. I tilknytning til bopladsen er der ved Nivå 10 fundet fire hyttetomter samt 12 grave hvoraf tre er dobbeltgrave. Den del af bopladsen der er udgravet er fra sen Kongemosetid samt tidlig Ertebølletid. Et skelet i en af dobbeltgravene er dateret til at være fra mellemste Kongemosetid. Øen med Nivå 10 blev således benyttet i et tidsrum, der går fra mellemste Kongemosetid til og med tidlig Ertebølletid.

Ved den øvrige Nivåfjord har der yderligere ligget to bopladser fra mellemste Kongemosetid, der er navngivet som Åtoften og Gl. Strandvej. Overfladefund samt fund fra fire udgravninger viser, at de resterende 21 bopladser i hvert fald er brugt i Ertebølletiden.

Nivåffjorden 4.000 f.Kr. da den var størst. Vandstanden var på dette tidspunkt omkring 5 m højere, end den vandstand vi ser i dag. De bopladser der har et nummer er navngivet som: 1. Åtoften, 2. Gl. Strandvej, 3. Nivå 10, 4. Nivågård, 5. Niverød Teglværk. Ole Lass Jensen: Kongemose- og Ertebøllekultur ved den fossile Nivåffjord, Danmarks jægerstenalder-status og perspektiver. Hørsholm Egns Museum, 2001 side 116.

Levn fra fire hytter

De fire hytter der er fundet på Nivå 10 havde alle et gulvareal omkring 8 m². I hytte nr. 2 var væggen pæle trukket noget tilbage fra nedgravningens kant. Som sådan indeholder hytten en cirkulær jordbænk, der kunne bruges som sidde- eller soveplads. Fraregnet jordbænken havde hytten et gulvareal på 4 m². Hytten er kulstof 14-dateret til 5.600 f.Kr., og det særlige ved hytte nr. 2 er, at hytten indeholder tre nedsænkede gulve, hvor de enkelte gulve var adskilte af neutrale lag af ler og sand. De tre nedsænkede hyttegulve, der alle har arealer på omkring 4 m², tyder på, at hytten har været brugt i tre adskilte perioder. I det underste gulvlag i hytte nr. 2 blev der gjort et usædvanligt

fund, i form af et gællelåg fra en stor stør. Uden for hytten blev der endvidere i en sekundær aflejring fundet en ryghvirvel fra en tun.

I det mellemløste gulv i hytte nr. 2 lå ildstedet omtrent midt på gulvet. Samme sted lå en lille nedgravning med brændte sten, trækulstykker og en stor mængde fiskeknogler. Stedet har formodentlig været en kogegrube til tilberedning af fisk. Vest og nord for ildstedet var der små bunker af trækul og aske, som er ryddet ud fra ildstedet. På den nordøstlige side af ildstedet lå der mange knogler fra pattedyr, hvoraf de fleste er fra rådyr. På samme side af ildstedet lå der fem flintknive samt geværer fra to rådyr som bar tak fra en kronhjort, som var delvis blankpoleret.

I hytte nr. 1 blev der på det samme sted i denne hytte også fundet to gevirer af rådyr sammen med en tak fra en kronhjort. Det er derfor nærliggende at opfatte de blankpolerede kronhjortetakker som rituelle genstande. I den sydlige halvdel af gulvet i hytte nr. 1 er der meget få fund. Det man kan tænke sig er, at dette område er et ryddet areal med sove- og opholdspladser.

De fire hytter der er afdækket på Nivå 10 havde alle nedsænkede gulve, der indeholder brændte sten, trækul, dyrekogler og flintknive. I hytte nr.

Ved bopladsen Nivå 10 er der fundet fire hytter. Billedet viser en rekonstruktion af hytte nr. 2, der har et gulvareal på omkring 8 m². Til hyttens dække er der brugt 23 skind fra kronhjorte og rådyr. Rekonstruktionen er udført af Hørsholm Egns Museum i samarbejde med Historisk Arkæologisk Forsøgscenter i Lejre. Ole Lass Jensen: Stenalderjægerne hytter og grave ved Nivå. Hørsholm Egns Museum, Årbog 2006. Foto Mette Palm.

3 fandt man, på det samme sted, hvor man i de lige nævnte to hytter fandt de polerede kronhjortetakker, en genstand, der med sikkerhed havde rituel betydning. Genstanden er en 23 cm lang flintknold, der har stor lighed med det mandlige kønslem. For at fremme ligheden har man på midten af knolden afspaltet nogle afslag. Rå flintknolde har en hvid overflade af kalk, og på nogle få andre danske stenalderbopladser er der fundet fallossymboler af flint, hvor flintknoldene er dækket af indridsede, geometriske mønstre.

De ensartede arealer, de nedsænkede gulve samt det faktum at de fire hytter stort set indeholder de samme genstande betyder, at vi kan regne med, at Ordrups jægere har boet i tilsvarende hytter med nogenlunde samme indhold.

Jagtpladser ved Sjælsø

Ved Sjælsø blev der i 1995-96 fundet seks jagtpladser fra Kongemose- og Ertebølletiden, hvoraf de fem ligger på fjordens nordbred, mens den sjette plads ligger i Sjælsø's sydøstlige hjørne. Med hensyn til såvel fund som størrelse er der to af bopladserne „Næbbegård 2“ og „Tvillinggård“, der adskiller sig fra de andre. Næbbegård 2 ligger på vestsiden af et næs tæt på Sjælsø's udløb i Usserød Å, mens Tvillinggård ligger i Sjælsø's nordvestlige hjørne.

Sjælsø er direkte forbundet med Nivåfjorden via Usserød Å. Der er ikke direkte adgang fra andre fjorde. Bopladserne ved Sjælsø har således, den for indlandspladser sjældne egenskab, at der er en entydig forbindelse til kendte bopladser ved kysten.

Omtrent sådan så landskabet ved Sjælsø og Nivå ud i slutningen af jægerstenalderen 3.900 f.Kr.. Stenalderpladserne ved Sjælsø er afmærket med røde firkanter. Den østligste af pladserne er navngivet „Nebbegård 2“. Ole Lass Jensen: *De ældste spor, Et historisk portræt af Hørsholm*. Hørsholm Egns Museum, 2005 side 12.

Fundene

Ved Tvillinggård er der i stedets vandkant opsamlet 401 redskaber samt 7.818 flækker/afslag. Blandt redskaber er der fund af 124 pilespidser, som viser at stedet er brugt i sen Kongemoseetid samt i hele Ertebølletiden. Pilespidserne fra mellemste Ertebølletid (4.800-4.500 f.Kr.) har i øvrigt en klar dominans blandt stedets pilespidser, idet der er fundet

54 pilespidser fra dette tidsrum. Et af fundene ved Tvillinggård var en skarp Limhamnøkse. Tæt på øksen blev der fundet en lille slibesten af kalksten. Måske er øksen lige blevet opskærpet, før den blev mistet.

25,1 % af de fundne værktøjer er skrabere. Ved Bloksbjerg er det 3,3 % af de fundne værktøjer, der er skrabere. Forud for hjemtransporten til Nivå må de dræbte kronhjorte og rådyr være parteret. Ved jagtpladsen „Sjælsø Lund 3“ er der gjort et unikt fund i form af en skarp flåkniv, der er tildannet af et skinneben fra en kronhjort. Flåkniven vidner om, at kronvildtet blev skindet på dette sted. I forlængelse heraf er det nærliggende at tænke sig, at de mange fund af skrabere ved Tvillinggård vidner om, at skindene blev skrabet for kød og fedt inde ved Sjælsø.

To fund antyder at stedet også kan være brugt i mellemste Kongemoseetid. Fundene er et klart forarbejde til en pilespids fra mellemste Kongemoseetid, samt en prenen der er tildannet af en lemmeknogle fra en urokse. Da Zoologisk Museums datidige ekspert Kim Aaris-Sørensen så prenen forklarede han: „Urokse-bentykkelsen udelukker alt andet“. En prenen er et spidst værktøj, som man har brugt til at prikke huller i skind, så man efterfølgende kunne sy eller snøre skindene sammen. Det yngste egentlige uroksefund på Sjælland er en enkelt knogle, der er fundet ved bopladsen Villingebæk i Nordsjælland, der er en plads fra mellemste Kongemoseetid (6.000-5.700 f.Kr.). Prenen er således mindst 7.700 år gammel eller er et senere redskab, der er tildannet af en knogle fra en svensk urokse.

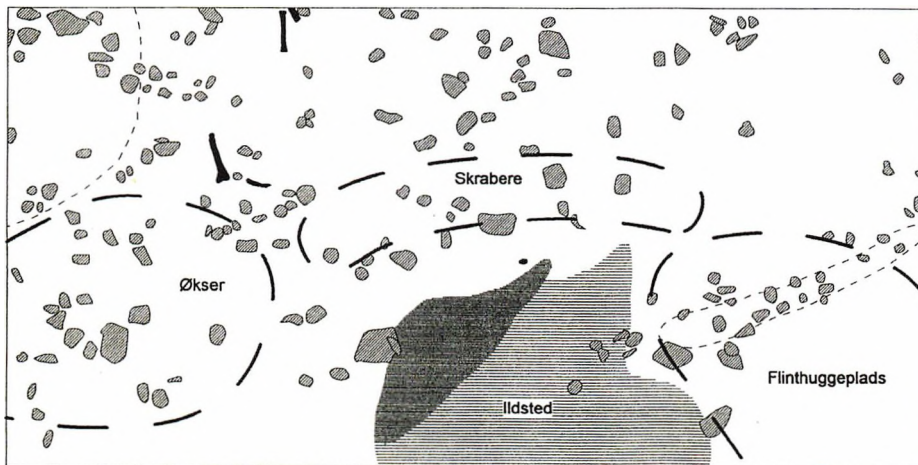
En pren der er tildannet af en lemmeknogle fra en urokse. Prenen er fundet ved jagtpladsen Tvillinggård i den vestlige ende af Sjælsø. Foto Museum Nordsjælland.

Den fundne pren er et massivt redskab, der tydeligvis har været brugt til at lave huller i skind fra store dyr såsom kronhjorte eller rådyr. Sådanne skind må have dækket jægerens hytter og telte. Fundet af prenen antyder derfor, at de enkelte ophold ved Tvillinggård, har strakt sig over et længere tidsrum.

Jagtpladsernes størrelse

Efter en prøvegravning ved Tvillinggård i 1999 blev der året efter foretaget en egentlig udgravning i et område på $3 \times 6 \text{ m}^2$. Under 80 cm muld blev der i den forbindelse afdækket et stykke af en søbred med sand, der havde ligget uforstyrret i 5.900 år.

De indledende fund ved Tvillinggård blev gjort i en vandkant som strækker sig over 100 meter. Vandkantens fund ligger dels i en sivfri bræmme på 1 til 2 meter, dels i et sivområde med en bredde på 3 meter. Vandkantens fund dækker således et område på omkring 500 m^2 . Ved Tvillinggård ligger vandkanten 15 meter fra en bagvedliggende brink. Den indledende prøveudgravning viste, at der kan gøres fund i hele det flade område imellem brink og vandkant. På tørt land ligger der således ved Tvillinggård en boplads på omkring 1.500 m^2 .

● Sten — Kronhjortknogle

1 meter

Plan over en del af jagtpladsen „Tvillinggård“ som blev udgravet i maj-juni 2000. I et område som beboerne havde ryddet for sten, fandtes et lag trækul som viser, hvor der har ligget et ildsted. Fordelingen af redskaber afspejler, at der har fundet forskellige aktiviteter sted omkring ildstedet. Flinthuggepladsen gav sig til kende ved tusindvis af små flintafslag. Skitse af Ole Lass Jensen, Hørsholm Egns Museum.

Bopladsen Tvillinggårds totale areal er derfor på omkring 2.000 m².

Ved Næbbegård 2 er der fundet 70 redskaber samt 1.058 flækker/afslag, og ved Næbbegård 2 viser fund af pilespidser, at bopladsen i hvert fald er brugt i mellemste- og sen Ertebølle-tid. Fundene ved Næbbegård 2 er gjort i en vandkant, som strækker sig over 50 meter. Vandkantens fund blev gjort i en sivfri bræmme på 4 meter. Fundområdet har dermed et areal på omkring 200 m². Baglandets skrænt ligger 20 meter fra den nuværende vandkant. Den faste brink er ikke undersøgt. Hvis brinken indeholder oldsager, svarende til hvad der er tilfældet ved Tvillinggård, har Næbbegård 2 et areal på omkring 1.200 m².

De sidste fire jagtpladser har alle arealer på omkring 100 m².

Jagtpladserne for Nivå's bopladser fra mellemste Kongemose-tid mangler stadig at blive fundet. En undersøgelse har vist at Åmosen i Vestsjælland havde en stigende vandstand i hele den Atlantiske tid (7.000-3.900 f.Kr.). Hvis vi går ud fra at Sjælsø havde en tilsvarende stigende vandstand, kan man gætte på, at der ved Sjælsø findes pladser fra mellemste Kongemose-tid længere ude end fem meter fra den faste bred.

Jagt på skovens dyr

I forbindelse med udgravningen ved Tvillinggård er konklusionen, at der blev fundet en lille „boplad-plet“ fra mellemste Ertebølle-kultur (4.800-4.500 f.Kr.) med ildsted og tilhørende aktiviteter, herunder en flinthuggeplads. I øvrigt tyder de foreløbige

undersøgelser på, at den arealmæssigt store lokalitet er opstået ved en sammenvoksning af sådanne talrige „bopladspletter“, som afspejler gentagne kortvarige ophold. At de enkelte ophold har været korte viser sig ved, at kulturlaget er tyndt med færre fund og mindre trækul i forhold til Nivåfjordens pladser. Fund af 20 forarbejdede pilespidser ved Tvillinggård viser på den anden side, at de medbragte pile ikke har slået til. De enkelte ophold må derfor have strakt sig over flere dage.

I de 18 m² som Ole Lass Jensen udgravede ved Tvillinggård blev alt gruset vandsigtet i et finmasket net, uden at der blev fundet så meget som en enkelt fiskeknogle. Til gengæld blev der fundet flere knogler fra kronhjorte og rådyr. Det er navnlig knoglerne fra de magre del af dyrene, som skinneben, tæer og fødder jægerne har efterladt på bopladsen. Man har ganske enkelt skåret disse kulinarisk set uinteressante dele af, for at lette hjemtransporten af byttet til bopladserne ved Nivå.

Nordsiden af Sjælsø indeholder fire åer, der hver for sig giver adgang til små søer. I den tætte skov har åløbene givet en bekvem adgang til baglandets skove.

På samme måde som det forholder sig med jagtpladserne ved Lyngby Sø, Bagsværd Sø og Furesøen vidner jagtpladserne ved Sjælsø om, at brug af jagtpladser år efter år var et fast indslag i jægerens liv

Territorierne

De fire hytter, der er fundet i Nivå, havde alle nedgravede gulve. Om vinteren bevirker et nedgravet

gulv, at frost i overfladen ikke kan brede sig til hyttens gulv. De nedgravede gulve indikerer derfor, at en stenalderfjord var et sted, hvor man opholdt sig om vinteren. Fangst af fisk vidner på den anden side om, at fjordene også blev brugt om sommeren.

Vi har tidligere set, at de mange byttedyr der er fundet ved bopladsen Bloksbjerg i Ordrup Fjord vidner om, at Bloksbjerg var en boplads, der blev brugt året rundt. På bopladsen Nivå 10 er der tæt på hytterne fundet 12 grave hvoraf tre er dobbeltgrave. Ved Vedbækfjorden er der ved Henriksholm-Bøgebakken fundet en tilsvarende stor koncentration af grave. Grave antyder bofasthed. Alt i alt er det nærliggende at gætte på, at de stenalderfjorde der lå i Ordrup, Vedbæk og Nivå året rundt var faste bopladssteder.

Det er nærliggende at tænke sig, at jægersamfundene i Ordrup, Vedbæk og Nivå havde hvert sit territorium. I det oprindelige terræn har der lige syd for Geels Bakke løbet en å med navnet Ålebækken, der forbandt Kollelev Mose med Mølleåen. I forhold til beliggenheden af de jagtpladser der blev brugt af jægersamfundene i Vedbæk og Ordrup kunne territorierne imellem disse to samfund være afgrænset af Mølleåen hen til Ålebækken, Ålebækken, Kollelev Mose samt Vinde Mose. Imod nord kunne grænsen imellem jægersamfundene i Vedbæk og Nivå være Sjælsø samt et system af åer og små søer imellem den østlige ende af Sjælsø og Smidstrup ved Øresund

Hvordan fjordene ved Ordrup, Vedbæk og Nivå opstod som bosteder

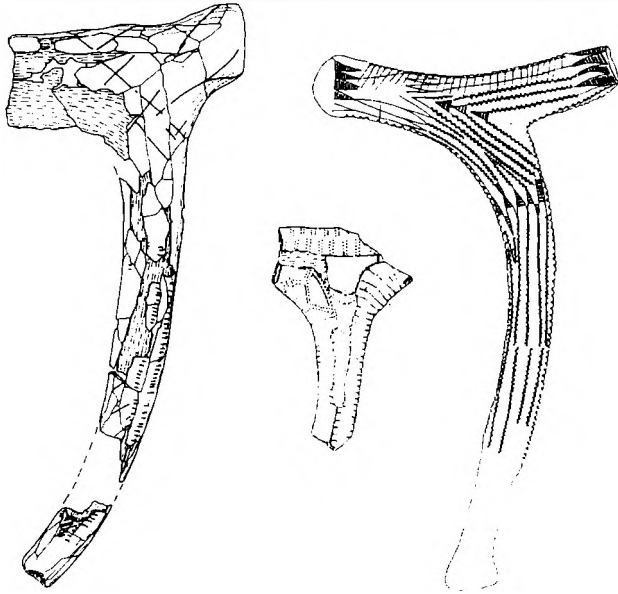
Som tidligere nævnt ligger der ved Furesøen en boplads som bl.a. blev brugt i sen Maglemosekulturen (6.600-6.400 f.Kr.).

Øresunds dannelse skete omkring 6.400 f.Kr. Fra Furesøen var der via Mølleåen en direkte adgang til det nye stræde. Det nydannede strømstræde har indeholdt ekstremt gode fiskemuligheder. Det er derfor nærliggende at forestille sig, at når Næsset omkring 6.400 f.Kr. ophørte som et bosted, er det fordi Næssets jægere er taget ud til det nye sund.

I forbindelse med smeltning af is ser vi 4.200 f.Kr. den højeste vandstand i havene. Indtil 5.200 f.Kr. stiger vandet i havene kontinuerlig år for år. I de 400 år imellem 6.400 f.Kr. og 6.000 f.Kr. vil jægere ved det tidlige Øresund derfor skridt for skridt være trængt tilbage af et stadigt bredere sund. I Ordrup, Vedbæk og Nivå kunne de jægere der bosatte sig der omkring 6.000 f.Kr. således via en bosættelse ved et nydannet Øresund være efterkommere af jægere fra Furesøen.

Pladser ved Amager

Det er nærliggende at tænke sig, at vi i Danmark i jægerens tid havde regionale samlingssteder, hvor man kunne udveksle erfaringer, få bilagt sine stridigheder, få genfortalt myterne samt få bortgiftet sine døtre. Fund af tre trommehamre i Østdanmark og Skåne betyder endvidere, at man kan tænke sig, at shamaner ved samlingsstræf udførte ritualer ved trommemusik og dans.

Trommehamre fra Skateholm på sydkysten af Skåne, Valløby i Tryggevejle Ådal kort syd for Køge og Vedbæk. Trommehammeren fra Vedbæk, der er helt uskadet, er fundet på Kongemosepladsen Maglemosegårds Vænge. Hammeren er tildannet af en tak fra et rensdyr. Som sådan er takken nødvendigvis importeret fra Sverige. Den svenske trommehammer, der ses yderst til venstre, er også et fund fra Kongemosealderen. Peter Vang Petersen: Kunst og magi i jægerstenalderen. Fund&Fortid, 2010 nr. 2.

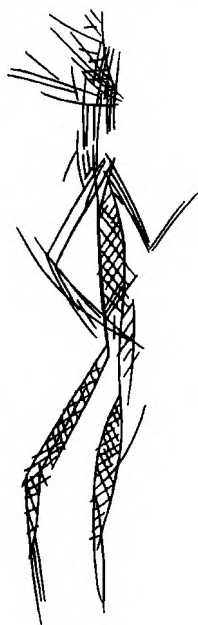
På Kongemosepladsen (6.000-5.700 f.Kr.) i Store Åmose i Vestsjælland er der fundet en „brummer“ af ben, der udsender en brummende og vibrerende lyd, når den svinges i en snor. En særlig smuk brummer er fundet i Lalinde Hulen i Dordogne i det sydlige Frankrig. Denne brummer, der blev brugt for omkring 10.000 år siden, er på hver side dekoreret med 17 sæt af parallelle snitmærker. Derudover er den bemalet med rød okker. Brummere har over tid været brugt i alle dele af verden. Og fra nulevende jægere ved vi, at den har været brugt i forbindelse med ritualer ved ungdomsindvielser, ved påkaldelse af regn samt ved ritualer, der skulle sikre en god jagt. Jagten på Amager var vigtig, så måske har den også været brugt der. Foto Anne Vibeke Leth, Nationalmuseet.

ste fund på disse pladser blev gjort i 1930, og alle pladser er fundet af lokale amatørarkæologer. Det er næppe muligt at „bevise“, at et bestemt område var et samlingssted. Som vi skal se det, er det imidlertid nærliggende at tænke sig, at de lige nævnte pladser først og sidst har været samlingspladser.

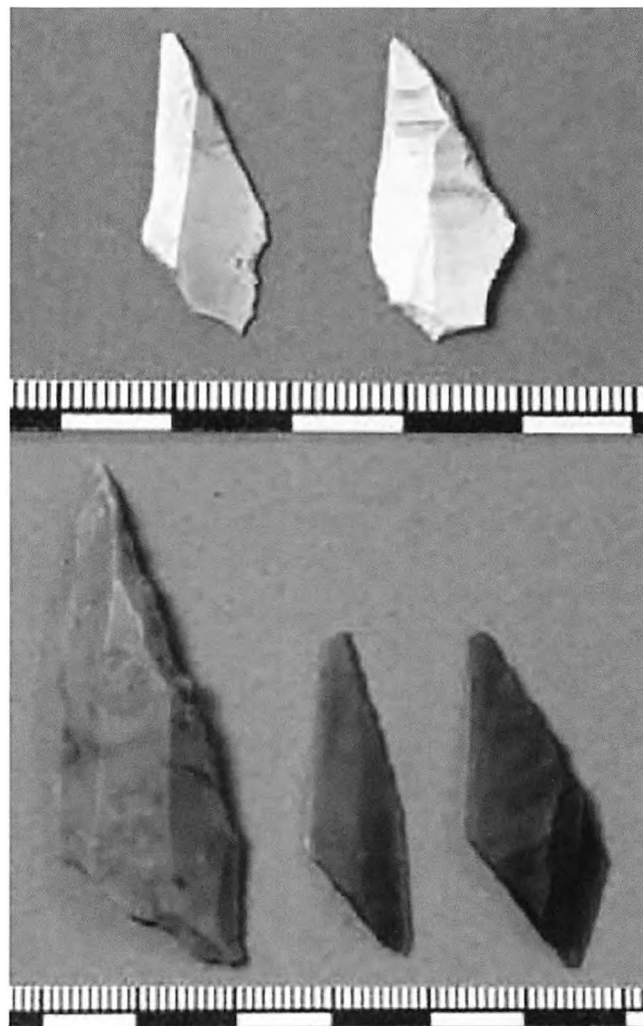
Amagers pladser i tidsrummet 6.000-5.700 f.kr.

Amagers bopladser fra mellemste Kongemosealder er fundet på Amagers østside. Som sådan er de fundet i nutidens vandkant, hvor de ligger i lejer imellem koterne minus 1,5 m og plus 0,3 m. Tre af

Ved Amager er der fundet fire pladser fra mellemste Kongemosealder (6.000-5.700 f.Kr.), syv pladser fra sen Kongemosealder (5.700-5.400 f.Kr.) samt fem pladser fra yngre Ertebøllealder (4.800-3.900 f.Kr.). Yngre Ertebøllealder er her brugt i betydningen mellemste- og sen Ertebøllealder. De før-

En menneskefigur der tilsyneladende er en dansende jæger. Figuren findes på en hjortetakøkse, der er fundet på sydsiden af hovedbassinnet i Store Åmose i Vestsjælland. Øksens form samt dens dekoration daterer øksen til Ertebølletiden. Med hensyn til dekorationen siger Anders Fischer: „Øksens overflade bærer tydelige spor af omhyggelig afglatning og udsmykning. Takket være den gode bevaringstilstand kan man se, at dekorationen er kommet til lidt efter lidt, mens øksen var i brug“. Olaf Olsen m.fl.: Oldtidens ansigt, Til Hendes Majestæt Dronning Margrethe II 16. april 1990. Det Kongelige Nordiske Oldskriftselskab, Jysk Arkæologisk Selskab.

Fem rhombiske pilespidser fra mellemste Kongemose-tid. Pilespidserne blev fundet ved en marin undersøgelse forud for anlæggelsen af Amager Strandpark. Jørgen Dencker & Line Dokkedal, Amager Strandpark. Foto Werner Karrasch, 2003.

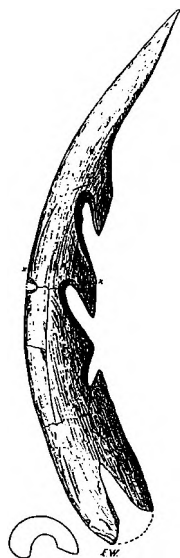
de fire pladser er store med arealer på 15.000 m², 20.000 m² henholdsvis 20.000 m².

De meget store arealer for de tre pladser betyder, at de nødvendigvis er opstået som en sammen-voksning af mange små pletter. Amagers pladser fra mellemste Kongemose-tid er således klare jagt-pladser.

To af de store bopladser ligger hvor Amager Strandpark ligger i dag. Forud for Strandparkens anlæggelse foretog Nationalmuseet i 2003 en marin undersøgelse, der skulle indkredse fundgrup-pens potentiale. Undersøgelsen strakte sig over 16 arbejdsdage, hvor havbunden blev rekonosceret

En ryghvirvel fra en atlantisk tun der er fundet i det område, vi i dag kalder Amager Strandpark. Til sammenligning er der vist tre ryghvirvler fra en aborre. Jørgen Dencker & Line Dokkedal, Amager Strandpark. Foto Werner Karrasch, 2003.

En harpun af en flækket hjortetak der har en længde på 24 cm. Harpunen har et indhak i bunden, der viser, at den har været fastholdt til et skaft ved hjælp af en snor. Harpunen er af en type, der anses for at være brugt ved jagt til havs. Harpunen er fundet på bopladsen Bloksbjerg i den tidligere Ordrup Fjord. Erik Westerby, 1927 side 109.

af tre dykkere. Undervejs blev der taget 57 bore- eller sugeprøver, og undersøgelsen viste, at Strandparkens bopladser var kronologisk rene pladser fra mellemste Kongemosealder.

Forud for nationalmuseets undersøgelse havde amatørarkæologerne ved pladserne opsamlet talrige knogler fra gråsæl. I januar og februar føder gråsælen sine unger på fast land. I disse måneder var sælen derfor et nemt bytte. Vurderet ud fra gråsælerne var Amagers pladser fra mellemste Kongemosealder således jagtpladser, der blev brugt om vinteren.

Udover sælknogler og nogle få knogler fra landdyr blev der ved den marinebiologiske undersøgelse fundet en knogle fra en sværdfisk, to knogler fra atlantisk tun, tre knogler fra almindelig stør samt en pig fra en pighaj. I betragtning af at disse fund hidrører fra blot 57 bore- eller sugeprøver, må der ved Amager være fanget mange af disse fisk.

I de indre danske farvande er tun, der kan veje op til 320 kg, en relativ almindelig fisk. Sværdfisk bliver der hvert år fanget nogle stykker af i garn. Det varmere hav der omgav Danmark i jægerens tid, har givet gode forhold for sværdfisk. Almindelig stør, der har længder på op til fem meter, findes i såvel saltvand som ferskvand. I dag er der store bestande af almindelig stør i floderne Volga og Don. Der er også en pæn bestand i den store canadiske flod Saint Lawrence. I Europa findes fisken i dag kun ud for Garonne i Frankrig. Tidligere fandtes almindelig stør i alle områder på den nordlige halvkugle. I jægerens tid er det derfor til at forstå, at almindelig stør var en fisk, der kunne fanges ved Amager.

Under sandgravning blev der 400 m ud for kysten af Dragør i 1903 fundet fem store fiskekroge af ben. Højden af den viste krog er 8 cm. Svend Jans, 1982.

Pighajer, der opnår længder på 1 meter, er så tilpas små, at man kan forestille sig, at de er fanget på kroge. Under sandgravning 400 meter ud for kysten ved Dragør blev der i 1903 fundet fem store fiskekroge af ben. Krogene har en højde på 8 cm, og krogenes størrelse betyder, at de kan være brugt til fangst af pighajer. Fund af tre harpunspidser i Finland og Sverige ved skeletter af sæler, som jægerne mistede viser, at harpuner er brugt ved jagt til havs. Man kan derfor gætte på, at sværdfisk, atlantiske tun og almindelig stør blev fanget med harpuner, der var fastgjort til svømmeblærer med liner. Men hvordan kom man på skudhold? Måske indeholder Øresunds dannelsen omkring 6.400 f.Kr. forklaringen. I et vist tidsrum efter sundets dannelse må der

En yngre udgave af forfatteren med en blå marlin, som er fanget i Pemba Kanalen ud for Shimoni i det sydlige Kenya. En marlin er tæt beslægtet med en sværdfisk.

Ornamenteret økse af en hjortetak der er fundet af en amatørarkæolog ved Amager Strandpark. Øksen blev brugt i mellemste Kongemosetid (6.000-5.700 f.Kr.). Længden er 17,5 cm. Svend Jans: Amagers Oldtid. Dragør Lokalhistoriske Arkiv, 1982.

på det sted, hvor gennembruddet fandt sted havde været en kort og smalt strømstræde. Strømstræder indeholder en stor rigdom af orme, snegle og mindre fisk. Når, en stor rovfisk fandt dette sted, er den derfor blevet der. Mange fisk et præcist sted kunne gøre fangsten af de mange store fisk ved Amager forståelig.

Ved den marinearkæologiske undersøgelse blev der blot fundet 12 knogler fra de almindelige fisk. Dette er et forbløffende lavt antal. Som det ser ud, var pladserne fra mellemste Kongemosetid således jagtpladser med fokus på fangst af gråsæler og store rovfisk. Og de store rovfisk viser, at Amager udover at være brugt i januar og februar også blev brugt i sommerhalvåret.

Amagers pladser i tidsrummet 5.700-3.900 f.kr.

I artiklen er det indledende nævnt, at i forlængelse af den sidste istid sker der en stigning i havenes vandspejl, der toppede i yngste Ertebølle-tid 4.200 f.Kr. Ved Amager er der fundet stabilt marint sand og grus i en højde op til 3,2 m. Amagers højeste vandstand lå således 3,2 meter over nutidens vandstand.

Amagers syv pladser fra sen Kongemosetid ligger alle i lejer imellem kote 1,15 m og 1,5 m, mens de fem Ertebøllepladser ligger imellem koterne 2,1 m og 4,1 m. Af de syv pladser fra sen Kongemosetid er de fire af pladserne velafgrænsede med arealer på omkring 10.000 m², 7.500 m², 1.500 m² henholdsvis 600 m². Med hensyn til Ertebøllepladser

er arealerne 20.000 m², 10.000 m², 6.000 m², 6.000 m² henholdsvis 600 m².

Svarende til at alle fund fra sen Kongemosetid og yngre Ertebølle-tid er overfladefund, der er gjort på marker, er der ingen faunalevn. På Ertebølle-tidens bopladser er der opsamlet mindst 15.000 redskaber. Dette er et ekstremt højt antal. Til sammenligning blev der ved Erik Westerbys totale udgravning af Bloksbjerg blot fundet 1.710 redskaber. Ledetyperne blandt de 15.000 redskaber viser i øvrigt, at pladserne er brugt i yngre Ertebølle-tid.

Svarende til hvad der var tilfældet for pladserne fra mellemste Kongemosetid, betyder de store arealer, at Amagers pladser fra sen Kongemosetid og yngre Ertebølle-tid er sikre jagtpladser.

Bortset fra en enkelt af pladserne er de lige nævnte pladser alle fundet i Amagers sydligste del. I sen kongemosetid var den sydligste del af nutidens Amager stort set dækket af hav. Seks af de syv bopladser fra sen Kongemosetid lå på små øer i dette hav. Ved starten af yngre Ertebølle-tid var der kun 50 % tilbage af det Amager, vi kender i dag. To af Ertebølle-tidens pladser lå på øer, mens de sidste tre lå på strande ved en faste bred.

I sen Kongemosetid og yngre Ertebølle-tid kan vi gætte på, at jægerne stadig fangede sæler og store fisk udfor Amager. Sydamagers nye hav har været sprængfyldt med ernæring for orme, blåmuslinger, snegle og krebsdyr. Det næste led i fødekæden har uvægerligt været dykænder, der året rundt udnyttede området i skiftende flokke. Det nye vadehav gav derfor mulighed for jagt på dykænder samt indsamling af æg fra disse fugle.

Et samlingssted?

I Danmark er der generelt set få fund af Limhamn-økser. På Amager er der gjort mange fund af denne øksestype, og Limhamnøkserne beviser, at stedet i yngre Ertebølletid blev besøgt af svenske jægere.

De arealmæssigt meget store bopladser i hver af de tre faser vi har betragtet udelukker, at Amager på noget tidspunkt har været et jagtrevir for en enkelt fjord. Med hensyn til Ertebølletiden understøttes dette af fundet af de 15.000 redskaber. Endelig: Når jægere fra flere fjorde mødes i forbindelse med en fælles jagtid, har vi automatisk et samlingssted.

Det er nærliggende at gætte på, at Amager også blev brugt i yngre Ertebølletid. Vi har blot ingen præcise oplysninger om, at det var tilfældet. Ud fra hvad vi ved, er konklusionen således, at Amager i mellemste- og sen Kongemosealder samt i yngre Ertebølletid med stor sandsynlighed var et sted hvor Ordrups jægere hvert år på fredelig vis år efter år kunne møde Øresundsregionens andre beboere.

Årets gang

Ud fra de brikker der er lagt i de tidligere afsnit, kan vi forsøge at tegne et billede af de aktiviteter, der skiftede med årets gang.

I månederne januar og februar var Ordrups jægere i fællesskab med jægergrupper fra Øresunds andre fjorde travlt beskæftiget med at jage gråsæler på Amager.

Forårets samlingstræf lå i april og maj. I forårets samlingstræf er det nærliggende at forestille sig, at hovedparten af Ordrups befolkning deltog. De store fisk kunne næppe dække en fuld kost. I for-

længelse af vinterens sæljagt må vi forestille os, at sælerne blev efterladt på Amager. Kød fra gråsæler har således udgjort hovedparten af den mad, der blev indtaget ved træffet.

Kronhjorten føder sine kalve i maj. På grund af deres fine skind var disse kalve et efterstræbt bytte. Med sin totale beskyttelse imod vind må den store gryde ved Store Hulsø have været et ideelt sted at opspore disse kalve. I forlængelse af jagten på disse kalve kan vi derfor forestille os, at tyngdepunktet i aktiviteterne for Bloksbjergs jægere flyttes fra Amager til jagtpladserne ved Bagsværd Sø, Lyngby Sø og Furesøen. Områderne ved disse tre søer må have indgået i en fast strategi om at udnytte fjordens bagland optimalt. Hen over sommeren og efteråret kan vi derfor gætte på, at indlandets pladser har haft en nogenlunde fast beboelse.

I december er alle Ordrups jægere tilbage i fjorden. Indtil sæljagten i januar kunne de på Bloksbjerg varme sig ved bålne i hytternes nedsænkede gulve. Sne har gjort enhver form for jagt enklere, idet man kunne opspore et bytte ved at følge dets spor. Såvel skovmåren som vildkatten er nataktive dyr, der om dagen sover i hule træer. Når sporene fra disse dyr blev set kunne man følge disse til dyrenes sovesteder. De store sangsvaner samt flere andre fugle, som der er fundet knogler fra på Bloksbjerg, er taget om vinteren. Alt i alt har Bloksbjergs således også om vinteren været travlt beskæftiget med at drive jagt.

Årets mørke tid var et tidsrum, hvor de gamle beboere genfortalte stammens myter. Ud fra studier af nulevende jægerfolk ved vi endvidere, at det på den

nordlige halvkugle ofte var om vinteren, at man udførte de ritualer, der var nødvendige for, at stammen i det kommende år kunne få en god fangst.

Hver årstid har indeholdt hvert sit sæt af muligheder for indsamling, jagt og fiskeri, og Ordrups jægere må have været travlt beskæftiget med at forfølge disse. For de gamle må Ordrups fjord året rundt have været et fast bosted. For Ordrups midaldrende og yngre mænd var fjorden formodentlig et sted, hvor de ind imellem kom på besøg, der sjældent strakte sig over et længere tidsrum.

Peter Hvidtfeldt er medlem af den lokale arkæologiforening Flækken i Lyngby. Flækkens møder og foredrag annonceres på hjemmesiden www.flækken.dk. Til foredragene, der holdes i festsalen på Frieboeshvile, Lyngby Hovedgade 2, er der fri adgang for alle interesserede.

Litteratur

Svend Erik Albrechtsen m. fl.: De levede og døde for 7.000 år siden. Nationalmuseets Arbejdsmark, 1976.

Søren H. Andersen: Ringkloster, Ertebølletrappers and wild boar hunters in Eastern Jutland, A survey. *Journal of Danish Archaeology*, 1994-95, Vol. 12.

Søren H. Andersen: Oldtiden I Danmark, Jægerstenalderen. Sesam, 2001.

Søren H. Andersen m. fl.: Tybrind Vig, Submerged Mesolithic Settlements in Denmark. Århus Universitet, 2013.

Søren H. Andersen: Den voldsomme jæger-fi-

sker-stenalder, Krig og vold i fortiden. SDA, 2015.

Poul G. Bahn and Jean Vertut: *Journey Through the Ice Age. Seven Dials*, The Orion Publishing Group, 1999.

Brummeren. Skalk, 1968, nr. 2.

Charlie Christensen: Kystbosættelse og havniveauændringer i stenalderen, Danmarks jægerstenalder-status og perspektiver. Hørsholm Egns Museum, 2001.

Clothing, The Foundation for Ainu Culture. Internetaartikel.

James L. Cox: *From Primitive to Indigenous, The Academic Study of Indigenous Religions*. Ashgate, USA, 2007.

Eva David: Et flintægspyd fra kulturhavn Gilleleje, Alle tiders Nordsjælland. Museum Nordsjællands Årbog 2015.

Jørgen Dencker og Line Dokkedal: Amager Strandpark. Nationalmuseet, j.nr. 2322.

Jørgen Dencker og Line Dokkedal: Italiensvej. Nationalmuseet j.nr. 2323.

Mary Dusenbury: A wisteria grain bag and other three bast fibre textiles of Japan. University of Kansas, 1992.

Inge Bødker Enghoff: Fishing in Denmark During the Ertebølle Period. *International Journal of Osteoarchaeology*, 1994, Vol. 4.

Anders Fischer: Erik Westerby-forskeren, forskningslokaliteterne og forskningsmiljøet. *Arkæologi for alle*, 2001, nr. 2.

P. V. Glob: Oldtidsminder i Lyngby og Dyrehaven. Lindhardt og Ringhof, 1942.

- Graham Harvey: Readings in Indigenous Religions. Continuum, London · New York, 2002.
- Graham Harvey: Animism, Respecting the Living World. Columbia University Press, 2005.
- Peter Hvidtfeldt: Søerne og de vejløse skove, Fund fra den ældre stenalder i Lyngby-Taarbæk. Lyngby-Bogen 2008.
- Peter Hvidtfeldt: Bopladserne ved Sjælsø. Fund&Fortid, 2015, nr. 1.
- Peter Hvidtfeldt: Amager et samlingssted i de sidste to faser af Kongemosealderen samt i yngre Ertebøllealder? Fund&Fortid, 2016, nr. 1.
- Peter Hvidtfeldt: Ny fangstplads ved Furesøen. Fund&Fortid, 2016, nr. 2.
- Peter Hvidtfeldt: Hjortholm – en ø med en borg og en mansion. Lyngby-Bogen 2018.
- Peter Hvidtfeldt: Edens Have lå i en skov i Afrika, San Folket. Rasmussens Bogtrykkeri, Ringkøbing, 2020.
- Jørgen Jensen: Danmarks Oldtid, Stenalderen 13.000-2.000 f.Kr. Gyldendal, 2001.
- Svend Jans: Amagers Oldtid. Dragør Lokalhistoriske Arkiv, 1982.
- Ole Lass Jensen: Kongemose- og Ertebøllekultur ved den fossile Nivåfjord, Danmarks jægerstenalder-status og perspektiver. Hørsholm Egns Museum, 2001.
- Ole Lass Jensen: Skovjægere i Kokkedal, En 10.000 år gammel boplads ved Usseø. Hørsholm Egns Museum, Årbog 2001-02.
- Ole Lass Jensen: De ældste spor, Et historisk portræt af Hørsholm. Hørsholm Egns Museum, Årbog 2005.
- Ole Lass Jensen: Stenalderjægerne hytter og grave ved Nivå. Hørsholm Egns Museum, Årbog 2005-06.
- Anders Holm Joensen: Dykænder. Natur og Museum, 1986, nr. 1.
- Axel Degn Johansson: Ældre stenalder i sydlige Norden. SDA, 1998.
- Svend Aage Knudsen: Landskab og oldtid, Atlas over Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner. De Historisk-topografiske Selskaber for Søllerød og Lyngby-Taarbæk kommuner, 1982.
- Jan Kosák: Jæger i Taigaen. Lademann. Kulturstyrelsen, Sted og Lokalitets-numre 010602-74, 020216-39, 010602-82, 010605-122, 010605-123, 010602-96, 010606-30, 010606-47, 010606-45 samt 010606-46. Disse sider indeholder den information afsnittet „Maglemosejægere i Værløse“ bygger på.
- Finn Erik Kramer: En mesolitisk indlandsplads i Salpetermosen, Nordsjælland-en foreløbig meddelelse, Danmarks jægerstenalder-status og perspektiver. Hørsholm Egns Museum, 2001.
- David Liversage: Jægerfolkets kunst. Skalk, 1968, nr. 2.
- Ulrik Møhl: Fangstdyrene ved de danske strande, Den zoologiske baggrund for harpunerne. Kuml, 1970.
- Nana Noe-Nygaard m.fl.: Tissø, Lille Åmose og Store Åmoses dræningssystem gennem 18.000 år. Historisk Samfund for Holbæk Amt og de Kulturhistoriske Museer, Årbog 2001.
- Lisbeth Pedersen: Storebælt i 10.000 år, Menne-

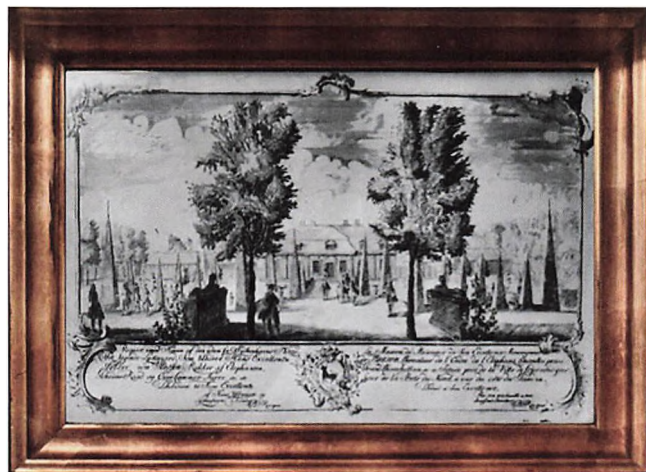
- sket, havet og skoven. A/S Storebæltforbindelsen, 1997.
- Erik Brinch Petersen: Vedbækprojektet, I markerne og museerne. Søllerødbogen 1977.
- Eric Brinch Petersen: Nye grave fra Jægerstenalderen, Strøby Egede og Vedbæk. Nationalmuseets Arbejdsmark, 1990.
- Erik Brinch Petersen: Diversity of Mesolithic Vedbæk. *Acta Archaeologica*, 2015, Vol. 86:1.
- Peter Vang Petersen: Træ til jægerens redskaber. Søllerødbogen 1979.
- Peter Vang Petersen: Cronical and regional Variation in the Late Mesolithic in Eastern Denmark. *Journal of Danish Archaeology*. 1984, Vol. 3.
- Peter Vang Petersen: Fiskeben. *Skalk*, 1996, nr. 1.
- Peter Vang Petersen: Kunst og magi I jægerstenalderen. *Fund&Fortid*, 2010, nr. 2.
- Peter Rowley-Conwy: Meat, Furs and Skins, Mesolithic Animal Bones from Ringkloster, a Seasonal Hunting Camp in Jutland. *Journal of Danish Archaeology*, 1994-95, Vol. 12.
- Ruder Græsholm: Rapport af Kulturstyrelsen, Systemnummer 93905. Kulturstyrelsen, Sted- og Lokalitets-nr. 010402-1. Hørsholm Egns Museum, *Journalen HØM* 258.
- Nick Svendsen: Geologi og landskabsdannelse, FuresøHistorien, En lokal danmarkshistorie. Værløseegnens Historiske Forening, 2012.
- Søholm 2: Kulturstyrelsen, Sted og lokalitets-nr. 020302-83.
- Mikkel Sørensen m. fl.: The early Mesolithic in Southern Scandinavia and Northern Germany. *Research Gate*, april 2018.
- Niels Bødker Thomsen: Oldtiden-1060. FuresøHistorien, En lokal danmarkshistorie. Værløseegnens Historiske Forening, 2012.
- Henrik Tauber: Kostvaner I forhistorisk tid belyst ved C-13 målinger, Det skabende menneske, Kulturhistoriske skitser tilegnet P. V. Glob. Nationalmuseet, 1981.
- J. Troels-Smith: Stenalderboplader og Strandlinier på Amager. Danmarks Geologiske Undersøgelse, 1939, Bind 9.
- Vasestien 1: Hørsholm Egns Museum, *Journalen HØM* 257.
- C. L. Vebæk: New finds of Mesolithic ornamented bone and antler artefacts in Denmark. *Acta Archaeologica*, 1938, Bind 9.
- Antal Vida m. fl.: 365 fish. Tandem Verlag, 2006.
- Erik Westerby: Stenalderboplader ved Klampenborg, Nogle bidrag til studiet af den mesolitiske periode. H. H. Thieles Bogtrykkeri, København, 1927.
- Kim Aaris Sørensen: Atlantic fish, reptile and bird remains from the Mesolithic settlement at Vedbæk, North Zealand. *Dansk Naturhistorisk Forening*, 1980.
- Kim Aaris-Sørensen: Jæger og bytte. Søllerødbogen 1982.
- Kim Aaris-Sørensen: Danmarks forhistoriske dyreverden, Om skovelefanter, næsehorn, bisoner, mammuter og kæmpehorte. Gyldendal, 1998.

Signe Holm-Larsen

Hvorfor netop Lyngby?

– om Jonstrup Statsseminariums flytning i 1955

Hvorfor valgte Jonstrup Statsseminarium i den kolde krigs tid at flytte? Hvorfor ønskede man sig væk fra Jonstrup i Værløse Kommune, hvor man ellers havde boet trygt og godt i 146 år? Hvorfor faldt valg af ny placering netop på Kgs. Lyngby? Hvordan kom man igennem den langstrakte forhand-

Kobberstik af Prins Carls palæ.

Seminariets første år foregik på Nørrebro. Kobberstikket af parken omkring slottet er udført af Bartholomæus Rocque (1720-60). Den strakte sig fra Peblingesøen op til Slotsgade, en sidegade til Nørrebrogade. Affotograferet af Connie Nielsen for Jonstrupsamlingen.

lingsproces mellem Undervisningsministeriet, som pr. tradition var den administrative myndighed for statsskoler som Jonstrup, og de kommunale myndigheder, hvis kompetencer siden 1950'erne var i stadig vækst? Hvorfor så hurtig flytning, at man ikke kunne afvente det nye byggeri på Trongårdsvej, men midlertidigt fik til huse i Lundtofte Gamle Skole? Hvilke fornyelser bragte seminariebyggeriet i Fortunparken? Hvordan overlevede elevtraditioner og -relationer flytningen til et nyt lokalområde? Disse temaer belyses i det følgende.

Jonstrups historie

Det Jonstrup, der kom til Lyngby i 1955, havde en lang og broget forhistorie. På seminariet, der blev oprettet som kongerigets første i 1789, blev der undervist på dansk og ikke på tysk som ved hertugdømmernes seminarier i Kiel og Tønder. Det blev placeret i det gamle lystslot Blaagaard på Nørrebro, hvor 14 håbefulde seminarister begyndte uddannelsen foråret 1791.

Slottet brændte dog under englændernes besættelse i 1807, og seminaristerne var husvilde, indtil de i 1809 kunne flytte ind i en gammel klædefabriks ledige vævehal i Jonstrup. Fabrikanten gik fallit i 1807 og kunne ikke tilbagebetale sine lån, så kongen måtte overtage ejendommen, og seminariet

skiftede navn til Jonstrup Kongelige SkoleLærer-seminarium.

Årene efter statsbankerotten i 1813 var trange, så de første ca. 80 år efter seminariets indflytning i den store vævehal var bygningsændringerne få, og moderniseringsbehovet var stort. Fra ca. 1900 og frem til begyndelsen af 2. verdenskrig tog ombygningen til en mere tidssvarende standard til gengæld fart.

Et vendepunkt blev Den anden Verdenskrig, hvor seminariet maj 1944 blev besat af tyskerne, og undervisningen midlertidigt henlagt til Balle-rup.

Som et led i krigstidens planer om nødhjælpsar-bejde blev der ganske vist udarbejdet skitser til en ny børneskole og et nyt kollegium, som skulle op-føres efter krigen. Men da bygningerne i Jonstrup blev hårdt medtaget af soldater og flygtninge, kom

Den sidste parade.

Fotoet er taget 10. maj 1944 foran gymnastiksalsbygningen, da seminariet måtte overdrages til tyskerne. Afske-den foregik med maner under anførsel af „fanebæreren“ og med „trommeslageren“ yderst til venstre, begge „embedsmænd“ på seminariet, Affotograferet af Connie Nielsen for Jonstrupsamlingen.

en flytning af seminariet endnu en gang på tale – den blev dog først en realitet ti år senere, da den kolde krig satte sig spor i seminariets nærmiljø.

I efterkrigstiden betød oprettelsen af seminariernes studenterlinje i 1950, at der endelig kom piger ind på Jonstrup, som på det tidspunkt havde været en drengeskole i 160 år. Pigerne skulle også komme til at præge indretningen af faglokalerne i det nye seminariebyggeri.

Antallet af kvindelige seminarieelever steg støt i de næste årtier, og det skulle vise sig, at pigerne var kommet for at blive.

Og så kom der skolekøkken.

Det gamle Jonstrup var et mandssamfund, og i øvelsesskolen havde man godt nok håndarbejde, men ikke faglokaler til det. Husgerning foregik i en af Ballerups folkeskoler. Faglokaler til disse „pigefag“ var noget ganske nyt for seminarieeleverne på Jonstrup. Foto Per Lotz.

Med denne baggage flyttede seminariet til Lyngby i 1955.

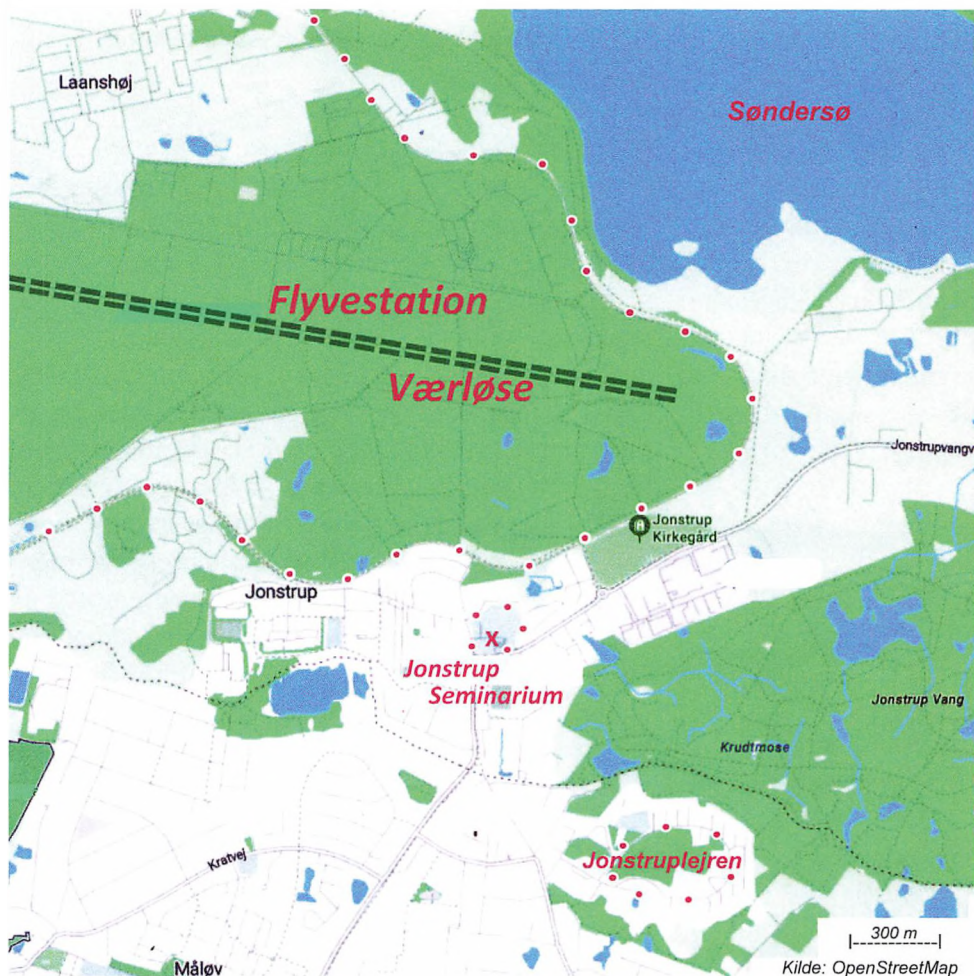
Hvad betød den kolde krig for flytningen?

Politisk eskalerede den kolde krig, og Værløse Flyvestation måtte udbygges. Allerede i september 1951 hørtes rygter om, at der på Værløse flyveplads skulle bygges en tre km lang startbane for 60 jetjagere, der skulle holde daglige øvelser.

Der var på dette tidspunkt et tæt samarbejde mellem Værløse Sogneråd og seminariet, idet biologilæreren Christian Hauch var sognerådsformand. Da hærens bygningstjenestes ønsker til udvidelsen af Værløse flyveplads blev fremlagt i sognerådet, var planerne tidligt kendt på seminariet. Her mente man, at den lange startbane nødvendiggjorde en flytning af seminariet, idet vejen mellem Jonstrup og Kirke Værløse ville blive helt afbrudt og fordoble skolevejen for distriktets ca. 50 børn fra Kirke Værløse, og børnetallet ville falde så meget, at skolen ville blive uegnet som øvelsesskole.

Den 15. juli 1952 bevilligede Folketinget 240 mio. kr. til anlæggelse af fem flyvepladser, som Danmark havde forpligtet sig til at bygge efter tilslutningen til Nato – en af dem var Værløse. Samme dag meddeltes også ekspropriationen af et større areal til byggeri af Jonstruplejren lige syd for seminariet, der ville blive „klemmt“ mellem flyvepladsen og lejren og give øget trafik, samt at erfaringer fra USA, England og Sverige havde vist store støjgener i umiddelbar nærhed af jettflyvepladser.¹

¹ Jonstruplejren blev opført 1953 og var uddannelsessted for bl.a. flyvevåbnets konstabler.

Kort over Jonstrup med flyvepladsen og Jonstruplejren.

Her ses et senere kort af det gamle seminariekompleks, som ligger nord for krydset Jonstrupvej og Jonstrupvangvej. Som Morville forudså indeklemmt mellem jetstartbanen i nord og Jonstruplejren i syd. Kortet er fremstillet af Per Lotz ud fra OpenStreetMap.

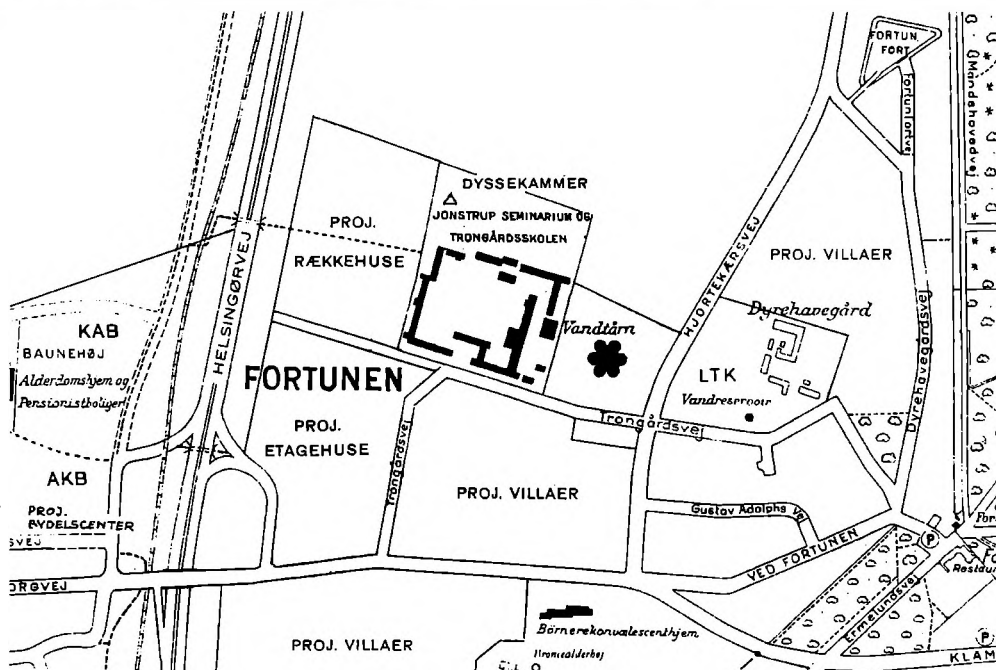
Seminarieforstander Aage Morville anmodede derfor umiddelbart efter Undervisningsministeriet dels om flytning og bevilling til et nyt seminarium med øvelsesskole, kollegium og tjenesteboliger, helst i Københavns amt, dels om at Forsvarsministeriet kunne overtage seminariekomplekset.

Seminariets nye placering

Den næste opgave blev så at finde en egnet placering, og Morville fandt Kgs. Lyngby interessant, ikke mindst Fortunbyen, hvor S-banen til Nærum var på vej. Han tog derfor først kontakt til Lyngbys skoledirektør Georg J. Jakobsen og dernæst til

Seminarieret i Lyngby-Fortun-kvarteret.

Lyngby-Taarbæk Kommunes tilbud havde en usædvanlig dejlig beliggenhed op til Dyrehaven. I Jonstrup brugte seminarieeleverne den nærliggende skov Jonstrupvang i hverdag og fest. Man forstår Morvilles valg. Affotograferet af Per Lotz.

borgmester Paul Fenneberg, som begge stillede sig positivt.¹

Efter 2. Verdenskrig blev antallet af skoleøgende børn i Lyngby-Taarbæk ifølge skolevæsenets „Beretning for skoleåret 1952-53“ på syv år om-

trent fordoblet, og perioden var derfor præget af intensivt skolebyggeri: I 1948 gennemførtes en udvidelse af Kongevejens skole til dobbelt størrelse, i 1949 fik også Virum skole dobbelt størrelse, i 1950 påbegyndtes opførelsen af Ulrikkenborgskolen, i 1951 af Ny Lundtofte Skole og i 1952 af Hummeltofteskolen. Desuden forberedte man allerede i 1951 opførelsen af yderligere to skoler i henholdsvis Virum og Lyngby-Fortun-kvarteret – den senere Trongårdsskole – og man ansøgte ministeriet om at få opført et statsgymnasium i Virum.

At Lyngby-Taarbæk Kommune stod midt en aktiv skoleudbygningsfase var tydeligt og givetvis med-

1 Georg Juhl Jakobsen (1890-1970), kaldet „Røde Georg“ på grund af sin hårfarve, var skoledirektør i Lyngby-Taarbæk kommune ca. 1940-60. Han skrev den første af kommunens årsberetninger om skolevæsenet fra 1940-41 og undertegner sig her som overlærer og formand for skoleudvalget. Paul Fenneberg (1907-82) var medlem for de konservative af Lyngby-Taarbæk Sogneråd fra 1937 og af Lyngby-Taarbæk kommunalbestyrelse 1952-72, sognerådsformand fra 1950 og borgmester 1952-72; 1970-74 tillige næstformand for KL.

Kontorchef Vagn Jensen – en central figur for flytteprocessen.

Der blev iværksat en tjenstlig undersøgelse vedr. Vagn Jensens overskridelse af budgetter i opførelsen af Jonstrup Statsseminarium ved et ministerielt udvalg af 18.8.1966 (Rigsarkivet arkivnummer 0017+U133). Da Vagn Jensen i april 1966 ikke som ønsket fik tilladelse til at sende sin beretning for finansåret 1965-66 til Folketinget, udgav han i stedet på Stig Vendelkærs Forlag i 1968 bogen „Marionet eller administrator?“ om sit syn på sagen. Affotograferet af Per Lotz.

virkende til forstander Morvilles interesse for en placering her.

Morville ansøgte derfor den 18. september 1952 Undervisningsministeriet om, at Jonstrup Statsseminarium kunne flyttes til Lyngby-Taarbæk kommune. Han begrundede primært ansøgningen med, at både studerende fra København og det øvrige land gerne ville uddanne sig i Københavns nærhed, og han omtalte endvidere, at lærerstuderende fra Bornholm og Færøerne havde tradition for at søge til Jonstrup. Endelig var forstaden Lyngby på dette tidspunkt i stærk vækst, og en af kommunens nye folkeskoler kunne fra begyndelsen indrettes til øvelsesskole, hvortil lærerpersonalet fra Jonstrup umiddelbart kunne overflyttes.

Uden at der fra Lyngbys side var røbet noget, kom flyttespørgsmålet nu frem i pressen, hvorefter mange kommuner tilbød sig som hjemsted for det nye Jonstrup, bl.a. Hillerød, Slagelse, Roskilde og Frederikssund og også fynske og jyske lokaliteter. Blandt argumenterne for, at det nye seminarium skulle til Lyngby, var især en statistik over elevtilgangen til Jonstrup i den seneste 20 års periode, hvor 70 % kom fra Københavns omegnskommuner og Frederiksborg Amt. Placeringen i Lyngby var også støttet af stærke kræfter i Undervisningsministeriet, bl.a. kontorchef Vagn Jensen, af statskonsulenten og af Københavns Amts skoleråd. Flytningen blev besluttet i Folketinget den 4. marts 1953.

Valget af ny placering i netop Kgs. Lyngby kan således alt i alt tilskrives en kombination af gunstig geografisk beliggenhed, trafikale udbygningsplaner og et fremsynet lokalpolitisk miljø, der

allerede i forvejen havde fuld fart på skoleudbygningen.

Forhandlingerne om overdragelsen af seminariet til Forsvarsministeriet

Hvad angik flyvevåbnets overtagelse af seminariet i Jonstrup, var der uenighed om prisen, idet Forsvarsministeriet kun ville betale bygningernes handelsværdi, mens Undervisningsministeriet også ønskede en vis kompensation for merudgifterne til opførelse af et nyt seminarium. Forhandlingerne trak derfor ud, alt imens arbejdet på flyvepladsen fortsatte med ekspropriationer, nedrivning af huse og gårde og anlæg af Perimetervej, som inddrog i alt ca. 7 ha. af seminariets arealer. Forsvaret havde travlt, for allerede i maj 1955 begyndte flyvevåbnets officersuddannelse for en klasse jetpiloter. Det foregik i et par lånte klasseværelser og elevværelser på seminariet og kunne kun lade sig gøre, fordi nogle klasser gik til eksamen og en klasse var rejst „på græs“, dvs. i lønnet praktik, som vikarer på en af de mange skoler med lærermangel.

Kompromisset blev, at ministeriet gik med til straks at afstå de 7 ha. mod løfte om, at forsvarsministeriet i løbet af ganske kort tid skulle søge bevilling til at overtage seminariet på basis af vurderingen. En bevilling blev dog forsinket af et regeringsskifte september 1953 fra Venstre til Socialdemokratiet. Den nye undervisningsminister Julius Bomholt (1896-1969) ønskede heller ikke seminariets flytning diskuteret op til kommunevalget den 2. marts 1954, så først i maj måned god-

kendte finansudvalget projektet, og der blev intet lovforslag, men i stedet en arkitektkonkurrence om udarbejdelse af et skitseprojekt til byggeriet på Trongårdsvej.

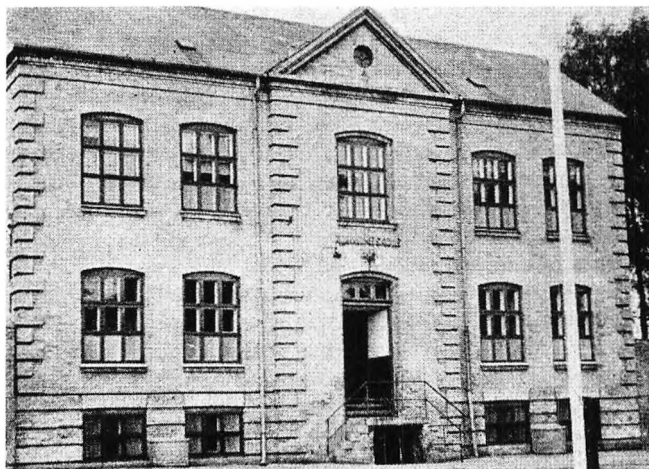
Forsvarets ønske om en straks-overtagelse matchede ikke umiddelbart seminariets ønsker, men blev realiserbart, fordi Lyngby midlertidigt stillede Lundtofte gamle Skole til rådighed og tilbød at lægge grund til nye bygninger til seminariet og en kommunal øvelsesskole til 800 børn. Ved en forhandling i Undervisningsministeriet den 17. september samme år om Jonstrups fremtid deltog fra Lyngby borgmester Fenneberg, kommunalbestyrelsesmedlem Theil Christiansen og skoledirektør Georg Jakobsen foruden ministeriets embedsmænd, statskonsulenten og forstander Morville.

Det blev alt i alt en langstrakt forhandlingsproces mellem Undervisningsministeriet, som pr. tradition var den administrative myndighed for statsskoler som Jonstrup Seminarium, og Forsvarsministeriet, som fra seminariets side blev set som det forsinkende led.

Flytteprocessen til Lundtofte gamle Skole 1955

Da man således ikke kunne afvente nybyggeriet på Trongårdsvej, måtte der findes en hurtig løsning.

Skoledirektør Jakobsen havde sikret, at Lundtofte gamle Skole midlertidigt kunne stilles til rådighed for seminariet, og lejemål blev indgået. Rammene her var dog begrænsede, og på loftet af den nye Lundtofte Skole blev bl.a. opmagasineret biblioteket, det store orgel og store dele af semina-

Lundtofte gamle Skole.

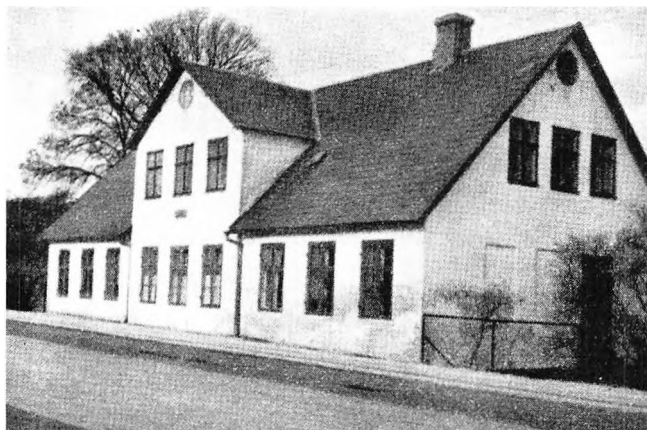
Alt fra det gamle Jonstrup kunne ikke rummes i Lundtofte gamle Skole, og man måtte opmagasinere en del. Mindepladen over Stig Bredstrup, som var en af det gamle Jonstrups store forstandere, blev ført med, og det var heldigt, for den befinder sig nu i Furesø Museers varetægt, mens mindestøtten over Jens Jensen – ligeledes en af Jonstrups store forstandere – ikke kom med, og portrættet på den har vi i Jonstrupsamlingen længe forgæves eftersøgt. Affotograferet af Per Lotz.

riets fysiksamling. Lyngby Kommune købte tillige ejendommen „Lille Ørholm“, der blev ombygget til et lille kvindekollegium med en pedellejlighed og værelser til 10 elever.

Den 2. juni 1955 juni beså Finansudvalget, led-saget af undervisningsministeren, den fungerende forsvarsminister og en række embedsmænd fra de to ministerier lokaliteterne, og det resulterede i, hvad nogle kaldte „det nye seminariums stiftelses-

brev“, hvor et flertal af finansudvalget (S, KF og RV) gav tilslutning til at anvende et beløb på indtil 35.000 kr. til udarbejdelse af skitseprojekt til et nyt seminarium i Lyngby.

Allerede i begyndelsen af august 1955 flyttede seminariet så fra Jonstrup til Lyngby, og Morville flyttede ind i skolens gamle førstelærerbolig. Den 19. august 1955 blev det midlertidige seminari-

Kvindekollegiet „Lille Ørholm“.

Kollegielivet kort efter starten er beskrevet af Gerda Gammelgaard i Artiklen „Årets gang på Jonstrup“ i Jonstrupbogen 1957. Hun beretter her, at mange af traditionerne fra det gamle Jonstrup, er ved at forsvinde, men at „de 10-12 piger, der bor på Lille Ørholm, gør alt, hvad der står i deres magt for at holde sammen på stumperne. De er de vestalinder, der våger over den hellige flamme, seminarieånden, og som altid har tevandet i kog som en gæstfrihedens gestus mod alle os ulykkelige, som tilbringer vor fritid i togene og busserne“. Affotograferet af Per Lotz.

um festligt åbnet af undervisningsminister Julius Bomholt, diverse ministerielle embedsmænd og Lyngbys viceborgmester Tandrup.

Endnu stod dog tilbage at ordne øvelsesskolens forhold, for der skulle findes nye placeringer til både Kirke Værløse-børnene i egen kommune (Værløse) og Måløvvej-børnene i Ballerup Kommune. Øvelsesskolen fortsatte derfor endnu et år, og afgangsklassens praktikundervisning skete i de vante rammer, ved at seminarieeleverne to gange om ugen blev kørt til øvelsesskolen i Jonstrup. Den 18. juni 1956 blev Jonstrup Skoles sidste dag. Efter den årlige eksamen samledes alle børnene og en stor flok forældre i festsalen for definitivt at sige farvel til skolen. Afslutningen betød tillige afsked med tre af skolens lærerkræfter, fru Boesen, frk. Krog og hr. Grünfeld, som ikke ønskede at flytte med til Lyngby.

Der blev udskrevet en samlet arkitektkonkurrence for seminariet og Trongårdsskolen, og et byggeudvalg, nedsat i december 1955, kom til at bestå af kontorchef Vagn Jensen fra Undervisningsministeriet (formand), borgmester Paul Fenneberg, boligministeriets chefarkitekt Peter Nielsen, skoledirektør Georg Jakobsen og forstander Morville.

Nybyggeriet på Trongårdsvej

Snarest efter indflytningen i Lundtofte gamle Skole gik man i gang med planlægningen af det nye seminariekompleks. Faciliteterne her skulle kunne opfylde kravene i læreruddannelsesloven fra 1954, som krævede flere lokaler, fordi eleverne blev opdelt i mindre hold i linjefag og frilæsning, og fordi

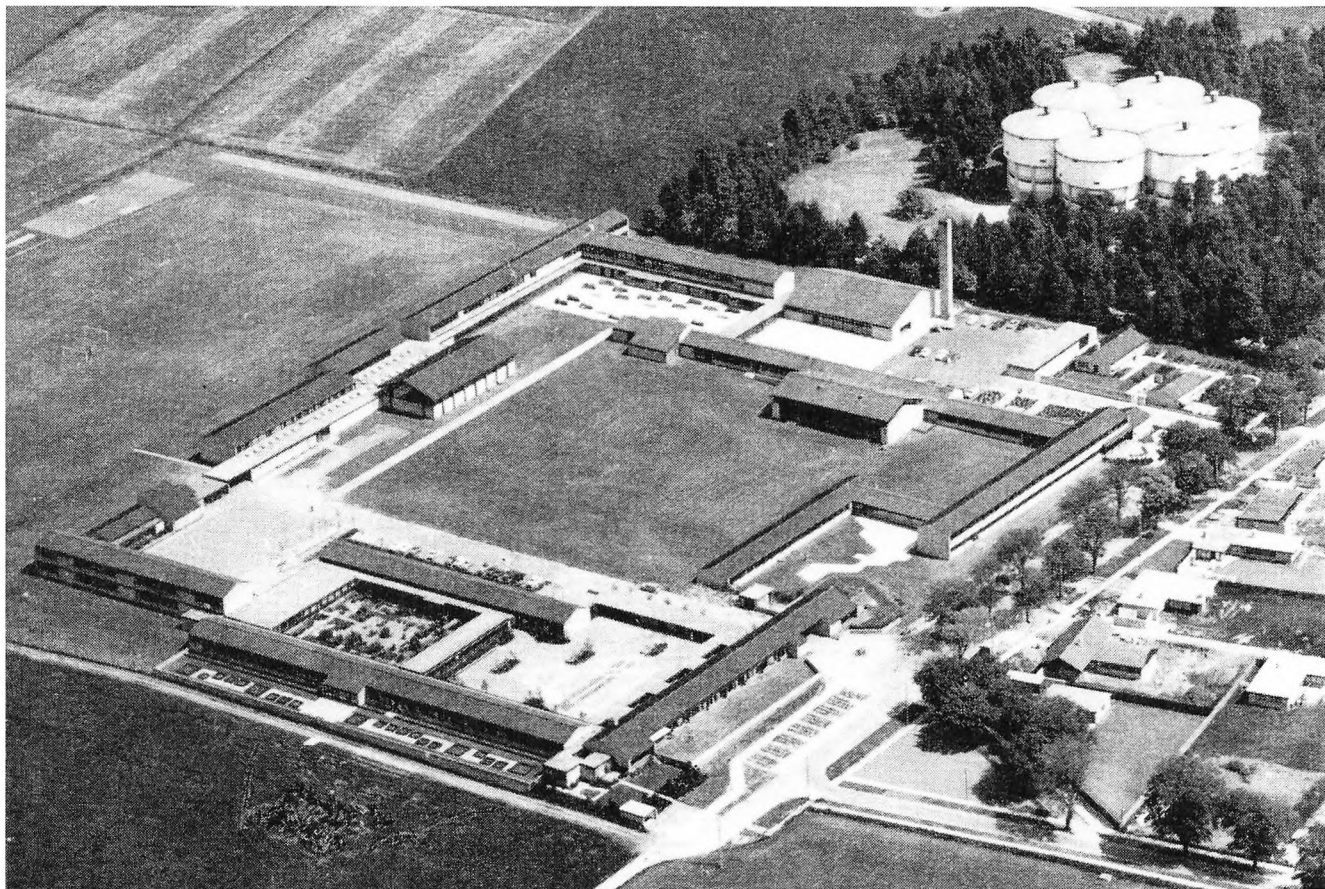
nye undervisningsformer forudsatte veludstyrede faglokaler. Loven satte også sine spor på øvelsesskolen, som ikke mere kunne være statslig, idet alle folkeskoler herefter skulle kunne forestå praktik, så Trongårdsskolen måtte blive en kommunal skole med tæt tilknytning til seminariet.

Seminariebyggeriet indeholdt en lang række fornyelser i forhold til det gamle Jonstrup, jf. denne planskitse fra Jonstrupbogen 1960 s. 8. Se side 155.

Den 7. marts 1957 blev den første bevilling på 200.000 kr. givet, så jordarbejdet kunne begynde. Den 22. marts udjævnede gravemaskiner det store terræn til sportspladser. I begyndelsen af 1958 blev der kloakeret, så snart frosten var af jorden, og man tog fat på licitationerne, så man kunne komme i gang med selve byggeriet hurtigst muligt. Op-muringen begyndte den 11. februar 1959, og der var rejsegilde den 23. maj.

Undervejs i processen kunne man få det indtryk, at byggeriet blev brugt til afprøvning af arkitekternes og håndværkernes seneste ideer og påfund. Nogle ideer kunne ikke føres ud i livet, men mange af dem bidrog væsentligt til, at slutresultatet kunne danne både smukke og hensigtsmæssige rammer om det fremtidige liv på seminariet

Trongårdsskolen begyndte undervisningen den 10. august 1959 med ca. 500 børn. Seminariets indflytning i de nye bygninger skete den 1. september 1960 med 270 seminarieelever, 18 faste lærere og 9 timelærere – et stort skift fra de mere beskedne forhold i Lundtofte Gamle Skole. Også faglokalerne kom med efterhånden, og boldbaner og idræts-

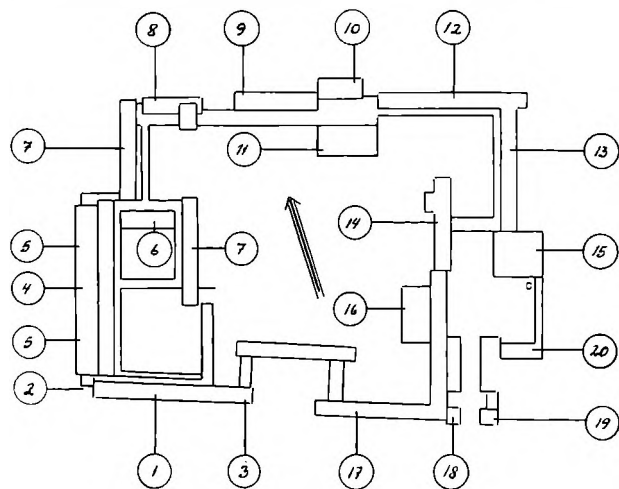
Luftfoto af Trongårdsskolen og Jonstrup Statsseminarium.

Den tætte forbindelse mellem Trongårdsskolen tv. og seminariet th. fremstår tydeligt. Affotograferet af Per Lotz.

anlæg blev taget i brug. Rektorbolig, pedelbolig og bolig for kollegiets inspektør var indflytningsklare i oktober. Som noget af det sidste blev betonbjælkerne til svømmehallens tag lagt op.

Da terrænet endnu med Morvilles ord „*henlå kaotisk og sumpet*“, ventede man med seminariets ind-

vielse, men gennemførte nogle mindre arrangementer, bl.a. en koncert med nyindkøbte instrumenter som flygel, spinet, cello mv. Og seminariets gamle orgel, som havde været opmagasineret i fem år, blev fundet frem igen. Aftenen før juleferien holdtes julefest i den store festsal med ca. 300 deltagere.

BYGNINGSAFSNIT

Skole:

1. Småhørnskasser
2. Inspektørbolig
3. Pedelbolig
4. Administration
5. Fagklasser
6. Bibliotek
7. Normalklasser
8. Sløjd og tegning
9. Gymnastiksal

Seminarium:

10. Gymnastiksal
11. Holdspilhal
12. Fagklasser
13. Normalklasser
14. Administration og musik
15. Festsal
16. Svømmehal
17. Kollegium
18. Inspektørbolig
19. Pedelbolig
20. Rektorbolig

Plantegning af seminariet og Trongårdsskolen.

Seminariets faglokaler blev placeret i fløj 12 og undervisningsrum i fløj 13, hvor der også var elevopholdsrum og kantine. I børneskolen var der også fag- og klasse-lokaler samt indskolingsafdeling. Nord for bygningerne blev der anlagt fodbold- og håndboldbaner for såvel seminariet som børneskolen. Affotograferet af Per Lotz.

Kollegiet

Fuldt udbygget rummede kollegiet, der var forventet færdigt omkring 1. februar 1962, i alt 62 værel-

ser og to lejligheder. For hver 18 værelser var der et såkaldt barkøkken, som rummede både køkken, spisestue og hyggestue. I første omgang stod 25 tomandsværelser og to køkkener så færdige, at eleverne kunne flytte ind og selv lave mad.

De tre barkøkkener var beregnet til elevernes morgen- og aftenmåltider, mens et varmt måltid kunne købes i kantinen for 2,50 kr. for to „*borgerlige retter mad*“, og i kælderetagen var der vaske- rum, hobbyrum, fotorum, lokale til bordtennis mv. Man betalte pr. måned 85 kr. for husleje, lys og varme mv. og 50 kr. om måneden for spisebilletter.

I kælderetagen var der også oplagsrum for elevernes private inventar, som blev flyttet ud af værelserne i sommerferien, hvor kollegiet blev anvendt som hotel, og når de var „på græs“, dvs. ude som vikarer. Efor for kollegiet, og med tjenestebolig i den ene ende heraf, blev Frede Enkegaard (1911-77), lektor på seminariet i sang- og musik.

Flertallet af kollegiets beboere var piger. Beboerne kom i begyndelsen både langvejs fra og fra den nærmeste omegn, men målsætningen var fra starten, at kollegiet fortrinsvis skulle huse elever fra provinsen og elever med vanskelige studieforhold i hjemmet. Til løsning af eventuelle opkommende tvister blev også nedsat et tremands kollegieråd med en repræsentant fra hver af kollegiets tre gange.

Bump på vejen

Der var således mange fordele for både seminariet og Lyngby-Taarbæk Kommune ved flytningen, men naturligvis også mere penible situationer, som

måtte løses hen ad vejen. Det gjaldt bl.a. forsinkelser og dermed også fordyrelse af byggeriet – Jonstrup Statsseminarium blev i disse år sørgeligt velkendt gennem radio og aviser, ikke mindst Ekstrabladet, som stedet hvor „man havde økonomiske uregelmæssigheder“. Divergerende interesser angik også anvendelsen af faciliteter, som i det nye byggeri blev kommunale. De sidste først.

Byggeriet omfattede to store haller: en svømmehal og en boldspilhal. Seminariet havde forstået det sådan, at hallerne var en del af seminariekomplekset, mens kommunen havde interesse i, at hallerne også kunne benyttes af borgerne. Efter byggeriets afslutning henvendte borgmester Fenneberg sig derfor direkte til undervisningsministeren, hvorefter seminariet modtog meddelelse om, at finansudvalget havde „tilrådt, at Lyngby-Tår-

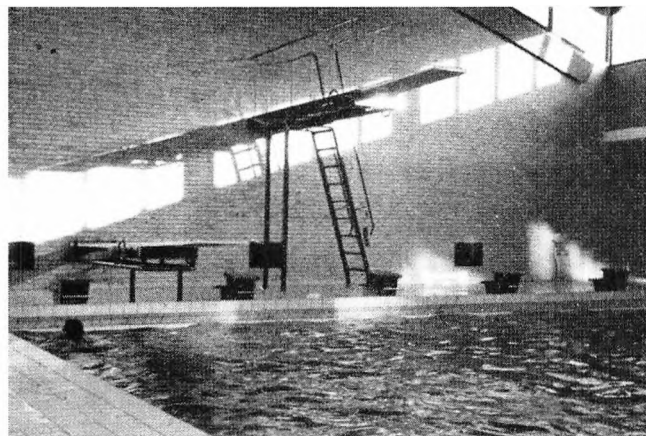
bæk Kommune i stedet for at præstere det tidligere af ministeriet forudsatte tilskud på halvdelen af opførelsessummen for Jonstrup Statsseminariums kollegium samt 218.746 kr. til delvis dækning af opførelsesudgifterne ved den fælles varmecentral mv. betaler 2.500.000 kr. for den af Staten opførte svømmehal“.

Seminariet var ikke blevet inddraget i beslutningen, og skuffelsen over de indsnævrede brugsmuligheder var her betragtelig, så Morville følte sig i Jonstrupbogen 1964 kaldet til at skrive, at „vi føler os dårligt behandlet både af kommunen og ministeriet, men det kan lykkeligvis siges, at denne mærkværdige handel ikke har ødelagt noget i forholdet til Lyngby Kommunes skolevæsen, som vi fortsat har et fortræffeligt og venskabeligt samarbejde med“ – en mærkværdig handel eller ej ... set med kom-

Den smukke svømmehal.

At svømmehallen blev åbnet for borgerne og ikke kun seminariets elever, betød færre anvendelsestimer for seminariet, som koncentrerede timerne her til de yngste årgange. Affotograferet af Per Lotz.

municipaliteterne var skatteyderne sikkert tilfredse – denne konflikt adskilte sig ikke fra så mange andre interessekonflikter, der jævnligt har rod i brugergrupperes forskellige baggrund og ønsker.

Også byggeudgifterne til seminariet vakte en vis opsigt. Kritikken, som her fokuserede på kontorchef i Undervisningsministeriet Vagn Jensen, blev kommenteret af Morville i Jonstrupbogen 1963, hvor han fandt statsrevisorernes kritik af byggeadministrationen af det nye Jonstrup „forståelig“, men han fremhævede også Vagn Jensens indsats for at undgå et „skrabet byggeri“ og mente, at revisionens anke ikke gik på overforbrug, men på, at bevillingsansøgningerne til finansudvalget blev forsinket.

Lidt senere var Vagn Jensen bl.a. involveret i byggerierne af Polyteknisk Lærestanstalt i Lundtofte og Syddansk Universitet i Odense samt udvidelser af Københavns Universitet. Alt i alt førte disse store byggerier til, at Folketinget ønskede øget politisk indflydelse på de udgiftskrævende byggesager og nedsatte et særligt udvalg til gennemførelse heraf. Det blev med Ballerups borgmester Ove Hansen som formand, og han var ikke en af Vagn Jensens venner. Om årsagen hertil har han selv berettet i Ballerup lokalhistoriske blad „Byhornet“ i sin artikel „Da Ballerup fik gymnasium“.

Når dette vedkommer beretningen om Jonstrup Seminariums flytning til Lyngby, skyldes det, at børnene fra Måløvhøjbebyggelsen gik i Jonstrup øvelsesskole i Værløse Kommune, som lå nærmere end Ballerups egne folkeskoler. Det var Undervisningsministeriet, som i slutningen af 1930'erne

havde tilbudt Ballerup Kommune, at Måløvhøjbørnene kunne få gratis undervisning i den statsfinansierede øvelsesskole på den anden side af kommunegrænsen. I 1939 indgik ministeriet og Ballerup Kommune en overenskomst herom, blot uden opsigelsesklausul eller udløbsdato. Det blev et problem, da seminariet flyttede til Lyngby, og øvelsesskolen måtte lukke.

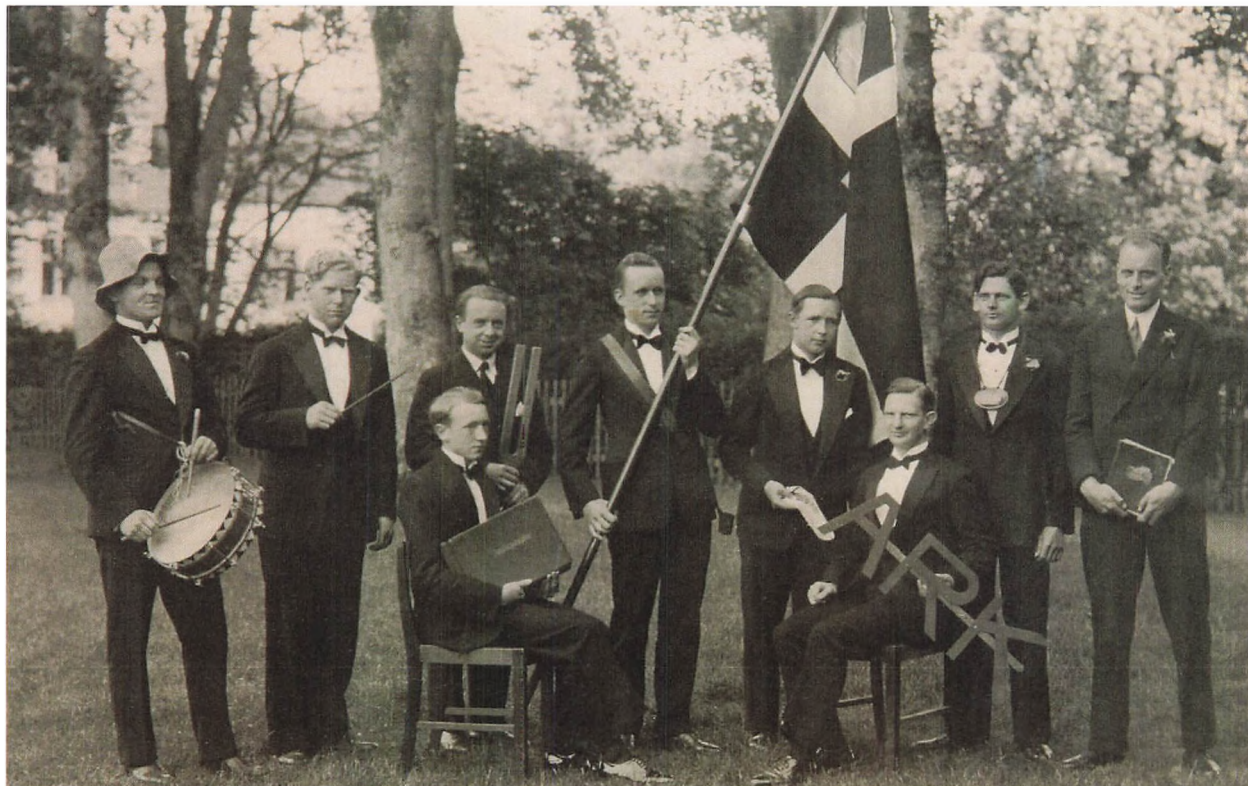
I Ballerup ønskede man ikke at miste seminariet som kulturelt samlingssted og den gratis skolegang i øvelsesskolen, og man fastholdt derfor ministeriet på aftalens uopsigelighed. I midten af 1950'erne var Ove Hansen også blevet medlem af Folketinget, men ministeriets embedsmænd ville stadig ikke yde erstatning til Ballerup Kommune. Ove Hansen tilkendegav så, at kommunen overvejede at gå til domstolene for at få erstatning for sine „betydelige udgifter i fremtiden“, men han sagde også, at hvis Ballerup kunne få et kommunalt gymnasium, kunne sagen afsluttes – og det blev den så!

Og så alligevel ikke, for i december 1967, hvor Ove Hansen var handelsminister, resulterede en tjenestemandundersøgelse i en uansøgt afsked af Vagn Jensen den 5. december 1967.

En ny tid banker på

Elevernes traditioner og relationer overlevede i de første år efter flytningen fra Jonstrup til Lyngby, men den nye tid stillede andre krav til skolen og til læreruddannelsen.

Allerede kort efter flytningen til Lundtofte gamle Skole konstaterede elevrepræsentanten i Jon-

„Embedsmændene“ 1933.

Embedsmændene var fra ældste klasse og valgt af alle eleverne. De var helt centrale for det sociale liv på det gamle Jonstrup og ses her med deres symboler. Gymnastikinspektørens var en gymnastiksko; han var formand for sportsudvalget og festarrangør. Borgfotografens var et gammelt kamera; han fastholdt festlige højdepunkter i årets løb. Brandermajorens lignede seminariets stempel; han var toastmaster ved diverse elevfester. Musikdirektørens var en nodestribbe eller som på fotoet en dirigentstok; han var korleder ved diverse ture til den nærliggende skovsø „Afrodites Øje“. Arkivarens var „Ark“; han samlede plakater, opslag og andet af interesse for eftertiden. Borgpoeten skrev digte i elevbladet; hans symbol var en blød herrehat eller som her på billedet et hæfte at skrive i. Borgdirigentens var en stemmegaffel; han var leder af borgkoret, som bestod af brummerne blandt seminarieeleverne. Borgskriverens var en bog, og han passede fyrbogen (elevernes fælles dagbog) og andre skrivelser. Fanebæreren gik forrest med fanen ved traditionsture og højtideligheder, og trommeslageren medvirkede ved stort set alle de mange traditionsfester. Affotograferet af Connie Nielsen for Jonstrupsamlingen.

Plakat om tyreball.

Den elevfremstillede plakat er for seminariets Sct. Hansfest d. 26. juni, men årstallet fremgår ikke, for det gav sig selv i situationen. Festen gik i gang kl. 7 trekvart og markerede, at det nu var slut med at „tyre“ eksamenslæsning. Derfor skulle „Tyredjævelen“ fanges og brændes, og der blev danset. Når aftenen afsluttes kl. 12 med kaffe hos Hegelund og Frk. Christensen, ved vi, at plakaten er fra før flytningen til Lyngby. Den er en ud af 152 hånd tegnede plakater, fundet på seminariets loft sammen med det historiske bibliotek på U/Nord i 2021. Plakaterne befinder sig nu på Furesø Arkiver. Affotograferet af Connie Nielsen.

brændte eksamensnoter og andet, man havde „tyret“ op til eksamen.

10 år efter var seminariet flyttet ind i nybyggeriet på Trongårdsvej, og de mange sociale aktiviteter, der nu blev struktureret af et orienteringsudvalg og et foredragsudvalg, rakte lige fra „Forsøgsundervisningen på Østrigsgade skole“ til seminariets forårskoncert. Julefesten og den „Højere Dimis“ bestod stadig.

Fra 1970'erne forsøgte man endnu at holde fast i nogle af traditionerne, men seminariet spillede ikke samme altdominerende rolle som før, og der blev også længere mellem Jonstrupbogens årbøger. Læreruddannelsen på Jonstrup var ikke mere en kostskoledøgnaktivitet, men en del af en almindelig arbejdsdag. Pigerne strømmede til seminarierne, og lærergemingen blev allerede fra 1970'erne et kvindeerhverv, hvor mange havde egen familie at passe ved siden af studiet.

strupbogen 1957, at kun få efterhånden huskede „den gamle borg“, og at størstedelen af eleverne nu boede uden for seminariet – mange endda så langt væk, at det påvirkede deltagelsen i sociale arrangementer uden mødepligt. Endnu forløb dimissionsfesten på traditionel vis med embedsoverrækkelse ved „Øjet“ og fællesspisning i gymnastiksalen i Lundtofte, og derefter bal og tyreball, hvor man

I løbet af de 35 år i Lyngby skete der store forandringer, både i seminariets undervisningsvirksomhed og dets sociale liv. Hvordan det gik for sig, fremgår af Peder Kjøg's efterfølgende artikel.

Kilder

Primærkilde til artiklen er Jonstrupsamfundets årbog „Jonstrupbogen“ i årene 1955-64; de er alle

Kommissionen for Den højere dimis i aktion. Traditionen med den højere dimission, hvor elever fra ældste klasse bedømte deres kammerater, tilskrives Kristian Kromann (1846-1925), som gik på Jonstrup Seminarium 1862-65 og senere blev Kultusministeriets pædagogiske konsulent, dvs. landets øverste pædagogiske leder. Eksamensfagene ved Den højere Dimis blev bedømt med både karakter og points i følgende 16 fag: Gemytlighed, Soveri, Forlystelsessyge, Æderi, Tobaksrygning, Kurmageri, Selvstændighed, Ræveri (jonstrupjargon for pjæk), Snydefærdighed, Kortspil, Plattenslageri, Lapseri, Soldefærdighed, Disputerlyst, Støvlefærdighed (at møde uforberedt), Dans. Eksempler herpå kan ses i Jonstrupsamlingen. Affotograferet af Connie Nielsen.

digitaliserede og kan findes på Jonstrupsamlingens hjemmeside på undermenuen „Kilder“: <https://jonstrupsamlingen.dk/index.php/kilder/>.

Aage Morvilles beretninger om flytningen:

De fleste indlæg er skrevet af forstander (fra 1959 rektor) Aage Morville, som var en vigtig drivkraft bag flytningen. Det drejer sig om følgende bidrag:

1953: Jonstrups fremtid

1954: Foran Jonstrups flytning – gamle jonstrupere tager afsked med Borgen

1955: Seminariets flytning

1956: Fra Jonstrup til Lundtofte – den sidste dimission på Jonstrup

1959: Fra Jonstrup Vang til Kgs. Lyngby – Jonstrup Statsseminariums flytning 1955

1960: Det nye Jonstrup

1961: Byggeriets gang

- 1963: Byggeriets efterspil
1964: Endnu et efterspil
1977: En epokes afslutning

Artikler i Jonstrupbogen af andre forfattere:

- 1952 *Jonstrups skæbnetime*, usigneret, men formentlig af skrevet af redaktør Viktor Pedersen på vegne af Jonstrupsamfundet.
- 1957: *Fra jonstruppernes verden*, usigneret, så formentlig skrevet af redaktør Viktor Pedersen; omhandler bl.a. licitationen og en række nye lærere; samt *Årets gang på Jonstrup* af Gerda Gammelgaard, omhandler bl.a. elevtraditionernes videreførelse i det nye Jonstrup.
- 1958: *Fra jonstruppernes verden – nye lærere på seminariet*, usigneret, så formentlig skrevet af redaktør Viktor Pedersen.
- 1961: *Det nye Jonstrup*, usigneret, men formentlig skrevet af redaktør Viktor Pedersen på vegne af Jonstrupsamfundet og med adskillige fotos af de nye lokaliteter.
- 1962: *Jonstrup Statsseminariums indvielse, Institutionernes størrelse, Byggeriets navne og Flytningens data*; de fire artikler er usignerede og formentlig skrevet af redaktør Viktor Pedersen.
- 1963: *Kollegiet* af T. Johansen og *Jonstrup Statsseminariums Kollegium*, usigneret og formentlig af skrevet af redaktør Viktor Pedersen på vegne af Jonstrupsamfundet; med adskillige fotos af de nye lokaliteter. Herefter overtager Børge Hjermov redaktørhvervet.
- 1965: *Årets gang på Jonstrup* af Aage Nedergaard Jensen. Omhandler bl.a. årets arrangementer.
- 1967: *Et tilbageblik* af Otto Lindberg og *Årets gang på Jonstrup* af Leif Rasmussen; gode eksempler på årets foredrag, koncerter og teaterforestillinger.
- 1969: *Årets gang på Jonstrup* af Palle Westergaard. Omhandler bl.a. „revolutionsåret 1968“, læreruddannelsesloven af 1966 og årets fester.
- 1972: *Redaktørens beretning* af Børge Hjermov. Han giver her et tilbageblik i anledning af Jonstrupsamfundets 50 års jubilæum og sammenligner det gamle og det nye Jonstrup.

Øvrige kilder

- Hansen, Ove (1993): *Da Ballerup fik gymnasium*; i: Ballerup Historiske Forenings medlemsblad „Byhornet“, 22. årgang nr. 4, december 1993; genoptrykt oktober 2017.
- Holm-Larsen, Signe (2012): *Milepæle i læreruddannelsen mv.* i: Uddannelseshistorie 2012. 46. årbog fra Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie.
- Holm-Larsen, Signe (2020): *Målstyring, trimming og desorientering*; i: Uddannelseshistorie 2020. 54. årbog fra Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie.
- Holm-Larsen, Signe (2022): *Fund, kilder og formidling i Jonstrupsamlingen*; i: Uddannelseshistorie 2022. 56. årbog fra Selskabet for Skole- og Uddannelseshistorie.

Jakobsen, Georg J. (ca. 1940-60, årlig udgivelse):

Lyngby-Taarbæk Kommunes Skolevæsen. Beretning for Skoleaaret (+ relevant årstal; efter 1947 med nuværende retskrivning). Kan findes på 715644.pdf (skolehistorie.dk).

Jensen, Vagn (1968): *Marionet eller administrator?* Stig Vendelkærs Forlag.

Peder Kjøgx¹

Snublesten, QR-koder og fodnoter

- en idehistorisk tilgang til fortællinger om Lyngby Skolevæsen og Jonstrup

Idehistorie² er en tilgang til måden at samtale om emner, som vi i vores fortravlede hverdag ville lade ligge. Det der tilfældigt bliver nærværende, aktuelt og betydningsfuldt. Formet i en undersøgende tankerække, der kan igangsættes med en undring og sætningen: Hvad var egentlig betydningsfuldt på dette sted, dengang da – og hvad er vigtigt i dag. At snuble over en velanbragt sten, en forundring udløst af en inviterende QR kode eller måske en idèskabende fodnote³.

Sådan også i denne fortælling. Fodnoterne er tekstens snublesten, der kan risikere at lede tanken eller hjertet på inspirerende afveje. En lokal opdagelsesrejse på historiens, ideernes og erkendelsernes margueritruite.

Vi begynder på alléen Trongårdsvej 44, 2800 Kgs. Lyngby. En adressebetegnelse som stedet tilkæmpede sig i en disput mellem Det Kgl. Danske Postvæsen og Det Kongelige Danske Skolelærer Seminarii om også at måtte sætte Kongelig på Lyngby. Som en hyldest, værdisætning og historisk markering.

Samtalen endte ved gode menneskers mellemkomst i frugtbar forbrødring. På samme måde som samarbejdet mellem visionære, indsigtsfulde og handlekraftige mennesker i Lyngby-Taarbæk kommune, Undervisningsministeriet og på Jonstrup Statsseminarium onsdag d. 6. september 1961 kl. 10 resulterede i den festlige og stolte indvielse af det fremsynede men traditionsbårne bygningskompleks Trongårdsvej 44, 2800 Kgs. Lyngby.

Sådan noget kunne lade sig gøre – før postvæsenets liberalisering og navneændring i 2011.

Både forløbet i etableringen af og udviklingerne i bygningskomplekset fortjener undren og eftertanke. Denne fortælling handler om stedet, dets funktioner, idegrundlag, indvielsen onsdag d. 6.

Jonstrup Statsseminariums oprindelige laksegl printet på eksamensbeviser og som klistermærke 1976

1 Inspektør Jonstrup Statsseminarium, frivillighedsgruppen, Jonstrupsamlingerne

2 Hvad er idehistorie? Et programskrift, Johannes Sløk, Gyldendal 1968

3 En generation af skabere, Julie Pi, Bloom Ord, 2023

Trongårdsskolen, Trongårdsvej 50, hovedindgang. Foto Peder Kjøg, 2024.

september 1961 – og skitserer nogle væsentlige perspektiver. ’

Skole, Statsseminarium og Kulturhus

Trongårdsvej 44, 2800 Kgs. Lyngby er et samlet idébåret bygningskompleks. Oprindeligt med et grundareal på 86.200 m² og et etageareal på 12.750 m². Med Trongårdsskolen¹, Seminariet, Lyngbys første svømmehal, idrætspladser 38.200 m², teater-sal, kollegium, embedsboliger, mv. I dag med betydelig større tilbygninger af fag og uddannelses lokaler. I sin tilblivelse og virke dedikeret til dannelse, viden, læring og stadig udvikling af mennesker, muligheder og stræben efter at sætte, nå, værdsætte og videreudvikle betydningsfulde milepæle.

¹ <https://trongaardsskolen.ltk.dk/>

Stedet og aktiviteterne har været centrale for udviklingen af området og bydelen omkring Fortunen, af Lyngby skolevæsen², af regionen og af dansk uddannelse 1961-1992³. Det er fortsat hjemsted for udvikling af lokale og regionale funktioner⁴ byggende på en enestående, oplysende og til

- ² Skolevæsen (også Lyngby skolevæsen) bruges her om den aktuelle og samlede organisering, viden og kultur i miljøer og aktiviteter for uddannelse, læring, dannelse, lokalområde og samfund. Se også 50 years of education, UNESCO, 1997 og Schools that learn, Peter Senge, Crown Publishing, Random House, 2012 samt Vision 2010 – en udviklingsamtale med skolen, Folkeskolerådet, Undervisningsministeriet, juni 2000
- ³ Kvalitet med hjerne og hjerte, Et bidrag til Undervisningsministeriets Kvalitetsudviklingsprojekt, Jonstrup Statsseminarium, 1990
- ⁴ Se Unord.dk, Lyngby

tider dramatisk, kontinuerlig historie tilbage fra 1789¹.

I den efterfølgende artikel kan du læse fortællingen om stedets planlægning, etablering og overflytningen af det historiske seminarium fra Jonstrup Vang, Værløse til det dynamiske udviklingsmiljø i Lyngby-Taarbæk. Der indgår møder med de første jetjagere i Danmark, uddannelsespolitiske konflikter, værdikampe og intriger på Slotsholmen og etableringen af et forbilledligt idébåret visionært samarbejde mellem stat, kommune og institution.

Velfærd på afbetaling – Rådhus, skoler og nye tider

I sin Danmarkskrønike, bind 2, beskriver Paul Hammerich de forandrings vinde, der blæste over Danmark, verden og Lyngby i 1953-1961². Kommunen havde fået sit modernistiske og ikoniske samlingspunkt Rådhuset opført i 1939-1942, klar til genindvielse efter renovering i september 2024.

Nu var det skolerne, boligerne, virksomhederne og velfærdsinstitutionerne det gjaldt. Planer, visioner og aktiviteter blev introduceret, resultaterne dokumenteret og forandringerne italesat i velskrevne, gennearbejdede og læseværdige årsrapporter. Fra 1961 med billede af rådhuset og en

Indvielse af Bygningskomplekset Trongårdsvej 44-50 onsdag d. 6. september kl. 10 i seminariets fest- og teatersal. Fra Jonstrupbogen 1962.

tæt pakket P-plads som udtryk for kommunens velstand og fremtidsrettede livsstil og selvforståelse på forsiden. Skoledirektørerne og den kompetente skoleforvaltning var både udviklere, traditionsbærere, driftsenhed og bygherrer.³

I årsberetningen 1961-62 blev „indvielsen af komplekset på Trongårdsvej med kommunens 12. skole“ indgående beskrevet. Beretningen anfører at „allerede ved indvielsen havde Trongårdsskolen flere elever, end skolen er bygget til: 928 elever i 37 klasser“. Samtidig igangsattes en modernisering og udvidelse af Virum skole, et byggeprogram for feriekolonien Klitgården ved Nykøbing Sjælland

- 1 Til Duelige Skoleholderes Dannelse, Jonstrup Statsseminarium 1790-1990, J. Boisen Schmidt, Forlaget Jonstrups Venner, 1992, Udgivet med støtte fra Undervisningsministeriet, s. 123, Det nye seminarium bygges
- 2 Velfærd på afbetaling 1953-1961, En danmarkskrønike, Paul Hammerich, Gyldendal, s. 508 Velfærdssamfundet anlægges, Først et rådhus, så skoler

- 3 <https://skolehistorie.dk/715658.pdf>, Lyngby Taarbæk Kommunes Skolevæsen, Beretning for skoleåret 1. august 1961-31. juli 1962, ved Thormod Thomsen, skoledirektør – med beskrivelse af Trongårdsskolens og Jonstrup Komplexets Indvielse – se billede mm s. 7

og projektering af en ny 4-sporet skole på Gyrithe Lemches vej.

Udbygningshastigheden var kolossal. Børnetallet steg eksplosivt på grund af tilflytning af nye borgere og nye virksomheder. Borgmester Paul Fenneberg¹ var den visionære drivkraft i at tiltrække videns- og idébaserede stats- og kulturinstitutioner for at sikre kommunens udvikling og fremtidige position i Hovedstadsmetropolen København. Rammen var Fingerplanen, den første danske byudviklingsplan skitseret allerede i 1947 og revideret i 2022.

I 1962 lykkedes det at bringe den historiske Polytekniske Lærestalt² grundlagt af Ørsted til området vest for motorvejen, der blev taget i brug 1956. Nu kom fremtidens folkeskole, øvelsskolen Trongårdsskolen og Danmarks første og ældste Statsseminarium grundlagt ved Kongelig resolution af 25. juni 1790 til.

Pædagogikkens og Polyteknikkens videns- og udviklingscentre ved motorvejen mod fremtiden, til det historiske Helsingør og Kronborg med den eksistentielle Hamlet: At lære eller ikke lære? Hvad, hvorfor og hvordan?

Det var de tilgange, ideer og aktuelle udfordringer indvielsestalerne i Trongårdsskole-Jonstrup kompleksets fest og teatersal kredsede om og søgte at italesætte³ Overfor og i samarbejde med 600

Hovedindgang til Jonstrup Statsseminarium, Trongårdsvej 44, 2800 Kgs. Lyngby. Foto Peder Kjøg, juni 2024

festklædte, optimistiske og centrale aktører og samarbejdspartnere, der var ivrige efter at tage de nye muligheder og faciliteter i brug. At skabe den praksis og kultur, der skulle leve i og udspringe fra det nye pædagogiske kraftcenter. I fælles visionær, personlig og professionel fortolkning, forståelse og realisering af opgaverne.

Hvad blev sagt og hvad blev hørt onsdag d. 6. september 1961?

I Jonstrup Bogen 1962 omtales tidligere indvielser i Statsseminariets omskiftelige historie, senest indvielsen af det midlertidige domicil i Lundtofte foretaget af daværende undervisningsminister Julius Bomholt⁴ i sommeren 1955. Her „mødte“ seminaristerne, seminarielærerne, ledelsen og Jonstrup kulturen og livet i deres „nye“ kommune og påbegyndte tilpasningen til eller optagelsen i det

1 https://da.wikipedia.org/wiki/Paul_Fenneberg

2 <https://www.dtu.dk/om-dtu/profil/historie>

3 Se Deltagere og tilskuere, Hans Skjervheim, Prisma 1971, Erkendelse, sprog og sociale relationer, Joachim Israel, Munksgaard, 1980, Kulturbblindhed, Ebbe Spang-Hansen, Gad, 1976

4 https://da.wikipedia.org/wiki/Julius_Bomholt

dynamiske, selvbevidste og handlekraftige kultur-, videns- og udviklingsmiljø. En gensidig og samtidig assimilation¹ og akkommodation satte i gang. En „praktisk aktions-læring“ i udvikling af fællesskab, personlighed og professionalisme – meget lig overgangene i positioner fra elev, via studerende til nyansat lærer, erfaren professionel og måske generøs uddannelsesforsker eller skoleleder².

Her lyttede de inviterede og udvalgte så til og blev inspirerede af Ministeren, Borgmesteren og Den nyudnævnte nu Rektor, havde fået udskiftet sin titel som forstander. De 3 mennesker der havde været idébærende og ansvarlige for planlægning og byggeri af modellen for fremtidens regionale pædagogiske og faglige kraftcenter for dannelse, læring og udvikling. Byggende på traditionerne fra 1789 og modulerende organiseringen og driften af velfærds- og videnssamfundet.

Statens position og opmærksomheder

Undervisningsminister Jørgen Jørgensens tale³ vakte særlig interesse. Indvielsen var hans sidste officielle embedshandling. Talen var bredt anlagt med perspektiv udadtil og indadtil. Han påpegede, at hele den videregående uddannelse, som nu blev bygget op, skulle sikre, at grundlaget, arbejdet i folkeskolen og på seminarierne, nu og fremover var i orden og i samklang.

Stor opmærksomhed vakte det, da ministeren oplyste, at Lærershøjskolen inden længe ville få status som højere læreanstalt for fagene pædagogik og psykologi.

Han takkede den fremsynede Lyngby-Tårnbæk kommune, fordi opgaven med at opføre seminarium og skole i ét havde kunnet løses i fællesskab. For første gang havde man planlagt og opført et samlet bygningskompleks for lærer, skoleudvikling og lokal vækst. Ministeren sluttede med disse afskedsord: „Det varer ikke mange timer, før jeg forlader en gerning, som i et langt spand af år har taget mit hjerte. Jeg har naturligvis gjort mange fejl, men jeg har oprigtigt søgt at arbejde i skolens tjeneste og forlader nu min plads med forvisning om, at det frugtbare, der er i gang, vil leve videre til lykke og velsignelse for vort folk.“

Også statskonsulent K. Helveg Petersen, der ved regeringsomdannelsen dagen efter skulle overtage Jørgen Jørgensens embede, holdt tale. Den tidligere undervisningsminister Julius Bomholt, der havde forestået indvielse af Jonstrups midlertidige domicil i Lundtofte, rykkede ind i det nyetablerede Ministerium for Kulturelle anliggender. Indvielsen markerede i sandhed nye tider, værdier og viljer – og tydeliggjorde bestræbelserne på at gentænke og styrke sammenhængene mellem uddannelse, kultur, infrastruktur, fællesskab og lokalpolitik – med byggeriet på Trongårdsvej som model.

1 <https://da.wikipedia.org/wiki/Assimilation> se også akkommodation

2 Robusthed, skrøbelighed og det generøse lederskab, Ole Fogh Kirkeby, Gyldendal Business, 2017

3 [https://da.wikipedia.org/wiki/Jørgen_Jørgensen_\(Det_Radikale_Venstre\)](https://da.wikipedia.org/wiki/Jørgen_Jørgensen_(Det_Radikale_Venstre))

Lyngby Taarbæk kommunes position og opmærksomheder

Borgmester Paul Fenneberg, hvis velvilje overfor projektet havde betydet så meget for dets gennemførelse, lagde i sin tale vægt på sin glæde over de nye statsinstitutioner i kommunen og bragte en varm velkomst til seminariet. Borgmesteren havde selv siddet i byggeudvalget, mens viceborgmester Ole Harkær, der som formand for skoleudvalget også havde været formand for byggeudvalget for den nu udpegede kommunale øvelsesskole Trongårdsskolen. Også den nyudnævnte skoleleder Johannes Lollike og skoledirektør Thormod Thomsen satte ord på muligheder og fremtidsbilleder for samvirket mellem skole og læreruddannelse. Historien om Picasso, Fenneberg og Stadsbiblioteket er illustrativt for borgmesterens handlekraft, position og kommunens ambitioner. Allerede i 1954 lykkedes det den kulturelt og kunstinteresserede Fenneberg at arrangere den første Picasso udstilling i Danmark. Picasso svarede ikke på skriftlige henvendelser. Fenneberg kørte resolut til Sydfrankrig, mødte maleren i hans atelier og fik en aftale med hjem.

Udstillingen blev en kæmpe succes. Berlingske Tidende skrev at: En så stor kulturel satsning viste, „at omegnens kommuner nu begynder at manifestere sig som byer“ og „Rebellen mod Borgerligheden i Kunsten, blev det store Udspil i Lyngby“¹.

Ved indvielsen af det fremsynede bygningskompleks i 1961 valgte det traditionsrige seminarie kor og orkester „meget smukt“ at fremføre

Biblioteket på Jonstrup Statsseminarium, bibliotekar og arkivar Elin Fog, ca. 1985. Foto Jonstrup Samlingerne

dele af D. Buxtehudes kantate „Eders hele værk“. Samme år som The Beatles kom til tops med deres første single „Ain’t she sweet“ i England og Radio Merkur sendte fra Internationalt farvand i Øresund udfor Taarbæk i et uorganiseret medie, kultur- og ungdomsoprør mod Danmarks Statsradiofoni.

Placeringen og opførelsen af det ikoniske bygningskompleks Lyngby Stadsbibliotek blev vedtaget i 1960, indviet 1968 og satte nye standarder for dansk biblioteksbyggeri: „et tempel for moderne dannelse“ med Café de Picasso. Byplanmæssigt forudseende og afsættet for, at der senere blev indgået aftale om kombinationsbeskæftigelse af bibliotekarere mellem kommunen og Statsseminariet. Bl.a. om registrering af arkivalier i den revitaliserede Jonstrup Mindestue, samarbejde om fagbibliotek og udstillinger, samarbejde med Pædagogisk Central Lyngby samt etablering af

¹ Picasso-udstilling i Lyngby – Sjællandske Nyheder (sn.dk)

tv. Morvilles træ, Trongårdsvej, Lyngby. Foto Peder Kjøg, 2024.

th. Borgens lind, Jonstrupvangsvej, Værløse. Se Jonstrupbogen 1938. side 8-9.

„bibliotekstårnet“ på det fusionerede seminarium Blaagaard i Gladsaxe. Det sidste i samarbejde med Gladsaxe bibliotekerne fra 1989-1992. Tidligere var etableret et tæt samarbejde med Pædagogisk Central på Rustenborgvej og sikret en oprettelse Naturskolen i Rådvald. Værktøjerne var fælles interesse og funktionsbåret samarbejde mellem institutioner, styrket af gensidige aftaler byggende på praktikordninger, censorater og befæstede af kombinations beskæftigelser 1961-1992.

Jonstrup Statsseminariums position og opmærksomheder

Som afrunding talte Seminarirektor Aage Morville¹, hvis tale, der havde bud til både gamle og kommende Jonstrupper, studerende, medarbejde-

re, praktiklærere og samarbejdspartnere, gjorde og efterlod et dybt indtryk. Talen findes i Jonstrupbogen 1962.²

Morville kan betegnes som den historiebærende bagmand, strateg og taktiker bag overflytningen af Jonstrup Kongelige Seminarium oprettet ved resolution af 25. juni 1789 fra Klædefabrikken med kollegium og øvelsesskole i Værløse til Fortunens Kvarter i Lyngby Taarbæk.

Bevægelsen forenede en revitalisering af læreruddannelsens ide, værdi, rolle og positionering som samfundsmæssig nyskabende og bevarende med en attraktiv både fysisk og politisk planlægning. Morvilles ageren, der senere ved hans afsked blev hyldet af medarbejdere, „Jonstrupborgere“ og samarbejdspartnere var båret af menneskelig ind-

¹ https://da.wikipedia.org/wiki/Aage_Morville

² <https://slaegtsbibliotek.dk/923721.pdf>

sigtsfuldhed, faglig dygtighed og politisk tæft.

Ved hans afsked i 1964 pga. alder lød det i Rosengården i det nye kompleks omkring det Lindetræ der blev plantet til hans ære og som en hilsen til det gamle lindetræ i gården i Jonstrup Værløse¹:

*Det træ, vi planter her i kvæld
skal stå som en æresstøtte
for ham, som havde mod og held,
Til Jonstrups Borg at flytte.*

*Vi døber det Morvilles træ,
et navn med bramfri tone,
og mindets fugl skal find læ
og bygge i dets krone.*

Begge træer trives og er frodige og inspirerende som Aage Morvilles ord d. 6. september 1961:

Som seminariets fædre, grev Bernstorff, grev Schimmelfmann, biskop Balle og de andre den gang tænkte på, hvad Danmarks børn trængte til, sådan er det nu vor opgave at se ud ad vinduet over til Trongårdsskolen og gøre op, hvad vi mener, at børnene i 1961 har brug for. Vi må til stadighed afpasse uddannelsen efter skolens skiftende krav.

Netop i disse år står folkeskolen over for en indgribende fornyelse. Men det store initiativ, der er taget, rejser vidtrækkende krav til læreruddannelsen. Nye fag trænger sig på, nye metoder er påkræ-

vet. Urets visere går rundt. Det, der var godt for 30 år siden, slår ikke til mere.

Pædagogik er ikke noget engang for alle fastslået, men en stadig higen efter at finde de bedst mulige veje for undervisning og opdragelse. Urets visere går rundt, tiden skrider, og står dog i en vis forstand stille. Barnets trang til kærlighed, til forståelse og nænsom hjælp er hævet over tiden.

Seminariet er ikke et hjem, men et gæstested, hvor der forberedes det, der skal ske i skolens brogede liv. Vi fugle bygger ikke rede for os selv.

Vi vil altid bestræbe os på at forene det menneskelige element med det pædagogisk-tekniske. Vi vil til vore evners yderste grænse gøre, hvad vi kan for at møde tidens krav, men vi vil ikke glemme, at et varmt og rigt hjerte er en lærers vigtigste egenkab.

Og teologen Morville afsluttede:

Med tak for alt, hvad vi her har modtaget, vil vi ønske Guds velsignelse over dette sted.

Talerne, tiden, bygningerne og arkitekturen
Talerne og talernes indbyrdes gode forhold var et resultat af mange års forudgående sonderinger, forhandlinger, gensidige forståelser, foreløbige aftaler og etablering af fælles beslutningskraft. Set udefra foregik det langstrakte forløb i et kompliceret men ambitiøst handlerum. I kritiske situationer måske drevet af bevidstheden om både muligheden for og nødvendigheden af at opnå et helhedstænkt, idébå-

¹ Fra Duelige Skoleholderes Dannelse, J. Boisen Schmidt, forlaget Jonstrups Venner, 1992, s. 132

Lokalsamfundets svømmehal. En idémæssig nyskabelse for vandkultur, krop og bevægelse. Vandet er din ven. Foto Peder Kjøg.

ret og måske historieskrivende resultat. Skønlitterært eller filmisk kan man fabulere om og forestille sig til tider både konfliktfyldte og euforiske scener, hvor de 3 stærke personligheder, med deres meget forskellige baggrunde og positioner, fandt uventede, inspirerende og synergiskabende løsningsmodeller. Understøttet af dygtige og professionelle men også (for?) dristige embeds- og fagfolk. Deriblandt både projektets arkitekter Hans Erling Langkilde og Ib Martin Jensen, der også havde tegnet og opført det nu fredede Lyngby Rådhus i 1939-1942.

Foregangskommunen Lyngby havde fået sit prisvindende rådhus¹. Byggeudvalget havde magtet at skabe et helt særligt og fremsynet skole-, læreruddannelses- og kulturmiljø. Sammen med også landskabsarkitekten Jørn Palle Schmidt havde kommunen, staten og Danmarks Kongelige Lærerseminarium forvandlet stedet, markerne og by-

delen, til et levende univers med børnestøj, læring, viden og latter². Med Lyngbys første svømmehal som bonus³.

Så selvfølgelig blev den nye forbindelse mellem Trongårdsvej og Klampenborgvej i forbindelse med bygningen af H.C. Ørsted Gymnasiet⁴ navngivet Paul Fennebergs Allé. Engang sagde Johan Otto von Spreckelsen, der skabte Menneskehedens Triumfbue i Paris, at arkitekturen næst efter musikken og måske konditorkunsten var den fineste af kunstarterne og uden tvivl den mest sammensatte⁵

At få et ambitiøst lærings-, udviklings- og uddannelsesmiljø etableret og at sikre dets stadigt tidssvarende og fremsynede faglighed, kvalitet og virke er måske en af de mest sammensatte, udfor-

² <https://ge.ltk.dk/om-skolen/skolens-historie>

³ <https://www.alfix.com/da/nyheder/hvem-sagde-wauw-i-svømmehallen>

⁴ <https://tec.dk/hc-oersted-gymnasiet/hc-oersted-gymnasiet-i-lyngby/>

⁵ 75 Tanker om at sanse arkitektur Grønningen 1, 2023 Holger Dahl, Forlaget

¹ <https://www.arkitekturbilleder.dk/bygning/lyngby-raadhus>

drende og betydningsfulde professionsledelses opgaver. Det blev også temaet for seminariets konference. Kvalitet med Hjerne, hjerne og hænder, Et bidrag til Undervisningsministeriets Kvalitetsudviklingsprojekt, i juni 1990

Professor Mogens Nielsen, Danmarks Lærerhøjskole udtrykte sig således i et indlæg: For en bedre skole og læreruddannelse, Jonstrup-forsøget og forskningen, i samme lokale hvor indvielsen fandt sted knap 30 år tidligere¹:

“Jonstrup Forsøget er et fornemt eksempel på velgennemtænkt og grundigt tilrettelagte forsøg på at komme en række åbenlyse svagheder i de aktuelle uddannelser til livs. Af rapporterne fremgår det, at ikke alt endnu er lykkedes. Opståede ulemper har måttet afhjælpes undervejs. Det fremgår også, at man er stødt på grænser, der ikke kan overskrides, medmindre lovmæssige forhold og vilkår ændres.

Vi er nu midt i et udviklingsarbejde, hvor vi godt ved hvad vi gerne vil gøre, men ikke altid er i stand til det. På grund af egne ufuldkommenheder eller på grund af forhold, som vi ikke har magt over.

I mellemtiden fortsætter forandringerne i vores liv, samfund og vilkår – understøttet af udviklingen af den stadige dialog om begrundet og indsigtfuld håndtering af muligheder og skabelse af resultater – forankret i hverdagen, fællesskabet og skoleværket.“

En videre dokumentation og analyse af hvad der skete i Bygningskomplekset på Trongårdsvej – og samtidig i den kommunale skoleforvaltning og i ministerierne – kan givet vis supplere med interessante fortællinger om gevinster og udfordringer i samarbejdet i perioden 1955-1992. Mellem professionel praksis og politiske prioriteringer. Mellem ambitiøse visioner, arkitektur, forvaltningsmæssige strukturer og modsætningsfyldte eller komplementære idehistoriske og ideologiske ledelses- og beslutningsgrundlag.

Personlige, professionelle og historiske erindringer og vendepunkter²

Men hvad med alle de mennesker, der ikke deltog i indvielsen onsdag d. 6. september 1961? De mere end 3.000 lærere, de årligt små 1.000 elever og det utal af undervisere, medarbejdere og lokale, der siden har haft deres virke i bygningerne – de for hvem årene på Jonstrup Statsseminarium og Trongårdsskolen fik afgørende betydning? Hvilke personlige og professionelle, positive og berigende oplevelser fik de med sig – og hvilke „Vendepunkter“ blev anslået i deres møde med og ophold på Trongårdsvej 44-50?³

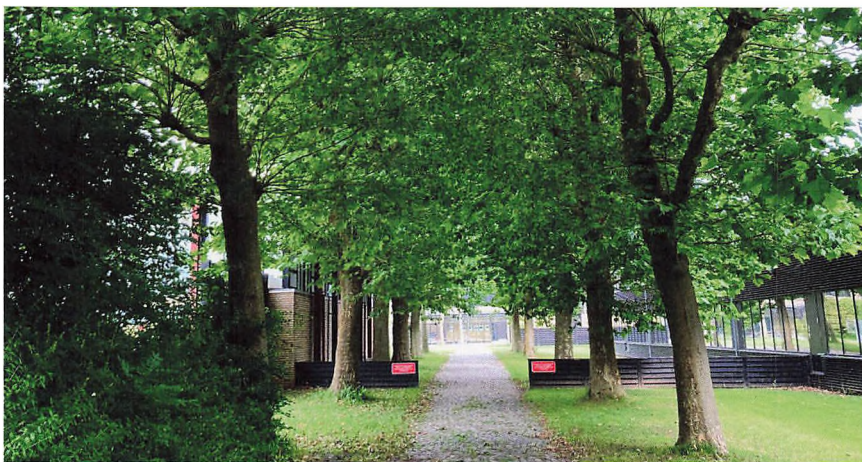
1 Kvalitet med hjerne og hjerte, Et bidrag til Undervisningsministeriets Kvalitetsudviklingsprojekt, Jonstrup Statsseminarium, 1990

2 Begrebet Vendepunkter er „lånt“ fra Per Schultz Jørgensen, note 30 om pædagogik, personlighed og identitet

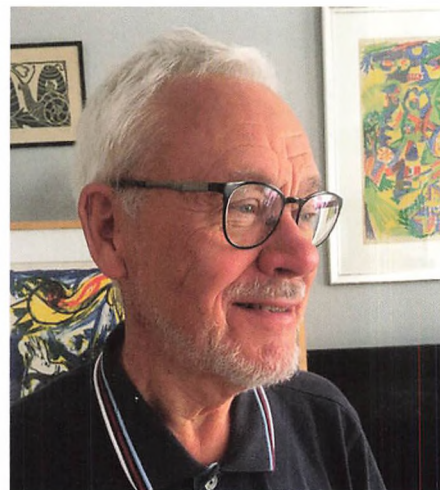
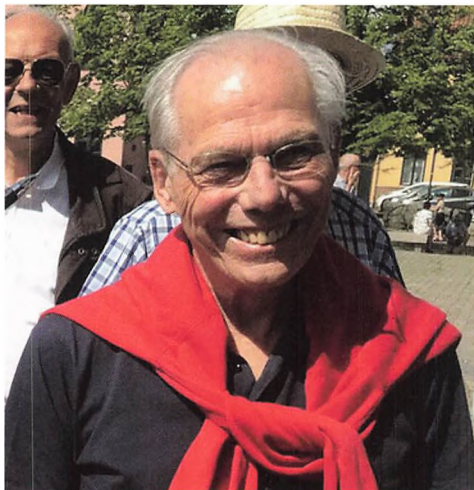
3 Per Schultz Jørgensen, Vendepunkter Fortællinger fra et liv, Kristeligt Dagblads Forlag 2022

Kvalitet i skole, livslang læring, uddannelse og fællesskab – for børn, unge og voksne juni 1990, Statseminariets historiske kor og sidste rektor Kaj Bonde. Foto Jonstrupsamlingerne

Den ydre grønne forbindelses allé mellem folkeskolen og læreruddannelsen fra 1961. Suppleret af indre veje i bygningernes arkitektur med placeringer af fælles faciliteter – også for lokalområdets beboere – for idræt, motion og sundhed – og fælles fagmiljøer og værksteder for sløjd, håndarbejde, senere design og billedkunst – og biologi, geografi, fysik, kemi – og senere mediekundskab – i fællesprojektet mellem skole og læreruddannelse: Den elektroniske pensel. Foto Peder Kjøgøx, 2024.

Jørgen Ulriksen, Birgit Trier Frederiksen og Palle Westergaard.

Tre professionsfortællinger om personlige møder med Jonstrup og Lyngby Skolevæsen der har været "vendepunkter" i indgangen til og stadig udvikling af livslange lærergerninger. Private fotos fra 2023.

Her 3 illustrative fortællinger fra samtaler med 3 „Jonstrup’ere“ der hver især på indvielsesdagen var ivrigt i gang med deres virke som:

- Nyansat lærer, senere fagkonsulent og skoleleder, Jørgen Ulriksen,
- Kvindelig timelærer og senere studielektor og praktikleder, Birgit Trier Frederiksen
- Skoleelev og senere lærer, international skoleudvikler, Palle Westergaard

De var travlt optagede af i deres hverdag midt i en optimistisk og hastig forandringstid, hvor mulighederne, udfordringerne og „vendepunkterne“ stod i kø – både her hjemme og ude.¹

Traditionerne må bygges op, der hvor de finder sted

Jeg husker at jeg mødte Jørgen første gang i 1985 i Jonstrup Samfundet på Trongårdsvej i sangsalen med det historiske orgel. Jørgen var skoleleder på Skovshoved Skole som jeg selv, med stor glæde og udbytte, havde været elev på i 1.A, fra 1956². Efterfølgende har Jørgen mindet mig om, at han faktisk mødte mig, allerede i slutningen af 60’erne eller begyndelse af 70’erne, da jeg var med til Gymnastiklærerforeningens kursus på Sønderborg Idrætshøjskole

1 Velfærd på afbetaling 1953-1961, En danmarkskrønike, Paul Hammerich, Gyldendal, s. 344, Den nye hverdag, s. 417, Den 3. verdenskrig er brudt ud, s. 615, De store

årgange vokser op, s. 294, Du skal ligne din nabo, Massemedierne

2 <https://skovshovedskole.aula.dk/>

hvor jeg og en anden elev skulle demonstrere trampolinspring¹.

D. 6. september 1961 havde Jørgen lige fået ansættelse som ung lærer på Fløng skole. Han havde hænderne fulde, var glad for skolen og for sin allerede store praktiske og undervisningsmæssige erfaring. Han var uddannet fra Det Gamle Jonstrup i Værløse fra sommeren 1953 til 1955. Der voksede han naturligt ind i traditionerne og kulturen på stedet. Han var inspector, og dermed ansvarlig for idrætten og nogle af traditionerne, bl.a. arrangement af Jonstrup Stævnerne, organiseret i rammerne af Borgerrådet, en samling af tillidsmænd fra hver årgang. Hans øvrige store interesser var fagene dansk og historie, som han videreuddannede sig i.

Han holdt hus sammen med 4 andre unge mænd lokalt hos en enlig håndværker, der kom på tilsyn en halv dag om ugen. I praktisk en „mesterlære“ tilgang både i dagligdagen og i timerne og funktionerne på seminariets mandeverden. I august 1951 begyndte den første præparandklasse med kvindelige elever. De første kvindelige studiner kom til i 1954.

I sommeren 1955 flyttede de første flyvere ind på Kollegiet i den periode hvor de studerende var „på græs“ med praktisk undervisning i skolerne. Flyveøvelserne med de nye jagere i Værløse blev øget og fra 1955-1957 flyttede Jonstrups undervis-

ning til de midlertidige lokaler i Lundtofte gamle landsbyskole og i Lundtofte nybyggede skole. Jørgen flyttede til et drengehus i Fredensborg, hvor han fik ansættelse. Derefter kunne han næsten klare sig selv økonomisk uden støtte hjemmefra. Men i perioden jan. 1953-juni 1955 betalte hans far en fjerdedel af sin løn til hans underhold. Han købte en Java motorcykel til transporten til Lyngby – nu med sin kæreste på bagsædet. Hun læste også til lærer på seminariet.

Jørgen overværede Julius Bomholts åbningstale af Jonstrup midlertidige seminarium i Lundtofte, blev soldat, gift og fastansat i et ønskejob i Fløng. Han kom på årskursus på Gymnastik instituttet og besøgte Grundlovsdag 1963 Jonstrup i Lyngby for første gang som medlem af Jonstrup Samfundet med rundvisning af Jonstrup legenden „Farmand“. Der citerede han et indlæg i Jonstrupbogen årgang 1961 „Årets gang på Jonstrup“ – skrevet af Ruth Gammelgaard:

„Traditioner og praksis må bygges op, i den tid og ånd, på det sted og blandt dem hvor de finder sted“

Den erkendelse var udtalt i mødet mellem erfaringerne fra flytningen af Jonstrup fra det traditionelle historiske landsbymiljø i de nu fredede bygninger i Klædefabrikken i Jonstrup Værløse til det moderne og dynamiske forstadsmiljø i Lyngby.

Der var ingen studerende i bygningskomplekset på Trongårdsvej, der havde erfaringer fra Jonstrup Værløse. Derfor var det betydningsfuldt for ledelsen og for den ældre gruppe af medarbejdere på

¹ Trampolinspring, Nyt Nordisk Forlag, Peder Kjøge og Vagn Thonesen. 1971. Med forudsigelsen at trampoliner med tiden ville blive et statussymbol og legetøj i haver og på legepladser.

Jonstrup Statsseminariums lærere og ledelse i 1964 – De der flyttede Jonstrup til Lyngby og uddannelse ind i en ny tid.

Af de nævnte i denne artikel ses Rektor Aage Morville, 1 række nr. 3 fra højre, Efor Frede Enkegaard, nr. 2 fh. Birgit Trier Frederiksen, i 2 række nr. 2 fv. Verner Kesselhahn, nr. 1 fv. 3 række Viderø nr. 6 fv. Skoleleder på Trongårdsskolen Lollike, 4 række nr. 5 fh. – Affotograferet fra Jonstrupbogen 1962.

det nye uddannelsessted at fastholde men samtidig forny Jonstrups ånd, sjæl og praksis. Så at sige at genfinde sig selv. Sammen med nye generationer af unge og i nye rammer for et skolevæsen i hastig udvikling. En proces der skulle vise sig at vare godt 40 lærerige år.

Jørgen oplevede i 1961 de samme udfordringer på Fløng skole, der med 1958 loven og i 1963-samfundet var en helt anderledes skole end den

han selv havde gået i. Det kaldte på helt andre læreroller og en helt anden praksis end den han selv var uddannet til gennem års iagttagelse, afprøvning, refleksion, samtale og tilpasning. En fornyende udvikling i gensidig respekt mellem de „nye“ elever, lærere, familier og vilkår for det ændrede skolevæsen¹.

¹ Se bl.a. Lærer i dag, Aspekter af læreres hverdag, Finn Suensons Forlag, 1983, Specielt Lærerearbejds krav og

Når han i dag tænker tilbage på sin skole og læreruddannelsesetid, er det med erfaringer fra egen fantastiske folkeskole, egen uddannelse, praksis og funktioner som lærer, leder, faginspektør og skoleinspektør. Og med et stadigt engagement for kvalificering og udvikling af skolen og skolevæsenet¹. Han deltog engageret og med stor erfaring i drøftelserne i bestræbelserne på at revitalisere Jonstrup Samfundet i samarbejde med rektor Kaj Bonde og formanden lektor Børge Hjermov inden nedlæggelsen og overflytning af opgaverne og værdierne til Jonstrup Samlingerne i årene omkring 1984 -1994.

De mennesker vi har i vores varetægt

Jeg mødte Birgit første gang en forårsdag i 1976 til frokost hjemme hos Inga Mortensen i hendes køkken i Brede. Inga var lærer på både Trongårds-skolen og Seminariet. Sammen var de ved at skrive og at fotografere til bogen *Bevægelse og Udtryk*².

Den 6. september 1961 havde Birgit lige fået ansættelse på det nye Statsseminarium som ung timelærer i kvindeidræt og underviser i engelsk i

præparandklassen, forberedelsesåret til læreruddannelsen for dem, der ikke var studenter. Forløberen for den senere HF-uddannelse og kvote 2 optagelsesordningen til de videregående uddannelser.

Birgits baggrund for den sidste opgave var et UG i engelsk i gymnasiet med rødder i hendes opvækst i Teheran. Man havde brug for alle lærerkræfter, man kunne få fat i, og ansatte lige så meget efter realkompetencer som efter autorisation. Afsættet for timelærerstillingen var et årskursus på Statens Gymnastik Institut³ og en læreruddannelse fra Hellerup Seminarium⁴ under rektor Tage Kampmann, der senere ansatte hende som studielektor i Undervisningsministeriet.

For Birgit var skiftet fra Hellerups ministerielle etats kultur til Jonstrup frigørende. Stedets Højskole kultur og humanistiske menneskesyn var en befrielse. Det samme var blikket ud over marken i skovbrynet ved Fortunen, som hun kom forbi hver dag på sin scooter på vej op ad Klampenborgbakken til sit virke på Trongårdsvej.

Her havde hendes første møde med rektor Aage Morville ved ansættelsessamtalen gjort udsletteligt indtryk, ligesom byggeriet af det nye allerede fungerende seminarium, som man kun kunne komme ind i via håndværkernes gangbroer.

Morville talte aldrig om studerende, seminarielærere eller folkeskoleelever. Han talte kun om mennesker, mennesket og fællesskabet. Men børnene var der. Livfulde og legende. På Trongårdsskolen, i den nybyggede første svømmehal i

belastninger, Kirsten Møller, s. 314

- 1 Se bl.a. Vision 2010, En udviklingssamtale med Folkeskolen, Folkeskolerådet, Undervisningsministeriet, 2000 og Haarder og Hernes som skolereformatorer, s. 273 i Dannelsens forvandlinger, Pax Forlag, 2003
- 2 <https://live.nota.dk/bibliotek/bog/bevægelse-og-udtryk>
En bog om kropslig læring, erkendelse, udvikling, pædagogik, praksis og didaktik med et fremragende afsnit skrevet af psykolog og filosof Jørgen Christensen. Sammen dannede vi kvartetten og dialogforummet Dansk Snegleforbund inspireret af Günter Grass, En snegls dagbog, Gyldendal, 1972 <https://www.gyldendal.dk/produkter/af-en-snegls-dagbog-9788702253467>

3 https://da.wikipedia.org/wiki/Institut_for_Idræt

4 https://da.wikipedia.org/wiki/Hellerup_Seminarium

kommunen og på idrætspladserne. Det samme var hendes nye kollega Astrid Trier, som hun havde haft som lærerinde i atletik på sit årskursus.

Trongårdens idrætsforening var stærk og aktiv med Birgitte Wilbek som central figur, skolelærer, idrætsleder og senere leder af Trongårdsskolen, medlem af Jonstrup Statsseminariums og senere Blågård Seminariums lærerråd.

Birgit fik til opgave at danne særlige bånd til de mange nye kvinder, der strømmede til det hidtil mandsdominerede seminarium og derfra ind i kommunens nye folkeskoler¹. Hun stræbte mod, i bagkundskabens klare lys, at kombinerede Bertram gymnastikkens kvindelige blik og indlevende udtryk med den olympiske atletiks maskuline kamp og kraft, børnenes leg, de unges stræben og de voksnes erkendelser.

Det omfattede engagerede samtaler med de kvindelige studerende om ærmelængderne på idræts tøjet, arkitekturen og materialerne i bygningerne, ekstravagancen af bedefaciliteterne i omklædningsrummene, forskellighederne mellem pige- og drengelege, Lyngbys dominerende idrætsfamilier som kulturskabere, det sammensatte lærerkollegiums forskelligheder og fortræffeligheder, som rollemødder samt personlige erfaringer og fortællinger fra praktikskolerne om afprøvning og udvikling af nye lærerroller, ny undervisningspraksis og selvforståelsen i forløbet og overgangene fra elev, via student

og studerende til tidssvarende lærer.²

Bestræbelserne formidlede hun i sin daglige undervisning på Trongårdsvej og igennem de nye medier: plader, radio og TV i studierne i den nye TV by i Gladsaxe. Det modtog hun og andre senere

Kulturministeriets og Gerlev Idrætshøjskoles pris for i bevægelsen Kvinder og Idræt.

Alt med udspring i Morvilles vejledende ord ved hendes ansættelse: „*Du skal tage dig tid og have mod til at indleve dig, i de mennesker vi har i vores varetægt.*“

Jonstrup Kollegiet – en dannelsesmæssig smeltedigel

Jeg hørte om Palle første gang i en telefonopringning en sen aften i Durban, Sydafrika. Jeg arbejdede for Danida med etablering af Ikhwezi Community Center for Education. Beskeden var, at Palle havde fået den stilling som leder af Center for Konfliktløsning, som vi begge havde søgt.³ Senere er vi mødtes i flere frugtbare sammenhænge, bl.a. i Jonstrup Samfundet – og nu igen her i arbejdet med denne artikel.

„*At være lærer er en inspiration og en engageret profession for mennesker med en mission*“,

sagde han undervejs i vores samtale. Også han med reference til Morville.

1 Se Opgang og nedtur, bind 3 i En danmarkskrønike, Gyldendal 1980, Kvinderne invaderer arbejdsmarkedet, s. 328 og Mediet er budskabet, s. 376

2 Se Et spørgsmål om identitet, Samtale med K, Socialpædagogisk Bibliotek, 1975

3 <https://konfliktloesning.dk/>

Jonstrup kollegiet set fra lokalsamfundets svømmehal 1961 senere teknologisk renoveret. Et eksempel på et vellykket møde mellem arkitektonisk sansning, funktionel videreudvikling og nytænkende faglig-pædagogisk idegrundlag. Rummet som „den 3. lærer“. En Reggio Emilia tilgang til børn, leg, sundhed, skole og livslang læring. https://reggioemilia.dk/wp-content/uploads/Refleksioner19_3.pdf Foto Alfex.com.

Onsdag d. 6. september 1961 gik Palle i 1. real i Ørsted skole på Djursland. Klasselæreren frk. Bal-le var meget mere end en klasselærer. Hun var en lærer for klassen. Hr. Sørensen en inspirator, kura-tor og facilitator tog eleverne med på kulturel og sproglig opdagelses og oplevelsesrejse til Tyskland i sommerferien.

Palles far kom til Trongårdsvej før ham. Ærin-det var en samtale med Morville om Palles mulige overflytning fra Silkeborg Seminarium.¹ Årsagen forandringer i familien der hidtil havde levet på Djursland, på Vejle egnen og i Silkeborg. Nu var

faderen af arbejdsmæssige grunde, flyttet til Kø-benhavn og Palle fulgte efter. Til Statsseminariet på Trongårdsvej, fordi undervisningen der var gra-tis modsat på privatseminarierne.

Fra 1964-1969, fra sit 19.-24. år, levede, lærte og oplevede Palle København, Lyngby og den væl-dige forandringstid² fra sit domicil på Kollegiet på Trongårdsvej. „Fantastiske lærere“ fra den lokale Rougsø skole, over 7. klasses skolen i Ørsted og til den nybyggede Centralskole havde overbevist ham om, at han skulle være lærer.

De 60 studerende på Kollegiet kom fra alle dele af Danmark – både geografisk, socialt og kul-turelt. Der var pladser forbeholdt studerende fra Bornholm, Færøerne og Nordatlanten. Et leben i døgn drift organiseret om de 3 køkkener – Ups-tairs, Downstairs og Sumpen. Med legende frik-varterbørn i dagtimerne, studerende grupper i ek-samenstiderne og kreative, selskabelige, festlige grupperinger med inviterede fra nær og fjern, når der skulle forberedes cabaret, workshops, debatter, filmaftener i Teatersalen, praktik, studieture/uger, forårskoncerter eller eksaminer.

Seminariets puls slog på Kollegiet, det samme gjorde Trongårdsskolens årsplan og skemaer. Alt under opsyn, inspiration og korrektion af den re-spekterede og vellidte Efor³ Frede Enkegaard der levede i sin embedsbolig på Kollegiet ved Hoved-indgangen Trongårdsvej 44. Lige overfor Pedel

2 Se Store forandringer og Utilsigtede hændelser, Søren Mørch, 2009 og 2019, Politikens Forlag

3 [https://da.wikipedia.org/wiki/Efor_\(flertydig\)](https://da.wikipedia.org/wiki/Efor_(flertydig))

1 https://da.wikipedia.org/wiki/Læreruddannelsen_i_Silkeborg

Jonstrup kollegiet, Trongårdsvej 46 – Meget mere end en bolig – Hjemstedet for skolens og læreruddannelsens puls. Foto Peder Kjøg, 2024.

Olsen på den modsatte side og til kollegiets spise-stue administreret af økonoma og kantinebestyrer fra 1960-1990 Esther Frimann.

Kollegiet var på alle måder en dannelsesmæssig smeltedigel, personligt, fagligt, følelsesmæssigt, professionelt. Et uformelt men levende samværs-samtale- og fortolkningsrum. Af nye strømninger, ny pædagogik, nyt børnesyn, ny politisk tænkning, fomyende fagsyn. Fyldt af frie møder mellem traditioner og visioner – et supplement til den formelle og strukturerede undervisning i faglokalerne, de medbragte erfaringer fra kollegianernes egen skoletid og de mere eller mindre begavede og begrundede forsøg og afprøvning af ny skolepraksis i timepraktikken på Trongårdsskolen og i periode praktikken på de mange skoler i Lyngby, Frederiksborg Amt og Storkøbenhavn, som de studerende efter frit valg eller efter fast aftale søgte ud til, inspirerede og blev fastansatte på. Palle deler sine erindringer og erfaringer i artiklerne:

Palle Westergaard: *„En underlig vandmand, den læreruddannelse – nogle uhøjtidelige betragtninger over lærerens uddannelse ifølge lov af 1954“*. Jonstrupbogen, 47de bind 1970 redigeret af Børge Hjermov. København. Jonstrupsamfundets forlag.

Palle Westergaard: *„Årets gang på Jonstrup“*. 10. januar 1969. Jonstrup Statsseminarium. Jonstrupbogen 46de bind, 1969. Redigeret af Børge Hjermov. København. Jonstrupsamfundets forlag.

Lad os slutte for denne gang – hvor vi begyndte

Idehistorie¹ er en tilgang til måden at samtale på om emner, som vi i vores fortravlede hverdag normalt ville lade ligge. Det der tilfældigt eller tvunget af omstændighederne bliver nærværende, aktuelt og betydningsfuldt. Tilstræbt formet i en undersøgende tankerække, der kan lede tanken, hjertet eller handlingerne på inspirerende afveje.

På samme måde er et byggeri en arkitektonisk og teknisk kraftanstrengelse med intentionerne at forny, forbedre og forandre. På en gang en fysisk, organisatorisk, kulturel og mental proces, der griber ud efter fremtiden forankret i fortidens traditioner og indsigter.

Byggeriet på Trongårdsvej 44-50 var i alle de dimensioner ambitiøst og visionært. Den videre historie skulle vise sig at blive inspirerende, levende og dramatisk, fyldt af planlagte og utilsigtede hæn-

¹ Hvad er idehistorie? Et programskrift, Johannes Sløk, Gyldendal 1968

*Farvel til Trongårdsvej 44, Jonstrup Statsseminarium
25. juni 1992. Hvor går viden, kultur og mennesker
hen – Når de bliver hjemløse?*

delser, hvor mange kan fortjene en eftertanke og en lærerig analyse.

Måske udløst af en velanbragt snublesten¹ på Trongårdsvej 44, en elegant og let synlig QR kode² der gør bygningshistorien levende på murene ved indgangene til nr. 50 eller nr. 46 eller ved kvalificerende idehistoriske fodnoter og krydsreferencer i denne og andre relaterede artikler.

Alt til berigelse for beboere, forbipasserende og for de der i dag har og i fremtiden får deres daglige gang og virke i bygningerne.

Måske suppleret med oversigtskort eller links til og imellem allerede eksisterende eller kommende opslag og tekster på nettet³. Berigende invitationer til de allerede eksisterende oplevelsesrige natur og kulturvandring i lokalområdet.

Præcis sådan som det var intentionen og idegrundlaget for etableringen og den oprindelige anvendelse af bygningskomplekset – som et markant videnscenter og udviklingsmiljø for det lærende lokalområde, for skolevæsnet i Lyngby – Taarbæk kommune og til stadighed en inspiration for dansk læreruddannelse og samfundsudvikling⁴.

- 1 <https://snublesten.dk/historien-bag/>
- 2 <https://skulpturguide.dk/qr-koder.html>; <https://jonstrupsamlingen.dk/index.php/bygningshistorien-udendørs/>; https://da.wikipedia.org/wiki/QR_Code
- 3 <https://www.studienet.dk/kildehenvisninger-og-litteraturliste/fodnoter>
- 4 <https://www.ltk.dk/oplevelser-og-fritid/sevaerdigheder/moelleaadal-en-og-industriens-vugge>; <https://www.altrails.com/da-dk/denmark/capital-region-of-denmark/kongens-lyngby>

Jens Ulff-Møller

C. F. Tietgen, Caroline Amalie og Lyngby præsten Peter Rørdams vej til N.F.S. Grundtvig

Den kendte finansmand C. F. Tietgen stod bag byggeriet af Marmorkirken i København, der blev indviet i 1894.

Formålet med kirken var ikke at skabe et mausoleum sig selv, idet han foretrak, mere beskedent, at blive gravlagt på Lyngby Kirkegård ved siden af sin spirituelle vejleder, den grundtvigianske sognepræst Peter Rørdam.

Han blev udnævnt til sognepræst i Lyngby den 16. januar 1856, og med udnævnelsen af hans slægtning H. F. Rørdam var Lyngby-Taarbæk sogn en grundtvigiansk højborg frem til 1913. Udnævnelsen af Peter Rørdam var et resultat af, at enkedronning Caroline Amalie på Sorgenfri Slot, specifikt ønskede at få ham til sognepræst. Hans udnævnelse skete på trods af biskop Hans Martensens massive modstand mod N. F. S. Grundtvig personligt og mod grundtvigianismen.

Det var Peter Rørdam (1806-1883), der førte enkedronning Caroline Amalie (1796-1881) og finansmanden C. F. Tietgen (1829-1901) til at blive varme tilhængere af N.F.S. Grundtvigs (1783-1872) religiøse frisind og skoletanker, der kom til at præge den kulturelle udvikling i Lyngby-Taarbæk. Der er tale om centrale personligheder, der fremmede nye kulturelle, politiske og religiøse strømninger

i det 19. århundrede – strømninger, der er forudsætningerne for det moderne danske samfunds udvikling af demokrati, økonomisk fremgang og nye religiøse tanker.

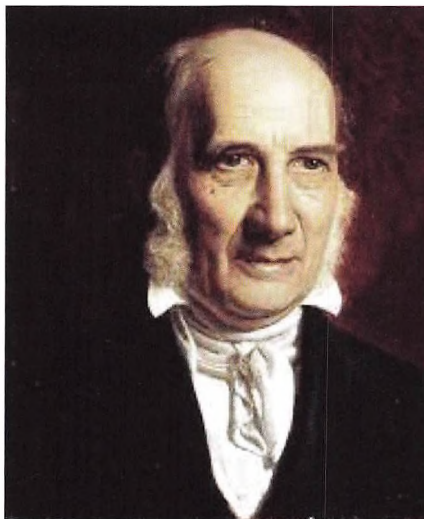
Tietgens og Grundtvigs liv er nok mest kendt fra to nye tv-serier sendt af DR TV.¹ I serien om Tietgen beskrives han kun som en stivstikker af en finansmand, men i virkeligheden gemmer der sig en anden person bag masken. Udenfor Privatbankens direktionskontor, hvor Tietgen residerede, var han den fødte selskabsmand; han elskede at træffe folk og være midtpunktet i selskaber. Desuden var Tietgen og hans hustru Laura dybt religiøse tilhængere af grundtvigianismen, som følge af et varmt venskab med Peter Rørdam. Serien om Grundtvig fokuserer hovedsagelig på hans personlige udvikling, og undlader at omtale de mest fremtrædende medlemmer af Grundtvigs Vartov menighed og udviklingen af grundtvigianismen.

Grundtvig var præst ved hospitalskirken Vartov i 33 år, fra 1839 til hans død i 1872. Enkedronning Caroline Amalie og ægteparret Tietgen var aktive deltagere i Grundtvigs Vartov menighed, og om sommeren hos Rørdam i Lyngby.

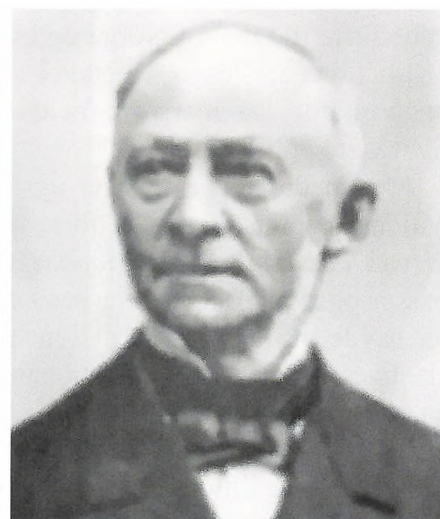
¹ *Matadorerne*. DR-drama, 2022. *Grundtvig*, DR-Drama, 2024.

H.F. Rørdam, Blade af hans Levnedsbog og Brevveksling 1806 til 1883. Bd. 1. 1891

N.F.S. Grundtvig (1783-1872). Dansk digter, præst, historiker, politiker, pædagog og filolog. Fra internettet

C.F. Tietgen (1829-1901). Dansk bank- og industrimand. Fra internettet

Dronning Caroline Amalie (1796-1881). Fra internettet.

Med Rørdam og hans efterfølgere blev Lyngby kirke en grundtvigiansk højborg. Grundtvigianismen fik betydning, ikke kun i kirkeligt sammenhæng, men også for skoler og højskoler. I Lyngby oprettede Caroline Amalie en asylskole, hvortil kom Grundtvigs højskole og musikskolen i Lyngby.

N.F.S. Grundtvig og det danske samfund i det 19. århundrede

Den Kongelige Enevælde led skibbrud i 1800-tallet, hvilket førte til krav om grundlæggende demokratiske, politiske og kulturelle fornyelser, som Grundtvig tog aktiv del i. Det førte blandt andet til indførelsen af Grundloven af 1848. I 1807 havde englænderne taget den danske flåde. Napoleonskri-

gene førte til tabet af Norge og en Statsbankerot i 1814. Tabet af Slesvig-Holsten i 1864 blev et nationalt traume. Danmark gik fra at være en stormagt til at være et lilleputland.

Men nederlagene udløste også en folkelig og national genrejsning.¹ Det førte til Dalgas motto: „*Hvad udad tabes, skal indad vindes*“. Mottoet passer også på Tietgen, for hans erhvervsaktiviteter havde til mål at sikre nationens fremgang i de skæbnesvangre tider. Det nationale trauma førte til en national bevidsthed i tidens kulturelle liv, med N.F.S. Grundtvigs forsøg på at finde de nationale rødder i sagalitteraturen, og hans indflydelse på tidens religiøse strømninger samtidig med Søren Kierkegaard.

Nicolai Frederik Severin Grundtvig var ikke kun præst, men også digter og politiker. Hans tanker om folkelighed, religiøs tro, samfundsliv og nationalitet kom til at gennemsyre dansk åndsliv, politisk kultur, folkeoplysning, kirkeliv og tro.

Grundtvig gennemgik en rivende personlig og tankemæssig udvikling. Som præst gjorde han sig bemærket på den teologiske arena; han søgte at forene den nordiske mytologi med et kristent verdenssyn. Som samfundstænkere havde han indflydelse på ideen om demokrati, og indførelsen af fri uddannelse tilgængelig for alle, i skolen som på højskolen. Og som digter fornyede han både dansk salmesang og højskolesang.

Det som kendetegner Grundtvig – i modsætning til Søren Kierkegaard, der fokuserede på den enkelte – er, at Grundtvig fokuserede på fællesska-

bet og menneskers åndelige og sociale udvikling. Det er netop Grundtvigs fokus på de menneskelige relationer og at samværet er altafgørende, især i relation til kirken og skolen.

De af Grundtvigs hovedtanker, som har haft størst virkning på eftertiden, er et vidtrækkende krav om frihed til forskellighed. Tilsvarende vigtig er hans tanke om en rummelig folkekirke bygget på friheden i den enkeltes kristne tro og idéen om en folkeoplysning på grundlag af „*det levende ord*“ snarere end „*det døde bogstav*“.

I 1820'erne fremførte Grundtvig sine tanker om kirkens organisering i skarp polemik mod de akademiske teologer. Det, som fik Grundtvig til at fare i blækhuset, var en afhandling skrevet af professoren i teologi H.N. Clausen *Katholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus* (1825).

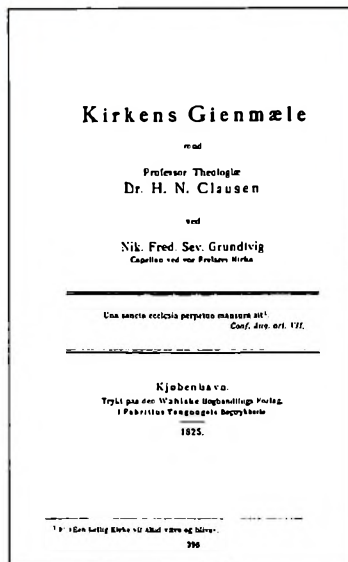
Bogen provokerede Grundtvig, og han lagde ikke fingrene imellem i pamfletten *Kirkens Gienmæle*. Den skabte skandale, fordi Grundtvig anklagede Clausen med ord som „*vranglærer, en kætter, som bygger luftkasteller*.“

Grundtvigs største anke mod universitetsteologerne var, at de tog udgangspunkt i skriften og fornuften – og ikke i den levende menigheds trosbekendelse. Clausens værk var blot en anledning til, at Grundtvig kunne undsige universitetsteologerne for at lancere sin egen nye teologi. Grundtvig betragtede ikke kristendommen kun som en tro baseret på Bibelen ord, men som et trossamfund grundlagt af Jesus selv, det vil sige forud for det skrevne ord i Det Nye Testamente, men en tro overleveret

1 Ole Feldbæk, *Danmarks historie*. 2010. side 208.

*H.N. Clausen (1793-1877).
Dansk teolog og politiker. Fra
internettet.*

*Kirkens Genmæle, en pamflet
som N.F.S. Grundtvig ud-
sendte den 26. august 1825.
Fra internettet.*

Grundtvig som ung. Fra internettet.

via mundtlige traditioner. Rørdam fulgte interesseret med i sammenstødet mellem Grundtvig og Clausen. Der skulle mod til at opsøge Grundtvig, på grund af den spot, der dengang forfulgte de få, som sluttede sig til ham. Rørdams besøg var som en solstråle i Grundtvigs ofte noget triste hjem.¹

Angrebet på Clausen var imidlertid så voldsomt, at Grundtvig blev dømt for injurier og straffet med livsvarig censur. Grundtvig var i 1825 langt fra den folkekære kirkefader, som han har i danskernes be-

vidsthed i dag. Han var kontroversiel og foragtet af teologer og det pæne borgerskab i København. I november 1837 søgte Grundtvig om at blive fritaget for censuren.

Prins Christian Frederik, den senere kong Christian den ottende, deltog i Statsrådet, der behandlede Grundtvigs ansøgning, der bevilgede censurfritagelsen, og prinsen lykønskede ham.² Grundtvig besøgte derefter prinsen for at takke, og det blev til flere besøg, hvor Grundtvig og prinsen diskuterede

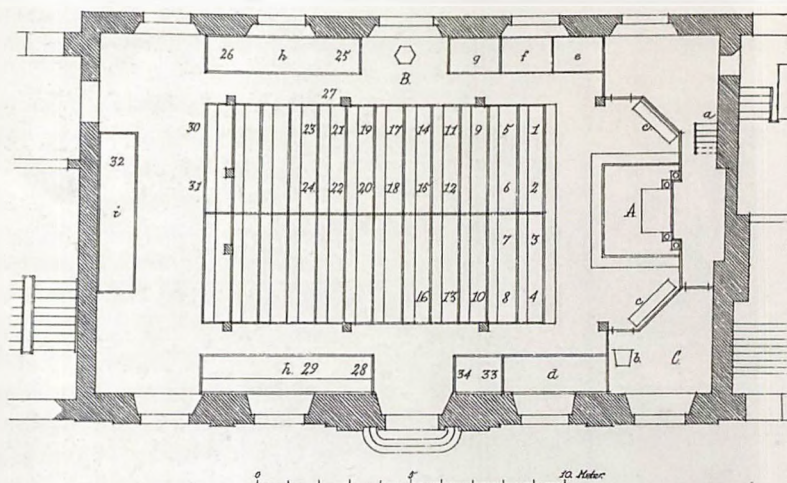
¹ H. F. Rørdam; *Peter Rørdam Blade af hans Levnedsbog* bd. 1, s. 70.

² H. F. Rørdam, bd. 2, brev af 28. december 1937, s. 286 f.; Lundgreen-Nielsen 2007, s. 57

Prins Christian/Christian den 8 (1786-1838). Som Konge af Norge fra maj til oktober 1814 indførte han Eidsvoll forfatningen. Fra internettet.

Grundplan af Vartov Kirke før 1856, side 24 Jacob Appel, Vartov: Træk af den frie menigheds historie 1920-1995.

Grundplan af Vartov Kirke før 1856.

A. Alter. B. Døbefont. C. Sakristi. a. Opgang til Prædikestol. b. Grundtvigs Plads. c. Bænke. d. Dronning Caroline Amalies Stol. e. Inspektørens Stol. f. Præstens Stol. g. Borgmesterens Stol. h. Lukkede Stole. i. Lukket Stol med Glasruder. 1.-34. Kendte Kirkegængeres faste Pladser.

1. P. C. Skovgaard.	12. C. M. Kragballe.	24. Oberstl. Bærentzen.
2. Skolebestyrerinde Fru Mariboe.	13. Peder Kjellerup Algreen.	25. Familien Ley.
3. Kammerherre Carlsen.	14. P. O. Boisen.	26. N. F. Larsen.
4. Fru Marie Toft.	15. H. Boisen.	27. C. Hostrup.
5. Amtmand Grev Moltke.	16. H. L. Martensen (?).	28. Landskabsmaler Scheuermann.
6. Frk. Mally og Nanny Bech.	17. C. J. Brandt.	29. O. J. Sadolin.
7. Kammerherreinde Neergaard.	18. Ludvig Helweg.	30. Johan Grundtvig.
8. Oberstinde Morgenstjerne.	19. H. Thurah.	31. Svend Grundtvig.
9. Carl Ploug.	20. Jens Lassen Knudsen.	32. Frederik Hammerich.
10. Godsejer G. Rosenmüller.	21. S. F. A. Göricke.	33. Urtekræmmer J. Terkildsen.
11. P. Chr. Kierkegaard.	22. R. Th. Fenger.	34. Urtekræmmer J. P. Böttger.
	23. Silkefarver Hansen.	

spørgsmål om undervisning og kirken. Ved samme lejlighed stiftede Grundtvig også bekendtskab med kronprinsesse Caroline Amalie, og det førte til et livsvarigt venskab mellem dem.

Den 9. juni 1839 blev Grundtvig indsat som præst i Vartov af stiftsprovst E. Tryde, mens biskop Mynster holdt sig på behørig afstand. Her blev

han også dronning Caroline Amalies præst. Hun fik sin egen stol i Vartov ved siden af Grundtvigs plads. Omkring 34 kirkegængere havde faste pladser. Mest prominent var maleren P. C. Skovgaard, Kammerherre Carlsen fra Køgegaard, Marie Toft og handskefabrikant N.F. Larsen.¹

¹ Appel, 1995, s. 24.

*Handskefabrikant
N.F. Larsen (1814-
1883). Foto Det kon-
gelige Bibliotek.*

En central skikkelse i Grundtvigs menighed var handskefabrikanten N.F. Larsen. Ved et møde i hans hjem i 1860 kaldte Grundtvig ham „min og hele Menighedens Vært“. Larsens hjem på Købmagergade 7 var et åbent og gæstfrit hjem, hvor menigheden samledes til møder. N. F. Larsen var Vajsenhusdreng, men arbejdede sig op til at blive særdeles velhavende. Han blev forstander for Varthov menigheden, og var medlem af borgerrepræsentationen en årrække.

Fra omkring 1860 fremstod den grundtvigianske bevægelse fasttømret og som eksponent for den 'lyse' kristendom i modsætning til Indre Missions 'mørke' kristendom, der blev organiseret i Indre Mission i 1861.

Caroline Amalie (1796-1881) havde særlig betydning for Lyngby, fordi hun holdt til på Sorgenfri Slot. Hun voksede op på Augustenborg slot på Als, der i to hundrede år var hjem for den augustenborgske slægt. Dens forhold til Danmark var skæbnesvanger for Danmark og for familien, der var delt mellem dansk og tysk. Der var ofte tvivl om hendes danskhed, fordi hendes brødre Frederik af Nør og hans bror Christian-August gav anledning til treårskrigen 1848-1850.

Caroline Amalie var datter af hertug Frederik Christian 2. af Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg (1765-1814). Hendes moder var Frederik den sjettes halvsøster Louise Augusta (1771-1843) der var resultatet af forholdet mellem Christian VII's dronning Caroline Mathilde og kongens livlæge Johann Friedrich Struensee.

*Marie Henriette f. Burmann fra
Celle, N.F. Larsens hustru (1817-
1858). Daguerreotypi, affotogra-
feret af Jens Ulff-Møller.*

I 1815 ægtede Caroline Amalie prins Christian Frederik, arving til den danske trone. Han var en kort tid Norges konstitutionelle konge, fra maj til oktober 1814. Han fik gennemført *Eidsvoll forfatningen* der er Norges grundlov, der er Europas ældste endnu gældende forfatning, vedtaget 17. maj 1814, som derfor er Norges nationaldag.

Efter brylluppet på Augustenborg Slot den 22. maj 1815 flyttede de nygifte ind på Sorgenfri Slot, der kom til at spille en stor rolle i Caroline Amalies tilværelse. De omgikkes digterinden Fru Frederike Bruun på Sophienholm, og Grev Schulin på Frederiksdal. De opholdt sig kun få år i Lyngby frem til Christian Frederiks udnævnelse som Guvernør over Fyn. De bosatte sig på slottet i Odense og havde et lykkeligt samliv. Caroline Amalie blev meget populær i byen, hvor hun deltog aktivt i det sociale arbejde. H. C. Andersens mor arbejdede på slottet, hvor han skal have spillet nogle scener fra Ludvig Holberg og improviseret sang.

Efter kong Frederik den VI's død den 3. december 1839 blev Christian Frederik kronet som konge under navnet Christian den ottende, og derefter blev Caroline Amalie dronning, hvilket hun var frem til hans død i 1848. De boede i det Levetzauiske Palæ på Amalienborg, som Christian Frederik havde arvet i 1805, og det blev siden omdøbt til Christian VIII's Palæ.

I de national-liberale kredse forventede man, at han ville give landet en fri forfatning i lighed med *Eidsvoll-forfatningen*, men i Danmark tøvede han. Som hertug over Slesvig, Holsten og Lauenborg så han modsætningerne mellem dansk og

tysk vokse i omfang. Han forberedte en afløsning af Enevælden som styreform, men akut sygdom i januar 1848 tvang ham til sengs; han døde den 20. januar 1848.

Til Caroline Amalies store sorg var ægteskabet barnløst. Hun havde en stærk moderkærlighedsfølelse, og da hun ikke havde egne børn, ville hun gøre noget for andres. Hun havde især ondt af børn hvis forældre måtte gå på arbejde, så de gik for lud og koldt vand hele dagen. Derfor fik hun den tanke at oprette asyler for børn, hvilket bragte hende i forbindelse med Peter Rørdam, det skyldes nok også ham, at hun ønskede at lære Grundtvigs tanker om opdragelse og undervisning at kende.¹

Rørdams undervisning i asylerne og hans virksomhed for asylsagen bragte ham i forbindelse med prinsesse Caroline Amalie. Hun var stærkt interesseret i arbejdet for oprettelsen af det første danske børneasyl, som blev oprettet i 1828 efter engelsk forbillede.² Asylet var for børn fra tre-ugersalderen til skolealderen. Den 7. maj 1829 indstiftede Caroline Amalie sit første asyl for 15 børn i aldersgruppen 2-7 år i den tysk-reformerte kirkes præstebolig i Gothersgade. Hendes asyl flyttede senere til en nyopført bygning, Rigensgade 36/Suensonsgade 65, i 1866.

En asylskole oprettet i september 1841 i tilknytning til Caroline Amalies Asyl blev drevet efter grundtvigianske principper. N. F. S. Grundtvig var direktør i de første år men han stod dog ikke for den daglige ledelse.

¹ Rosendal, s. 44.

² Jørgen Nissen, s. 157.

Asylet „Børnely“ i Lyngby. Fra internettet.

Caroline Amalies Asyl i København. Fra internettet

Her kunne asylets børn få undervisning, indtil de blev konfirmeret, dvs. fra de var ca. 7-15 år. Blandt lærerne fandtes fremtrædende grundtvigianere, og det var også Grundtvigs tanker om en fri, dansk børneskole, der kom til at præge undervisningen. Til skolens indvielse skrev Grundtvig sangen „Der skinner en Sol i Lys og Løn“, som blev de grundtvigske friskolers slagsang.

Peter Rørdams discipelforhold til Grundtvig satte sit præg på hans lærergerning og undervisningsmåde, men også fra sin moder fik han levende interesse i undervisningen af børn.¹ Han blev tidligt, formentlig allerede i 1833-34, en af Grundt-

vigs varmeste tilhængere. Han var stærkt grebet af Grundtvigs skoletanker, og brændte for at virkeliggøre hans idé „Skolen for livet“. Han underviste i religion ved københavnske skoler, men her kunne han ikke virkeliggøre sine ideer.

Gustav Schaarup var først leder af Caroline Amalies asylskole. Da han blev syg anbefalede han Peter Rørdam som afløser. Han trådte til som lærer i oktober 1835, og her kunne Rørdam virkeliggøre Grundtvigs friskoletanker. I Rørdam fik prinsessen en medarbejder efter hendes sind, og fra den tid vandt han hendes tillid og fik stor indflydelse på hende.² I 1841 søgte Peter Rørdam

¹ Jørgen Nissen, s. 166.

² Rosendal, s. 44.

imidlertid embedet som sognepræst i Mern ved Præstø, men hans hjerte var stadig ved lærergerningen.

I 1853 fik nogle damer den idé at oprette et børnehjem i Lyngby. En dødelig koleraepidemi havde hærget i København, og mange børn havde mistet den ene eller begge forældre. Initiativet kom fra Michelle Andresen, der var Caroline Amalies hofdame på Sorgenfri Slot. I 1856 opførte en forening i Lyngby et børneasyl med navnet „*Børnely*“ ud til Hovedgaden, på hjørnet af Gammel Jernbanevej. Peter Rørdam var formentlig også aktiv i etableringen af børnehjemmet.¹

Peter Rørdam kom fra en kendt præstefamilie. Han var født den 6. maj 1806 i Seerup præstegård. Hans broder Hans Christian Rørdam var præst, og hans fader var præsten Thomas Skat Rørdam. Peter blev student i 1923 med første karakter, men på grund af hjemmets slette økonomiske forhold måtte han tage plads som huslærer hos provst Schack i Sengeløse. Samtidig fortsatte han med at studere teologi ved selvstudium. Han blev cand. theol. i 1829, men fortsatte gerningen som lærer, for hvilket han havde talent.

Da Peter Rørdam blev sognepræst i Mern ved Præstø i 1841, kom han dermed væk fra hovedstaden teologer, men var blandt ligesindede landsbypræster. Han udøvede en meget personlig præstegerning, præget af Grundtvigs tanker om et levende menighedssamfund, med salmesang – hovedsagelig Grundtvigs. Grundtvig havde udtalt

at Peter Rørdam havde „en mageløs gave til at takkes folk“. Desuden var han en fremragende sanger. Resultatet var at en meget stor menighed fyldte hans kirke som følge af hans hjertevarme forkyndelse og den rige menighedssang. Han søgte at virkeliggøre Grundtvigs tanker om at forene det kristelige og det folkelige, hvilket kom til udtryk i valget af salmer som „*Dejlig er den Himmel Blaa*“ (1810). Høstsalmen „*Nu falmer Skoven trindt om Land*“ som Grundtvig skrev på Rørdams opfordring i 1844.²

I 1850 ægtede Peter Rørdam Jutta de Carlsen (Lange), datter af grundtvigianeren og politikerens Hans Rasmussen Carlsen til Gamle Køgegaard. Dermed blev han svoger til Grundtvig.

Imidlertid var Lyngby præsten P. D. Ibsen blevet så svag at hans død øjensynligt var nær forestående. Hos enkedronningen opstod tanken, at få Peter Rørdam til at søge stillingen som præst i Lyngby. Hun skrev i 1854 til Rørdam om dette: „*Mig vilde ingen være kærere til Præst her end Dem*“.³

Rørdam søgte derfor embedet i Lyngby, og den 15. januar 1856 kunne enkedronningen meddele ham at han havde fået embedet.⁴

„*Sikkert var der ingen, hvem det laa mere paa Hjærte, at Peter Rørdam skulde blive Præst i Lyngby, end Dronning Caroline Amalie, der ofte i sine Breve har kaldt ham sin 'Sjælesørger', og hvis Tilid til ham aldrig rokkedes,*“ skriver pastor H. F. Rørdam (1883-1913) om sin farbror Peter Rørdam,

2 H. F. Rørdam, II, s. 18-19.

3 Rosendal, s. 95.

4 H. Rosendal, s. 96.

1 Jeppe Tønsberg. „Jernbanevej i Lyngby“ i *Lyngby-bogen*, 2013. s.4

som han efterfulgte som Lyngby-præst i 1883 til 1913.¹

Dagen før udnævnelsen skrev Enkedronningen til Rørdam: „Jeg gratulerer Dem som Præst i Lyngbye. I dag har Kongen underrettet mig om, at han har taget Hensyn til mit særdeles Ønske og kaldt Dem fremfor de adskillige Andre, der kunde qualificere sig til dette Embede. Nu først og fremmest vores Tak til Vor Herre, at Deres Ansættelse maae være til Hans Ære og Hans Riges Fremme, og dernæst Dem og Deres, mig selv og Andre i Samfundet til Glæde og Velsignelse ... – Deres trofaste Veninde Caroline Amalie“.²

I slutningen af februar 1856 gjorde Peter Rørdam sit indtog i Lyngby Præstegård, og han var præst i Lyngby resten af hans levetid, bortset fra en kort afbrydelse i 1864, da han var feltpræst. Han døde i 1883. I Lyngby var forholdene langt større end i Mern, og som en speciel prædikant fik Rørdam en indflydelse, der strakte sig langt udover sognets grænser, idet mange københavnere tog til Lyngby om søndagen for at høre ham. Den norske forfatter Bjørnstjerne Bjørnson havde overværet Rørdams ejendommelige prædiken, som han karakteriserede som, „Han tager Livet og sætter det ind i Kristendommen, og tager Kristendommen og sætter den ind i Livet“.³

Lyngby bestod af mange forskellige befolkningsgrupper. Den jordbesiddende bondestand var ikke særlig stor, men den var tonegivende. Der var nogle

få husmænd, og en talrig arbejderbefolkning ved fabrikkerne i Brede, Ørholm og Raadvad. Desuden var der mange småhåndværkere. Fiskerbefolkningen i Taarbæk var en særlig gruppe, hvor Rørdam følte sig bedst hjemme. Den var adskilt fra den øvrige del af sognet ved Dyrehaven, og den havde ringe berøring med beboerne i Lyngby. Dengang var fiskerlejet endnu ikke præget af sommerbeboeres villaer.

Det var et noget misrøgtet sogn, som Peter Rørdam kom til. I begyndelsen af 1800-tallet havde Lyngby haft en præst, Bone Falck Rønne, der først arbejdede på at forbedre sognet i materiel henseende, og senere havde han med iver bestræbt sig på at fremme den kristelige vækkelse. Konfirmanderne opfattede ham som en streng og meget krævende mand. I krigen med England i 1807 var en trop indkvarteret på Sorgenfri, og anføreren krævede at pastor Rønne måtte forsyne dem med fornødenheder, hvilket Rønne beredvilligt skaffede. Derfor blev der efter krigen rejst tiltale mod Rønne, de Coninck og Schulin på Frederiksdal for landsforræderi og majestætsforbrydelse. Den nidkære pastor Rønne havde i 1821 begyndt at arrangere opbyggelsesmøder i Taarbæk. På hans begæring blev et hus skænket som bedehus, der blev senere benyttet til skole. Møderne var dog efterhånden ophørt.

Da Rønne døde i 1833 blev P. D. Ibsen hans efterfølger; han døde i 1855. Han bestyrede sognet nærmest enevældigt, men med mønsterværdig orden og dygtighed. Men han tilfredsstillede næppe de krav til en præst, som Lyngby stillede.⁴

1 H. A. Rosendal, 1939, s. 353-356.

2 H. F. Rørdam III, s. 6.

3 Jørgen Nissen, s. 176.

4 H. A. Rosendal, 1939.

Præst i Lyngby Bone Falch Rønne (1764-1833). Fra internettet.

Præst i Lyngby P.D. Ibsen (1793-1855). Fra internettet.

Portræt af Peter Rørdam, malet af Hans Christian Jensen i 1882 til minde om Rørdams 25-års præstejubilæum i Lyngby. Fjernet fra Lyngby Kirke. Foto Henrich Wichmann 1997.

Rørdam havde ikke noget dybere kendskab til forholdene i Lyngby. Han havde kun i oktober 1836 prædikeret for prins Christian og Caroline Amalie på Sorgenfri, og han havde ingen nærmere forbindelse til Lyngbys faste beboere, måske lige med undtagelse af fabrikant Modeweg på Brede.

Rørdam gik straks i gang med sognearbejdet. Kort efter indsættelsen i 1856 udgav Rørdam en Psalmebog som tillæg til den autoriserede salmebog, *Lyngby-salmebogen*. Den rummede flere af Grundtvigs velkendte salmer, som „Et barn er født i Bethlehem“, „Deilig er den Himmel blaa“, „Blomstre som en Rosengaard“ og „Kirken den er et gammelt Hus“.

Bryllupssalmen „Det er saa yndigt at følges ad“ var ikke med i *Lyngby-salmebogen*. Den var

oprindeligt skrevet af Grundtvig til pastor P. A. Fengers sølvbryllup. Den 27 november 1861 skrev Rørdam til Grundtvig: „Kunde De ikke have Lyst til at skrive en Psalme til den Melodie og med den Begyndelse: Det er saa yndigt at følges ad“. Den fik Nr. 937 i et Tillæg til Lyngby Salmebog som udkom i 1861.¹

C. F. Tietgen og Taarbæk

Taarbæk hørte ind under Lyngby sogn. Når Rørdam kom ridende til Taarbæk, måtte han enten hol-

¹ H. F. Rørdam, bd. III, s. 156. Fejl i Lyngby-Bogen 1997, s. 98, note 77.

Lyngby Psalmebog: Psalmer, 1836. Fra internettet.

Tietgens fader var snedkermester Johan Friederich og moderen Barbara Kristine, født Wulf. Som barn havde hun mistet begge forældre, og derfor kom hun i pleje hos herrnhutiske slægtninge i Christiansfeld. Hun blev stærkt påvirket af dem, og som voksen kom hun tilbage til Odense, hvor hun sluttede sig til Peter Larsen Skræppenborgs religiøse bevægelse. Fritz, som Tietgen blev kaldt, af sin elskede moder, var ti år da hun døde i barselsseng og savnet af hende fæstnedes sig dybt i hans sind.

Tietgen gik på Realskolen, der førte eleverne op til optagelsesprøven ved den militære højskole i København. Derfor lagde skolen særlig vægt på matematik og sprog. Men Fritz var en matematisk begavelse, og han havde klæbehjerne, men han havde ikke lyst til at gå militærvejen, så i stedet kom han i handelslære hos manufakturhandler Jürgensen i Odense. Her lærte han betydningen af orden og punktlighed. Bogholderen satte ham ind i bogholderiets og handelsvirksomhedens mysterier. I 1849 var Tietgen på udlandsophold i Manchester, hvor han lærte moderne bankvæsen.

Da Tietgen bosatte sig i København i 1855, giftede han sig med sin ungdoms kærlighed Laura Jørgensen. De boede på Frederiksberg Allé, senere flyttede de til Nørregade og derfra til Kronprinsessegade 30, hvor de havde vinterbolig.

I 1857 etablerede en kreds af finansfolk, bestående af David Baruch Adler (Niels Bohrs bedstefar), Hannover, Melchior, A. N. Hansen og C. Broberg, pengeinstituttet 'Privatbanken'. Man stod imidlertid og manglede en bankdirektør, da valget faldt på Tietgen. I det kendte store „børsbillede“ som Krøyt-

de gudstjeneste i skolen eller under et træ i Dyrehaven, for der var hverken kirke eller kirkegård. Savnet følte mest af fiskerne, der havde den lange vej til Lyngby for at deltage i en kirkelig handling. Behovet for at få en mere permanent kirkebygning var vokset stærkt, både blandt den lokale befolkning og de mange landliggere, og blandt dem var C. F. Tietgen.

Tietgen stod bag bygningen af skovkirken i Taarbæk (1864) og i 1868 købte og renoverede han Lyngby kirke.

Carl Frederik Tietgen blev født i 1829 på den samme gade i Odense, hvor H.C. Andersen var født 25 år tidligere. På den baggrund er det forståeligt at han talte fynsk, det sprog vorherre taler med englenerne om søndagen, hvilket dog ikke fremgår af TV seriens Tietgen.¹

¹ O. C. Molbech, 1904, s. 84.

Fra Københavns Børs, P.S. Krøyer 1895. Fra internettet.

er malede i 1895, og som blev reddet fra Børsens flammer ved branden i 2024, står Tietgen i midten. Maleriet vakte straks kritik. Erik Waage publicerede et digt, *Børsbillede*, i *Illustreret Tidende*:

*I guldet finder kræmmersjæle frelse.
Det flunker ud af disse tætte rader
Pungstøtte pengemænd og levesprader,
En ulveflok, klædt i spadserepelse.*

„Tietgen er i centrum, og drager beskuerens blik til sig, man føler, at her er tyngdepunktet, ikke alene i billedet, men i den verden, det fremstiller. Men det er ikke noget elskværdigt billede og mindst af Tietgen. Det er bankdirektøren, børsmanden, generalforsamlingernes behersker, opponenternes tiltetgører, og det er måske på sin plads netop i det billede.“

Tietgens sommerbolig i Taarbæk. Fra internettet.

Men tolkningen af maleriet er en fejlbedømmelse af Tietgens karakter. Man fornemmer ikke den romantiske sjæl, drømmeren bag jernmasken, hans tårevædende blødhed som et hjerteligt ord kunne fremkalde, den drengagtige kådhed, som han så let forfaldt til, den friskfyragtige ligefremhed, der fik ham til at danse reel med en matros ved en stor fest, da en underbefalingsmand ikke ville, fordi det stred mod hans værdighed.

Når Tietgen boede i sin sommerbolig i Taarbæk, og under et sommerophold hørte han en anden forkyndelse når Lyngby-sognepræsten talte. Tietgen skriver: „Det var et Udslag af Trangen til at søge Kirken, som bragte mig i Forbindelse med Peter Rørdam, Præst i Lyngby, og jeg kan ikke noksom takke denne Mand for, hvad jeg har lært af ham. Der udviklede sig et inderligt Venskabsforhold imellem os, som først ophørte ved hans Død“. Tietgen var tiltrukket af Grundtvigske gudstjeneste-

form, der byggede på det levende ord og sang som praktiseret af Peter Rørdam. Udgangspunktet for Rørdam var Biblens fortællinger, og han mente det var prædikantens opgave at fremdrage fortællingens kraft til vækkelse og tro.

Da der ikke var nogen kirke i Taarbæk, måtte Rørdam prædike under et træ. Der blev gjort flere forsøg på at rejse en kirke i Taarbæk, men uden held. Først da Tietgen tog sagen i sin hånd sammen med grosserer O. B. Suhr på Sølyst kom der gang i bygningen af kirken i Dyrehaven. Med et tilskud fra staten på 7000 rigsdaler blev kirken rejst og indviet af biskop Martensen i overværelse af kongen og dronningen den 26. juni 1864.

Om denne Begivenhed beretter Berlingske Tidende:

„Deres Majestæter, Kongen og Dronningen, overværede i Søndags, tilligemed D. kgl. H. Kronprindsen og Prindsesse Dagmar, Indvielsen af Skovkapellet ved Taarbæk. Blandt de Tilstedeværende bemærkedes D. Exe. Konseilspræsidenten og Indenrigsministeren. Indvielsen foretoges af Hs. Høiærværdige Biskop Martensen, hvorpaa Pastor Rørdam holdt en holdt en Tale. Senere var der et mindre Taffel paa Bernstorff, hvortil, foruden de fornævnte Herrer, tillige Grosserer Suhr og Directeur for Privatbanken Tietgen vare tilsagte. Hans Majestæt Kongen behagede at udnævne Grosserer Suhr til Etatsraad, og Directeur Tietgen til Ridder af Dannebrog som en Anerkjendelse af den store Interesse, de havde udvist for Opførelsen af Kapellet“.¹

¹ H. P. Rørdam III, s. 240.

Taarbæk Kirke. Foto Henning Andersen, 17.04.2020.

Mindeplade ved Taarbæk Kirke. Foto Jens Ulff-Møller, juli 2024.

Med venskabet med Rørdam kom Tietgen i et personligt forhold til Grundtvig. Hos Grundtvig fandt Tietgen kraften og viljen til at virke til gavn for fædrelandet, og han bøjede sig i dyb ærbødighed for den ærværdige olding med den stærke tro og håbet på Danmarks fremtid. Grundtvig beundrede den stærke selvfølelse og kraften hos de nordiske forfædre, der havde kæmpet for at vække det danske folk.

Peter Rørdams nære forbindelse til Tietgen kom også Lyngby Kirke til gode. I 1868 kom kirken til salg, og det var Rørdam om at gøre, at Kirken kom i gode Hænder. Han opfordrede derfor bankdirektør Tietgen til at købe den. Det var imidlertid Møller Olsen, der på Auktionen fik Tilslaget på Kirken for senere at tilskøde den til Tietgen. Så længe

Olsen levede, gik han for at være 'Kirkeejer', selv om han kun var Tietgens Administrator. Tietgen byggede et gravsted for sig selv og sin hustru ved siden af Peter Rørdams, og skænkede et gravmæle til Ferdinand Meldahl, Marmorkirkens bygmester.

I de efterfølgende år 1868-1873, foretog Tietgen en række væsentlige forbedringer af Lyngby Kirke. For at skabe flere siddepladser fjernede man et pulpitur i sydkapellet og orglet blev flyttet til kirkens vestende, og der blev installeret to kakkelovne til opvarmning. Udvendigt renoverede han kirkegårdens indhegning.¹

¹ Arkitekt C.M. Smidt arbejdede for Nationalmuseet, har skrevet udførligt om Lyngby Kirke i Lyngby-bogen 1939. Han boede oven over indgangen til Kino Lyngby på Lyngby Torv. I 1947 trådte han ud foran Nærum-grisen og var dræbt på stedet.

Bankdirektør Tietgen var også involveret i byggeriet af asylet på hjørnet af Rigens- og Suen-songade. I 1865 havde Caroline Amalie været i Danmark 50 år og for at glæde enkedronningen, ville man bygge et hus til hendes skole. Blandt Indbyderne var desuden Peter Rørdam, Borgmester Gammeltoft, Grevinde Dannemand og Konferens-raadinde Saxtorph.

Grundstenen til Bygningen blev lagt 15. juli 1865. Ved indvielsen kom Enkedronningen med sit Følge, asylbørnene sang en sang af Pastor C. J. Brandt, og bankdirektør Tietgen talte til Enkedronningen og fremhævede hendes store Fortjeneste for Asylet og Børneopdragelsen.

Tietgen fik desuden et personligt venskabsforhold til Rørdam familien. I sommeren 1867 ledsagede Rørdam og hans datter Tietgen og frue på en Rejse til Frankrig. De besøgte først Udstillingen i Paris, og derefter tog de til et badested i Sydfrankrig, og her stødte handskemager N.F. Larsen til.¹

Rørdam var også ude at sejle med Tietgens yacht bl.a. kom de helt over til Lille Bælt. I 1870 rejste Jutta og Peter Rørdam til Ems sammen med Tietgens og General og krigsminister V. R. Raasløff. (Krigsminister 1866-1870).

I 1865 oprettede Hans Gregersen (1842-1922), en grundtvigiansk drengeskole på H.C. Ørstedesvej 67-69. Den blev drevet efter grundtvigianske principper, den var eksamensfri og på skoleskemaet stod specielle fag, som Saga. Blandt skolens første elever var Grundtvigs yngste søn Frederik Lange

Grundtvig (1854-1903), der udgav et skoleblad *Brevduen* 1868-1869. Hans klassekammerater var Frederik Larsen, handskefabrikant N.F. Larsens søn, og brødrene, kunstmalerne Niels og Joakim Skovgaard.

Både Rørdam og Grundtvig var svogre til Clara Sophie Carlsen (1822-1852) der i 1841 ægtede Hans Rasmussen Carlsen, hofjægmester og godsejer på Gammelkjøgegaard. Han var bror til Marie Toft (f. Carlsen), Grundtvigs anden hustru. Efter at Grundtvig blev en del af familien, fik familien Carlsen et tilhørsforhold til Vartov menigheden. Clara døde i 1852, og hun ønskede at blive begravet på Køge Ås i det fri med udsigt til vandet. I marts 1853 fik Hans Carlsen tilladelse af Frederik 7. til at opføre den ønskede begravelsesplads, kaldet Claras kirkegård på Gammel Køgegaard. Grundtvig foretog indvielsen af kirkegården i oktober 1853.

Claras Kirkegård på Køge ås, Grundtvigs grav. Fra internettet.

¹ H. F. Rørdam III, P. Rørdam til Fru Lindholm. 5. Aug. 1867.

H.F Rørdam (1830-1913). Kirkehistoriker og præst ved Lyngby Kirke fra 1883 til 1906. Side 16 i H.D. Schepelern: Museum Wormianum, 1971. Maleri fjernet fra Lyngby Kirke.

H.F. Rørdams gravsted ved Lyngby Kirke. Foto Jens Ulff-Møller.

Grundtvig var endnu den 22. august 1872 så rask, at han på trods af sin alder på 89 år kunne køre til Taarbæk Kapel for at forrette en Døbshandling. Bagefter var han Gæst hos Etatsråd Tietgen. Endnu den 1. september 1872 prædikede Grundtvig i Vartov Kirke. Men Dagen efter sov han stille ind.

Ved Grundtvigs Jordefærd fandt sted den 11. september 1872 blev gravlagt på Claras Kirkegård. Ved begravelsen udtalte Peter Rørdam „at Grundtvigs Personlighed og Virksomhed har haft en velgjørende Indflydelse paa vort Folk; thi folkelig som kristelig havde han Øje og Hjærtelag for de smaa — og han har fyldt Kirken og Skolen, Husene og

Hjærterne med liflige Sange og Salmer; den danske Folkehøjskole er hans Tanke.“

Efter Grundtvigs død sørgede Tietgen for at C. J. Brandt blev præst ved Vartov. Brandt var en af Grundtvigs betydeligste lærlinge, en stor kender af vores gamle litteratur og salmedigtning. Han var født i 1817 i Nyborg. Pastor Brandt var en statelig præst, og formfuld i sin tale som i sin færd, en lærd og jævn mand, myndig og behersket, åndfuld og frisindet.

Rørdam blev svagelig på sine gamle dage. Derfor fik han sin søstersøn Gustav Heiberg (f. 1838) til Kapellan fra 1868-75. Han blev senere præst i Kirke Helsinge. Hans første kone Sophie Møller

var datter af konsul Mathias Møller fra Lemvig. Hendes to søstre giftede sig med to sønner af hand-skemager N. F. Larsens sønner. Den ene søn var den tidligere omtalte Frederik Larsen.

Rørdam kom kortvarigt til kræfter igen, så han kunne prædike og han skrev et smukt mindeord over Dronning Caroline Amalie, der døde den 9. marts 1881.

Men mod slutningen af 1882 blev han meget svag, og i foråret 1883 søgte han sin afsked, og samme år afgik han ved døden.

Efter Peter Rørdams død sørgede Tietgen for at brodersønnen H. F. Rørdam 1830-1913 blev hans efterfølger. I mere end 60 år stod en Rørdam som præst på prædikestolen i Lyngby. Den grundtvigske linje, som Tietgen var forkæmper for, blev hermed videreført i Lyngby frem til 1913.

H.F. Rørdam var præst i 1860 på Angel, men blev efter 1864 afsat af de tyske myndigheder. Siden var han præst forskellige steder, men fra 1883 var han i Lyngby. H.F. Rørdam var mere akademisk end hans folkelige forgænger. Han var en af 1800-tallets mest produktive kirkehistorikere. I Selskabet for Danmarks Kirkehistorie var han i perioden 1857-1913 redaktør af tidsskriftet Kirkehistoriske Samlinger og udgav en række vigtige kilder til især Reformationens historie. Han publicerede tre bind med erindringer og breve vedrørende Peter Rørdam.

Efter Rørdams død i 1883 var pastor Brandt den person, der udøvede største indflydelse på Tietgen. Gennem Brandt kom Tietgen i endnu nærmere forbindelse med grundtvigske kredse over hele landet,

og specielt højskolerne havde Tietgens interesse.¹ Brandt støttede planerne for bygningen af Marmorkirken. Grundstenen var blevet lagt af kong Frederik den femte i 1749, men byggeriet blev så dyrt at Struensee standsede projektet i 1770. I de næste hundrede år henlå stedet som et ruinlandskab. Nicolai Eigtved havde tegnet kirken, men hans plan var langt mere pompøs og større end den kirke Tietgen fik bygget, efter at han i 1874 havde købt ruinen. Tietgen færdigbyggede kirken efter et udkast til byggeriet af professor Ferdinand Meldahl.

Den 19. august 1894 blev Marmorkirken indviet. Det var Tietgens hensigt, at Marmorkirken skulle være en „Grundtvigsk Katedral“, hvilket ikke vakte udelt begejstring, eftersom grundtvigianismen endnu ikke var særlig populær. Planen var, at få kirken færdig til Grundtvigs hundredårs fødselsdag, den 8. september 1883, men det lykkedes ikke. Man fik dog rejst korset over kuplen. Fru Grundtvig skænkede Marmorkirken den syvarmede guldlysestage, som Grundtvig havde modtaget af en kreds af venner med enkedronning Caroline Amalie i spidsen. Ved Tietgens sølvbryllup skænkede Vartov menigheden kande, kalk og disk til Marmorkirkens alter.

Sidst på året 1898 fik Tietgen en hård sygdom, der medførte stærke åndelige kampe. Han forsonede sig med tanken om at det gik mod døden. „*Vor Herre har haft bud efter mig*“, sagde han. I over en menneskealder havde Tietgen arbejdet under et umådeligt højtryk, og i 1894 følte han for første gang at han var overanstrengt. I december 1894 rej-

¹ Johannes Lehmann, 1929, s. 290-291.

C.F. og Laura Tietgens gravsted til venstre og Peter og Jutta Rørdams gravsted til højre. Lyngby Kirke. Foto Jens Ulff-Møller.

C.F. og Laura Tietgens nyrestaurerede gravsted ved Lyngby Kirke. Foto Jens Ulff-Møller.

ste han til Paris, og her mærkede han at det intense arbejde havde slidt på ham. Han følte at nerverne var ved at bryde sammen, og hans hukommelse, der ikke tidligere havde svigtet ham, glippede.

Det var klart for hans omgivelser, at han var knækket. Et apoplektisk slag ramte ham. Hans højre hånd var lammet og det ene øje kunne ikke åbnes. Lægen påbød ham absolut ro, men det var et hårdt slag for den hyperaktive Tietgen at være tvunget til at forholde sig tilbagetrukket i ro. Han var klar over, at det bar mod døden, Den 19. oktober 1901, forkyndte en fornyet ringning med Marmorkirkens klokker, at Tietgen var død. Uden at det var ventet faldt han i afmagt for ikke at vågne op igen.¹

Om aftenen den 21. oktober holdt man en lille sørgehøjtidelighed i hjemmet. Slægt og venner var samlet om kisten. Først sang man salmen Jesus mit liv, og derefter talte pastor Frederik Lange Grundtvig. Så sang man „Kirkeklokke, ej til hovedstæder“, og så blev kisten ført til Marmorkirken.

Fredag den 25. oktober begyndte sørgehøjtideligheden i Marmorkirken, overværet af den kongelige familie og en stor skare. Biskop Skat Rørdam talte først, og efter salmen, „*At sige Verden ret farvel*“ talte pastor J. H. Monrad: „*Pris ingen lykkelig, før hans endeligt kommer*“. Efter at salmen „*En liden stund i Rosens lund*“ talte Biskop Frederik Nielsen. Derpå foretog biskoppen jordpåkastelsen og lyste velsignelsen over den afdøde.²

Den 30. oktober om aftenen blev kisten ført til Lyngby Kirke. Pastor Holger Fr. Rørdam holdt en kort tale, og næste dag, torsdag den 31. oktober samledes i Lyngby Kirke et lille følge, som bestod af Tietgens enke, og de nærmeste slægtninge. Herefter trådte pastor Frederik Lange Grundtvig frem ved kisten, der stod i kordøren og holdt en tale i en saga-tone:

*“Vores fædre er døde, og vi skal dø! Det mindes vi jo atter og atter som den ene efter den anden går bort herfra, og vi mindes det med Gysen saa vist som her paa Jord Døden er det haarde Ord. Men vi kender jo den gamle Saga om ham, der er opstaaet fra de Døde. Og tør vi tro paa ham, saa har det ingen Nød...”*³

Så læste Frederik Lange Grundtvig et længere digt, og bad Fadervor, og sluttede med følgende digt:

*Naar verden siger, vi ringe for Lig,
Da følge vi sjælen til himmerig.
Saa sænk da kun Støvet i sorten Jord,
Vi paa den store opstandelse tror!*

Herefter bar slægtninge Tietgens kiste ind i det murede gravkammer på Lyngby kirkegård, ved Peter og Jutta Rørdams grave.

Frederik Lange Grundtvig, 1854-1903 var N.F.S. Grundtvigs yngste søn. Efter faderens død emigrerede han til U.S.A. i august 1881 sejlede han til USA, hvor han tilbragte de næste 19 år. Han blev præst i byen Clinton, Iowa, i 1883. Han fik en bety-

1 Johannes Lehmann, 1929, s. 310-325. Tietgens Jordefærd, 1902.

2 Johannes Lehmann, 1929, s. 307-310.

3 Johannes Lehmann, 1929, s. 325.

Frederik Lange Grundtvig, (1854-1903) N.F.S. Grundtvigs yngste søn. Studerede statsvidenskab, og færdiggjorde studiet i 1881. Samme år viede Peter Rørdam ham til den svenske Kristina Birgitta Nilsen (1848-1905). De fik datteren Marie Margrethe g. Lorange (1883-1944), Fra internettet.

delig rolle i det dansk-amerikanske kirkemiljø, der var præget af polariseringen mellem den grundtvigianske og den indremissionske kirkeretning.

Frederik Lange Grundtvig arbejdede for at bevare danskheden i Amerika, blandt andet gennem

immigrantorganisationen Dansk Folkesamfund og ved at udgive en dansk-amerikansk sangbog. Frederiks ihærdige kamp for danskheden førte til et egentligt brud mellem de to kirkeretninger i 1894. Kirkestriden var da ikke blot en teologisk diskussion, men også strid om, hvorvidt danskheden overhovedet var værd at bevare i det fremmede. Den indremissionske kirkeretning mente, at bevarelsen af danskheden ikke var gavnlig for de danske immigranternes integration i det amerikanske samfund.

I slutningen af 1890'erne svandt Frederik Lange Grundtvigs håb for den danske kulturarvs overlevelse i USA. I 1900 vendte han nedbrudt og syg på legeme og sjæl tilbage til Danmark med sin kone og datter. Han havde erfaret, at de danske immigranter i stigende grad fravalgte deres danske arv for i stedet at lade sig assimilere til det amerikanske samfunds normer. Marie Henriette Larsen, datter af Frederik Larsen, talte ofte om, at pludselig en dag faldt Frederik Lange om på Kongens Nytorv, ramt af en nervesygdom. Den bredte sig derefter så han ikke kunne bevæge sig og til sidst kunne han end ikke tale. Som totalt lammet døde han i 1903.

Grundtvigianismen fortsatte med at leve i Lyngby, for kunstnere og forfattere blev tiltrukket af byens kulturelle frisind. Malerne Joachim og Niels Skovgaard (1858-1938), der havde gået på Gregersens skole bosatte sig i Lyngby. Niels' datter, Irene Skovgaard (f. 1918) oprettede Lyngby Musikskole, sammen med Werner Wolf Glaser, og fra 1929-1958 sang hun i koret i Lyngby Kirke. (Lyngbybogen 1976). „Derovre går Soja“ sagde

min mor engang vi gik på Jernbanevej. Det var en mand med blå briller. Han var hverken feteret eller populær, men man accepterede ham, meget typisk, som en af Lyngbys „skæve“ eksistenser.

Men det grundtvigianske frisind fortsatte ikke i Lyngby Kirke. Ved kirkerestaureringen i 2012 tog menighedsrådet et teologisk opgør med den grundtvigianske fortid, idet man fjernede portræterne af Peter og H. F. Rørdam fra sydskipet, som nu kun findes afbildet i Lyngby-Bogen.¹ Opgøret med fortiden førte også til fjernelsen af altertavlen fra Christian den IV's tid, og den kongelige loge.

Det nye alterbord udført i krystallinsk marmor af billedhuggeren Christian Lemmerz. s forklarer, „draperiet leder opmærksomheden hen på to vigtige dimensioner ved alteret: offerbord og sarkofag. Draperiet kalder på associationer i retning af ligklædet. Når man påbegyndte kirkebyggeri i oldkirken, begyndte man med alterbordet, for den vigtigste gudstjenestehandling var nadveren, hvor man mindedes Jesu liv og død. Draperiet vækker altså associationer til dugen og måltidet. Men alteret viser også hen til Jesu grav, hvor draperiet kalder på associationer i retning af ligklædet.“

Lemmerz udtalte om værket, at han håbede det kunne bidrage til det, som for ham er vigtigt for kirken i dag: refleksion. Man søger ind i kirken for at møde det åndelige – tavshed, fordybelse, tro. Måske er der tale om noget tidstypisk: Kirkegængerne er et ensomt enkeltindivid; Peter Rørdams tanker om et menighedsfællesskab er passé?

Litteratur

Appel, Jacob: *Vartov: Træk af den frie menigheds historie 1920-1995*.

Berg, R. red.: *Hans Gregersen 1842 1942*. (1942).

Bøggild-Johannsen, Birgitte & Hugo Johannsen: „Lyngby Kirke“ *Lyngby-Bogen 1995-97*. 1997.

Geheimkonferentsraad Carl Frederik Tietgens Jordefærd: Taler af biskopperne Skat Rørdam og Frederik Nielsen og Præsterne J. H. Monrad, Holger Fr. Rørdam og F. L. Grundtvig samt et Digt af Lehnsbaronesse Elisabeth Reedtz-Thott. København, Karl Schønbergs Boghandel, 1902.

Gregersen, Hans: „Minder fra N. F. Larsens Hjem II“ i *Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem II, samlede af Dr. H. P. B. Barfod*. København, Gad, 1922, side 109-120.

Heiberg, Gustav: „Minder om præsten Peter Rørdam og hans hjem“ i *Minder fra gamle Grundtvig'ske Hjem samlede af Dr. H. P. B. Barfod*. København, Gad, 1922, side 30-52.

Kgs. Lyngby Sogns menighedsråd: *Lyngby Kirke: Historien, Kulturen, Troen*. Lyngby, 2015. 2. udg. 2019. Pjece.

Lehmann, Johannes: *C. F. Tietgen: Hans Liv og Virke*. København, Jespersen og Pio, 1929.

Marstrand, Jacob: *C. F. Tietgen*. København, 1929. E-bog.

Nissen, Jørgen: *Ti Levnedsløb til Belysning af Dansk Aandsarbejde i det 19de Aarhundrede*. København, 1919. Peter Rørdam, Side 145-179.

Pontoppidan, Morten: *En dansk Præst. Studier over Peter Rørdam*. 1898.

¹ Birgitte Bøggild-Johannsen, 1997, s. 102-103.

Rosendal, H., *Dronning Karoline Amalie (Nærmest efter Hendes egne Breve)*. København, 1915.

Rosendal, H. A.: „Nogle Meddelelser om Præster I Lyngby efter Reformationstiden“ i *Lyngby-Bogen* 1939, side 327-357.

Rørdam, H. F.: *Peter Rørdam: Blade af hans Levnedsbog og Brevvexling*. Kjøbenhavn 1891-1895. Bind 1-3

Bind 1: 1806 til 1844. <https://slaegtsbibliotek.dk/924132.pdf>

Bind 2: 1844 til 1856. <https://slaegtsbibliotek.dk/924131.pdf>

Bind 3: 1856 til 1873. Peter Rørdams tid i Lyngby. <https://slaegtsbibliotek.dk/910652.pdf>

Ulf-Møller, Jens: „Den Praktiske Husholdningsskole 1934-1959, Christiansvej 3, Lyngby“, i *Lyngby-Bogen*, 2023, side 24-51.

Tina Bech Nørregaard, Inge Schjødt og Dorete Dandanell¹

Kunsten i Lyngby-Taarbæk i 300 år.²

De 50 bedste værker i Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstsamling

Denne overskrift er både denne artikels emne og betegnelsen på den fine samling af kunst fra de sidste 300 år, som Lyngby-Taarbæk Kommune ejer.

Artiklen *Kunsten i Lyngby-Taarbæk i 300 år* vil for første gang formidle de 50 bedste kunstværker i Lyngby-Taarbæk Kommunes kunstsamling til en større kreds. Vi vil give et eksklusivt indtryk af kunstsamlingen ved at vise et repræsentativt udvalg af værkerne fra 1705-1990, hvor Kunstfonden blev nedlagt, og derved formidle både lokal- og kunsthistorien på en lidt anderledes facon.

Kommunalbestyrelsen iværksatte i starten af 1960'erne Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfond, på initiativ af borgmester Paul Fenneberg. Fra begyndelsen med indkøb af national og international kunst af høj kvalitet, som derved meget bevidst satte Lyngby-Taarbæk Kommune på den internationale kunsts scene til glæde for kommunens borgere og fagfolk. Borgerne skulle møde verdenskunst, selv i en forstadskommune!

Lyngby-Taarbæk-området har med sit smukke, kuperede landskab omkring Mølleåen og Furesøen og de mange slotte og landsteder siden 1700-årene

tiltrukket billedkunstnere, og kommunen har gennem tiden erhvervet værker bl.a. af C.W. Eckersberg, P.C. Skovgaard, Kr. Zahrtmann og Harald Giersing. Men også værker af nyere kunstnere, som f.eks. originallitografier af Joan Miró og Andy Warhols *Marilyn* har indgået i samlingen.

Kunstsamlingen omfatter omkring 1600 værker, så det har været svært at udvælge de 50 bedste.

Men det har vi gjort ud fra kunstfaglige kriterier, repræsentation i tid og motiver, og vores fornemmelse for kvalitet. Derfor har de udvalgte værker og kunstnere ikke kun lokal tilknytning, men også national og international kunstfaglig betydning.

De 50 værker er udvalgt ved, at vi har set nærmere på de bedste værker, der er magasineret på Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv. Det næste projekt kan være at undersøge, hvilke perler, der befinder sig ude på alle Lyngby-Taarbæk Kommunes institutioner.

Værkerne er blevet inddelt i seks tematiske kapitler: Folkeliv, Møllesamfundet og Industrien, Flyv Fugl Flyv, Mit hjem er mit slot, Internationale

1 Tina Bech Nørregaard, cand. mag. i kunsthistorie, Inge Schjødt, kulturjournalist og Dorete Dandanell, cand. mag. i historie. Formand Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune

2 Denne artikel er også udkommet som bog, og kan som sådan købes på Historisk-topografisk Selskabs hjemmeside <https://lyngbytaarbækhistorie.dk/>

strømninger og en fortælling om kommunens kulturpolitik, Kunstfonden og Kunstbiblioteket.

Det er lidt exceptionelt, at det er en kommune, der ejer en sådan samling. Værkerne fortjener derfor, at blive set af en større kreds end blot som nu, hvor størstedelen står i magasin. Vi ønsker med artiklen at formidle en række af de fine kunstværker, så du, kære læser, både opdager noget nyt om kunsten.

Når kunstnere maler steder... eller når steder skaber kunst¹

Lyngby-Taarbæk har tiltrukket en mængde danske og udenlandske kunstnere gennem de sidste 300 år. De har malet, tegnet eller ridset værker og motiver af steder, der har interesseret dem, her i den grønne kommune. Nogle boede i kommunen – andre blev fascineret af lokaliteter som fx Sorgenfri Slotshave. En hel del topografisk og kunsthistorisk interessante værker, lige fra barokken til 1980'erne, gemmer sig i kommunens arkiver – 300 års kunsthistorie. Kunstnerne har med deres værker sat fokus på folkelivet, industrien og de ni møller langs åen, arkitekturen i form af slotte og huse, og ikke mindst naturen med skove og søer har de fremkaldt med deres blik på stedernes særlige kvaliteter.

Værkerne fortæller hver især en historie: En har malet udsigten fra sit hus ved Lyngby Sø. Andre har malet livet på Dyrehavsbakken osv. Hvert værk viser en sindsstemning hos den enkelte kunstner,

f.eks. Jens Sørensen, der tog på Bakken om aftenen eller Gorm Eriksen, der malede de røde porte til lyden af klassisk musik.

Tilsammen rummer værkerne en historie om et sted og en kunstners blik derpå.

Et indblik i bogens 50 værker er også et indblik i alle de kunstnere, der har kendt hinanden på kryds og tværs i kunsthistorien. Der var f.eks. Zahrtmann og hans elev Poul S. Christiansen – de kendte også Skovgaard familien.

Og så er der alle Dyrehavemalerne. Dyrehaven er det absolut mest malede motiv og tillige del af Unesco Verdensarv. P. C. Skovgaard og hans læremester, C.W. Eckersberg har begge skildret Dyrehaven, ligesom Eckersbergs gode ven J.P. Møller.

Udtrykket Dyrehavemalere er ikke udelukkende pænt ment, for der er malet rigtig mange samlebåndsbilleder af brølende kronhjorte, knortede egetræer og af Peter Lieps Hus, men også genembrudsværker af store kunstnere som Theodor Philipsen, der her fremkaldte en dansk version af impressionismen.

Der er også historier om de kvinder, som ikke måtte komme på Akademiet, men i stedet har gået på Kyhns Malerskole. Det gælder to af de kvinder, der har værker i arkivet, Julie Hamann og Caroline Amalie Müller. Men ellers er kvinderne ikke repræsenteret i stort antal i samlingen.

Nu skal værkerne frem for dagens lys – derfor *denne artikel*.

Værkerne er som tidligere nævnt inddelt i fem tematiske kapitler:

¹ Tina Bech Nørregaard, cand. mag. i kunsthistorie og dansk

- Folkeliv,
- Møllesamfundet og Industrien,
- Flyv Fugl Flyv,
- Mit hjem er mit slot og
- Internationale strømninger.

Folkelivet (side 210-233)

Kom nærmere, mine damer og herrer. Willkommen, Bien Venue, Welcome ...

Velkommen mine damer og herrer til en turné rundt til nogle af Lyngby-Taarbæks mange udflugtsmål og pittoreske samlingssteder for mennesker i deres frikvarter.

Vi begynder med folkelivet ved Dyrehavsbakken – Bakken, som vi siger i dag.

Møllesamfundet og industrien (side 234-241)

Fra kildespringet i vest til Øresund i øst voksede naturen omkring Mølleåen sammen med den industrielle udvikling. Den righoldige industrihistorie omkring Mølleåens fabrikker er vel beskrevet andetsteds.

Motivmæssigt har Mølleåens vandkraftværker og de ni møller fra Frederiksdal, Lyngby Nordre, Lyngby Søndre, Fuglevad, Brede, Ørholm, Nymølle, Stampen og Raadvad helt oplagt fanget blikket hos flere kunstnere. De ni møller har flere gange udgjort grundlaget for kommunale bestillingsopgaver til udsmykninger på Rådhuset i Lyngby.

Møllerne og deres markante bygninger er skildret med forskelligt udtryk, alt efter periodernes genremæssige stil. Her ser vi på møllerne, fabrikkerne, og enkelte andre industrielt inspirerede

bygningsværker, som de er fortolket af Magnus Bengtsson, Hans Brygge, Hanne Schou og Martin Kaalund-Jørgensen.

I det grønne – Landskaber og steder (side 242-273)

Det Grønne Område er en særdeles troværdig betegnelse for kommunen og egnen nord for København. I generationer valfartede kunstnerne hertil på udflugter, der gik langt væk fra den tætbefolkede hovedstad. Således kan vi i dette kapitel præsentere værker, der relaterer sig til Dyrehaven som et yndet motiv, samt Frederiksdal ved Furesøen, udsigter over Lyngby Sø, Sorgenfri Slots-park og så videre.

Naturen, som kunstnernes fokusområde, er ikke nogen nymodens trend. Kunstnere har til alle tider været fascineret af naturen. De har malet vinter og sommer, direkte på stedet eller bag atelierernes vinduer. Naturens foranderlighed, vejrliget og skyformationerne sætter stemningen og styrer variationer og farvevalg, langt op i kunsthistorien – og så sker der noget! *Velkommen i det grønne!*

Mit hjem er mit slot – Arkitektur & atmosfære. (side 274-305)

Lyngby-Taarbæk området er rigt på alle former for arkitektur fra simple huse til fornemme, repræsentative palæer og mere moderne byggeri, som højhusene i Virum. Her har kulturlivet udspillet sig gennem generationer. Kunstnere og mæcener mødtes, og vi borgere har fået fortolkninger og gengivelser af disse interaktioner. Ret

forskellige er de udtryk vi ser, der afspejler kommunens kvarterer.

I Hjortekær finder vi på Gadevangen Kunstnerbyen, som fra 1950'erne og frem danner ramme for en flok kunstnerfamilier. Ideen til denne kunstnerby kom fra to kunstnere – billedhuggeren Ulrikka Marseen og keramikeren Frode Bahnsen. De ledte efter en grund, hvor der kunne bygges rimelige boliger til kunstnere, og fandt efter længere tids søgen et jordstykke. Gartner Andersen, som ejede grunden, havde tænkt den skulle være udstykket i parceller, men solgte de 18.000 m² til kunstnerne.

„Det blev arkitekt Søren Leer-Jacobsen, der skitserede huse og atelierer. Det blev til 24 parceller med 12 dobbelthuse. Planerne blev præsenteret på Kunstakademiet i København for kunstnere, der så kunne skrive sig op til en sådan bolig. De fleste kunstnere var ludfattige på dette tidspunkt. Derfor skulle hver bygherre levere eget arbejde for 5-6.000 kr., svarende til et indskud“, beretter Flemming Koefoed.

Blandt de mere kendte indbyggere i Kunstnerbyen kan nævnes Egill Jacobsen, Knud Mühlhausen, Helle Thorborg og Viggo Rohde. I dag bor der stadig kunstnere, men læger og revisorer har også indtaget boligerne på Gadevangen.

Lyngby uden skyklapper – Internationale strømninger (side 306-314)

I opgangstiderne i 1950'erne og 1960'erne voksede interessen for kunst generelt i samfundet. Mu-

lighederne for at rejse igen efter 2. Verdenskrig gav alle – også kunstnerne – muligheder for at dyrke det internationale samarbejde. Forskellige ismer, kulturelle skrifter og sammenslutninger kom og gik. Diskussionerne gik højt, og der kom flere markante udstillinger til København.

I Lyngby-Taarbæk stiftedes Lyngby Kunstforening i 1952, og den første udstilling åbnede på Lyngby Rådhus med udelukkende Lyngby-kunstnere. Dem var der mange af! Dog er der fra starten fokus på, at Lyngby ikke må blive nogen skyklap, og international kunst hentes til Lyngby.

Her er borgmester Fenneberg en anerkendt spydspids, men også lægen og kunstsamlere Erik Andreasen er en markant bannerfører. Andreasen køber international kunst, der udstilles på Rådhuset, på Sophienholm og på Glyptoteket. Og han køber dansk kunst af CoBrA-gruppen, af Henry Herup, Carl-Henning Pedersen, Richard Mortensen med flere, typisk modernisme.

Han bliver Kunstforeningens formand efter Paul Fenneberg i 1982, og han fostrer ideen om indretningen af Cobra-rummet på Sophienholm, hvor der skal blive plads til at vise unge kunstnertalenter. Inden sin død skænker Erik Andreasen sin betydelige kunstsamling til Glyptoteket i håb om, at den bliver gjort tilgængelig for offentligheden.

Kunstens visionære rum skal gøres tilgængelige for flest mulige. Det rum, der rækker ud over 2800 Kongens Lyngby, og som helt naturligt inviterer internationale strømninger til.

TAK

Tak for råd, viden om værkerne og praktisk hjælp til Anders Danø, Finn Terman Frederiksen, Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, v/Mette Henriksen, Annette Fjeldhagen og Søren Stubkjær Egebo. Tak til Henning Andersen for fotografering af værkerne.

Carla Thonsgaard

Leveår: 1922-2017.

Født i Aalborg.

Autodidakt, naivistisk kunstner.

Debuterede med et brag på Kunsternes

Efterårsudstilling i 1973 og udstillede siden

da næsten hvert år frem til sin død over hele landet på museer og gallerier.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole Samling, indkøbt år 1983.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon,

www.kunsten.dk, www.knudgrothe.dk

Se! Alt det smukke her i livet

– Jeg vil gerne bevare, hvad der er godt og smukt. Jeg bryder mig ikke altid om, hvad det moderne liv medfører af ændringer og omskiftelser. Jeg kan for eksempel ikke lide, når man river gamle smukke bygninger ned og erstatter dem med nye grimme bygninger. Jeg vil gerne minde folk om alt det smukke her i livet, sagde Carla Thonsgaard til Galerie Knud Grothe, der i en periode havde hende på programmet.

Carla Thonsgaard havde været hjemmegående husmor i Aalborg, indtil hun på baggrund af et aftenskolekursus debuterede på Kunsternes Efterårsudstilling i 1973 og straks gjorde sig bemærket, som en af vore mest markante naivistiske malere. Naivisternes motivvalg er præget af, at det både kalder på smilet og rører os om hjertet. Billederne flyder over af fortælleglæde, og de klare

farver samt de mange detaljer og historier er alle gennemgående træk.

Da Carla Thonsgaard begyndte, var det især cirkuslivet, som hun fandt forunderligt og fantastisk:

– Cirkus er et billede på livet. Her møder vi klovnen, artisten, dyretæmmeren og andre karakteristiske figurer, der viser os noget i os selv, sagde kunstneren.

For Carla Thonsgaard må der gerne være både grin og gys og underholdning og spænding i et godt naivistisk billede.

– Det skal fortælle noget vigtigt om alt det smukke i livet, og gerne set med et glimt i øjet, siger hun. Den definition lever Augustdag på Bakken, der er et af hendes allertidligste cirkusbilleder, helt op til med sine mange, glade mennesker i fint sommertøj, naivistiske, sjove gengivelser af alle de kendte forlystelser – rutschebanen, karrusellerne, isboderne, Pjerrot, dansepigene, veterantoget og de halvfulde fædre – det er en varm dag.

Det hele skinner og alle synsindtrykkene klumper sig sammen til et levende hele, set gennem barnets todimensionale perspektiv. Der sker bare så meget dejligt!

Motiverne i billederne hentede Carla Thonsgaard først og fremmest inden for det fællesskab, som vi alle genkender: festligt, folkeligt og fornøjeligt, idet hun arbejdede med tilbagevendende motiver fra cirkuslivet, ringridning, hestemarker, en sommerdag ved stranden og en luftballonskipper samt stemningsbilleder fra let genkende-

Jens Sørensen

Leveår: 1887-1953.

Født i Kolding, død i Roskilde.

Uddannelse: Forberedende tegneundervisning på Teknisk Skole og et par semestre på Kunstakademiet i København. Mest af alt selvlært.

Kendt for sine selvportrætter og fauvistiske Bakkemotiver.

Museerne i Århus, Vejen, Skagens Museum og SMK – Statens Museum for Kunst ejer billeder af ham.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1962.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon, Lex.dk

Farver og forår ved Peter Lieps Traktørsted

Vi er ved traktørstedet Peter Lieps Hus, opkaldt efter skovløberen af samme navn. Stedet har tiltrukket mange mennesker og familier til frokost i det grønne – som her en forårsdag i 1932.

Skoven er lysende grøn. Masser af mennesker. Masser af farver og brede dynamiske penselstrøg, der til sammen skaber liv. Det er tydeligt at værket hører hjemme i ekspressionismen. Bemærkelsesværdigt nok ser vi ingen personer forfra. Kunstneren er Jens Sørensen, der ikke ønskede at skildre folk overfladisk. For der var en trang til at komme lidt dybere.

Bakken var Jens Sørensens et og alt. Bakkelivets mange motiver gav ham en plads i kunsthistorien med værker af mennesker, farver og livet, som det udspillede sig, også efter mørkets frembrud med gøgleme, karrusellerne og den hvidmalede Pjerrot. Her kom han, fordi han trængte til at se levende farver og levende mennesker, og her fandt han, hvad han søgte. Han tog herud om morgenen, og hjem om natten med det sidste Bakketog. Her var en motivverden han kunne lide. Værkerne fra Dyrehavsbakken i 1930 blev toppen af hans karriere. Kunstneren døde fattig efter et ophold på Sct. Hans. Sorrig og glæde – følges ad, også i kunsten.

Jens Sørensen – Forår ved Peter Lieps Hus i Dyrehaven, olie på lærred 40 × 48 cm, udateret.

Anni Løgstrup

Leveår: 1912-2001.

Født i Kvorning ved Viborg.

Uddannet på E. Rannows Malerskole 1937-39 og på Kunstakademiet i København 1939-41 hos Kræsten Iversen og Sigurd Wandel.

Maler også i Valby og fra Spaniens tyrefægterarenaer.

Udstiller i Lyngby Kunstforening 1983.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1961.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon, Uffe Hansen: Bakkefolk og Bakkeminder, 1977.

Varieté og gøgl på Bakken

Man kan næsten høre stemmerne og folks fodtrin, livet og mylderet i dette værk af Anni Løgstrup fra 1945 – den første sommer efter 2. Verdenskrig.

Nu er det tid til at fornøje sig!

På scenen hos Alkazars Varieté står gøglere, klovne og danserinder, som om de slutter af. Showet er forbi, og folk går videre.

Anni Løgstrup har skildret dette mylder af liv med et væld af farver og dynamik. Et væld af former og mønstre fra striberne på scenen til damen med den blåmønstrede kjole. Det har ikke handlet om at male anatomisk korrekte figurer, men om at fange stemningen.

– Se blot på den meget slanke mand i hvide bukser, der passerer scenen på vej mod venstre – han er ved at overhale en mere tæt lille herre med sort hat. Anni Løgstrup formår at fange folks forskelligheder på enkel vis med kraftige penselstrøg, der skaber liv i billedet.

Det sydlandske og det danske er her forenet på finurlig vis. Navnet Alcázar er maurisk for „Slottet“, dvs. kongeslotte i Spanien og Portugal. Konger havde fra den sene middelalder hofnarre, der skulle underholde. Gøglerne, hofnarrene, kom efterhånden til Bakken, der blev oprettet i 1583 som markedsplads ved den kongelige dyrehave, hvor de slog sig ned i telte. Det udviklede sig til en permanent by af sammenflikkede fjælleboder, dvs. skure af fjæller, uhøvlede brædder.

Alcazars Varieté – narrens arbejdsplads – var sammen med Kramers Varieté toneangivende på Bakken i 1930'erne med blandede programmer. Her præsenterede rekommandørerne med rivende tungefærdighed de internationale og fantastiske selskaber. I 1935 startede markedsøgleren Christian Nielsen i Varieté Alcazar og fik en eventyrlig Bakke-karriere under kunstnernavnet Professor Tribini, rekommandøren over dem alle:

– Hold Dem ikke tilbage, mine damer og herrer, mine herskaber, grevskaber, djævelskaber og klædeskaber.

Anni Løgstrup - Fra Dyrehavsbakken, olie på lærred, 51 × 53 cm, 1945.

Anni Løgstrup interesserede sig for folkelivet på Bakken, og har en del motiver herfra.

Det blev et tema, hun holdt fast ved hele livet. Senere har hun også malet gadeliv i Sydfrankrig i Nice, og ikke mindst tyrefægterscener fra sine rejser til Spanien. Hun rejste gerne sydpå om vinteren og blev også her tiltrukket af folkelivet som motiv.

Altid naturalistiske værker med masser af farver. Men også livet i København, på Nørrebro og i Valby er med i hendes malerier.

Alle disse værker fra Anni Løgstrups hånd fortjener en større opmærksomhed i en fremtidig fortælling om en kvindelig kunstner med sans for folkelivet.

C.W. Eckersberg

Leveår: 1783-1853.

Født i Blåkrog ved Alssund, død i København.

Uddannet håndværksmaler hos Jes Jessen,

Aabenraa 1800, og på Det kgl. Danske

Kunstakademi København.

Guldalderens store historiemaler med talrige elever.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunstfonds Samling, indkøbt 1959.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Et afbrudt måltid

Dyrehaven er et yndet mål for skovture og fri leg under et af de mange træer. Også Christoffer Wilhelm Eckersberg, kaldet 'dansk malerkunst fader' tog til Dyrehaven og tegnede skitser.

Allerede som dreng var han fængslet af naturen i det sønderjyske, hvor han voksede op.

Eckersberg uddannede sig som historiemaler på sine ophold i Rom og Paris.

Den 9. maj 1814 i Rom købte han friluftsmalerudstyr, og fra den dag satte han sig til at male sine billeder foran motivet, hvor han lagde vægt på linearperspektivet, og på at vise alt på rette plads og i de rette proportioner.

I 35 år var han professor på Kunstakademiet i København, og her lod Eckersberg sine elever se gennem sit vindue mod Bredgade. Han banede vejen for den såkaldte Guldalderperiode. Eckersberg Medaillen blev indstiftet i 1883 på 100-års dagen for hans fødsel.

C. W. Eckersberg – Et afbrudt måltid, tuschpen på papir, 18 × 26 cm, 1804.

Helle Thorborg

Født 1927 i Gentofte.

Uddannet på Det Kgl. Danske Kunstakademi 1947-54, på grafisk skole som elev af Aksel Jørgensen og Holger J. Jensen.

Medlem af Koloristerne. Modtager Eckersberg Medaillen 1990.

Udstillet 1962 Septemberudstillingen Lyngby Rådhus, Lyngby Kunstforening 1997, 2015, 2022.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1983

Læs mere: Lex.dk, Det var sådan det begyndte, selvbiografi, Helle Thorborg, 2015.

Fra naturalisme til abstraktion

Helle Thorborg blev optaget på Kunstakademiet i København som kun 20-årig, og indskrev sig tidligt blandt landets førende grafikere med sort/hvid grafik, serigrafier af farvetræsnit, samt akvarel, maleri og tegning. Hendes udvikling er gennem et langt liv gået fra det naturalistiske i en relativ enkel udformning til et mere ekspressivt og abstrakt formsprog.

Helle Thorborg kendes for en udpræget interesse for litteratur og en række fremragende artikler, først og fremmest i kunstnersammenslutningen Koloristernes kataloger.

Blandt hendes hovedværker er sort/hvide træsnit skabt som illustrationer til den chilenske digter Gabriela Mistral's cyklus *Mødrenes sange*, der blev vist ved Koloristudstillingen i 1959, samt illustrationer til den spanske digter og dramatiker García Lorcas *Blodbryllup* 1961.

– Deri har Helle Thorborg formået at gengive både det lyrisk-smertefulde hos Mistral og det tragiske hos Lorca, hedder det om hende hos Ulla Grut i *Kvindebiografisk Leksikon*. Interessen har givet anledning til flere fortolkninger og farveserigrafier efter Lorca.

Kunsthandler Viggo Clausen i Clausens Kunsthandel, som var førende indenfor grafik, bakkede hende op og har jævnligt udstillet hendes arbejder. Også lokalt hos Lyngby Kunstforening har hun været en skattet gæst, lige fra 1960'ernes tidlige Septemberudstillinger på Lyngby Rådhus til jubilæumsudstillingen i Portnerboligen i 2022.

Ud over grafiske arbejder har hun udført mange akvareller og tegninger, navnlig når hun har opholdt sig i sit bondehus i Thy, samt kirkeudsmykning til Gimsing Kirke ved Struer.

En lang årrække har Helle Thorborg været bosat i Kunstnerbyen i Hjortekær.

Helle Thorborg – Bakken, farvelagt træsnit, 46 × 40 cm, 1983.

Carla Svensson

?

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunstfonds Samling, indkøbt 1983

400 års fødselsdag på Bakken

Vi befinder os lige foran friluftsscenen på Bakken.
Året er 1983. Det er et ganske særligt år – 400 året
for Bakkens eksistens.

Det må fejres!

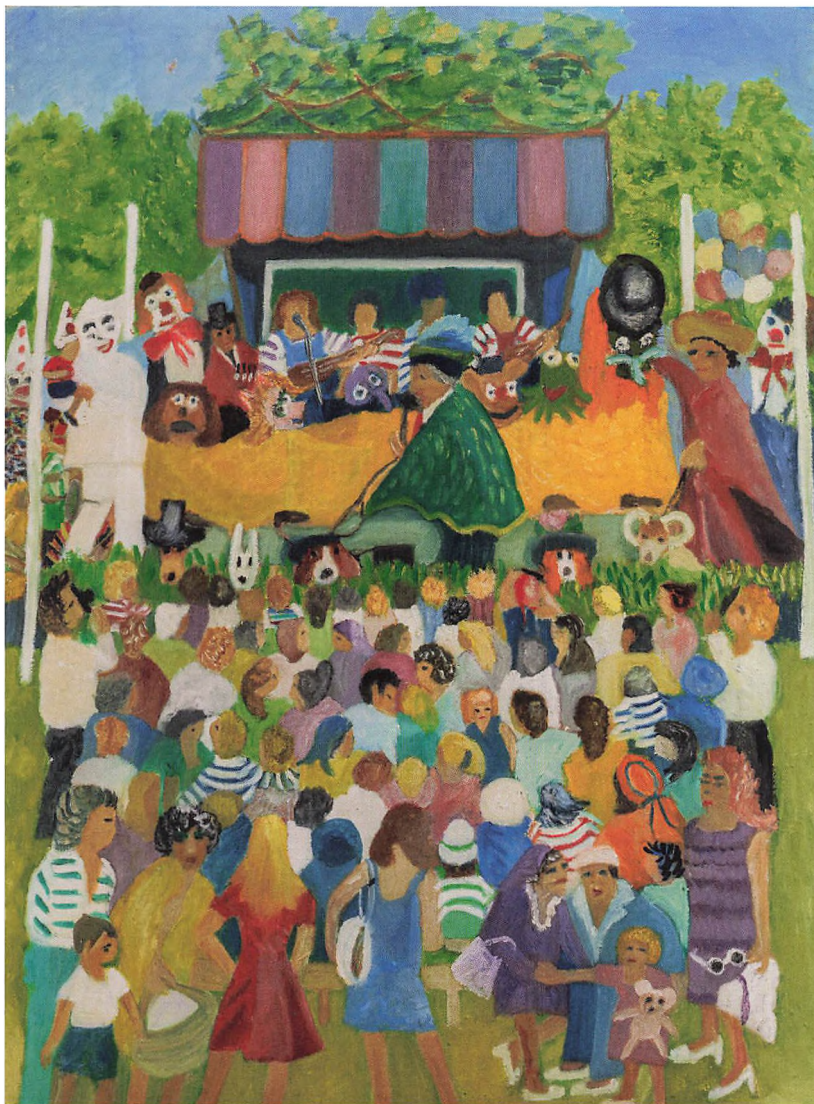
Her er fyldt med mennesker. Publikummet udgør
et væld af farver – nærmest som et abstrakt møn-
ster af forskellige farveklatter. Hårtoppe i rødt,
gult, orange og sort og brunt. Tøj i både varme og
kolde farver; blå gult, lilla og hvidt. Resultatet er
festligt – som motivet og anledningen.

Scenen udgør øverste halvdel af værket med syn-
lige og større figurer end publikum. Et band i stri-
bede t-shirts spiller – det er formodentlig Bamses
Venner. Der er Pjerrot, klovne og balloner. Midt
for scenen ses en figur fra siden med den fineste
grønne kappe, som flot kontrast til den gule scene.

Der er underholdning i fineste stil, som det er
lykkedes Carla Svensson at gengive livfuldt og far-
verigt i et øjebliks stemning.

Hvem var mon kunstneren selv?

Det er desværre ikke lykkedes forfatterne at
finde ud af, hvem Carla Svensson var. Kan læsere
hjælpe?

*Carla Svensson – Fra Bakkens Friluftscene – Olie på lærred,
86 × 63 cm, 1983.*

Knud Mühlhausen

Leveår: 1909-1990.

Født og død i København.

Autodidakt som kunstner.

Medstifter af Lyngby Kunstforening og af BKF – Billedkunstnernes Forbund, samt kunstnersammenslutningen M59.

Museumsinspektør på Louisiana og med-redaktør på Louisiana Revy 1959-69.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt ca. 1950.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Niels-Kristian Petersen: Tegninger af Knud Mühlhausen.

Greens Forlag.

Den trætte bådudlejer

Solen skinner over Frederiksdal ved den gamle mølle. Himlen har fine Cumuluskyer. En stor tung bådudlejer sidder og halvsover på en bænk. Foran ham ligger en række joller, klar til udlejning - hvis han ellers vil åbne øjnene. For bag ham kommer et ungt, slankt par gående, tæt sammen.

Er det mon tid til at vågne for bådudlejeren?

Dette humoristiske motiv af den halvsovende mand er en af de virkelig mange fine tegninger fra Knud Mühlhausens hånd. Der er noget komisk over hele scenen. Han har med sin enkle streg skildret livet ved bådudlejningen. Her har mennesker siden 1927 kunnet leje både og kanoer til en tur på Lyngby Sø eller Bagsværd Sø.

Knud Mühlhausen var lokal og boede en årrække i gartnerboligen ved Frederiksdal. Hans glæde ved at tegne lokalområdet kom kunstnerisk til udtryk gennem en mængde tuschtegninger.

Netop fra årene 1946-47 er der mange tegninger på kommunens arkiv med motiver lige fra Lyngby Sø til bygningsværker. Han var ekstremt produktiv, og tegnede gerne illustrationer fra en række steder i kommunen på receptkuverter til Virum Apotek.

Efter 1950 tog hans kunst en anden drejning fra det figurative mod det abstrakte, hvor han blev inspireret af malere som Jean Deyrolle og Jean Dewasne, der kom til Lyngby gennem kunstsamleren Erik Andreassen, som ligeledes var aktivt engageret ved dannelsen af Lyngby Kunstforening i 1952.

*Knud Mühlhausen – Bådudlejerer i Frederiksdal,
pen og tusch, 20 × 12 cm, 1946.*

Wilhelm Wils

Leveår: 1880-1960.

Født i Kolding, død i Sundby.

Uddannet på De frie kunstskoler og hos Kr. Zarthmann. Debuterede i 1910 på Sammen slutningen De Trettens Udstilling.

Tjente til livets ophold som fotograf og topografisk tegner.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1961.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

To skæbner på Dyrehavsbakken

En kvinde går lige mod os i blå kjole, i en mærkelig stiv bevægelse. Hendes makeup er kraftig – den falder sammen med omgivelsernes grønne. Hun går væk fra en mand, der står stille bag hende. Han kigger lidt nedad, passivt med hænderne i lommen. Alle de andre mennesker vender bort fra denne kvinde og mand. Det er de to, der er blikfanget. Det er her mellem de to, der fortælles en historie. Dog kan vi kun gisne om, hvad der er hendt mellem denne kvinde og mand, mellem de to skæbner på en sommerdag.

Kunstneren Wilhelm Wils interesserede sig for andre mennesker. For mennesker, der havde det svært. Mennesker, sat ud af spil i samfundet. Særlige eksistenser. Han skildrede fattige, prostituerede i det københavnske natteliv, inspireret af kunstnervennen Aksel Jørgensen.

Stilen var ekspressionistisk og dramatisk, og motiverne blev hurtigt kendt i offentligheden, fordi hans kunst var vedkommende og socialt orienteret. Det blev hurtigt til mange legater til den spirende kunstner med det særlige menneskeblik.

Inden Wils startede på at male, havde han arbejdet som fotograf i København og Aarhus. Hans far var også fotograf, så det var nærliggende. Men midt i 20'erne begyndte han på De frie kunstskoler og senere gik han på Kr. Zarthmanns Skole, hvor han blev undervist af maleren og formgiveren Johan Rohde.

I 1920'erne malede han mange værker fra værtshusmiljøet, i 1930'erne begyndte han at male flere religiøse motiver, og han blev efter sigende både katolik og kommunist.

Og så er der motiverne fra Dyrehavsbakken i tråd med Jens Sørensen, som også er nævnt i denne bog. Farverne er kraftfulde, grønne, blå, gule. Streger og strøg er enkle i dette sene værk fra 1958. Fortællingen pirrer ens nysgerrighed, som beskuer. Det var den slags motiver Wils koncentrerede sig om de senere år af sit liv, hvor han trak sig mere og mere væk fra kunstverdenen. Han brugte da meget tid på at skabe rammer.

Hans ekspressive værker har været udstillet både i Danmark og udlandet. SMK, Statens Museum for Kunst, har flere pragtfulde værker af Wils, blandt andet et selvportræt.

Wilhelm Wils - På Dyrehavsbakken, olie på lærred, 73 × 92 cm, 1958.

Paul Fischer

Leveår: 1860-1934.

Født i København. Død i København.

Studerede på Kunstakademiet fra 1876-78, fuldførte ikke.

Fotograferede ude og malede hjemme.

Tegnede for magasiner, lavede postkort og reklameplakater.

Ophængt på Lyngby Rådhus, hvorfra det blev stjålet i 2010 ved et frækt tyveri.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Det forsvundne øjeblik

Der var engang et meget smukt værk i samlingen af Paul Fischer. Et klassisk værk fra hans hånd, der viser en sommerdag ved indgangen til Dyrehaven. Porten står på klem. Kvinder i florlette, hvide, moderigtige lange kjoler på udflugt står ved indgangen til Dyrehaven med deres cykler. De taler med en ældre kvinde, der er i stærk kontrast til dem med sit sorte tøj og mere krogede ydre. Stemningen er sat.

Tøjet synes at vise den stil, man havde omkring år 1900, hvorfor man kan antage, det er fra denne tid. Det er, som i så mange af Paul Fischers

værker, tydeligt, at han går op i det smukke á La Belle Epoque, smukke kjoler, det mondæne, som ofte ses også i hans utallige københavnerbilleder af det pæne liv i storbyen. Især det pæne liv set i gaderne, udenfor. Og her det pæne liv, formodentlig en søndag i Dyrehaven. Der er fyldt med smukke øjeblikke, lys og stemning i Fischers værker, naturligvis inspireret af den franske impressionisme. Han opholdt sig i længere tid i Paris i 1890'erne og blev inspireret af bl.a. Henri Toulouse Lautrec. Så inspireret af det franske, at han ændrede navn fra Poul til Paul.

Fischer skildrede kvinder udenfor. Går man lidt tilbage i historien i 1880'erne blev kvinderne mere portrætteret i hjemmet. Hos Fischer træder de ud i det pulserende og mondæne liv.

Fischer viser dog ikke et kritisk blik på samtiden, hvilket han i kunsthistorien har fået lidt smæk for. Kritikken hænger til dels sammen med, at han var meget produktiv og dels, at han malede hundredvis af Københavner-motiver.

Men lige dette værk er desværre forsvundet efter et frækt tyveri ved højlys dag på Lyngby Rådhus 2010! Gode tips om billedets nuværende opholdssted modtages med Tak!

Paul Fischer – En sommerdag ved indgangen til Dyrehaven, ca. 1900, olie på lærred.

Axel P. H. Jensen

Leveår: 1885-1972.

Født i Kerteminde, død i Virum

Uddannet håndværksmaler, elev på Kr.

Zahrtsmanns Malerskole 1908-1913.

Der er flere fine værker i samlingen.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjens Samling, indkøbt år 1966.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon,

Dansk Biografisk Leksikon.

Lysets maler – Endeligt frie

Axel P. Jensen er en kolorist og naturalist, der konstant fornyede sin skaberglæde i mødet med naturen, som særligt er kendt for sine landskabsmalerier i stærke farver.

Han blev født i Kerteminde, og flyttede som barn til Vendsyssel. Han kom som ung i lære som håndværksmaler, og kom i 1907 på Teknisk Skole, hvor han begyndte at tegne og male.

På anbefaling af Fritz Syberg blev han optaget på Kr. Zahrtmanns Skole i København, hvor han gik i tre år. Han debuterede på Sammenslutningen De Trettens udstilling, bl.a. med det koloristisk udtryksfulde *Tørvegravere i Store Vildmose*, 1908. Dette og andre værker vidner om den umiddelbare sansekraft og håndværksmæssige myndighed, der fra første færd placerede Axel P. Jensen som en af sin generations meget lovende kunstnere.

Han er en tur i Paris i 1911, så ophold i Italien 1916-21. Han og hans kone bosætter sig fra 1915

i Blokhus. Her er Vendsyssels åbne, vidtstrakte land med den høje himmel, mark, mose og klit med enkelte mennesker, huse, træer eller telefonpæle de foretrukne motiver. Her malede han i årene efter 1925 sit livs hovedværker. I slutningen af 1930'erne flytter familien, nu med sønnen Niels, til Virum, Virumstræde, kaldet *Krogen*. Nu er det i landsbyen Virum, huset og haven mod det åbne landskab med Virum- og Møllemarken, ned mod Frederiksdal og Furesøen, han finder sine motiver.

Axel P. Jensen arbejdede frit med farven, og malede f.eks. billedernes skyggepartier med adskilte penselstrøg i en koloristisk manér, inspireret af impressionismen. Under indflydelse af van Gogh dyrkede han en malemåde med tætte rytmiske strøg af betydelig dekorativ effekt med sans for billedelementernes stoflighed.

Denne næsten fysiske fornemmelse mærkes også i de glade Dannebrogssflag, der strømmer mod beskueren i *Der flages i Virum*, hvor kunstneren stort set blot har kigget ud ad sin hoveddør i Virumstræde for at finde motivet, som er set fra hjørnet af Virumstræde og Virumgade mod Teglgårdens stuehus, i dag Virumgade 50.

– Vi drager et stort lettelsens suk over, at tankerne kan blæse frit efter de fem forbandede år. Kunstneren forstærker følelsen af, at hele verden jubler, når huset, vejen og ikke mindst træerne med brede penselstrøg og glade farver svajer med. Men samtidig er værket tvetydigt. Budskabet i valget af modsatrettede komplementærfarver,

Axel P. H. Jensen – Der flages i Virum 5. maj 1945, olie på lærred, 40 × 42 cm, 1945.

rød og grøn, med de glade flag til venstre og de melankolske, lidt dystre træer til højre, er klart: Glem ikke den tunge krigstid med de mange ofre.

Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfond rummer adskillige værker med motiver fra Virum og Frederiksdal af Axel P. Jensen.

Bodil Kaalund

Leveår: 1930-2016.

Født i Silkeborg, død i Kgs. Lyngby.

Uddannet på Det Kgl. Danske Kunstakademi 1950-1954 som elev af Kræsten Iversen.

Kendt for kirkeudsmykninger og Museet for Religiøs Kunst i Lemvig

Udstiller 1991 på Lyngby Rådhus og 2016 på Sophienholm.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1981.

Læs mere: Eva Pohl – *Det ophøjede i det nære, Bodil Kaalund 85 år*, Sophienholm 2016.

Så er der serveret – vi begynder med suppen

– Bodil Kaalund favner det sanselige i maleriet, og har blik for ånden i det nære, skriver Eva Pohl i portrætbogen, udgivet på Sophienholm i 2016. Bodil Kaalunds motiver med brød og køkkentøj slår bro til det kristne billedsprog, som hun kommer til at arbejde indgående med gennem mange år.

Bodil Kaalund er, som kunstnerbarn af maleren Martin Kaalund-Jørgensen, selv tidligt optaget af at tegne og male. Her drømmer hun endog om at illustrere nogle af de store Kingo-salmer, og det når hun også på et langt og indholdsrigt liv.

Familien flytter fra Silkeborg til Kgs. Lyngby i 1942, og allerede som 17-årig elev på Kunstakademiet i København debutterer hun på Kunstnernes Efterårsudstilling med to landskabsmalerier

fra Røsnæs-området, hvor somrene tilbringes under naturens righoldige påvirkning. Naturen ligger som en grundtone i farveholdningen og i mange af hendes kompositioner. Hun rejser, maler og udstiller i Norge, Sverige, Tyskland, Island og Grønland.

Sammen med faderen melder hun sig helt fra stiftelsen i 1952 ind i Lyngby Kunstforening. Fra 1965 varetager hun opgaver som foreningens kunstneriske konsulent, og hun løfter væsentlige opgaver ved udstillingen *Grønlandsk Kunst og Husflid* på Lyngby Rådhus i 1963, hvortil der lånes stort ind fra Dronning Ingrid's privatsamling. Kaalunds netværk til billedhugger Jens Rosing tilbage fra akademiårene kommer hende til gode, og interessen for grønlandsk kunst bliver en livslang passion og en frugtbar organisatorisk relation mellem grønlandske og danske kunstinstitutioner. I 1979 udkommer hendes første bogudgivelse *Grønlandsk Kunst, skulptur, brugskunst, maleri* på Politikens Forlag på dansk og på grønlandsk. Senere i flere reviderede udgaver.

I 1972 udfører Bodil Kaalund sin første kirkeudsmykning, og kommer til at udsmykke omkring 30 kirker og menighedssale i Danmark, Sverige, Norge, Slesvig og Grønland.

Hun udfører i 1977-81 en markant kirkeudsmykning til Lemvig Kirke. I 1992 udgives *Den Nye Bibel* med 159 af hendes illustrationer, og originalarbejderne finder i 1994 vej til og danner grundstammen hos Museum for Religiøs Kunst i Lemvig, som ejer og udstiller flere af hendes vær-

*Bodil Kaalund – Suppe, 1980, litografi/akvarel/farvekridt, 39 × 37
fra serien „Der er serveret“ med litografierne Fisk, Steg og Kage.*

ker. Med tiden får museet i Lemvig godt fodfæste i den danske museumsverden.

Kaalund opnår stor udbredelse og stor folkelig popularitet med sit årelange engagement i kirkeligt regi, som tæller talrige udstillinger samt design til

messehagler og bispekåber, der udføres af danske kunsthåndværkere, ligesom mange af hendes grafiske arbejder er at finde som bogillustrationer.

Bodil Kaalund boede i størstedelen af sit liv på Louisevej i Kgs. Lyngby.

Jens Kortermann Jauch

Leveår: 1949 –

Nulevende tegner og illustrator fra Rudkøbing.

Plakatreklame for Baadfarten, 1995.

Tilhører: Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling.

Læs mere: Den danske Plakat, Lars Dybdahl,
Kunstrunden, 1994.

Baadfarten – en hyldest til egnen for konger, kræmmere og kunstnere

Denne herlige turistplakat fra Baadfarten er symbol på denne bogs hyldest til det smukke område omkring Lyngby-Taarbæk med grønne skove, blå søer og gule marker, hvor konger, kræmmere og kunstnere har slået sig ned siden 1700-tallet.

Stilmæssigt lægger plakaten sig op ad den nationalistiske turistplakat fra 1930'erne, hvor turistorganisationerne bevidst gengav det fredelige Danmark i en romantisk, lidt barnlig stil. Den eventyragtige tegning var en modvægt til den hårde hverdag i 1930'erne og 1940'erne. Alle skulle kunne drømme sig et andet sted hen, mens den benhårde realitet var, at danskerne ikke kunne rejse ud.

Turistplakaten fik et gevaldigt kunstnerisk og oplagsopsving, da den udenlandske turisme ved forbedrede transportmuligheder som broer og lyn-tog, var i fremgang. Under 2. Verdenskrig blev disse lidt humoristiske og selvironiske plakater brugt til at slå et slag for det ubekymrede friluft- og fri-

tidsliv, som ferieloven fra 1938 åbnede for, hvor mange arbejdere fik 2 ugers ferie. Den dansksprogede egns- og by-reklame skulle lære danskerne deres eget land bedre at kende.

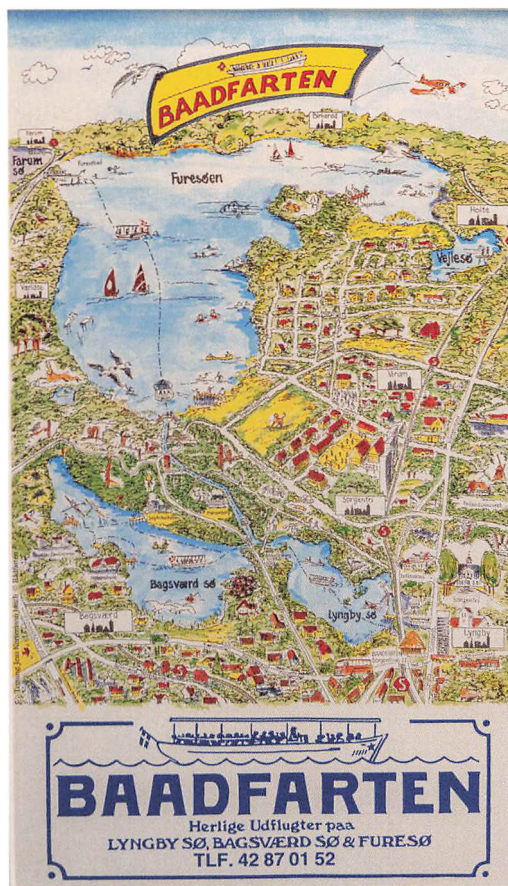
Og da det var en stil, der med sin humor og glade tegninger tiltrak publikum, så hvorfor ikke genbruge her omkring midten af 1990'erne? Der kommer jo altid nye passagerer, der vil nyde en tur med de gamle både på søerne, beundre de mange smukke landsteder og for en stund føle sig i en anden verden.

Jens Kortermann Jauch fortæller:

– *Jeg blev opfordret af en lokal reklamemand til at sende et udkast til Baadfarten. De havde set noget lignende, jeg havde lavet. Så jeg gik i gang med at kigge på luftfotografier, for jeg vidste lige fra begyndelsen, at jeg ville se hele området lidt skråt oppefra i et fugleperspektiv for at få dybde og afstande med.*

– *Ideen er jo, at du skal gå hen til plakaten og opdage: – Hov, ligger det dér? Og så få en snak med sidemanden om, hvad I ser. Det var vigtigt, at plakaten blev håndtegnet, for det fremmer fantasien. Det giver en helt anden oplevelse end ved en digital tegning.*

Baadfarten har sejlet fast rutefart på Lyngby Sø, Bagsværd Sø, Furesøen og Vejlesø siden 1894, hvor de første dampdrevne skibe satte i rutefart. Endnu i dag sejler to af bådene fra det 19. århundrede, *Prins Christian* fra 1896 og *Prinsesse Alexandrine* fra 1895. De har sejlet med

*Jens Kortermann Jauch - Baadfarten,
plakat fra 1995, 59 × 29 cm.*

damp, benzin, gasgenerator og nu med diesel.

I dag ejes Baadfarten af de tre kommuner, Lyngby-Taarbæk, Gladsaxe og Furesø, og er forpagtet af Strømmen Danmark. Baadfarten har i dag

seks motorbåde, hvoraf de fire sejler på Lyngby Sø, Bagsværd Sø og Mølleåen, og de resterende to sejler på Furesøen. God tur!

Magnus Bengtsson

Leveår 1888-1956,
Født og død i København.
Uddannet håndværksmaler, arbejdede som
keramiker og forfatter.
Gengav flere eksempler på ingeniørkunst,
f.eks. vej- og brobygning.
Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjsamling, indkøbt ca 1951.
Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Magnus Charles Bengtsson kom i malerlære efter skolen og modtog ligeledes tegneundervisning på Teknisk Skole i København. I begyndelsen af karrieren tegnede han naturalistiske miljøer fra København og mange postkort. Efter rejser til Østen (Java) og Grønland ændredes hans kunst. Han arbejdede desuden som kunstanmelder og som keramiker – påvirket af Østens teknikker.

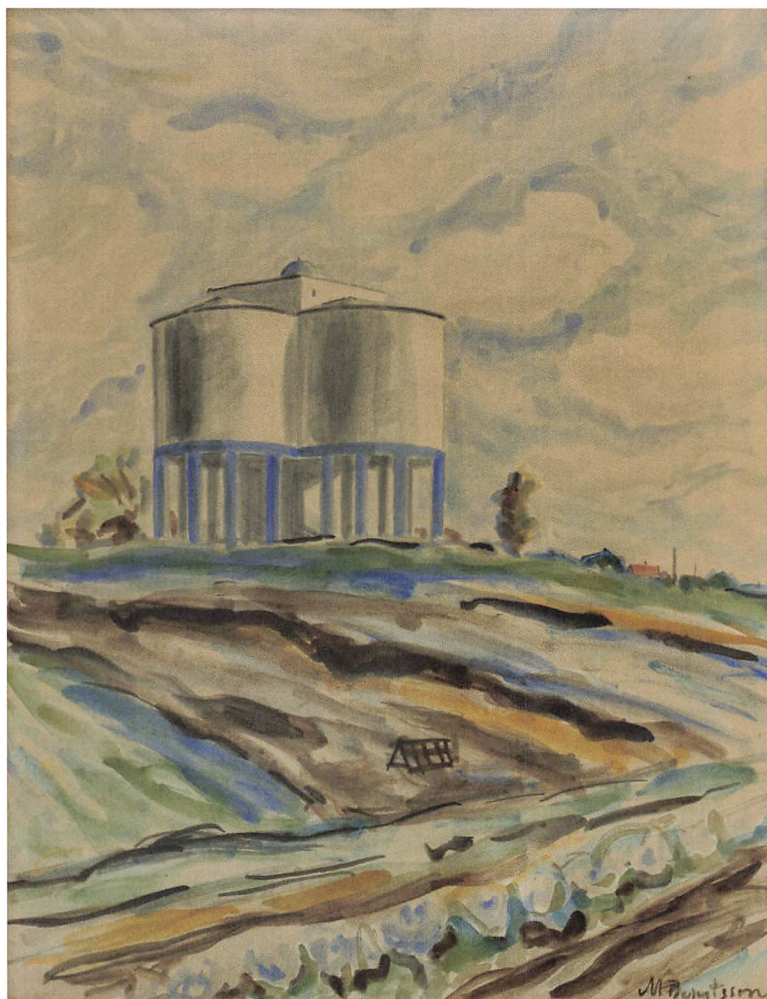
Akvarellen *Baunehøj Vandtårn* er præsenteret i løse, brede penselstrøg i modernistisk stil. Vandtårnene på Baunehøj bestod af 2 tårne – det hvide og det røde nær DTU-campus.

Det hvide vandtårn blev opført i årene 1939-41 på Baunehøj og tjente til forsyning af DTU i dagtimerne og af hele byen i nattetimerne. Det hvide vandtårn blev revet ned i 2017.

Et eksempel på Martin Bengtssons forfatterskab er bogen *Ene med Dyr og Mennesker. Et Aar i Scoresby Sund*, fra Steen Hasselbalchs Forlag 1927, illustreret med 10 indklæbede farvelitografier samt talrige sort/hvide tegninger, alle af forfatteren.

I samlingen findes også Nærumbanens bro over Mølleåen og akvædukten over Mølleåen.

SMK har et par værker af Magnus Bengtsson.

*Magnus Bengtsson – Akvarel af Baunehøj Vandtårn,
65 × 50 cm, ukendt år.*

Hans Peder Hansen Brygge

Leveår 1885-1979.

Født i Korsør, død i København.

Uddannet håndværksmaler 1904,

Kunstakademiet 1910.

Akademielev hos Joakim Skovgaard og
Viggo Johansen.

Besøgte Paris i 1914, Bovbjerg Badehotel
1919, Lyngby i 1940'erne.

Udsmykning til Lyngby Rådhus –

De ni møller, 1939, udstillet juni 1941.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling, indkøbt 1941.

Læs mere: Trap Danmark, Weilbachs Kunst-
nerleksikon – Besøg Lemvig Museum!

Raadvad Knivfabrik i eftermiddagslys med boliger til højre, 1938

Hans Brygge besøgte Møllesamfundet og skabte
en naturalistisk og idylliseret gengivelse af miljøet
omkring Raadvad Knivfabrik, hvor ikke meget er
forandret, når man besøger stedet i dag.

– Det må være malet i middagstunden. Her
hviler en harmonisk stilhed over bygningerne, ve-
jen, søen og skoven i det skønne sommervejr. Det
er typisk for Hans Brygge at skildre hverdagen og
arbejdslivet, og det gør han traditionelt for tiden i

maleri og akvarel, uden at begive sig ud i maleri-
ske eksperimenter på noget tidspunkt.

Kunstneren debuterede på Kunstnernes Efter-
årsudstilling i 1913, Charlottenborgs Forårsud-
stilling 1914, besøgte Paris og udstillede på Salo-
nen 1920. Som maler blev han tæt knyttet til de
vestjyske malerbrødre Kresten og Niels Bjerre, og
fik sommerhus på Lemvigegnen i 1924. Digteren
Thøger Larsen omtalte ham som en pålidelig skil-
drer af bønderns liv og arbejde.

Under krigen søgte Bjerre et alternativ til Vejlbj, og
tog ophold i det nordsjællandske, hvorom han sag-
de: – Hvorfor skal det være så spinatgrønt, det hele?
Forskellene mellem det barske vestjyske landskab
og det blidere Nordsjælland sprang ham i øjnene.

På Lemvig Museum findes Brygges portrætter
af Thøger Larsen og frue, samt arkivalier om Hans
Brygges udstillinger her i 1924, 1953, 1959 og en
mindeudstilling på Lemvig Gymnasium i 1985,
hvortil sønnen Olaf Brygge berigede kataloget
med muntre anekdoter om et langt og livskraftigt
malerliv.

Selve Raadvad Knivfabrik er verdenskendt for
sin brødmaskine, sin kartoffelkniv og andet køk-
kentøj, og huser i dag kunstnerværksteder og beva-
ringshåndværk under Fonden Raadvad Fabrik.

Hans Brygge – Raadvad Knivfabrik i eftermiddagslys, olie på lærred, 62 × 96 cm, 1938.

Hanne Schou

Født i Taarbæk 1935.

Uddannet som elev af Inger Hanmann,
Erik Clemmensen og Vera Myhre.

Udsmykning på Rådhuset med de ni
møllemotiver.

Udstillede i Damhuset 1984.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling, indkøbt 1982

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

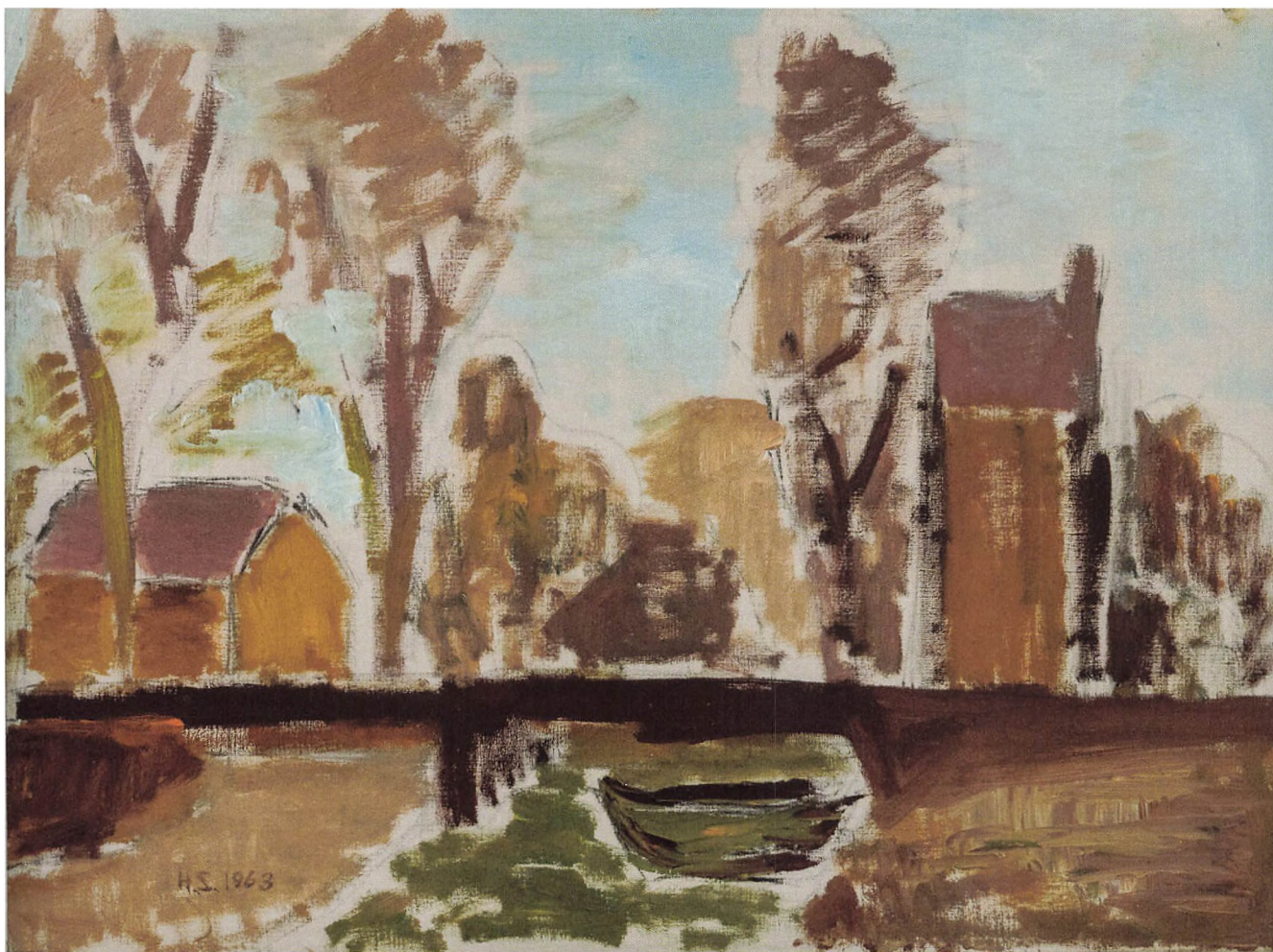
Frederiksdal Mølle og Slusehuset 1963

Hanne Schou maler Frederiksdal Mølle og Slusehuset i nyere tid, skitseagtigt med hurtige penselstrøg og få detaljer i en ekspressiv-naivistisk stil.

Kunstneren finder mange motiver omkring Mølleåen, og genkendes på sine jordfarver, og blå og grønne stemninger.

Hanne Schou debuterede på Charlottenborgs Forårsudstilling 1958, og har medvirket flere gange på Den Frie, i Kunstnernes egen Kunsthandel, i Henning Larsens Kunsthandel og på Gavnø Slot. Kunstneren har rejst meget i Sydeuropa, Norge, Sverige, Holland og kendes også for blomstermotiver og opstillinger, samt emaljemotiver, inspireret af Inger Hanmann.

Værket indgår i serien *De ni Møller*, som Hanne Schou fik som en udsmykningsopgave til Lyngby Rådhus, hvor hun repræsenterede egnen med motiver fra de ni møller.

Hanne Schou – Frederiksdal Mølle og Slusehuset, olie på lærred, 61 × 81 cm, 1963.

Martin Kaalund-Jørgensen

Leveår 1889-1952.

Født i Lime, Nørup Sogn, Midtjylland.

Død i Lyngby.

Uddannet håndværksmaler 1909, Kunstakademiet 1914.

Bosat i Silkeborg en årrække og underviste den unge Asger Jorn

Udstillet på Sophienholm 1971

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1991

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon

Dronningens Vaskeri ved Mølleåen

Motivet, der er et dynamisk billede, skabt i stærke, dramatiske penselstrøg i et konstrueret perspektiv, gengiver Dronningens Vaskeri, beliggende ved Mølleåen, tæt på Sorgenfri Slot.

Martin Kaalund-Jørgensen var født i det midtjyske, blev først håndværksuddannet som maler, og arbejdede som assistent for Nationalmuseet med restaurering af kalkmalerier. Debuterer på Kunstnernes Efterårsudstilling i 1916, Charlottenborgs Forårsudstilling 1945. Han udstiller flittigt som medlem af og drivende kraft for Foreningen Frie Jyske Malere, som var aktive i Aarhus og i Silkeborg, hvor han boede fra 1921-42. Asger Jorn kaldte Martin Kaalund-Jørgensen for sin første læ-

rer, efter at han havde været elev hos ham i Silkeborg i midten af 1930'erne.

Martin Kaalund-Jørgensen og hans familie flyttede i 1942 til Louisevej i Lyngby. Så motivet med Dronningens Vaskeri, som han har malet flere gange, var ham velkendt fra mange spadsereture ned gennem Sorgenfri Slotspark til Lyngby Hovedgade. Her har han stillet staffeliet på kanten af en af Mølleåens mange pynter, og stået med ryggen til Sorgenfri Slot.

Kunstneren inspireres af fransk fauvisme og af Edvard Munch, og rejser bl.a. til Frankrig, Italien, Norge, Holland og det sydfranske Vence. Kendes for flere politikerportrætter, fx Thorvald Stauning til Christiansborg 1941, og for portrætter af kunstneren Asger Jorn og digteren Frank Jæger.

Martin Kaalund-Jørgensen er repræsenteret på Frederiksborg Nationalhistoriske Museum og Museum Jorn i Silkeborg.

Dronningens Vaskeri, der ligger lige ned til Mølleåen for enden af Schallsvej i Bondebyen, blev opført i 1794 som blegeri. Bygningen blev i 1808 solgt til den senere kong Christian den 8. og anvendt som vaskeri for Sorgenfri Slot. I 1975 overtog Lyngby-Taarbæk Kommune ejendommen fra staten og anvendte den til beboelse indtil den blev solgt 2019.

Martin Kaalund-Jørgensen – Dronningens Vaskeri, olie på lærred, 68 × 86 cm, 1944.

Isidor Kalckar

Leveår: 1850-1884.

Født og død i København.

Uddannet på Kunstakademiet i København
fra 1872-77.

Boede en årrække i England.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling, indkøbt 1959.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon,
bind IV.

Flyv, fugl! Flyv over Furesøens vove

Digtet Flyv, fugl! Flyv! stammer fra Christian Winthers første digtsamling i 1828, hvortil han fik inspiration på Hjortholm Borgruin ved Frederiksdal.

Tegneren Isidor Kalckar har skabt et stemningsfuldt aftenbillede fra Furesøens bred over Christian Winthers digt, hvor det første vers er udspændt på et lærred.

– Vi ser det for os: En digter står ved Furesøen en aften med sin monolog rettet mod en fugl. Digteren længes efter sin elskede, så fuglen skal skynde sig hjem til sin mage og sine unger, og jeget beder fuglen bringe nyheder om den kvinde, han længes efter at se næste dag.

– Der er et romantisk fokus på længsel, smerte og melankoli.

Isidor Kalckar har frembragt et yndefuldt værk med fugle, der flyver afsted i horisonten. En lille forladt jolle ligger i forgrunden i en lille bugt, i venstre hjørne markerer sig en hvid skrivefjer, som element i det budskab digterjeget sender afsted med fuglene om kvinden, der er langt væk. I højre hjørne er der en malerpalet, som en forening af de to kunstarter.

Isidor Kalckar har meget elegant sat sin signatur på malerpaletten til højre foran sivene: K 1881. Han ernærede sig ved at tegne til illustrerede blade i England, hvor han boede en periode.

*Isidor Kalckar – Tegning over Christian Winthers
digt Flyv Fugl flyv over Furesøens Vove, tusch,
lavering og hvid dækfarve på papir, 64 × 34 cm,
udført 1881.*

C.A. Lorentzen

Leveår: 1746-1828.

Født i Sønderborg, død i København.

Uddannet på Det Kgl. Danske

Kunstakademi i København.

Professor på Kunstakademiet i København
fra 1803-28.

Han har værker på mange museer, f.eks.

SMK - Statens Museum for Kunst.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole Samling, indkøbt år 1961.

Læs mere i Weilbachs Kunstnerleksikon.

Et særligt dæmrende lys

Maleren fanger lyset i et særligt øjeblik. En stille stund i Dyrehaven. Hjorte, der hviler ganske tæt på os. Det fine Eremitageslot tårner sig kubisk op i himlen, som en høj mørk bygning. Fra billedets baggrund Øresund, kommer lyset ind over sletterne og skaber udsyn over det pragtfulde landskab, der åbner sig så langt øjet rækker. Nationalromantikken for fuldt flor. Det er dyrenes ro og hvile, der kommer i fokus i pagt med naturens storhed. Det er legen mellem lys og skygge, som nærmest kan sammenlignes med den britiske maler J.W. Turners sublime lys. Det er lyset, der åbner værket.

På dette tidspunkt har slottet ikke været så gammelt. Det blev opført i 1734-1736 for Christian d.

VI. af hofbygmester Lauritz de Thurah. Placeret på det højeste punkt på sletten. Opført til parforcejagt, men denne dag er der fuldstændig ro. Det var her kunstneren fandt det flotteste syn.

Værket er en perle og blandt de ældste i kommunens samling. Det fremstår udateret. Men det er sandsynligvis skabt efter århundredeskiftet dvs. efter år 1800, hvor C.A. Lorentzen malede flere motiver fra Dyrehaven. Her blev han optaget af friluftsmaleriet i Nordsjælland og ikke mindst Dyrehavsbakken, og alt det liv, der var allerede dengang.

Mest af alt var han kendt som en af Guldalderens historiemalere med værket *Slaget på Reden* fra 1802, som tilhører Frederiksborg Nationalhistoriske Museum, og *Københavns Bombardement* fra 1807, der tilhører Københavns Museum. Derudover var han en meget brugt portrætmaler for hoffet og aristokratiet, og der findes mange værker helt tilbage fra 1770'erne af det fine borgerskab. Senere, i slutningen af 1850'erne efter hans død, blev han kaldt for den gemytlige paryktidsmaler af kritikere og kunsthistorikere N.L. Høyen (1798-1870).

– Med dette værk viser C.A. Lorentzen dog at kunne andet end at male parykker – nemlig at vise naturens storhed der.

C.A. Lorentzen – Eremitageslottet fra nordvest, 55 x 73 cm, Udateret.

Jan Møller

Leveår: 1929-2021.

Født i København, død i Virum.

Uddannet cand. jur, tegner, historiker, underviser.

Akvarellen blev trykt som Lyngby-Taarbæk Kommunes julekort 1996.

Signatur forneden, til højre: Jan Møller 1996.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1996.

Læs mere: Sjællandske Nyheder februar 2021.

Med hilsen fra kommunen

I 1996 bidrog Lyngby-Taarbæk Kommune med et særligt arrangement til Kulturby 1996. Friluftsteatret i Ulvedalene i Jægersborg Dyrehave blev genetableret med Birgitte Price i spidsen. I samarbejde med Det kgl. Teater blev Elverhøj opført med ca. 210 medvirkende.

Her skabte Jan Møller denne akvarel, der blev brugt som kommunens julekort.

Han får fremstillet dette hav af mennesker, publikum og medvirkende i en leg med lys og farver og med en lethed, som lader sig gøre i akvarel. Det er et studie i komplementærkontraster rød og grøn, der er fremtrædende. Det grønne landskab og de røde medvirkende. Effekten er ekstra kraft-

fuld. Landskabet lyser under den mørk himmel, alt imens den smukke solnedgangs orange kulører står mod den mørkere himmel.

Traditionen med skuespil i Ulvedalene blev grundlagt tilbage i 1910. Dengang var det Oehlenschlägers *Hagbart og Signe*, der blev fremført. I mange år efter sørgede Ulvedalsteatret for, at der var friluftsteater, helt frem til 1949.

Det var kendte mennesker, bl.a. maleren J.F. Willumsen, der var med i Komiteen for Dyrehavsspil, som fik sat teatret i gang, og særligt Politikens redaktør, Henrik Cavling og skuespiller Adam Poulsen, der begejstret skrev i sine erindringer i 1941:

– Friluftsscenen, den er vor! Alt dette arbejde er sat i Værk for at indføre os i Kunstens skønne Verden; og spillet under aaben Himmel midt i den sommerlige Natur, hvor meget stærkere virker det ikke ind på os herude – langt mere end i en Teatersals lumre Rum!

Jan Møller var brændende optaget af historie, tegning og formidling. Han vil være kendt for talrige avisartikler i Det Grønne Område og for næsten 50 bogudgivelser med tegninger fra forskellige lokalhistoriske lokaliteter, samt 29 år som underviser i Lyngby-Taarbæk Aftenskole. I 1995 modtog han kommunens Kulturpris. Egentlig arbejdede han som jurist med titel af branddirektør i forsikringsbranchen. Han nåede en alder af 91 år og satte et aftryk, noget mere markant end postkortet her antyder.

Jan Møller – Elverhøj i Dyrehaven, Akvarel på tegning, 29 × 40 cm, 1996.

P.H. Kristian Zahrtmann

Leveår: 1843-1917.

Født i Rønne, død på Frederiksberg.

Uddannet fra Kunstakademiet 1864-68,
medstifter af De Frie Kunstskoler.

Forblev ugift hele livet, men havde flere
mandlige kærester.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling, erhvervet 1958.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon,
4. udg. 1994-2000.

Livet ved Kongeporten

Et andet motiv i samlingen fra Dyrehaven er dette værk af Kristian Zahrtmann. Året er 1880 og scenen er Kongeporten ved Hjortekærvej ind til Dyrehaven. Her skildres hverdagens realisme og ikke pænheden og det mondæne liv – noget, der bliver et klassisk kendetegn for kunstneren, hvis værker omtales som dugfriske og til tider provokerende kunst for sin tid.

Midt mellem hønsene ved et lidt faldefærdigt skur sidder to kvinder og nørkler. Deres ansigter vender væk fra os, beskuerne. Maleriet har kraftige mørke farver og stærke lys- og skyggevirkninger, der sætter fokus på det dunkle i scenen og på kvindernes ringe kår. Motivet fremstår anderledes end samti-

dens med sit fokus, der går imod normerne for at skildre det pæne.

Kristian Zahrtmanns fortælleglæde og mange historiske scener har givet ham en central rolle som fornyer af historiemaleriet. Her yndede han at skildre kvinder, der var blevet uretfærdigt behandlet, f.eks. Leonora Christina, som vi kender fra Jammersminde. Men også disse kvinder ved Kongeporten, som skal klare hverdagens strabadser. Zahrtmann var i det hele taget kendt for at vise interesser for kønsroller – at hylde det anderledes, ikke mindst hvad angår køn, men også homoseksualitet med værker af muskuløse mænd og stærke kvinder. Han havde succes med at både leve og male – skævt.

Han var ikke bare kunstner, men også underviser på Kunstnernes Frie Malerskole i mere end to årtier. Her blev han så populær, at skolen hurtigt blev kaldt for Zahrtmanns Skole.

Han opfordrede sine elever til at eksperimentere mere med farver og nye sammensætninger.

Zahrtmann var selv stærkt inspireret af sine udlandsophold – både i Italien, hvor han var frontfigur i et nordisk kunstnerfællesskab i byen Civitavecchia i Italien, og i Grækenland.

Kristian Zahrtmann – Kongeporten Dyrehaven, Olie på lærred, 25 × 37 cm, 1880.

P.C. Skovgaard

Leveår: 1817-1875.

Født i Ringsted, død i København.

Uddannet håndværksmaler og fra Kunstakademiet, som elev af C.W. Eckersberg.

Boede på Østerbro i København i Rosenvængets kvarter.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole Samling, indkøbt 1962.

Læs mere: Dansk Biografisk Leksikon.

Romantisk fortælling om Dyrehavens grønhed

Ulvedalen – et lille udsnit af Dyrehaven, skildret i sommerlys. En flok kronhjorte standser på en sti, der bugter sig ind i skovens grønne nuancer af svulmende træer, som rækker op mod tilsvarende svulmende skyer på en storslået himmel. Et væld af lys og mørke skaber en dramatisk virkning.

Her er naturligvis tale om Peter Christian Skovgaard, en af den sene guldalders hovedskikkelser,

kendt for sine storladne skildringer af det danske landskab. Dette værk er skabt et år før hans død.

Som elev af C.W. Eckersberg fulgte han anbefalingen om at male i naturen. Men samtidig gik P.C. Skovgaard imod Eckersbergs anbefalinger om at afbilde naturen, som den så ud. Skovgaard ville skildre det smukkeste ved det danske landskab. Her fandt han ofte inspiration i Dyrehaven.

Dette værk er en romantisk forestilling om et stykke grønt Danmark og ikke blot en nøgtern skildring af landskabet. Det er med værker som dette, at Skovgaard skriver sig ind en storslået romantisk fortælling om national identitet.

Dyrehaven er i dag stadig et romantisk stykke natur, der har stået næsten uberørt i mere end 350 år, siden Frederik 3. i 1669 flyttede landsbyen Stokke-rup, anlagde stier og indhegnede et stykke skov med vildt til at holde jagter.

P.C. Skovgaard – Parti fra Dyrehaven, Olie på lærred, 110 × 140 cm, 1874.

Viggo Langer

Leveår: 1860-1942.

Født ved Leipzig, død i Rungsted.

Uddannet håndværksmaler, elev hos Vilhelm Kyhn, og på Kunstakademiet til 1887.

Søn af xylograf H.P. Hansen, Langer er moderens familienavn.

Debuterer 1882 på Charlottenborgs Forårsudstilling.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1963.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

En frostklar dag ved Furesøen

Et sted tæt ved Furesøen er det blevet vinter. Der er ikke et menneske at se, så langt øjet rækker. Blot stilhed og lys. Stedet er Frederiksdal Kanal, set med landskabsmalerens Viggo Langers øjne.

Stedet er svært at lokalisere præcist, men vi kigger ud mod Furesøen. I forgrundens midte ligger nogle joller, nærmest frosset fast i sneens hvide landskab. Til venstre i mellemgrunden ses en gård, dækket af træer, hvis mørke farve står i kontrast til sneen. Mellem træerne og jollerne går en sti. Solen kaster sit gule lys over jollerne. Den lave horisontlinje sætter fokus på himlen og sneen, der kan fornemmes også fra oven – en frostklar dag.

Viggo Langer malede landskaber og landsbymiljøer. Som medlem af Dyrehavens malere skabte han mange værker herfra og generelt fra Nordsjælland. Han blev en af de meget produktive malere i denne forening og udstillede værker, som legede med sollysets spil gennem træerne.

Viggo Langer – Vinterdag ved Frederiksdal, Olie på lærred, 45 × 75, udateret ca. 1900-20.

Poul S. Christiansen

Leveår: 1855-1933.

Født i Hundevad, død i København.

Med sin fynske opvækst tilhørte han kredsen af Fynbomalerne.

Uddannet som møllebygger. Zahrtmanns Skole i årene 1885-90.

Inspektør på Zahrtmanns Skole frem til 1905.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1966/67

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Smukt uvejr på vej over Lyngby Sø

Året er 1932, blot et år før landskabsmaleren Poul Simon Christiansens død. Han var i 1926 flyttet til Lyngby i en nybygget villa på Frederiksdalsvej, nu I.H. Mundts Vej, ved siden af kunstmaleren Niels Skovgaard. I årene 1926-33 malede han mange værker herfra, optaget af skyformationer og farver. De fleste billeder malede han direkte fra sit hus, hvor der var bekvemt, og hvor han havde udsigt over Åmosen.

Netop dette værk er malet nede på Prinsessestien ved Lyngby Sø. Herfra kan man se ned mod

Åmosen, hvor træerne er vokset hastigt siden 1932, så mosen i dag er dækket af skov. Indtil 1930'erne var området opdelt i lodder med bærbuske, tilknyttet gårdene i Virum, og man aner opdelingen i motivet. Der findes et forstudie til dette værk uden person på.

Et voldsomt uvejr synes at nærme sig i dette naturalistiske udsigtsbillede. Over horisontlinjen ses skyformationer i rosa og gule toner i bløde organiske former. I baggrunden strækker sig et landskab med bælter af træer og skov i et væld af grønne og blå nuancer. Søen ses som en smal stribe i mellemgrunden. En skrå sti i billedets forgrund giver lidt bevægelse i billedet, hvor der ellers forekommer stilhed og ro. Her vandrer en kvinde i det kuperede landskab.

Himlen tiltrækker sig stor opmærksomhed i værket, og spillet mellem lys og mørke.

Skyggerne er blå. Det afspejler kunstnerens sans for farver – en farvebrug, fuldt på linje med Paul Cézannes postimpressionistiske kolorit, inspireret af rejser i Italien.

Poul Simon Christiansen – Ved Lyngby Sø (Prinsessestien), Olie på lærred, 68 × 85 cm, 1932.

Caroline Amalie Müller

Leveår: 1843-1923.

Født og død i København.

Lærte at tegne hos H. Buntzen.

Elev på Vilhelm Kyhns Tegneskole for kvinder.

Hun forblev ugift.

Udstillede både herhjemme og i udlandet, bl.a. i Kristiania og London.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole Samling, indkøbt 1955.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Legen med lys og skygge i Sorgenfri Slotspark

Det er en ganske ung Caroline Amalie Müller, der har malet i Sorgenfri Slotspark, inspireret af sin læremester, nationalromantikeren Vilhelm Kyhn.

Sorgenfri Slot har en skovklædt park med masser af slyngede stier. Det er netop, hvad malerinden har kastet sig over denne forårsdag, idet værket viser stien, der deler sig i to retninger.

I forgrunden ses et flor af grønne nuancer, der spænder fra det helt lyse til det helt mørke i træernes blade. Træstammer står som mørke pæle. Himlen er næsten usynlig.

Lyset flimrer ned på stien. En låge viser sig i mellemgrunden i værkets venstre side. Hvor fører den hen? Ud i lyset? Der er et kunstnerisk spil i naturen mellem lys og mørke med alle de nuancer, der her kan opstå. Man kan forstille sig, at det er skabt delvist som friluftsmaleri og atelierværk – i en leg med at gengive lys og skygge.

Caroline Amalie Müller – Sorgenfri Slotspark, olie på lærred, 40 × 47 cm, 1867.

Julie Caroline Hamann

Leveår: 1842-1906.

Født i København, død i Lyngby.

Elev på Vilhelm Kyhns Tegneskole for kvinder.

Faren var bagermester på Lyngby Hovedgade 7.

Deltager på mange udstillinger fra Charlottenborg til Paris.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1944.

Læs mere: Lyngby Bogen 2022.

Udsigt med mystik over kirkens terrasser

Lyngby Kirke har tiltrukket mange malere gennem tiden. En af dem var Julie Hamann med dette ud-

sigtsbillede fra østsiden af Lyngby Kirke. Værket er skabt i den periode, hvor hun også var i mesterlære i Paris hos Tony Robert-Fleury i 1879-1881.

Det er et maleri af Lyngby Kirkegård, anderledes i kompositionen, fordi det netop ikke viser selve kirken, men har gravsteder og trappeløb i forgrunden. Den gamle kirkegårds skrånende terræn blev i 1800-tallet opdelt i vandrette terrasser, som stadig er synlige i dag.

Motivet er indrammet af buer i de øverste hjørner. Blikket føres dels til venstre ud mod den noget tågede himmel, hvor der er blått helt ude i horisonten, og dels op ad trapperne centralt i værket – op mod kirken. Forrest i værkets venstre side er der et gravsted med gitre omkring. Netop dette har kunstneren gengivet i et væld af mystik og uhygge.

Julie Hamann – Udsigt fra Lyngby Kirkegård, Olie på lærred, 51 × 60 cm, 1880.

Kvinderne fra Kyhns malerskole¹

To af de kvinder, der er repræsenteret i samlingen, Julie Caroline Hamann og Caroline Amalie Müller, var begge unge i en tid, hvor kvinder absolut ikke kom ind på Kunstakademiet. Kvinderne måtte kæmpe for at dyrke maleri professionelt og ikke bare som en borgerlig dyd sammen med broderi og klaverspil. Først i 1888 kunne kvinder søge ind.

Inden da måtte de finde andre veje og en af mulighederne var Vilhelm Kyhns malerskole for kvinder fra 1865-1895 i København, der blev et meget vigtigt uddannelsessted. Her gik Julie og Caroline sammen med de endnu mere kendte malerinder Anna Ancher og Marie Luplau.

På skolen modtog de grundlæggende tegneundervisning, kopierede f.eks. gamle stik og antikke ornamenter. Motiverne var primært blomster – der er rigtigt mange fra Julie Hamanns at finde. Men landskab som motiv var også vigtigt. At sidde udenfor og male landskaber var en af de strabadser,

kvinderne ville vise, at de også kunne – at de ikke bare var nipsgenstande.

Kyhn mente, at kvinder malede for deres fornøjelses skyld. Han gik så vidt at kalde dem spadserende malerkasser. Men han endte alligevel med at drive tegneskole for kvinder i 30 år og hjalp flere af sine kvindelige elever med yderligere videreuddannelse.

Blandt kvinderne på skolen forblev 75 procent ugifte, nogle af eget valg. Mange fravalgte bevidst ægteskabet som f.eks. Caroline Amalie Müller.

Både Caroline Amalie Müller og Julie Hamann udstillede på Charlottenborg. De søgte også begge mod udlandet. Deres veje har sandsynligvis krydset hinanden på skolen, men det er uvist.

Kun et lille antal af de kvinder, der gik på Vilhelm Kyhns Malerskole, er repræsenteret i museums-samlinger i dag.

¹ Tina Bech Nørregaard, kunsthistoriker

Julie Hamann. Lyngby Hovedgade 7 ved Kanalen. Blyant og akvarel, 13 × 23 cm. Udateret.

Jens Peter Møller

Leveår: 1783-1854.

Født i Faaborg, død i København.

Uddannet håndværksmaler og fra Kunstakademiet, først elev af Nicolai Abildgaard, derefter af C.A. Lorentzen. Senere uddannet som konservator i Bruxelles

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole Samling.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

To kunstmalerne maler i Sorgenfri Slotspark

De to guldaldermaler J.P. Møller og C.W. Eckersberg blev livsvenner i 1803, hvor de begge kom til København. Begge lagde de vægt på friluftsmaleriet, og netop skønheden og udsigten i Sorgenfri Slotspark tiltrak dem begge. Ved enkelte lejligheder arbejdede J.P. Møller og Eckersberg sammen, og her var det Møller, der malede landskabet og Eckersberg, der malede figurernes omrids. I dette værk er det Møller

alene, der har skabt værket, selvom Eckersbergs navn også står på.

Billedet viser Sorgenfri Slotspark med Lyngby Kirke i baggrunden. To herrer er placeret lige centralt i en lysstribe, hvor de ser ud over landskabet. I billedets venstre side anes et firkantet tørretårn, der blev brugt til at tørre stofbaner, formodentligt tilhørende det tidligere kattuntrykkeri, der lå, hvor ILVA ligger i dag.

Lyset spiller i røde og grønne farver i klassisk kontrast til hinanden. Sådan et stemningsmættet landskab er karakteristisk for Møller. Også Eckersberg var optaget af dette smukke sceneri i et tidligere værk fra 1803-1810.

I 1810 tog Møller og Eckersberg på en længere udenlandsrejse, det fremgår noteret på bagsiden af lærredet. Turen gik gennem Tyskland til Paris, hvor de arbejdede sammen en årrække.

Jens Peter Møller (& Eckersberg) – Sorgenfri Slotspark, Olie på lærred, 48 × 58 cm, udateret ca. 1810.

Theodor Philipsen

Leveår: 1840-1920.

Født og død i København.

Uddannet ved landbruget 1859, Kunstakademiet 1862-1869.

Kunstneren, der er kendt for sine skildringer af køer, blev anerkendt som en af de første danske malere, der tog impressionisternes ideer til sig.

Blev ven med Paul Gauguin, der var i København 1884-85.

Billedet blev udstillet på Verdensudstillingen i Paris 1889.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1984.

Læs mere hos Karl Madsen, samt Finn Terman Frederiksen, Randers (2006).

Dyrehaven førte til et gennembrud for maleren Th. Philipsen

Theodor Phillipsen har, som så mange andre, malet intensivt i Dyrehaven. I årene 1887-90 var han inderligt optaget af at male motiver herfra – fra solopgang til solnedgang – inden løvet faldt af træerne i efteråret, både i det fri og i sit atelier. Faktisk var han så optaget, at han bad om ikke at blive forstyrret.

Det er efterår ved Dyrehavevej. Ikke et øje at se. Blot farver og lys. Jordfarver – gyldne, røde, brune nuancer sætter stemningen. Kompositionen er

ikke-centralperspektivisk, men grøften mod højre står snorlige og vejen leder ind mod det gyldne snit som et forsvindingspunkt, der tydeliggøres af lyset mod enden.

Træet i forgrundens højre side er fremtrædende. Yderst anes gavlen af Peter Lieps Hus lyse hvidt.

Lyset flimrer over vejen mellem træernes stammer, som skygger for efterårssolen.

Der er dog noget ganske særligt omkring lyset, idet der kommer lys ind fra begge sider i billedet. Det er ikke naturligt, men ses som et eksperiment hos kunstneren.

Værket her fra 1888 viser ikke bare en vej på et lærred. Det var et særligt vigtigt værk for Philipsens impressionistiske gennembrud og viser en overgang fra tonemaleri til et tydeligt koloristisk maleri. Året efter blev det udstillet på Verdensudstillingen i Paris. I samtiden blev Philipsen anerkendt af den toneangivende kritiker Karl Madsen for at bringe impressionismen ind i dansk kunst.

Billedet lider i øvrigt en krank skæbne i Lyngby-Taarbæk Kommunes depot, hvor det gamle og kunsthistorisk vigtige billede risikerer at forfalde helt.

– Mon en værdigere løsning kunne findes, så en tiltrængt konservering kom i stand? Måske ved sponsorer og andre museers mellemkomst? Hermed er terningerne i alt fald kastet ...

Theodor Philipsen – Efterår i Dyrehaven, vejen til Eremitagen ved Peter Lieps Hus. Olie på lærred, 65 × 86 cm 1888.

Harald Giersing

Leveår: 1881-1927.

Født og død i København.

Uddannet på Teknisk skole, senere Kunstakademiet 1900-04.

Elev på Zahrtmanns Skole 1904-06.

Oprettede selv i 1915 en meget besøgt malerskole.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Naturen er Intet. Billedet er alt

– Sådan skrev maleren Harald Giersing i tidsskriftet *Klingen* i 1917.

Landskabet ved Danmarks dybeste sø, Furesøen, blev motiv for Giersing i årene 1917-18. Furesøen og landskabet her tiltrak ham som motiv for en række oliemalerier, hvor han udforskede Furesøens bredt anlagte landskaber og udsigten over

markerne heromkring. Sommeren 1917 tilbragte han i Lyngby og derefter i Bistrup ved Birkerød med sin kone, Besse Syberg, som han netop var blevet gift med.

– Dette Landskab ved *Furesøen* er et af få værker, der også viser bygninger. Furesøen ses med flotte blå farver til højre i værket. Kompositionen er, som altid, stringent med simple geometriske former og flader, eksempelvis husenes flader. Farvesammensætningen er enkel med lyst grønt i de belyste flader og blålige skygger.

Et ophold i Paris blev afgørende for hans kunstneriske udtryk med fokus på impressionismen og ekspressionismen. Giersing var meget inspireret af bl.a. Paul Cézanne. Han skriver sig med sine landskabsbilleder ind i en naturalistisk tradition, men også som hovedfigur i dansk modernisme 1910-20.

Harald Giersing – Landskab ved Furesøen, olie på lærred, 61 × 76 cm, perioden 1917-18.

Viggo Madsen

Leveår: 1885-1954.

Født i Kgs. Lyngby, død i København.

Uddannet på Teknisk Skole, på Zahrtmanns Skole, 1902-1904 og på Academie des Beaux-Arts, Paris 1906.

Arbejdede sammen med Joakim Skovgaard på altertavlen til Viborg Domkirke, samt andre kirker i Danmark og på Færøerne.

Udstillet og repræsenteret talrige steder i Danmark, f.eks. på Randers Kunstmuseum.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1958.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Når sneen skaber et nyt landskab

Sneen er dalet over jernbaneoverskæringen ved Fuglevad, og inspirerer kunstneren til at arbejde med få farvetoner. De normalt gråbrune jernbanskiner har et blåligt skær, dannet af lyset og sneen, og himlens gråtoner antyder, at der er mere sne på vej. Et særligt blikfang er grantræet i forgrunden, der står majestætisk og signaler juletræ.

De røde huse – Fuglevad Mølle til venstre og læskuret til højre – forøger denne stemning, og

står som stærk komplementærkontrast til det grønne træ. Alt i alt et smukt, nedtonet lys, som man ofte ser hos Viggo Madsen. Og her fint rammet ind af værkets perspektiv, der på klassisk vis forener lodret, vandret, dybde – jernbanesporet, der helt i overensstemmelse med virkeligheden, forsvinder mellem bommene, der spærrer for trafikken på vejen Skovbrynet.

Viggo Madsen voksede op i Kgs. Lyngby og malede en række landskabsmalerier – stille og indtrængende er de blevet kaldt – blandt andet ved Mølleåen, men også andre steder i omegnen af København.

Viggo Madsen bruger ikke mange farver, som Wilhelm Wils og Anni Løgstrup, men dyrker valørmaleriet, dvs. arbejder med få toner og nuancer. Det skaber en dæmpet lyrisk stemning over det stille menneskeforladte landskab.

Hans far var den berømte kritiker og museumsmand Karl Madsen. Det var netop ham, der inspirerede sønnen til valørmaleriet. Men også en kunstner som L.A. Ring har han fundet inspiration i til de enkle motiver, der forblev hans kendetegn, som kunstner.

Viggo Madsen – Ved jernbaneoverskæringen i Fuglevad, olie på lærred 57 × 66 cm, 1930-1945.

Des Asmussen

Leveår: 1913-2004.

Født i København, død i Fredensborg.

Uddannet på Kunsthåndværkerskolen
1930-1934.

Det fulde navn er Andreas Christian Edvard
Asmussen, kaldet Des.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling, indkøbt 1962.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Stille stemning ved Frederiksdal

Spejling af skyerne i søens blå. Grønt svulmende landskab. Broen, der går fint over søen i den smalle passage mellem Bagsværd og Lyngby Sø. Et menneske ror i den smukke ensomhed med naturen.

Des Asmussen kan noget med at skabe stemning. Florlette penselstrøg med vandfarve.

Han har formodentlig siddet her ved bredden af

Åmosen med sine vandfarver og malet på stedet. Samme motiv findes også i gyldne nuancer.

Til daglig var Des Asmussen bladtegner, og skabte reportagetegninger og meget andet i en mere hektisk branche med deadlines fra journalister. Hans streg kunne ses i aviser, i satiremagasinerne *Svikmøllen* og *Blæksprutten*. Desuden tegnede han frimærker, skabte scenografi og tegnede kostumer og ikke mindst portrætter. En alsidig kunstner.

Kunstneren tegnede mange steder i verden – f.eks. Italien, USA og ikke mindst i Fredensborg, hvor han boede den sidste tid af sit liv. Alt med en særlig evne til at skildre en stemning ved det, hans øjne faldt på som motiv. Han har malet en række motiver fra Lyngby-Taarbæk, f.eks. Hjortholm, Gl. Kaplevej, Dyrehavsbakken med mere, som findes i kommunens samling.

– Måske har han fundet fred fra en travl hverdag ved at sidde med det rolige akvarelmaleri i naturen?

Des Asmussen – Ved Frederiksdal, akvarel og tusch, ca. 1952.

Gorm Eriksen

Leveår: 1940-2022.

Født i København, død i Smidstrup ved Gilleleje.

Uddannet litograf/grafonom fra Den grafiske Højskole.

Arbejdede på Egmont for Alt for Damerne og Anders And.

Debut på Charlottenborgs Forårsudstilling i 1969, har udstillet utallige steder i ind- og udland

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1979.

Arkivet rummer også værker med motiver fra Venedig, Pisa og Firenze.

Læs mere: www.gallerikimo.dk, hos Kulturrådet i Frederikssund, krf.dk

Alt uden om De røde porte er evigt foranderligt

– Sådan lød ordene fra kunstneren Gorm Eriksen, der var betaget af Dyrehaven og De røde porte.

Inde bag dem er naturen og dyrene der, som de altid skal være. Udenfor ændrer verden sig hele tiden. Gorm Eriksen boede i nærheden af Dyrehaven og fandt motiverne på sine faste løbeture der.

Ekspressionistisk farvekraft prægede hans se-

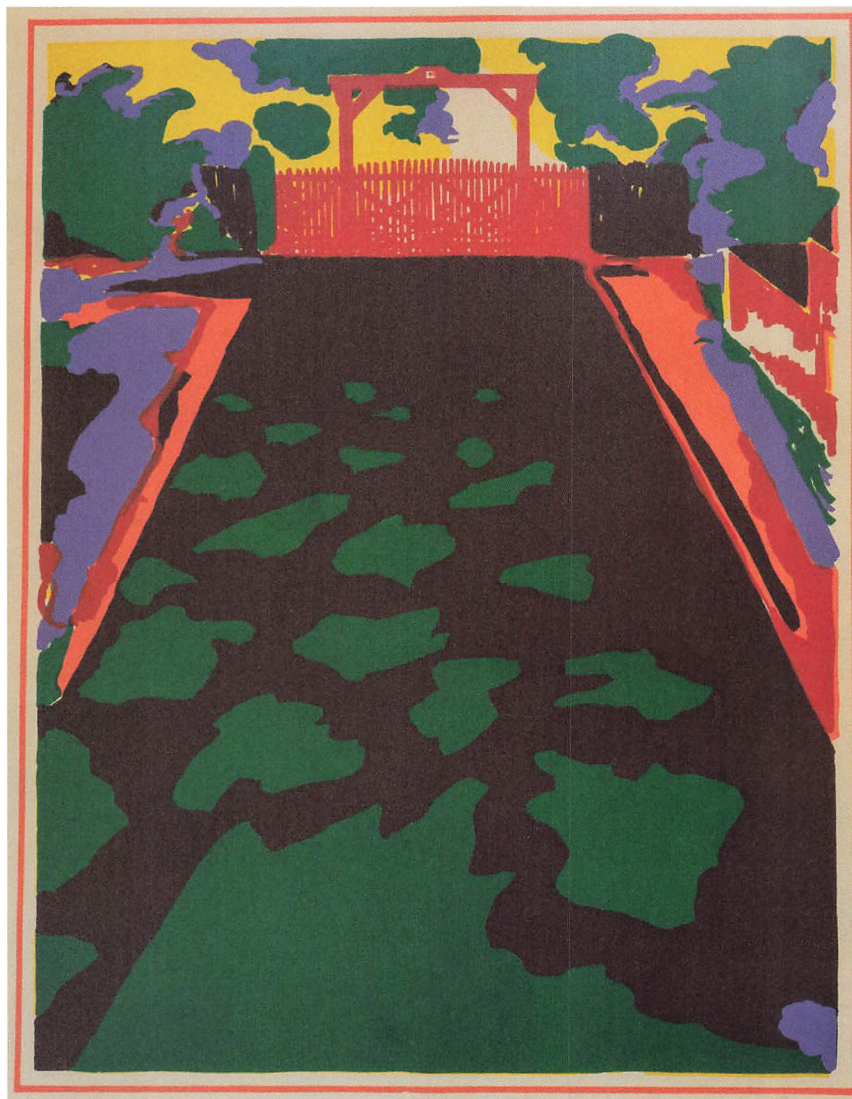
rigrafer, som er blevet til i bølgende bevægelser af liv og glæde i hastige, glidende farvestrøg, nærmest hastigt afbrudt. Ofte er værkerne blevet skabt til toner af klassisk musik af Mozart, Bach og Carl Nielsen, og man fornemmer næsten den meditative sindstilstand, hvori musikken har sat stemningen for værket.

Dette værk er en gengivelse af De røde porte ved Fortunen. Vejen frem mod porten viser de markante skygger fra træer på en grøn- og sortspættet vej, hvor der på den anden side synes at stråle sollys med masser af gul, og hvor grønne abstrakte træer skaber de fineste organiske former.

„*De røde porte*“ er en serie på seks serigrafier fra 1977 med motiver fra Fortunen, Hjortekær, Springforbi, Trepilelågen og Klampenborg med samme mål, 53 × 41 cm, som kommunen købte tilbage i 1979.

– Denne serie var hans første salgsmæssige succes som kunstner, og han solgte hele balladen ganske hurtigt, i løbet af kun ca. ½ år, har han med stolthed fortalt denne skribent.

Kunstneren arbejdede med serigrafier, litografier og kobbertryk, og havde i sit arbejdsliv Egmonts mangeartede magasiner og blade.

Gorm Eriksen – De røde porte, Fortunen, serigrafi, 53 × 41 cm, 1977.

Bo Bojesen

Leveår: 1923-2006.

Født i Aabenraa, død i Hillerød.

Uddannet reklame- og satiretegner fra Kunsthåndværkerskolen, særlig kendt for Blæksprutten og Bo Bojesens Danmarks-historie.

Motivet blev bragt i Politiken 29.11.1959.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1959.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon, bind I.

Det moderne hjem i et højhus

I 1959 var den almene boligbebyggelse Sorgenfrivang II på Grønnevej i Virum klar til indflytning. Opført med tre højhuse, tegnet af arkitekterne Knud Thorball & Magnus Stephensen, Johs. & Aage Paludan, og beliggende forskudt langs jernbanen, var det et hypermoderne, ikonisk boligbyggeri.

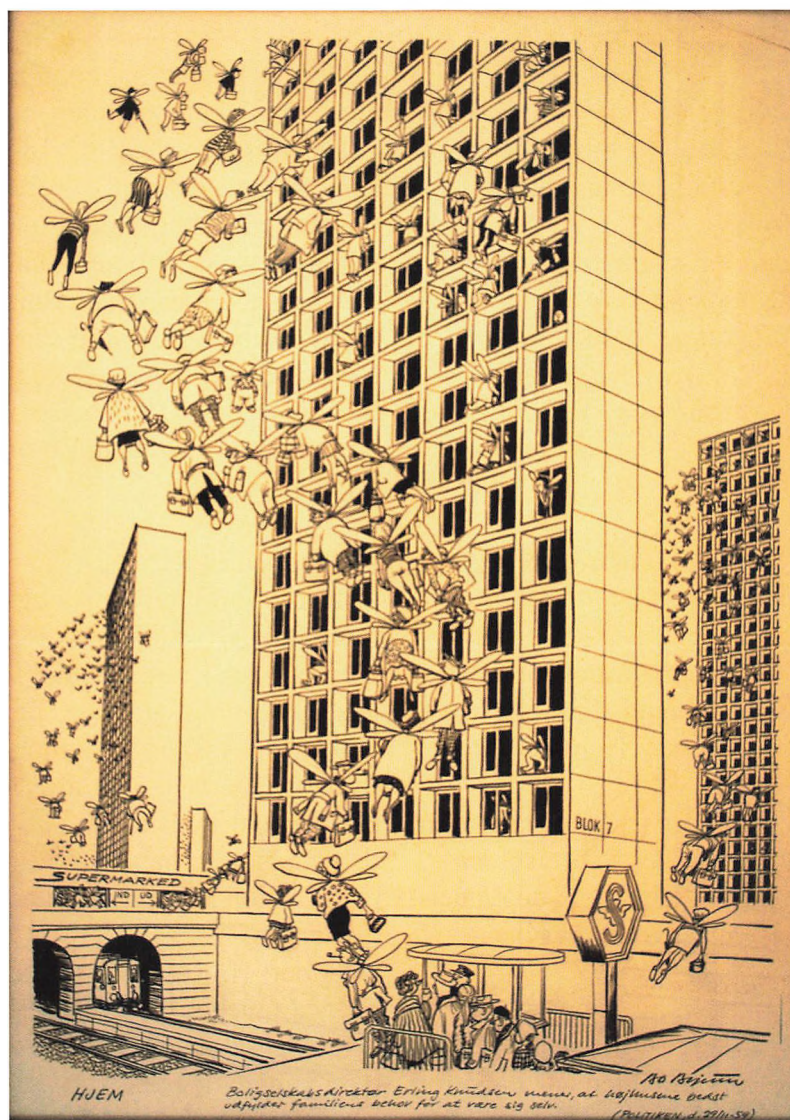
Det var DABs daværende direktør Erling Knudsen, der havde overbevist kommunalbestyrelsen om, at højhuse var lige dét fremfor tæt/lavt byggeri. Et stort montagebyggeri blev til – nærmest en rigtig 'bomaskine'.

Bo Bojesens satiretegning betragter de 14 etager høje bygninger som bikuber, hvor folk kan sværme ind i deres eget hul og se på parkeringspladser så langt øjet rækker. Med det bedre borgerskab som målgruppe, var kollektivbebyggelsen funktionalistisk indrettet med reception, restaurant, børneinstitution og vaskeri, der gjorde det muligt for både mænd og kvinder at være udearbejdende. Fællesarealerne var eksklusivt møbleret med Erik Jørgensen sofaer og B&O fjernsyn.

Så høje bygninger i kommunen var noget, der naturligvis fik kommentarer med på vejen. I Politiken lød det: – Alt bi-familien kunne drømme i kollektivbevægelsen Sorgenfrivang!

Nedenfor tegningen står: Boligselskabsdirektør Erling Knudsen mener, at højhuse bedst udnytter familiens behov for at være sig selv.

Bojesen får med sin tegning sat fingeren på spørgsmålet: Hvad er lykkens arkitektur for familier og det enkelte menneske? Boligformens indvirken på mennesker dengang og nu er stadig til diskussion blandt arkitekter.

Bo Bojesen – Hjem 1959, Tegning, 50 × 36 cm, bragt i Politiken 29.11.1959.

Albert H. Repholtz

Leveår: 1863-1928.

Født på Nysø, død i København.

Uddannet på Kunstakademiet, København, 1881-83, Kunstnernes Studieskole under L. Tuxen og P.S. Krøyer.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1959.

Læs mere: Dansk Biografisk leksikon, Johanne Sandfeld: Træk af Lyngbys historie, forlaget ZAC, 1968 samt Lyngby-Bogen 1992, 1993, 2003.

Spurveskjul – en ægte stokroseidyl og tidligere sommervilla for kunstmaleren Nicolai Abildgaard

Spurveskjul for enden af Hummeltoftevej mod Furesøen er i dag både navnet på landstedet og på den lille parallelvej, der opstod, da Hummeltoftevej blev rettet ud.

Navnet kendes fra 1650'erne: „Et stk Skov, som er ovenfor Møllen og som kaldes Spurreschiul –“ hos naboen på Frederiksdal Gods, som i begyndelsen af 1700-tallet udfæstede et vogterhus her.

Vi står med ryggen til skoven og kigger mod den oprindeligt stråtede et-etages beboelselænge, hvoraf dele er opført i 1747. Længen har fungeret som køkken for hovedbygningen og har desuden rummet lade, stald og vognport. Bindingsværkslængen er i dag, ved en mindre mellembbygning

fra 1846, bygget sammen med hovedhuset, som arkitekten, kunstmaleren og billedhuggeren Nicolai Abildgaard (1743-1809) byggede, da han som 60-årig og nygift købte stedet i 1805. Han opførte en enkel, smuk, toetages sommerbolig i nyklassicistisk stil med bl.a. en tøndehvælvet sal – Lyngbys første sommerhus for det intellektuelle borgerskab. Abildgaard døde allerede i 1809 og få år efter solgte hans enke lyststedet. Overetagen blev indrettet til beboelse i 1846 og stueetagen blev indrettet til beboelse omkring år 1900, hvor billedet er malet.

Albert Henrik Repholtz var maler, grafiker, kunsthistorisk forfatter. Han begyndte som genre- og portrætmaler i midten af 1880'erne, men sygdom hindrede ham i at arbejde, indtil han i 1899 igen udstillede som grafiker. Inden for den grafiske kunst, som opstod i slutningen af 1900-tallet, var Repholtz særdeles fremtrædende, bl.a. som stifter og formand frem til sin død af Selskabet for Grafisk Kunst, der havde til formål at bringe grafiske blade af god kvalitet ud blandt folk til en overkommelig pris.

Albert H. Repholtz har næsten over-romantiseret dette meget idylliske sted med blide pastelfarver, roser i flor, det lidt skjulte, gamle stråtede hus – og yndige unge piger på en vogn. Billedet bliver derved et glansbillede af 1800-tals-romantikken, der knytter sig til Spurveskjul. Her har digteren Chr. Winther boet i 1850'erne og ladet sig inspire-

Albert H. Repholtz – Spurveskjul, olie på lærred, 15 × 27 cm, 1900.

re til „Flyv, flyv over Furesøens vove” og her skulle H.C. Andersen, ifølge et lokalt rygte, have fået ideen til digtet „Hist hvor vejen slår en bugt, ligger der et hus så smukt“.

Huset var i en årrække ejet af Lyngby-Taarbæk Kommune, men er i dag privat ejet og privat beboelse.

Jørn Glob

Leveår: 1913-1988.

Født i København. Død i Hellerup.

Uddannet: Hos sin far, Johannes Glob og på Kunstakademiet, hos Elob Risebye, sidst i 1940'erne.

Har malet portrætter af folk fra modstandsbevægelsen.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1957.

Læs mere: Weilbachs Kunsterleksikon, Kunst og Kunstnere på Kalundborgegnen, Palle Bruun Olsen, Kalundborg Kunstforening 2018.

Bondebyen i Kongens Lyngby

På denne fine akvarel fra Bondebyen i Lyngby har maleren Jørn Glob gengivet det, nu nedrevne hus på Lundtoftevej 23, der lå i forlængelse af Købmand Schönherr's butik på Nørregade.

Vinklen er set fra torvet foran Lindegaarden mod Lundtoftevej (Nu Gl. Lundtoftevej).

Et sted Jørn Glob har passeret utallige gange i sit liv på vej ned gennem Bondebyen til Lyngby Hovedgade. Jørn Glob var nemlig født på *Mosegaarden* på hjørnet af Fuglevadsvej og Caroline Amalievej, hvor han voksede op med sine tre søskende, bl.a. broderen, rigsantikvar P.V. Glob. Senere boede han i en årrække i et af arkitekt Paul Baumanns små klassicistiske palæer på Caroline Amalievej 42.

Motivet, farveholdningen og stemningen i akvarellen er meget typisk for Glob's samlede værk – naturalistiske landskabsbilleder, hvor det klare lys er hovedpersonen. Selv om Jørn Glob i sine portrætter lå tæt op ad faderen, kunstmaleren Johannes Glob's stil, var han lysere, lettere, og langt mere selvstændig i sine landskabsbilleder.

Fascinationen af lyset stammer fra halvøen Asnæs ved Kalundborg, hvor han gennem 50 år tilbragte de fleste somre. Han sammenlignede lyset på Asnæs med lyset i Sydfrankrig, ikke ubegrundet, for Asnæs' milde storebæltsklima med sydvestvendte, kalkholdige skrænter kan give det samme høje, klare lys som Sydfrankrigs bjerge.

Jørn Glob's store interesse var desuden skovbilleder, hvor han ofte benyttede næsten det samme motiv, blot lod han dagens skiftende lys og årstidernes vekslen variere.

Jørn Glob har malet en række officielle portrætter, bl.a. af Kaj Munk og Ambassadør Nils Svenningsen, som kan ses på Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, og Borgmester J. Hagemann-Petersen, Kalundborg Rådhus. Dertil kommer en samling portrættegninger af mange af den danske modstandsbevægelses ledere fra 2. Verdenskrig. En oplagt opgave for Jørn Glob, der selv var aktiv i modstandsbevægelsen, bl.a. i BOPA.

Jørn Glob er lokalt mester for billedet af Jesu Døb på altertavlen (opsat i 1961) i Lundtofte Kirke, og er desuden repræsenteret på Skovgaard Museet i Viborg og på Vejen Kunstmuseum.

Jørn Glob – Lundtoftevej 23 i Bondebyen, Kgs. Lyngby, akvarel, 26 x 34 cm., fra perioden 1940-1950.

Jørn Glob udstillede ofte på Charlottenborgs Forårsudstilling, hvor han var i bestyrelsen og i en periode formand for udstillingsbygningen.

Johan Ludvig Lund

Leveår: 1777-1867.

Født i Kiel, død i København.

Uddannet på Det Kgl. Kunstakademi,

København, Dresden og Paris.

Fulgte hjem fra Rom med Bertel

Thorvaldsen.

Repræsenteret på Nivaagaards Malerisam-

ling og Hirschsprungs Samling.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole Samling, indkøbt 1972.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon,

Dansk Kunst af H.E. Nørregård-Nielsen.

På vej mod Guldalderen

Johan Ludvig Lund uddannede sig i København og samlede inspiration på rejser til Dresden, Rom og Paris. Han er elev af kunstneren Nicolai Abildgaard (1757-1809), som boede sine sidste år i Spurveskjul ved Frederiksdal. De gæstede Friederike Bruns saloner på Sophienholm sammen med tidens kulturpublikum, digtere som Adam Oehlenschläger og Johan Ludvig Heiberg, og flere med dem.

I 1811 har Lund malet danserinden Ida Brun – datteren på Sophienholm, og på Thorvaldsens Museum findes hans billede af det nyrestaurerede Sophienholm fra 1813.

Som professor på Kunstakademiet uddannede han sammen med C.W. Eckersberg den generation af danske kunstnere, vi i dag kender som Guldaldermalerne. Lund underviste blandt andre J.Th. Lundbye og P.C. Skovgaard. Lund blev kaldt idealismens maler i modsætning til professorkollegaen Eckersberg, der blev betegnet som realismens maler.

Portnerboligen er fra 1805, tegnet af den franske arkitekt Joseph-Jacques Ramée i forbindelse med nyindretningen af Sophienholms hovedbygning. Den har fungeret som bolig for portnerfamilien indtil 1963, hvor borgmester Fenneberg køber Sophienholm til Lyngby-Taarbæk Kommune.

Fra midten af 1990'erne lejer forfatteren Benny Andersen (1929-2018) Portnerboligen af kommunen for et symbolsk beløb og bor her med sin kone Cynthia Rosalina til 2001. De følgende ti år benytter Benny Andersen stedet som repræsentationsbolig til forfattermøder med mere.

I dag har Lyngby Kunstforening huset til rådighed for velbesøgte udstillinger, events og artists talks. Portnerboligen er ikke fredet, men bevarelsesværdig.

Johan Ludvig Lund – Portnerhus ved Sophienholm, Olie på lærred, 28 × 35 cm, 1825.

Carsten Henrichsen

Leveår: 1824-1897.

Født og død i København.

Uddannet på Det Kongelige Danske Kunstakademi, 1840-1845, tegnelektioner hos Fredrik Ferdinand Helsted 1845-49.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1962.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon, Statens Museum for kunst, www.smk.dk, hentet 5. juni 2024. Den Danske Ordbog, www.ordnet.dk.

Guldalderstemning ved Marienborg

Her er guldalderens idylliserede, romantiske danske landskab med stemningen fuldkommen eksponeret af Carsten Henrichsen. Den blanke blå sø, de sejlene skyer, den mørke skov, det gyldne lys, det harmoniske landskab. Fra maleriets fokuspunkt med den lille (fattige) bondepige på Nybro, det ældgamle vadested mellem Lyngby og Bagsværd Sø, ser vi uvilkårligt op mod det lysende centrum - borgerskabets store, hvide palæ, Marienborg.

Napoleonskrigene og statsbankerotten i 1813, de samfundsmæssige udfordringer og økonomisk vækst påvirkede kunstens udvikling, hvor den danske nationalfølelse blomstrede. I malerkunsten ser vi Guldalderen fra ca. 1825 til 1850. Motiverne er de nære, velkendte og de beskedne: dagligdagen, familielivet, og – som i Carsten Henrichsens værk – veje, gader og landskabet. Guldalderens kunst

fremhæver tidens idealer, og der skabtes et billede af den danske folkekultur, hvor kunstnerne stræbte efter virkelighed, uden at kærligheden til detaljen var realistisk. Udtrykket har fæstnet sig så dybt, at det har formet mange danskeres forestilling.

– Det nostalgiske Danmarksbillede lever stadig, og har været med til at opbygge en særlig forståelse af danmarkshistorien, der nok trænger til at blive udfordret.

– København er på det tidspunkt meget andet end idyl og harmoni. Der var møgbeskidt og der stank af lort. Alting var ikke bedre dengang, skriver overinspektør og seniorforsker på SMK, Peter Nørgaard Larsen.

Carsten Henrichsen blev født i en arbejderfamilie i København i 1824. Han ville have været figurmaler, men valgte af økonomiske årsager landskabsmaleriet. Fra slutningen af 1840'erne og de følgende årtier var han en meget flittig skildrer af København, dens voldpartier, oplandet mod nord samt Nordsjællands landskab og kyst. Værket anslås til at være malet mellem 1845 og 1897, dvs. i den sidste del af perioden, så det var måske allerede lidt umoderne. Hans værker havde et publikum blandt den velstillede del af befolkningen. Hans malerier har i dag særligt topografisk interesse, for genkendeligheden af stedet gælder også i dag.

– Vi genkender let Nybro, trods vore dages anden bevoksning, trafik og en livlig strøm af gående, cyklende og kano-lejende besøgende på dette ældgamle vadested.

*Carsten Henrichsen – Marienborg ved Frederiksdal. En lille pige kommer gående ad Nybrovej.
Olie på lærred, 1845-1897. 30 × 47 cm Udateret.*

– Vi har også et kig til landstedet Marienborg, der blev opført ved Bagsværd Sø og Mølleåen i 1745 for kaptajn Olfert Fischer, udvidet til to etager og 1795 købt af kammerherre Johan Frederik Lindenchrone (1746-1817) og navngivet efter hans hustru, Marie.

Marienborg blev i 1934 købt af højesteretssagfører og kunstsamler C.L. David, grundlæggeren af Davids Samling, der i 1960 forærede det til staten, som bolig for landets statsminister.

Fritz Nordahl Grove

Leveår: 1822-1885.

Født og død i København.

Uddannet på Kunstakademiet i København
1840-1844.

Virkede tillige som litograf.

Repræsenteret på SMK, Thorvaldsens
Museum, Gl. Holtegaard.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling, indkøbt år 1964.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon,
bind III.

Frederiksdal ved Furesøen

Frederiksdal Slot er et smukt rokokopalæ, beliggende højt på en bakke ved Furesøens sydøstlige udløb til Mølleådal. Ved åen er Frederiksdal mølle, tidligere Hjortholm Mølle, strategisk placeret, og den findes beskrevet så langt tilbage som i 1275, tilhørende Roskildebispen. Efter Reformationen kom godset med driftsbygninger og teglfremstilling under kronen, og Frederik 3. påbegyndte opførelsen af jagtslottet Frederiksdal nordøst for voldstedet.

Ejerskabet skiftede royale hænder, Christian V's dronning Charlotte Amalie (1650-1714) sørgede for at effektivisere møllen som papirmølle, og

drev flere af de øvrige industrier langs Mølleåen ud til Stampemøllen ved Øresund.

Siden 1739 har slægten Schulin drevet slottet, i dag med ejeren Sigismund Ahlefeldt-Laurvig, som varetager bl.a. skovdrift, årlige aktiviteter på Juletræspladsen, koncerter, med mere.

Hovedbygningen er opført i 1744-1745 ved Nicolai Eigtved og ombygget allerede i 1752-1753 ved arkitekt J.G. Rosenberg, der var Eigtveds samarbejdspartner i Frederiksstad i København.

Kunstneren Peter Frederik Nordahl Grove – kaldet Fritz – har malet en del landskabsmotiver med topografisk karakter fra egnen, således også motivet af det elegante palæ Frederiksdal.

Som søn af en søofficer interesserede han sig også for at male skibsportrætter.

Han lærte sig litografi, tegnede landskaber og portrætter, og arbejdede for det litografiske institut I.W. Tegner & Kittendorff på blandt andet det store værk *Prospecter af danske Herregaarde*, der er genudgivet så sent som 2003.

Nordahl Grove debuterede på Charlottenborgs Forårsudstilling 1842, og udstillede jævnligt her i resten af sin levetid. Han var med på den første Verdensudstilling i Paris i 1855. Nogle af hans motiver fra Søllerød blev vist på Søllerød Rådhus i 1974, og andre på Gl. Holtegaard i 1982.

Fritz Nordahl Grove – Frederiksdal, olie på masonit, 37 × 51 cm, 1850.

Elias Meyer

Leveår: 1763-1809.

Født og død i København.

Uddannet på Kunstakademiet i København
1785.

Er betegnet som den første Dyrehavemaler.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling, indkøbt 1958.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Det dyrebare landskab

Det er over 200 år siden Elias Meyer malede dette landskabsmotiv, som vi stadig genkender i dag med udsigten fra bakkerne ved Frederiksdal Storskov i nærheden af skovfogedboligen *Søbakkehuset* med brinken mod Virum i baggrunden. Her har han fanget en lyrisk stemning over det jomfruelige landskab. Tunge Cumuluskyer, som vi også ser hos P.C. Skovgaard, driver over himlen. Der er en mørkere forgrund af træer i det grønne, og bagved ses Furesøen, der åbner sig lyst og vidstrakt, som en uendelighed i naturens rige.

De to enkeltstående træer danner en skrå linje ind i billedet, de skaber bevægelse og leder blikket ind mod det lyseblå vand. En mand på en hvid hest rider på den lyse sti diagonalt mellem netop disse

to træer. Ved søbredden ses en hvid bygning, som er skovfogedboligen *Søbakkehuset* – ikke langt fra Mølleåens udløb fra Furesøen.

Elias Meyer betegnes i kunsthistorien som den første dyrehavemaler, og der er mange værker fra hans hånd fra egnen omkring Jægersborg Dyrehave – foruden motiver med kæmpehøje og utallige andre landskaber. Han leverer – ligesom Heinrich G. Holm – solide topografiske kilder fra den tid. Værket her er ikke bare smukt, men har også en stor dokumentarisk værdi – det samme har flere af hans mange værker fx *Udsigt over Sortedams Søen*, som kan ses på Statens Museum for Kunst.

Elias Meyer var meget inspireret af den danske maler Jens Juel (1745-1802). Han skildrede både danske og norske landskaber – moderen stammede fra egnen omkring Trondheim. I sine unge år var han porcelænsmaler og arbejdede på Den Kongelige Porcelænsfabrik. Senere blev han tegnelærer. Oliemaleriet, der er fra hans sidste leveår, er tidlig guldalder, og det findes i samlingen foruden en række raderinger.

Han døde kort efter dette værk blev malet i 1809 af brystsyge. I dag er han begravet på Assistens kirkegård på Nørrebro.

Elias Meyer – Et Partie fra Frederiksdal, olie på lærred, 63 × 78 cm, 1808.

Jens Søndergaard

Leveår: 1895-1957.

Født på Mors, død i Skovshoved.

Uddannet håndværksmaler, og et år på Kunstakademiet i København.

Debutterer på Kunsternes Efterårsudstilling i 1919 og udstiller internationalt i New York, Paris mv.

Han modtog som første dansker den amerikanske Guggenheim pris i 1956.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

At slentre med en modernist ad Lyngholmsvej

Det siges, at da Jens Søndergaard kom til København, så fortrød han det ganske hurtigt. Han skulle have udtalt følgende: – *Her er frygteligt, når man kommer fra Bovbjerg. Her er umalerisk og tomt.*

Jens Søndergaard blev født i 1895 på Mors, men flyttede som femårig til Thy. Han kom i malerlære som 15 årig, så på Teknisk Skole, først i Vester-vig og derpå i Århus. Herfra fik han sin viden om farver. Han var en talentfuld, fortrinsvis autodidakt kunstner. Studierne på Kunstakademiet varede kun kort, fra 1919-1920.

Jens Søndergaard bosatte sig i København fra 1916, men tog om sommeren til Jylland for at male. Naturen, særlig den nordvestjyske natur og ikke mindst Vesterhavet, blev en del af ham og

hans værker. Men han malede også portrætter, modelbilleder og hektisk byliv. Der var mange forskellige inspirationskilder og flere lokaliteter bag hans motiver fra Vestjylland til Nordsjælland. Fra Bovbjerg til Lynæs. Samtidig havde han atelier ved Rådhuspladsen i en periode fra 1930. Han var censor på Kunsternes Efterårsudstilling ad flere omgange.

En dag må han været taget til Lyngby for at male, og har valgt Lyngholmsvej, som motiv. Han havde været værnepligtig på Jægersborg Kaserne, så denne vej var muligvis velkendt.

Afbildningen af Lyngholmsvej er ikke bare en vej – det er en følelse og en stemning, der bliver videregivet i kraftfulde farver. Modernistisk ekspressionisme for fuld pensel.

Gyldne træer antyder en efterårsdag. Hvide huse med røde tage ligger idyllisk langs den buede vej. I den ene side går en mand – en helt sort skikkelse. Malet naivistisk og symbolsk. Her er ikke lagt vægt på detaljerne, men denne kontur af et menneske vækker nogle tanker og følelser. Hvorfor gengives denne person som en mørk skygge i alt det farverige? Er personen underlagt naturen, er personen tankefuld eller ...? Der er ingen tvivl om, at også Søndergaard interesserede sig for mennesker og subjektive følelser i maleriet.

Jens Søndergaard blev en meget anerkendt kunstner i sin samtid med mange udstillinger og mange visioner. Ikke mindst ideen om et museum for hans værker, som skulle åbne efter hans død.

Jens Søndergaard – Villavej, Olie på lærred, 105 x 135 cm, 1940-1945.

Det blev sommerhuset ved Bovbjerg, der blev valgt. Museet åbnede 16. maj 1958 med masser af besøgende. Han er repræsenteret på en del museer landet over, og der er en stor mindesamling på

Heltborg Museum i Sydthy, hvor en tidligere folkeskole huser flere af egnens markante kunstnere, således også Ellen Raadal og Erland Knudssøn Madsen, i dag som en afdeling af Thisted Museer.

Richard Vilhelm Petersen

Leveår: 1914-1989. Født i Lyngby.
Uddannet: Per Dahls Malerskole 1940-44.
Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjskole Samling, gave modtaget 1989.
Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon,
Lyngby-Bogen 1983, Lyngby-Taarbæk
Ugeavis 12.1.1982.

Kongens Lyngby set med unge øjne

Richard V. Petersen lod sig gennem hele livet inspirere af de nære omgivelser. Han koncentrerede sig om bymotiver, særlig fra det gamle Lyngby, hvor han voksede op. Hans tidlige arbejder er som motivet *Lyngby Øst*, udført i en naivistisk og naturalistisk stil med løs penselføring og betoning af lysvirkningen. Og det barnlige i *Lyngby Øst* er ikke så mærkeligt, for hvis dateringen – 1923 – står til troende, var Richard V. Petersen kun 9 år, da han malede sin verden i Lyngby.

Men han malede den usædvanlig godt med perspektiv og overblik, lys og mørke i et sikkert farvevalg, selv om vi kan genkende børnetegningens flade huse og ens træer.

– Vi får her et snapshot af Lyngby Centrum anno 1923: I forgrunden den asfalterede Lyngby Hovedgade med husrækkerne, hvor Det Hvide Palæ, er centrum. Toftebæksvej til venstre med Lyngby Gasværk og Lyngby Lokalstation op til Bondebyen med Lindegaarden. Herfra kigger vi over markerne – endnu uden Klampenborgvej - til

Tømmerhandler Johannes Fogs forholdsvis nyopførte værksted.

– Lyngby Trælasthanhandel ved Johannes Fog blev grundlagt og åbnede 1. september 1920. Tømmerhandlen blev etableret på Rolighedsvej i Lyngby, hvor Atriumparken ligger i dag. Fra 1940 til 1960 blev der udvidet med byggecenteret på Nørngaardsvej og trælast på Firskovvej og flere filialer på Sjælland. Fogs Fond støtter almene formål, også denne bogudgivelse.

Billedet er modtaget som gave fra kunstneren ved udstillingen på Lyngby Rådhus *Tegninger og malerier fra det gamle Lyngby, perioden 1929-1950'erne*, 1989.

De lokale motiver går igen i kunstnerens værker *Vaskeriet Bleggården*, 1932, *Huse bag Lyngby Kirke*, 1942, *Peter Lundsvej*, ca. 1950, der også tilhører Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv.

Fra 1960'erne begyndte han at male abstrakt, men fandt stadig sine motiver i byen, fx *Skrot, forskudte planer*, 1967, *Grønne kasser, gule skure*, 1969. *Skrotkomposition*, udstillet 1984, *Byggeplads* udstillet 1984, *Det gamle Lyngby*, ca. 1989, Lyngby Rådhus.

Richard V. Petersen udstillede flere gange i Lyngby, men har også medvirket på Den Flexible 1964-74, Charlottenborg Forår 1974-76. Separatudstillinger i Thorasminde, Bagsværd 1979, Byhistorisk Samling, Lyngby 1982, og Galleri Gl. Strand 1984-86, 1988-89.

Richard V. Petersen - Lyngby Øst, prospekt med Fog, Olie på lærred, 92 × 109 cm, 1923.

Motivets genkendelighed forsvandt, og blev omdannet til en rent abstrakt helhed af former, farvetoner og stofflighed. Richard V. Petersens kompositioner består som regel af enkle, kantede figu-

rer med en stærk betoning af stoffligheden. I takt med at hans maleri blev stadig mere abstrakt, blev også hans farver kraftigere. Så langt tænkte han endnu ikke i 1923.

August C. Johansen

Leveår: 1870-1951.

Født og død i København.

Uddannet som malersvend.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole Samling, indkøbt år 1950.

Læs mere: Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv,
www.arkiv.dk

Den ukendte kunstner

Det er ikke lykkedes at finde ret mange oplysninger om maleren August C. Johansen. Men vi ved, at værket er købt af Lyngby-Taarbæk Kommune i 1950 og signeret med Aug. C., som de andre syv værker, kommunen købte af kunstneren mellem 1935 og 1951. Vi ved også, at de indkøbte værker er malet fra 1935-1944, dvs. i perioden, hvor de blev købt, og at de, som *Lottenborg Kro* her, viser kendte Lyngby-motiver: Schallsvej ved Mølleåen, Jernbanevej, den nedrevne Sorgenfrigaard på Nørregade i Bondebyen, Assistens Kirkegaard, og Gudmondssons Hus på Lyngby Hovedgade 44, malet som pasteller, akvareller eller olieblade. Det kan måske betyde, at alle værker var bestillingsarbejder fra kommunens side til ophængning på kommunale kontorer?

August C. Johansen blev tilsyneladende påvirket af 1930'ernes modernisme med klare former og rene linjer, måske med en afsmitning fra kubismen? Men som i *Lottenborg*, er der også naturalistiske, lidt naivistiske elementer på spil i hans malestil.

Kroen er gengivet helt naturtro som en firkantet længe med karnapper, og vi ser den gennem træernes kvadratiske synsfelt, der sammen med den skråtstillede hæk og det firkantede fuglebræt i forgrunden, forstærker værkets dybde og centralperspektiv. Trods sneen og vinterstemningen er det de varme farver på kroen, det gyldne skumringslys, de søde fugle og ikke mindst de krogede hyggelige 'hekse-træer', der er en del af alleens op til Sorgenfri Slot, som giver værket et lidt barnligt udtryk og får beskueren til umiddelbart at holde af værket og ikke mindst stedet.

Det forvirrer, at dateringen på *Lottenborg* både er „1930“ i venstre og „1948“ i højre nederste hjørne. Måske fordi værket er malet af to omgange, hvilket understøtter teorien om en kunstnerisk udvikling fra en mere naturalistisk stil i de første værker fra midten af 1930'erne til en mere kubistisk stil efter 2. verdenskrig? Måske værket fra 1930 er opdateret i 1948 til et mere moderne look?

Lottenborg Kro er et af de mest afbildede steder i Lyngby-Taarbæk på malerier og fotografier, for kroen over for Sorgenfri Slot på landevejen til Frederiksdal har været et populært udflugtsmål i århundreder. I 1700-tallet lå her et lille hus, hvor landsbyen Virums jorder begyndte. Her boede vangemanden, som passede leddet, der stod tværs over vejen af hensyn til løsgående kreaturer. Huset kaldtes Vangehuset eller Hop-ind, og vangemanden arbejdede på Sorgenfri Slot. Da den senere Kong Christian den Ottende på Sorgenfri Slot i 1789 fik

August C. Johansen – Lottenborg. Olie på lærred 55 × 75 cm, 1930-1948.

en lillesøster, prinsesse Charlotte, blev Hop-ind omdøbt til Lottenborg. I mange år tilhørte Lottenborg restauratør Ernst Høegh-Hansen og derefter

hans enke Agnete. Hun testamenterede Lottenborg til Lyngby-Taarbæk Kommune. Bygningen blev solgt, og der er stadig restaurant, dog på lavt blus.

Marcell Wernegreen Jensen

Leveår: 1911-1985.

Født og død i København.

Uddannet: En kort tid elev på Viggo Brandts malerskole omkring 1933, ellers autodidakt.

Ansæt på Det Kgl. Teaters malersal ca.

1948-50; galleriejer i Chicago, hvor han var bosat 1958-79.

Udstiller bl.a. på Kunsternes Efterårsudstilling 1935-53, Linjen (Germinalen) 1937, Den uafhængige 1944-46, Chicago Cultural Center 1979.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1963.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon, Lyngby Hovedgade, Registrant over Hovedgadens bygninger, 1996.

Gramlille i modernistisk gengivelse

Marcell skildrede i sine tidlige værker den dagligdag, der omgav ham. Rene landskaber har han sjældent malet, derimod ofte billeder, hvor motivet har tiltalt hans sans for konstruktiv billedopbygning, som *Gramlille* tydeligt viser. Her er i et tidligt modernistiske formsprog en række elementer stablet oven på hinanden, alle lige linier med horisontale rektangler og trekanter og vertikale skorstene. Synsindtrykket bliver dog blødt og behageligt, fordi den strenge geometriske opbygning mildnes af de runde former med træerne og folk i bevægelse på Hovedgaden. Det er hele malet i en

meget fin og afbalanceret tone af de klassiske farver, blå, gul, grøn, rød, hvid og sort., hvid og sort. *Gramlille* omtales i Weilbachs Kunstnerleksikon som et af Marcells hovedværker.

Hans formsprog udviklede sig i en abstrakt, geometrisk retning med tendenser til det dekorative. Selv om naturen, skoven, kanalen og floden var igangsættende, består hans værker hovedsagelig af geometriske former, cirkler og halvcirkler, som gentages og kombineres på forskellig vis. Mens farveholdningen i de tidlige arbejder er relativt mørk, er de senere værker lyse, ofte med dristige farvekombinationer, som f.eks. sammenstillingen af rødt, brunt og lilla eller blågrønt, mørkerødt og violet. Marcell arbejdede også med mosaik og emalje samt med design til stoftryk og vævning, bl.a. for firmaet Unikavæv. Han var, sammen med bl.a. den fynske kunstner Svend Saabye, medstifter af kunstnersammenslutningen *Germinalen*, skabt som modvægt til sammenslutningen Fynske Malere.

Selv om trafikken i dag er noget mere intens end her fra krigen første år, er det ikke svært at genkende stedet med gamle længe, der næsten 'beskyttes' mod af blive mast af den grå skorsten og mellembygningen mod den dominerende, lysende etageejendom. Den opmærksomme beskuer vil dog opdage, at dagens – desværre meget misligholdte – gavltreklame for Tuborg Øl, endnu ikke er malet på gavlen.

Gramlille blev opført i 1848 i klassicistisk stil

*Marcell – Gramlille set fra øst med Lyngby Hovedgade i forgrunden,
Olie på lærred, 94 × 120 cm. 1940.*

som sommerbolig for en fransk gesandt. Navnet stammer fra søskendeparret Alvilda og Hother Müffelman, der efter 1864 købte deres barn- og ungdoms feriested, og opkaldte det efter deres tabte hjem i Gram i Sønderjylland.

Landstedet var privatbolig til 1955, hvor Irma-

grundlæggeren Carl Scheplers familie solgte til Lyngby-Taarbæk Kommune, der i 1963 indrettede Danmarks første musikbibliotek i huset. Husets ydre er omtrent uændret siden 1796, selv om stadsbiblioteket i 1968 blev opført i dets haver og der blev lavet en forbindelsesgang til Gramlille.

Flemming Koefoed

Leveår: 1926-2004.

Født i Rønne. Død i København.

Uddannet fra Kunstakademiets Arkitektskole 1946-47, malerskolen 1954-56.

Maler huse og haver i Lyngby-Taarbæk 1959, siden flere nonfigurative værker, arbejder med konceptkunst og fotokunst.

Bosat i Kunstnerbyen i Hjortekær.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1959.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Moderne tider i Kunstnerkolonien Hjortekær

Hvorfor ikke skildre det hjemlige? Hjemmet har netop været et hyppigt motiv i kunsthistorien, og af stor interesse for beskuerne, der ofte ønsker at forstå, hvad der inspirerer en kunstner i livet.

En fin skildring i gyldne jordfarver sætter fokus på modernistisk arkitektur. En gavl fremstår nærmest grafisk i profil, og viser arkitekturens skarpe linjer. Lyset fremhæver taget. To næsten nøgne træer skaber lidt organiske former og liv ved den bare gavl. Træerne er et levn fra den frugtplantage, der tidligere lå her. Det tilføjer organiske former til

den strenge arkitektur, som fortjener sin fortælling.

Dette værk er malet af den lokale kunstner Flemming Koefoed i 1959, tre år efter han var flyttet ind her på Gadevangen i Lyngby, et ganske særligt sted, nemlig Kunstnerbyen Hjortekær, som er omtalt i kapitlets indledning.

Flemming Koefoed og hans kone, bibliotekar og senere politiker Ingerlise Koefoed, flyttede ind med deres tre børn i december 1956. Koefoed beskriver stedet i artiklen *Kunstnerbyen i Hjortekær, i Lyngby-Bogen 2004*.

Der synes at have været et godt fællesskab i kolonien med masser af fester og gang i gaden, men også et arbejdsmæssigt fællesskab om at lave udstillinger. I 1959 arrangerede Kunstnerkolonien en udstilling hos Lyngby Kunstforening, der fra starten havde til huse på Rådhuset.

Koefoed var i det hele taget en aktiv kunstner. Fra 1962-72 var han museumsinspektør på Louisiana, redigerede Louisiana Revy og arrangerede udstillinger her. Et job han fik på foranledning af en anden fra kolonien, Knud Mühlhausen, og ikke mindst Louisianas direktør, Knud W. Jensen, der var ligeglad med titler og akademiske grader, og ansatte Koefoed.

Flemming Koefoed – Kunstnerbyen Hjortekær, olie på lærred 60 × 77 cm, 1959.

Povl Danø

Leveår: 1921-1980.

Født i Lyngby. Død i Virum.

Uddannet: Arkitekt

Akvarellen har hængt i „Flækkens” udstilling på Stadsarkivet på Frieboeshvile til klubben i 2018 blev sagt op. Nu i „Flækkens” varetægt.

Udstillet: På Lyngby Rådhus 1979.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1979.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

Jyske Vestkysten 10. april 2024.

Kilder: Anders Danø, Per Danø og glarmester Ole Pedersen.

Arkitektens blik på klubhuset Flækken

Akvarellen viser det skur på Dyrehavegaards marker, hvor arkæologiklubben *Flækkens* medlemmer søgte ly i forbindelse med deres udgravninger af bronzealderhøjene Rævehøj og Månehøj fra 1976-79. Vi står langs Hjortekærsvvej og kigger mod vest, dvs. over mod DTU og Lyngby.

Flækkens skur på Hjortekærsvvej er et fint studie i den klassiske tegnekunsts skole med harmoni mellem lodrette, vandrette og diagonale linjer for øjet, der følger det gyldne snit ned til fortovet og stien i venstre hjørne. Det lidt strenge udtryk opløses helt af farvevalget. Og landskabets uendelighed brydes humoristisk af det lille brune skur, der udstråler varme – og af arkæologernes fem spader

bag træet. Vi fornemmer næsten fysisk den blytunge himmel, der står i kontrast til den hvide sneflade, der emmer af kulde – og ja, vi er da også ved Kyndelmisse, for Povl Danø har noteret datoen, 5.2.78 på akvarellen.

Akvarellens ensartede, firkantede formskrift afslører, at Povl Danø var uddannet arkitekt. Han var stedkendt, for han boede i det hus, han selv havde tegnet på Slettevej op til Dyrehaven i Hjortekær. Huset var landets første energihus fra 1956; Det bevaringsværdige hus er præmieret af Lyngby-Taarbæk Kommune.

Povl Danø deltog op gennem 1950'erne og 1960'erne i en lang række af tidens typehuskonkurrencer og -udstillinger. Han var ophavsmand til *Danø-huset*, der med sin karakteristiske åbne, højloftede endegavl i stuen og et stort vinduesparti var atypisk i forhold til tidens mange andre flade parcelhuse. Typehuset, der blev bygget af Georg Munk Jensen fra Gentofte, som hovedentreprenør – og som kunne erhverves for datidens svimlende 250.000 kr., er kendt i hele landet.

Povl Danøs søn, Anders Danø, fortæller: – *Min far havde tegnet, siden han var barn. Han var et naturmenneske og havde altid blyanten og tegneblokken med. Så han fandt sine motiver i omegnen, i Dyrehaven mv. Huset på Slettevej, hvor min mor og tvillingsøster stadig bor, er fyldt med tegninger, bl.a. et forstudie til „Skuret“, blot mere sommerligt. – Selv om min far kom fra en meget kunstnerisk fa-*

Povl Danø – Flækkens skur, Hjortekærvej, akvarel, 31 x 43 cm, 1978.

milie, og det var hans store lidenskab og hobby at tegne og male, mente han ikke, at han kunne tjene penge på det. Så han blev uddannet som arkitekt. Da han senere fik mindre travlt med husene, tog

han maleriet op for alvor og begyndte at udstille. Han havde bl.a. en separatudstilling på Lyngby Rådhus i 1979, hvor Lyngby-Taarbæk Kommune købte „Skuret“ og en akvarel mere.

Mads Stage

Leveår: 1922-2004.

Født i København. Død 2004 i Bisserup.

Uddannet på Kunstakademiet 1941-47, elev hos professor Erik Clemmesen på Malerskolen og hos professor Aksel Jørgensen på Grafisk Skole.

Modtog flere legater, Årets Tegnerpris i 1965.

Debuterer på Kunstnernes Efterårsudstilling 1945; Udstiller på Danske kulturdage i Ukraine, Kunstnernes Hus, Ukraine 1986.

Lyngby Stadsbibliotek 1997.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1984

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon, Den Store Danske, Wikipedia, 9. juni 2024.

Glade dage i Taarbæk

Mads Stage blev en kendt og afholdt tegner i store dele af verden for sine letgenkendelige tegninger, der ofte er idylliserende og glade, men også kan rumme de dybere, dunklere og mere faretruende lag. Mads Stages illustrationer er udført i en omhyggelig og følsom streg med en lethed i detaljen og en meget levende gengivelse af motivet. Han gengiver oftest forskelligartede sort/hvide eller kolorerede motiver med fugle- og dyreliv, landskaber, arkitektur og i enkelte tilfælde mennesker, indarbejdet i tekstens emne, miljø og atmosfære.

Netop den rare, charmerende stemning, der gør os glade og gør Taarbæk så populær, har Mads Stage fanget fuldstændig i denne lille fortælling fra Taarbæk Havn. Fra vandkanten kigger vi op på de lidt slidte, pittoreske huse fra forskellige tider, i gyldne farver og i let næsten nordfransk lys. Huse, der med den 'taarbækske' skødesløshed smyer sig op langs den lille vej – måske Søvej – til Taarbæk Strandvej. Her er bare så dejligt, at vi får lyst til at sætte os på den lille bæk og bare nyde stedet.

Huse i Taarbæk er meget karakteristisk for den myreflittige kunstner. Hans produktion omfatter design og udsmykning af alt fra postkort, plakater, kalendere, 23 frimærker og bøger til porcelæn, tekstiler, kander og meget mere. Så der er næppe det danske hjem, der ikke har haft glæde af hans kunst. Han tilhørte genremæssigt rækken af store danske illustratører, som også omfattede Axel Mathiesen, Ib Andersen og den jævnaldrende Ib Spang Olsen.

Mads Stage har blandt andet illustreret Thoreaus *Livet i skovene*, Turgenjovs *En jægers dagbog*, Boganis' *Jagtbreve*, Blichers *Trækfuglene* samt børnebilledbøgerne *Jonas og konkylien*, *Jonas og himmelteltet* og *Jonas og engletræet* af Jens Fink-Jensen samt en lang række bøger om Danmark og Danmarks natur af blandt andre Hans Hvass og Palle Lauring. I bogen *Storebælt – De fire årstider* skildrer Mads Stage Storebælts tilblivelse gennem en tiårsperiode.

Mads Stage, Huse i Taarbæk, akvarel, 52 × 58 cm, 1984.

H.G.F. Holm – Fattig Holm

Leveår: 1803-1861.

Født i Berlin, død i København.

Akvarelmaler og kobberstikker, uddannet hos faderen, autodidakt som maler. Udstiller på Charlottenborg 1831, Lyngby Kunstforening 1977.

Fra serien *Sjællands yndigste egne* 1826-28 og 1838. Udført af H.G.F. Holm med tilnavnet Fattig Holm, og dennes far, kobberstikeren Jens Holm (1776-1859).

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1967.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon bind III, Lyngby-Bogen 2014: Taarbæk som det var engang arkiv.dk.

Fluepapiret ved Bellevue anno 1830

Her har vi tidens turist-propaganda i fuldt flor. Vi er midt i den romantiske periode efter Danmarks statsbankerot i 1813, Napoleonskrige, landbrugskriser.

– *Hvad ud ad tabes, skal ind ad vindes*, lød det. Fædrelandskærligheden var politisk i top, symboliseret ved landsfaderen kong Frederik den 6.

– Enevælden vil først blive afskaffet om nogle år, men stavnsbåndet er blevet opløst, og der er tjent penge på kolonierne, så tanken om det idylliske, enkle liv på landet i en pompøs sommerbolig efter kongeligt og adeligt forbillede, havde godt fat i borgerskabet. Og serier af populære farvelagte kobbertryk her ca. 20 år inden fotografiapparatets

ankomst, blev trykt i mange oplag. Her var Heinrich G.F. Holm en talentfuld skildrer af Guldalderens København og opland.

Klampenborg havde siden 1700-tallet været adgangsvejen for københavnernes til Dyrehaven og Dyrehavsbakken, så hvad var mere oplagt end at slå et lag for Bellevue?

H.G.F. Holm har stillet sig et rigtig godt sted, i det nordøstlige hjørne af området, lige der, hvor nutidens Gule Cottage og de hvide badehuse i Arne Jacobsens funktionalistiske strandanlæg fra 1930'erne, ligger. Her har Holm kigget på de spredte huse i fiskerlejet Gammel Bellevue med Hotel Gl. Bellevue i centrum. Den smukke, klassicistiske, symmetriske 1700-tals bygning ligger perfekt ved Strandvejen mellem Skovshoved og Taarbæk, midt ud for bugten med den herlige sandstrand.

– Det nydelige reklamebillede indrammes af nationalsymboler, som flagstangen med Dannebrog, glade, frie? bønder og hele rækken af danske bondegårdsdyr.

– Trods det romantiske sceneri, er gengivelsen faktisk topografisk korrekt, idet flagstangen i vandkanten med sine fire benstivere, kom til at stå i haveanlægget til Bellevue Strandhotel. Det blev bygget i 1896 lige foran flagstangen, hvor vejen drejer til venstre ned mod Taarbæk, nu Staunings Plæne. Flagstangen har formentlig inspireret Arne Jacobsen til Bellevue Strandbads ikoniske blå-hvide livreddertårn fra 1932. Hotel Gl. Bellevue blev

H.G.F. Holm – Udsigt ved Bellevue, farvelagt kobberstik, 11 × 16 cm, 1826-1838.

nedrevet i 1935 for at give plads til Bellevue Teatret og bebyggelsen Bella Vista.

Der findes en hel del værker af H.G.F. Holm i

Kunstfondens samling, ligesom han er repræsenteret på Københavns Museum og på Nationalmuseet, bl.a. med gengivelser af middelalderens mønter.

Carl Emil Baagøe

Leveår: 1829-1902.

Født i København, død i Snekkersten.

Uddannet håndværksmaler, tegner, grafiker, Kunstakademiet 1856.

Billedkunstner, dekorations- og rullegardinmaler. Tegner for Illustreret Tidende.

Udstiller på Charlottenborg 1855, Søllerød

Billeder 1974, Gl. Holtegård 1982.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole Samling, indkøbt år 1953.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon, bind I.

Ligesom kunstnerkollegaen Fritz Nordahl Grove arbejdede Carl Baagøe også for det litografiske institut I.W. Tegner & Kittendorff i København.

I billedet af kurbadeanstalten, der blev grundlagt i 1845 af Dr. Hjaltalin som Klampenborg Vandkur-, Brønd- og Badeanstalt, ser vi tilsvarende den ikoniske flagstang med Dannebrog ved kanten af den grusede Strandvej foran Cottageparkens koncertsal med det markante tag.

Kuranstaltens bygninger blev tegnet af arkitekten M. Gottlieb Bindesbøll (1800-1856), der har skabt Thorvaldsens Museum i København og en række andre offentlige bygninger landet over.

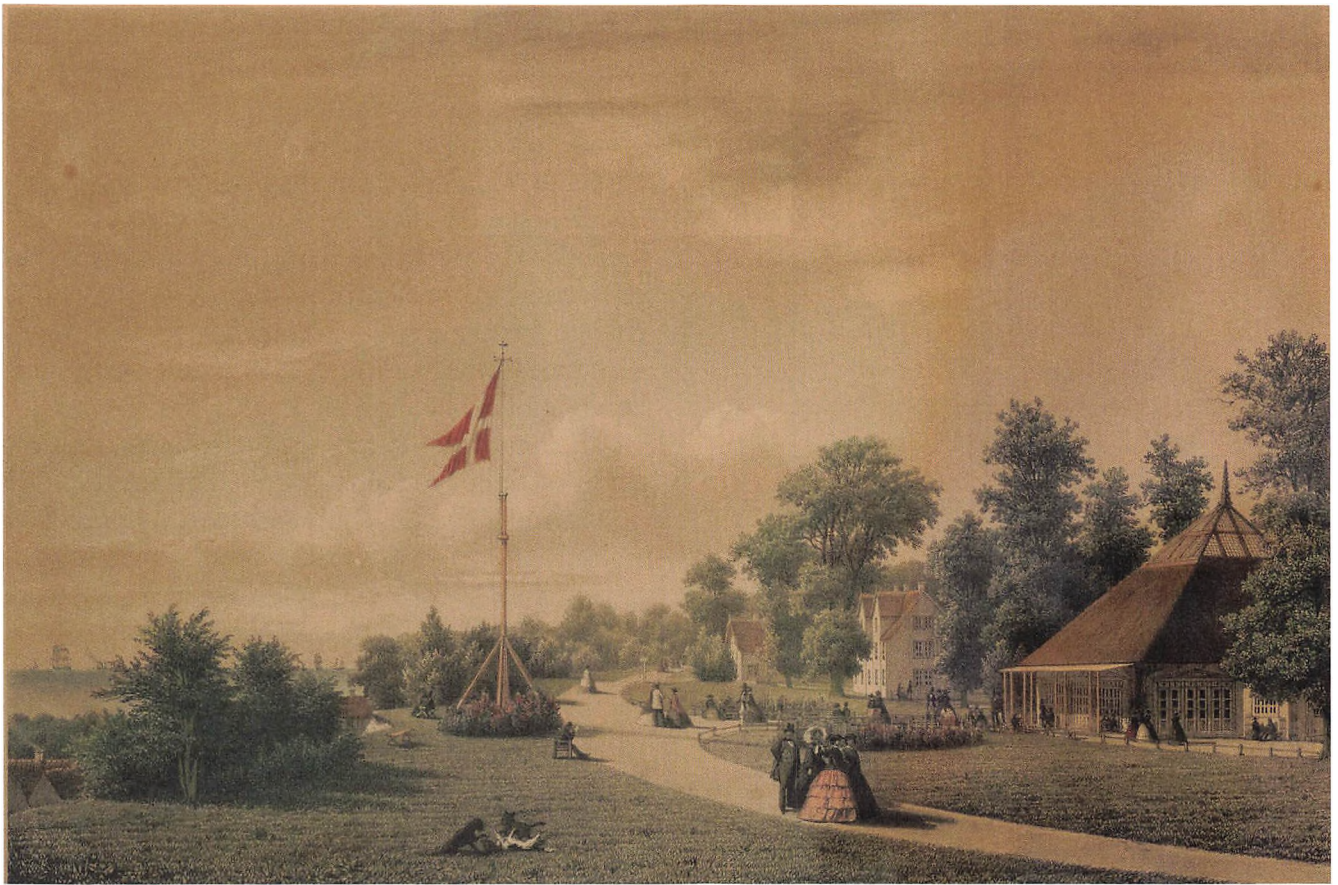
Til anstalten hørte en stor have, hvor kurgæsterne kunne spadserere, samt et antal cottager – små huse, hvor gæsterne kunne overnatte. Det har givet navn til Cottageparken, som i dag er betegnelsen for det område, hvor de lå. Kun de to restauranter, Den Røde Cottage og Den Gule Cottage er endnu tilbage.

På dette billede af Carl Baagøe har det mondænt klædte borgerskab, som promenerer i den friske luft, erstattet de glade bondegårdsdyr, vi så i det forrige motiv. Tiderne er skiftet i Klampenborg.

Jeg vil ud, jeg vil væk, jeg vil bort til sø og strand

En af Carl Baagøes store passioner var at sejle, måske fordi han var søn af en skibsfører? Han var hovedsageligt marinemaler, og har taget nogle rejser til søs til Island og Norge, sejlet med linjeskibet Frederik IV i 1855 og 1861, samt fregatten Tordenskjold i 1862.

Som ung uddannede han sig som håndværksmaler, samtidig med at han var indskrevet på Kunstakademiet i København, men noget har tilsyneladende manglet, for han genoptog akademistudierne i 1856, efter sin debut på Charlottenborgs Forårsudstilling i 1855.

Carl Emil Baagøe – Klampenborg badeanstalt, Cottageparken, Farvelagt kartouche 26 × 39 cm, 1850-80.

Andy Warhol

Leveår: 1928-1987.

Født i Pittsburg, død i New York, USA.

Uddannet på Carnegie Institute of Technology i Pittsburgh, USA.

Berømt for kunstretningen PopArt og værkstedet The Factory i New York.

Har udstillet på museer verden over, f.eks. på Louisiana 2013.

Tilhørte Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt 1969.

Læs mere: www.wikipedia.dk

Fra reklametegner til konge af Pop Art

Originalen til Andy Warhols verdensberømte billede var et silketryk, udført på et fotografi af Marilyn Monroe fra 1953. Silketrykket med nr. 1320 af Marilyn Monroes profil blev købt af Lyngby kommunes Kunstfond i 1969 til den nette sum af 3.800 kr. hos Permild & Rosengreen på foranledning af studenten, den senere stadsarkivar Jeppe Tønsberg. Det blev opsat i Byrådssalen, omkranset af Warhols blomstermotiver i 2013, som en markant ramme for kommunalpolitikken, men nedtaget efter kommunalvalget samme år.

I 2023 blev Marilyn solgt for 750.000 kr. i Bruun Rasmussens Auktionshus – og kommer således ikke længere Lyngbys borgere til gavn og glæde.

Billedet er et af en række på ti serigrafier, hvor Warhol med udgangspunkt i fotografiet af Monroe har varieret sammensætningen af farverne i baggrund, ansigt, hår, øjne, øjenlåg og mund. Disse partier trykkes hver for sig og passes omhyggeligt sammen dér, hvor de ikke skal trykkes oven i hinanden. I flere af billederne har Warhol udnyttet effekten af større eller mindre forskydninger af de enkelte farver, som vi eksempelvis ser det i motiverne med Marilyn Monroe, Dronning Margrethe, Dronning Elisabeth og Mao.

Uddannet fra design- og kunstlinjen på Carnegie Institute of Technology i Pittsburgh i 1949 flytter Andy Warhol til Manhattan, ændrer sit slovakiske efternavn, og bliver en succesrig såkaldt 'commercial artist', grafisk designer, der gennem 50'erne arbejder for modemagasiner som *Vogue*. Andy Warhol designer pladecovers og reklamekampagner, og bliver kendt for sine reproducerede motiver af Coca-Cola og Cambell Soup og kunstretningen Pop Art.

Stilen, der har rødder i dadaismen, spirede med Stuart Davis (1892-1964, USA) og blomstrede i 1960'erne med sin anvendelse af forbrugersamfundets og massekulturens billedverden, f.eks. tegneserier, pinup billeder og reklamer.

Ironi og kærlighed i en skøn blanding vidner om tid og sted.

Andy Warhol – Marilyn. Litografi – 1962.

Joan Miró

Leveår: 1893-1983.

Født i Barcelona, død i Palma de Mallorca.

Uddannet maler og billedhugger på Francisco Galis kunsthøjskole i Barcelona 1912-15.

Miró har doneret værker i tusindvis til Miró Museet i Barcelona, som han tog initiativ til i fødebyen i 1975, Besøg det!

Udstillet hos Lyngby Kunstforening på Lyngby Rådhus i 1966, på Koldinghus 1996, og verden over.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes Kunstfonds Samling, indkøbt år 1978.

Læs mere: I Desmond Morris – Surrealisternes liv – samt alverdens kunsthæfter.

Spansk modernist og pioner i Lyngby

Det var i juni 1966. Stedet var femte sal på Lyngby Rådhus. Kunstneren var spanieren Joan Miró. En sensationel udstilling med en mængde af hans værker, bragt til Lyngby fra Spanien, fra Galerie Maeght og fra MOMA i New York – en bragende succes for Lyngby Kunstforening og hos publikum – dog ikke økonomisk med den dyre transport af værker fra udlandet.

På en mørk baggrund ser vi nogle hvide, menneskelignende figurer og enkle blå, grønne og røde elementer. Titlen *Mor og Barn* hjælper os på vej til

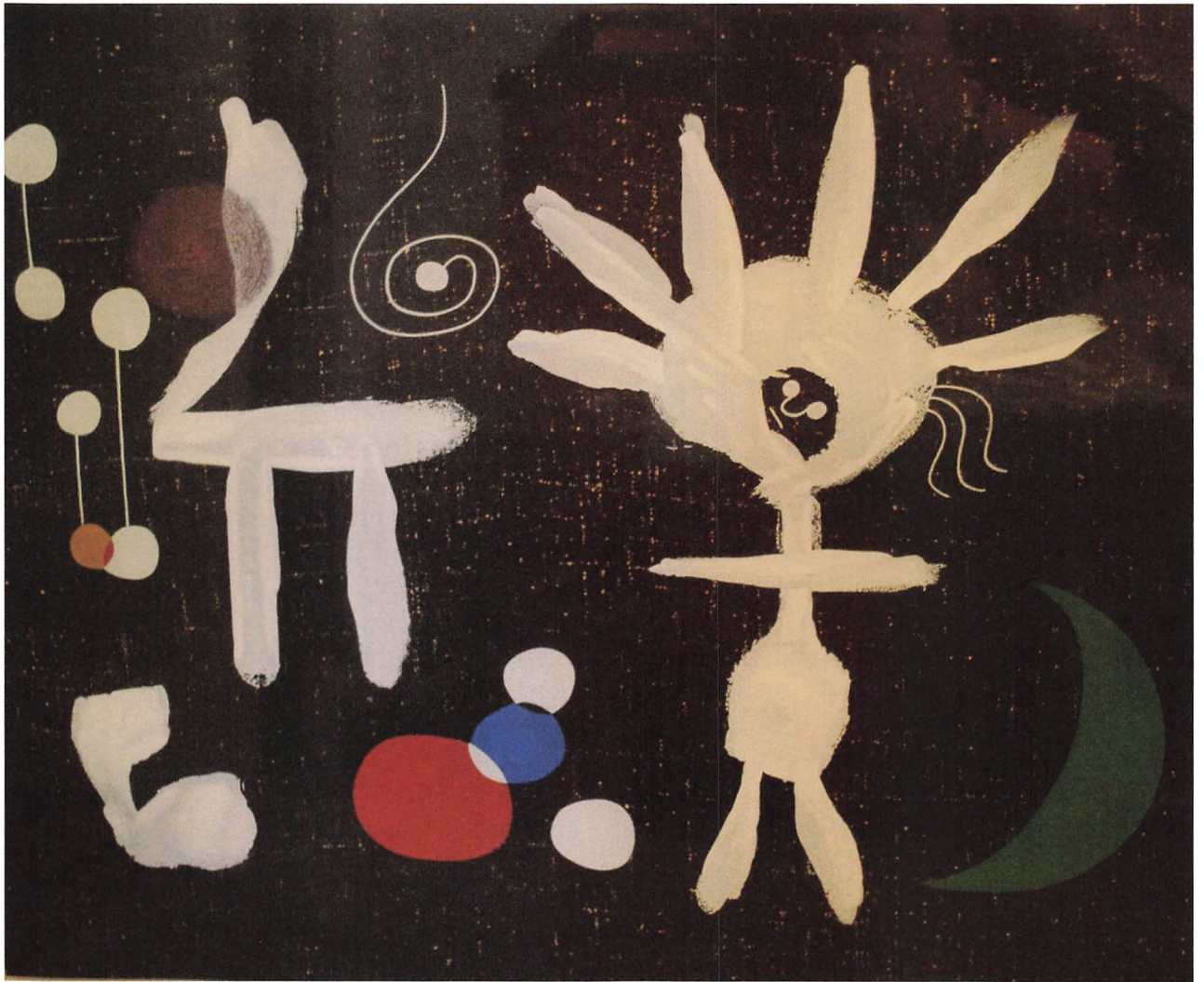
at identificere disse hvide figurer, belyst i mørket under månen. Fantasifigurer som disse er klassiske, og myldrer på Mirós værker. Han udviklede en mængde billeder fra det underbevidste og befolkede værkerne med en masse tegn og organiske former, der lever deres eget liv, som eksempler på surrealismens transformation af det virkelige mod det forunderlige.

– Som stifteren af surrealismen, digteren Andre Breton skrev – *Intet andet end det forunderlige er smukt* (1934).

I sin ungdom var Miró påvirket af fauvismen. I Paris kom han i forbindelse med dadaismen, og fra 1924 deltog han i de første surrealistudstillinger, men valgte siden bevægelsen fra.

Formodentlig har Miró siddet og malet dette på Mallorca, hvor han boede fra 1944. Han udførte et stort antal arbejder indenfor keramik, grafik og skulptur, og udviklede sin helt egen stil – med stor succes for eftertiden. Et særegent, underfundigt, lyrisk univers.

Storsamleren Erik Andreasen, der som nævnt var aktiv i Lyngby Kunstforening, og som senere donerede sin modernistiske samling til Glyptoteket, henvendte sig personligt til Miró og fik udstillingen til Lyngby. Kommunens Kunstfond købte de te signerede tryk.

Joan Miró – *Femme et enfant devant la lune*. Signeret tryk, 58 × 78 cm.

Egill Jacobsen

Leveår: 1910-1998.

Født i København, begravet i Søllerød.

Studerede kun et semester på Det Kgl.

Kunstakademi i København.

Egill Jacobsen var med til at stifte

CoBrA-gruppen i 1948.

Udstillede på Lyngby Rådhus i 1954 og 1959.

Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes

Kunsthøjskole, indkøbt år 1978.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon.

En særlig interesse for masken

En rød maske kigger lige på os. Med stirrende øjne, som to sole, der stråler ud i det dramatiske ansigt og lyser billedrummet op. Stregerne er skarpe og kontrastfyldte, nærmest som en teaterscene. Et sindbillede fra det på én gang raffinerede, teatraliske, og det primitivt naivistiske, som børnetegninger.

En maske kan skjule et ansigt – ændre et menneskes identitet. Egill Jacobsen fandt i maskemotivet sin mulighed for at lege med den kompleksitet,

der styrer menneskers psyke, som han studerede indgående, også videnskabeligt.

Egill Jacobsen mødte Picasso på en rejse til Paris i 1930'erne og det forandrede kunstnerens syn på det at male. Med inspiration fra kubismen blev vejen udstukket mod det surrealistiske og det abstrakte – mod maskerne. Jacobsen udstillede sammen med kunstsammenslutningen Linien på Kunstnernes Efterårsudstilling 1937. Senere så han sammen med sin kollega, Sonja Ferlov Mancoba, en stor samling af afrikanske masker i København, der gjorde dybt indtryk på ham, medvirkede til at omvælte hans formsprog og ledte ham på vej til det motiv, som satte et tydeligt aftryk i CoBrA-kunsten, og som han skulle dyrke utrætteligt resten af livet.

Jacobsen blev i 1959, som den første abstrakte kunstner, udnævnt til professor på Kunstakademiet, og modtog Eckersberg Medaillen samme år. Han er repræsenteret hos Galerie Moderne i Silkeborg, og har bl.a. udsmykket Schæffergården ved Jægersborg Allé i 1976.

Egill Jacobsen flyttede som en af de første beboere til kunstnerbyen Hjortekær i Lyngby.

Egill Jacobsen – Rød Maske, litografi 1976.

Cobra-loftet¹

Leveår: 1949-1969/1994 – nu 75-års jubilar.
Malet ved CoBrA-kongressen i Bregnerød 1949.

Berygtet og berømt, besunget af Virtus Schade.

Udstillet på Sophienholm – åbent efter aftale.
Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommune, overdraget af Lyngby Kunstforening i 1984.

Læs mere: Arkitekthytten og Cobra-loftet, Søren Cock-Clausen, m.fl. 1994, og Cobra-loftet, et stykke levende kunsthistorie af Virtus Schade 1969, begge udgivet af Lyngby Kunstforening.

75 år med Cobra-loftet

På Sophienholm gemmes en perle fra CoBrA-kunstnergruppens første leveår: Cobra-loftet, et nænsomt restaureret bjælkeloft med 17 bemalede felter, som blev til i det nystiftede fællesskab ved sammenslutningens kongres i Danmark i sommeren 1949. Kunstneren Asger Jorn (1914-1973) lånte i 1949 Kunstakademiets Arkitekters weekendhytte i Bregnerød, og han selv, Carl-Henning Pedersen, Anders Österlin, Erling Jørgensen, Mogens Balles, C.O. Hultén, Alfred H. Liliendahl, m.fl. betalte

huslejen ved at udsmykke og male hele hytten – til stor bestyrtelse for ejerne.

– Drømmen om at udsmykke et loft er en historie for sig, men at få lov at male på store flader tiltaler de fleste kunstnere, se blot mængden af gavlmalier, der kommer til i disse år.

I 1949 skabte en række Cobra kunstnere et særligt stykke eksperimenterende modernisme på loftet i Bregnerødhytten. Her var nye tider og nyt mod efter 2. verdenskrig. Kombination af disse kunstneres værker er unik i denne periode af dansk kunsthistorie. Både motiverne og de enkelte kunstneres individuelle greb.

– Særligt interessant her er også, at de – modsat loftsmalerierne i de fine slotte – nu henvendte sig til en folkelig målgruppe – og vakte glæde undervejs i den spontane maleproces.

Rektangulære felter i det gamle træloft blev udfyldt af tekst, figurer og farver. En mosaik af former og farver på højkant: Der er en havfrue, malet med oliefarver af Asger Jorn. Fire felter af Anders Österlin med særlige mønsterfigurer, der til forveksling ligner en slags mennesker.

Her er bevaret nogle af Mogens Balles værker med abstrakt ekspressionisme på dette loft som andre steder i landet er væk. (Han har også udsmykket på DTU). Og Carl-Henning Pedersens tekster

¹ Inge Schjødt, kulturjournalist.

Cobra-loftet og Cobra-plakater i Cobra-rummet ved Sophienholm. Udstilling af Cobra-plakater, arrangeret af Lyngby Kunstforening i anledning af CoBrA-gruppens 70 års jubilæum i 2018. Foto Stuart McIntyre.

som; *De små vævre slangers Paradis skælver og solen går ned.* – En tekst der får en til at spekulere over betydningen ... Er der mon sådan én?

Cobra-loftet endte i 1969 på Sophienholm, takket være handlekraftige fortalere, som fik det reddet ud af Bregnerødhyttens totale forfald, først nødtørftigt placeret i Staldbygningen og siden standsmæssigt installeret i 1994. Loftet er monteret i Cobra-rummet, indrettet i Sophienholms tidligere vognremise, hvor det er skråtstillet og får godt dagslys fra et

stort vinduesfelt, som ved den oprindelige placering i Bregnerødhytten, det måtte flyttes fra efter 20 års misrøgt.

Borgmester Paul Fenneberg købte Cobra-loftet i skrøbelig tilstand af egen lomme, efter at have set journalisten Virtus Schades sidste nødråb i Berlingske Aftenavis i januar 1969. Borgmesteren fik det hentet med FDF-spejdernes og Falcks mellemkomst, restaureret efter Vikingskibsmetoden med fondsstøtte og rådgivning fra Nationalmuseet, og

med søsteren Eleonora Fenneberg, som kompetent konservator.

Da Fenneberg døde i 1982, havde han testamenteret det med sit bo til Lyngby Kunstforening, og her kom enken og kommunen pludseligt på mellemhånd, for et loft kan ikke deles, og det var i mellemtiden blevet interessant, anerkendt og mange penge værd.

– Den gordiske knude løste Kunstforeningens efterfølgende formand, Erik Andreasen med den aftale, at Kunstforeningen overdrog sin andel til kommunen, og derpå fik mulighed for at invitere unge kunstnere til at udstille i Cobra-rummet ved Sophienholm.

– En aftale, som årligt fra 1994-2021 har givet 12-20 talenter en chance for at møde publikum, mens de selv har passet udstillingen.

I 2018 fejredes CoBrA-bevægelsens 70-års jubilæum med udstillinger på Sophienholm og i Cobra-rummet, støttet af Carl-Henning Pedersen og Sidsel Ramsons Fond – et tilløbsstykke! Desværre blev aftalen ophævet (ved et lederskifte) i kommunalt regi i 2021, og Cobra-loftet er herefter kun sjældent tilgængeligt for offentligheden – selv i jubilæumsåret, 75 år efter dets tilblivelse ude i Bregnerødhytten, som kort efter redningsaktionen forsvandt helt.

Men CoBrA-kunsten lever, trods gruppens kortvarige sammenhold – blandt andet i Lyngby-Taarbæk Kommune.

Cobra-loftet.

Kommunen, Kunstfonden, Kunstbiblioteket og Kulturpolitikken¹

Siden 2. verdenskrig har der i Danmark været en levende interesse for *at gøre plads* for kunsten, kulturen og ikke mindst formidlingen af kulturværdierne til fælles gavn.

I takt med velfærdsstatens udvikling, hvor borgerne fik flere penge mellem hænderne og mere fritid, voksede den politiske erkendelse af, at velfærdsstaten også skulle sørge for borgernes åndelige og kulturelle habitus. Kunst og kultur skulle være tilgængeligt for så mange som muligt. På statsligt plan blev denne tanke til virkelighed med oprettelsen af Kulturministeriet i 1961.

I Lyngby-Taarbæk var grundlaget for at sætte kunst og kultur i centrum helt til stede med mange ressourcestærke borgere, en række dygtige lokale kunstnere og ildsjæle med den fremsynede og kunstelskende borgmester Paul Fenneberg i spidsen. Dem kan vi i dag takke for at have „læst tiden” og udnyttet muligheden for med rette blik at vælge kunsten til som en del af det kommunale ansvar. Det blev startskuddet til en nytænkende og aktiv kulturpolitik, hvor Lyngby-Taarbæk i mange år lå i front.

Foregangsmanden

Paul Fenneberg stiftede Lyngby Kunstforening i 1952 og tog i dette regi initiativ til Danmarks første Picasso-udstilling på Lyngby Rådhus i 1954. Louisanamuseet eksisterede endnu ikke.

I 1961 vedtog kommunalbestyrelsen på hans opfordring at oprette Kunstfonden. I 1963 købte Fenneberg (i første omgang uden kommunalbestyrelsens vidende) landstedet Sophienholm for kommunale midler for at offentligheden kunne få adgang til det smukke sted. I 1963 åbnede Musikbiblioteket i Gramlille og i 1969 Stadsbiblioteket ved Mølleåen.

For egne midler erhvervede Fenneberg i 1969 Cobra-loftet i faldefærdig tilstand fra Bregnerødhytten, lod det restaurere med fondsstøtte og fik det installeret på Sophienholm i 1969, stadig i hans private eje.

Paul Fenneberg er hyldet med en buste af Anker Hoffmann ved Sophienholm, som den uvurderlige forkæmper han var for kulturens grundfæstelse i Lyngby-Taarbæk Kommune.

Et fundament, hvor kernen blev den betydelige kunstsamling, som Lyngby-Taarbæk Kommune har indkøbt og opbygget gennem tiden.

Kunstfonden

Fra Kunstfonden blev stiftet i 1961 og frem til den blev nedlagt i 1990, blev der kontinuerligt indkøbt værker. Sammen med indkøb og salg, reparation og vedligeholdelse af kunstgenstandene, forestod Kunstfonden også andre opgaver, bl.a. størstedelen af udstillingsvirksomheden på Sophienholm og den årlige uddeling af kommunens Kulturpris.

¹ Dorete Dandanell, historiker

De indkøbte værker har gennem årene bidraget til at udsmykke lokalerne på Lyngby Rådhus og kommunens plejehjem samt skoler og institutioner, men mange har også blot været opmagasineret på Stadsarkivet. Indimellem er der solgt værker fra for at få råd til at opdatere og vedligeholde samlingen, der i dag (2024) rummer mere end 1600 værker.

Ved nedlæggelsen af Kunstfonden i 1990 overgik opgaverne til Biblioteks- og Kulturudvalget. I 1997 stod der godt 260.000 kr. på kontoen for indkøb af kunst. Midlerne er ikke længere øremærket.

Kunstabiblioteket

I 1969 åbnede Kunstbiblioteket på Rustenborg, hvorfra borgerne de næste 35 år kunne hjemlåne original kunst, fortrinsvis grafiske værker. Muligheden for at låne et kunstværk fra et bibliotek opstod i privat regi i Kunstbiblioteket i København, som blev grundlagt i 1957 i Nikolaj Kirke af kunstner og projektmager Knud Pedersen (1925-2014). Med en ny bibliotekslov i 1964 bredte ideen sig til det offentlige biblioteksvæsen.

Lyngby-Taarbæk Kommunes Biblioteker har haft en A-kæde af kunst- og kulturinteresserede bibliotekarer, der har stået for indkøb, udlån og for en fin række udstillinger.

Med kunstbibliotekar Ingerlise Koefoed som den første, købte bibliotekarerne på Stadsbiblioteket ind til udlån af kunst, bl.a. hos Clausens Kunsthandel i København. Fra 1983 var det bibliotekar Benedicte Bojesen, som med speciale i kunst, stod i spidsen for Kunstbiblioteket til 1993, hvorefter

hun blev udstillingsleder på Sophienholm frem til efteråret 2020. Undervejs blev Kunstbiblioteket først overflyttet til Stadsbiblioteket og siden helt nedlagt i 2004. Ad nogle omgange blev værker fra beholdningen sat til salg, dels på Bruun-Rasmussens Auktioner og dels ved en lokal auktion i Fenneberg Salen på Stadsbiblioteket i 2010.

En ildsjæl af format var også stadsarkivar Jeppe Tønsberg (1950-2021), hvem forfatterne til denne bog kan takke for en omhyggelig registrering af kommunens kunstsamling.

I årene fra 1974 og frem til sin død i 2021 var Jeppe Tønsberg tillige et dedikeret medlem af Historisk-topografisk Selskab for Lyngby-Taarbæk Kommune, og i mange år redaktør af Lyngby-Bogen.

Kære Kommune – hvad nu?

I denne artikel har vi præsenteret et udpluk af værker og fortællinger knyttet til *Kunsten i Lyngby-Taarbæk i 300 år* og dens formidlere. En betydelig del af samlingen består af raderinger og andre grafiske arbejder, og der er flere værker af ukendte kunstnere. Der er endnu meget at dykke ned i.

Der påhviler Lyngby-Taarbæk Kommune en forpligtigelse til at gøre sin kunstskat tilgængelig for borgerne, når man nu engang har den, men det kan være svært, for tiden, incitamentet og metoderne er anderledes nu, end i opgangstiderne i 1960'erne.

Både på landsplan og i kommunerne er kulturpolitikken politisk og økonomisk trængt, underfinansieret og skubbet i baggrunden af andre

dagsordener, som sikkerhedspolitik, den trængte velfærdsstat og ideologiske uenigheder, mv. Læg dertil, at der tilsyneladende hersker en udbedt enighed om, at kulturpolitik ikke er det mest karrierefremmende for en politiker.

Det, kombineret med, at kunst og kultur både koster penge og kræver engagerede og dygtige fortalere fører til, at dagens kulturformidling er mere neddæmpet, mere tilfældig og meget mere afhængig af frivillige borgere og af fondsmidler end tidligere.

Men inden mismodet breder sig, kan vi jo tage bestik af historien: En målrettet, professionel og visionær indsats har skabt grundlaget for Kunstfonden med dens mange værker af høj kvalitet, og dermed givet mange borgere en ny indsigt i kunstens verden – lad det ske igen!

– Nyd værkerne, fortæl om dem, bliv lidt stolt over din kommune og fortidens fremsynede folk og pres på, for at de skatte, vi har i fællesskab, også fremover er tilgængelige for alle.

Julius Exner – Ved kaffebordet, Olie på lærred, 70 × 85 cm, 1872.

Epilog

Må der, som i maleriet af Julius Exner, blive ved at være mødre, der formidler kunsten, kulturen og fantasiens frirum til næste generation.

Må Rådhuset, nyrestaureret, atter danne ramme for en udadvendt kulturpolitik i samarbejde med lokale ildsjæle og foreninger. På samme måde, som bogen her er blevet til.

Julius Exner

Leveår 1825-1910, Født og død i København.

Uddannet: I malerlære; Kunstakademiet i København 1839, modelskolen 1842; lærte historiemaleriet af J.L. Lund og senere af C.W. Eckersberg.

Utallige udstillinger og udmærkelser
Tilhører Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthåndværk, indkøbt 1963.

Læs mere: Weilbachs Kunstnerleksikon,
Wikipedia.

Ved kaffebordet

Motivet forestiller fru Amalie Brock, gift med H.R.S.G. Brock, og deres to døtre Emma og Ellen på familiens landsted „Trepilelågen“ i Taarbæk. Værket er fremhævet som et af Julius Exners hovedværker i Weilbachs Kunstnerleksikon.

Mange kender måske Julius Exners idylliske scener med rødkindede danske bønder i farverige egnsdragter og interiører. Langt ind i 1900-tallet nød hans skildringer gennem grafiske gengivelser stor udbredelse. Oprindeligt havde Exner bestemt sig for at blive historiemaler. Men den herskende nationalfølelse i 1800-tallet og et købedygtigt handelsborgerskab gjorde imidlertid genremaleriet til tidens populære udtryksform, og Exner blev, som flere af sin samtids kunstnere, genremaler.

Exners billeder blev folkelivsmaleriet med enkeltfigurer fordybet i hverdagssysler, som her i *Ved kaffebordet*, og hans lysvirkninger vidner om hans studie af nederlandsk genremaleri med inspiration fra tyske bondelivsskildringer.

Grundtonen og succesen i Exners produktion skyldes, at figurene er opstillet meget dygtigt og bevægende i forhold til hinanden. Dertil kommer det gode humør, der hviler over det hele. Exner er ingen satiriker, hans lune er uden brod.

Exner, der i 1864 blev medlem af Akademiet, og ved hvis skoler han var lærer fra 1872-93, er uden tvivl en af de mest populære figurmalere. Vi er i 1872 i Det Moderne Gennembruds år, men, når vi med nutidens øjne indlæser budskaberne ved vi, at viden er vejen frem, kvinder skal også have en uddannelse, og at kunsten gør os klogere.

– Men den lever bedst, hvis den bliver formidlet!

Litteraturliste

- Andreasen, Erik – Et usædvanligt menneske, red. John Wickmann og Bent Slot, Slot Forlag, 1998.
- Brygge, Olaf – Hans Brygge 1885-1985. Mindeudstilling Lemvig Gymnasium. December 1985.
- Cock-Clausen, Søren – Arkitekthyttten og Cobra-loftet, Lyngby Kunstforening 1994.
- de Mylius, Allan – Historien om verdens ældste forlystelsespark Dyrehavsbakken 1583-2008, www.bakken.dk
- Dybdahl, Lars – Den danske plakat, 1994, Kunstrunden
- Frederiksen, Finn Terman – Theodor Philipsen: en traditionsbevidst nyskaber. Randers Kunstmuseums Forlag. 2016.
- Gottlieb, Lennart – Giersing maler – kritiker – menneske. Gyldendal. 1995.
- Hansen, Uffe – Bakkefolk og Bakkeminder, Forlaget Hamlet, 1977.
- Honnens de Lichtenberg, Hanne – Maleren Poul S. Christensen. Borgen. 2001.
- Koefoed, Flemming & Ingerlise – Kunstnerbyen i Hjortekær. S. 87-100. Lyngby Bogen 2005.
- Lyngby Bogen 1983, 1992, 1993, 2003, 2014, 2022.
- Lyngby Hovedgade – Registrant over Hovedgadens bygninger, 1996.
- Lyngby Kunstforening 50 år – Lyngby Bogen 2002.
- Lyngby Kunstforening 70 år – Festskrift samt artikel, Lyngby Bogen 2022.
- Madsen, Karl – Theodor Philipsen, 1912
- Morris, Desmond – Surrealisternes Liv, Turbine Forlaget, 2018.
- Nørregård-Nielsen, Hans Edvard – Dansk Kunst, Gyldendal Nordisk Forlag, 2003.
- Olsen, Palle Bruun – Kunst og Kunstnere på Kalundborg-egnen, Kalundborg Kunstforening, 2018.
- Petersen, Niels-Kristian – Tegninger af Knud Muhlhausen, Greens Forlag, 2019
- Pohl, Eva – Det ophøjede i det nære, Bodil Kaalund 85 år, Sophienholm 2016.
- Sandfeld, Johanne – Træk af Lyngbys historie, Forlaget ZAC, 1968.
- Schade, Virtus – CoBrA-loftet, Lyngby Kunstforening, 1969.
- Scavenius, Bente og Michaëlis, Bo Tao – Bybilleder. Kunstnernes og forfatternes København. Strandberg Publishing. 2016.
- Sproccati, Sandro – Politikens Guide til kunsten. Politikens Forlag. 1998.
- Udstillingskatalog for Lyngby Kunstforenings første udstilling – Lyngby Kunstnere, 1952.
- Wivel, Hans – Drømmetid. Gad og Golden Days. 2004.
- www-kilder:
www.arkiv.dk
Bakken – [www.bakken.dk/Bakkens historie](http://www.bakken.dk/Bakkens_historie)
Dansk Biografisk leksikon – www.biografiskleksikon.lex.dk.
Den Danske Ordbog – www.ordnet.dk
Den Store Danske – denstoredanske.lex.dk
Galleri Kimo – www.gallerikimo.dk
Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv – www.stadsarkivet.dk
Trap Danmark – www.trap.lex.dk
Weilbachs Kunsterleksikon – [www. Weilbach.dk](http://www.Weilbach.dk)
Statens Museum for Kunst, SMK – www.smk.dk.
- Samtaler
Anders og Per Danø, Ole Pedersen
Lemvig Kunst Museum
Gorm Eriksen
Statens Museum for Kunst

Navne- og stedregister

Følgende er ikke medtaget i regi-
stret:

Historisk-topografisk Selskab for
Lyngby-Taarbæk Kommune, Lyng-
by-Taarbæk Kommune,
Lyngby-Taarbæk Kommunes
Kunsthøjsamling og Weilbachs
Kunstnerleksikon, Lyngby Kunst-
forening, Lyngby Rådhus og Lyng-
by-Taarbæk Stadsarkiv

A

Abildgaard, Nicolai 276, 280
Adler, David Baruch 193
Ahlefeldt-Laurvig, Sigismund.
Greve 284
Ahlefeldt, Carl 60
Akacievej 83, 84
Akademiet 206, 318
Alexandrine. Dronning 91
Alkazars Varieté 214
Alver, Mons Monsen 61
Alvilda 295
Amager 113, 135, 136, 140
Amager Strandpark 113, 137, 138
Amalienborg Slotsplads 211
Ancher, Anna 260
Anden Verdenskrig 146, 208, 214,
232, 278, 292, 312, 315
Andersen , Henning 196, 209

Andersen , Ib 300
Andersen, H.C. 22, 61, 193, 277
Andersen, M.F. Paulli 57
Andersen, Søren H. 118, 125
Andersen. Gartner 208
Andreasen, Erik 308, 314
Andreasen, Erik. Kunstsamlere
208, 222
Andersen, Michelle 190
Anthurium 10
Appel, Jacob 186
Asmussen, Des 270, 271
Asnæs 278
Assistens Kirkegård 69, 286, 292
Asylet „Børnely“ 189
Atlas 13
Atriumparken 290
Attemose Sø 126
Augustdag på Bakken 210, 211
Augustenborg Slot 187, 188

B

B&O 274
Bach 272
Baden-Powell, Lord 86, 87, 91,
92, 93, 94
Bagsværd 270, 290
Bagsværd Sø 21, 22, 23, 26, 31,
32, 100, 101, 106, 113, 121,
123, 129, 134, 141, 222, 232,
233, 282, 283
Bahnsen, Frode. Keramiker 208
Bakken 120, 206, 207, 214, 219,
220
Bakkens Friluftsscene 221

Ball, Mogens 312
Balle, biskop 170
Ballerup Kommune 153, 157
Ballin, Mogens 66
Bamses Venner 220
Bartholomæus Rocque 145
Bastrup Sø 26
Baumann, Paul. Arkitekt 278
Baunehøj 234
Baunehøj Vandtårn 234, 235
Bella Vista 303
Bellevue 302, 303
Bellevue Strandbad 302
Bellevue Strandhotel 302
Bellevue Teatret 303
Bellevuevej 113
Benbrækkerstræde 22
Bengtsson, Magnus 207, 234, 235
Benny Andersen. Forfatter 280
Bentley 18
Bergen 61
Bergenholtz, Gustav Valdemar 19
Bergenholtz & Arnesen 19
Bergenholtz, Per og Elsebeth 19
Berlingske Aftenavis 313
Bernstorff. Greve 170
Biblioteks- og Kulturudvalget 316
Bindesbøll, M. Gottlieb. Arkitekt
304
Bing og Grøndahl 65
Birkerød 266
Bisp Pedersevej 20
Bispebjerg Kirkegård 62, 63
Bissen, Vilhelm. Billedhugger 65
Bistrup 266

- Bjerre, Kresten og Niels 236
 Bjørnstjerne Bjørnson. Forfatter 61, 191
 Blegen 11
 Bleggården 290
 Bleghuset 7, 11, 12, 31
 Blicher 300
 Blodbryllup 218
 Blokhus 228
 Bloksbjerg 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 132, 135, 138, 140, 141
 Blombos Hulen (Frankrig) 115
 Blæksprutten 270
 Blaagaard 145, 169
 Blågård Seminarium 178
 Boganis 300
 Bojesen, Benedicte 316
 Bojesen, Bo 274, 275
 Bomholt, Julius 166, 175
 Bomholt, Julius. Undervisningsminister 151, 153, 167
 Bonde, Kaj. Rektor 173, 176, 177
 Bondebyen 35, 39, 61, 240, 278, 279, 290, 292
 Bondebyen. Virum 79, 82
 BOPA 278
 Bornholm 150
 Bovbjerg 288, 289
 Brahe, Tycho 71, 72
 Brede 26, 81, 207
 Bredebo 58
 Bredgade 216
 Bredstrup, Stig 152
 Bregnerød 312
 Bregnerødhytten 312, 313, 315
 Breton, André. Digter 308
 Brock, Amalie 318
 Brock, H.R.S.G. 318
 Brummer, Carl 64
 Brun, Friederike 280
 Brun, Ida 280
 Bruun Rasmussens Auktionshus 306, 316
 Bruun, Frederike. Fru 188
 Brygge, Hans 207, 237
 Brygge, Hans Peder Hansen 236
 Bunds Å 109
 Buxtehude, D. 168
 Byhistorisk Samling 290
 Byrådssalen 306
 Bøgebakken 126
 Børsbillede 194
 Bådebyggeriet 11
 Baadfarten 21, 22, 232, 233
 Baagøe, Carl Emil 304, 305
- C**
- C. Broberg 193
 C. J. Brandt 198
 Cambell Soup 306
 Canada 96
 Capri 64
 Carl-Henning Pedersen og Sidsel Ramsons Fond 314
 Carlsen, Clara Sophie 197
 Carlsen. Kammerherre 186
 Carnegie Institute of Technology 306
 Caroline Amalie. Dronning 34, 183, 187, 188, 190, 199
 Caroline Amalie. Enkedronning 182
 Caroline Amalie. Kronprinsesse 186
 Caroline Amalies Asyl 188, 189
 Caroline Amalievej 42, 278
 Cavling, Henrik 246
 Cézanne, Paul 254, 266
 Charlotte Amalie. Dronning 284
 Charlotte. Prinsesse 293
 Charlottenborg 260
 Charlottenborgs Forårsudstilling 66, 279
 Charlottenborgs Forårsudstilling 1842 284
 Charlottenborgs Forårsudstilling 1855 304
 Charlottenborgs Forårsudstilling 1914 236
 Charlottenborgs Forårsudstilling 1945 240
 Charlottenborgs Forårsudstilling 1958 238
 Charlottenborgs Forårsudstilling 1974-76 290
 Christian V 34, 284
 Christian VI 18, 244
 Christian VIII 242, 292
 Christian VIII's Palæ 188
 Christian X 19, 91
 Christiansborg 240
 Christiansen Theil. Kommunalbestyrelsesmedlem 151

Christiansen, Poul S. 206, 254, 255
 Christiansfeld 193
 Christiansholm Mose 114
 Cirkus 210
 Cività 248
 Claras Kirkegård 197
 Clausen, H.N. Professoren 185, 184
 Clausen, Sophus. Forfatter 65
 Clausen, Viggo. Kunsthandler 218, 316
 Clinton, Iowa 201
 Clorius, Mogens og Drude 12
 CoBrA-gruppen 208
 CoBrA-kunsten 310
 Cobra-loftet 312, 313, 314, 315
 Coca-Cola 306
 COOP 365 discount 77
 Cottageparken 304, 305
 Croton 10
 Cumuluskyer 222, 286

D

DAB 274
 Daglig Brugsen 85
 Dampbådene 21, 22
 Dandanell, Dorete 205, 315
 Danmark 30, 96, 99, 224, 230, 232, 250, 266, 295, 300, 302, 312, 315
 Danmarks Lærerhøjskole 172
 Danmarks Naturfredningsforening 33
 Danmarks Statsradiofoni 168

Danmarksbillede 282
 Dannebrog 302, 304
 Dannebrogsglag 228
 Dansk Spejderforbund 87
 Danø-huset 298
 Danø, Anders 209, 298
 Danø, Povl. Arkitekt 298, 299
 David, C.L. 283
 David, Eva 105
 Davids Samling 283
 de Carlsen, Jutta 190
 de Coninck 191
 De Frie Billedhuggere 71
 De Frie Kunstskoler 224
 De ni Møller 238
 De røde porte 272, 273
 de Thurah, Lauritz 60, 244
 Degnebakken 78, 79, 84
 Demant, Jørgen. Pastor 203
 Den Flexible 290
 Den Fries Forårsudstilling 64, 66, 238
 Den gamle badeanstalt 28
 Den gamle Have 7, 9, 10, 13, 30, 34
 Den Gule Cottage 304
 Den Kongelige Porcelænsfabrik 69, 71, 286
 Den Nye Bibel 230
 Den Røde Cottage 304
 Det Danske Spejderkorps 94
 Det Grønne Område 207
 Det Hvide Butikstov 79, 81
 Det Hvide Palæ 290
 Det kgl. Teater 246

Det lange hus på bakken 10
 Det lille hvide hus 13
 Det Moderne Gennembrud 318
 Det Nationalhistoriske Museum 278
 Dewasne, Jean 222
 Deyrolle, Jean 222
 Dieffenbachia 10
 Dieussart. Francois 60
 Dordogne 136
 Dragør 139
 Dresden 280
 Drewsen, Johan 34
 Dronningens Vaskeri 240, 241
 DTU 298, 312
 DTU-campus 234
 Dumpedalsbækken 126
 Dupont, hr. og fru 12
 Duvenseekulturen 97
 Dyrehavegaard 298
 Dyrehavemalerne 206
 Dyrehaven 19, 120, 149, 206, 207, 213, 216, 226, 227, 244, 248, 250, 251, 252, 264, 265, 272, 298, 302
 Dyrehavevej 120, 264
 Dyrehavsbakken 206, 207, 212, 215, 224, 225, 244, 270, 302

E

Eckersberg, C.W. 205, 206, 216, 217, 250, 262, 263, 280
 Eckersberg Medaillen 216, 310
 Egebo, Søren Stubkjær. Arkivar 59, 209

Egmont 272
 Eidsvoll forfatningen 188
 Eigtved, Nicolai 199, 284
 Elben 96
 Elias Meyer 286, 287
 Elisabeth. Dronning 306
 Elverhøj i Dyrehaven 246, 247
 Enevælden 188
 Engbakken 84
 Enghaverenden 122
 Enghoff, Inge Bødker 126
 England 96, 191, 242
 Enkegaard, Frede. Efor 155, 176, 179
 Eremitagesletten 91
 Eremitageslottet 244, 245, 265
 Eriksen, Gorm 206, 272, 273
 Ermelunden 30
 Ermelundssletten 86
 Ertebølletiden 98, 112, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 132, 141
 Esrom Kloster 33
 EU-fuglebeskyttelsesområde nr. 109 25
 Exmoor Stalden /Rideskolen 20
 Exner, Julius 317, 318

F

Falck 313
 Falck. Skovfoged 14
 Farum 129
 Farum Sø 26
 FDF 313

Feldbæk, Ole 184
 Fenger P. A. Pastor 192
 Fenneberg Salen 316
 Fenneberg, Eleonora. Konservator 314
 Fenneberg, Paul. Borgmester 38, 149, 151, 153, 166, 168, 205, 208, 280, 313, 314, 315
 Feriekolonien Klitgården 165
 Fiat 33
 Fingerplanen 166
 Fink-Jensen, Jens 300
 Finland 139
 Firskovvej 290
 Fischer, Anders 37
 Fischer, Eline. Forfatter og maler 63
 Fischer, Olfert. Kaptajn 283
 Fischer, Paul 226, 227
 Fiskebæk 21
 Fjeldhagen, Annemette 209
 Flyv Fugl Flyv 205, 207
 Flyv Fugl flyv over Furesøens Vove 242, 243
 Flækken 142, 298
 Flækkens skur 299
 Fløng 175
 Fløng skole 176
 Flådet-fasen 104
 Flådet, boplads 100
 Fog, Johannes. Tømmerhandler 290, 291
 Fogs Fond 290
 Folkeliv 205, 207
 Fonden Raadvad Fabrik 236

Foreningen Frie Jyske Malere 240
 Forsvarsministeriet 148, 151
 Fortunen 272, 273
 Fortunkvarteret 149
 Fortunparken 145
 Frankrig 111, 240
 Fredensborg 270
 Frederik III 10, 18, 30, 34, 250, 284
 Frederik IV, linjeskibet 304
 Frederik VI 302
 Frederik VII 197
 Frederik. Arveprins 60
 Frederik. Kronprins 91
 Frederikke Heine 65, 70
 Frederiksberg Allé 193
 Frederiksborg 278
 Frederiksborg Amt 150, 180
 Frederiksborg Is 32
 Frederiksborg Nationalhistoriske Museum 240, 244
 Frederiksborgvejen 22
 Frederiksdal 7, 13, 14, 16, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 78, 80, 106, 122, 188, 207, 222, 228, 229, 242, 253, 270, 271, 280, 283, 284, 285, 287, 292
 Frederiksdal Fribad 27, 28, 123
 Frederiksdal Gods 27, 276
 Frederiksdal Kanal 252
 Frederiksdal Kro 16, 17, 30
 Frederiksdal Mølle 21, 34, 238, 239, 284
 Frederiksdal Slot 11, 18, 30, 284

Frederiksdal Storskov 22, 31, 78,
286
Frederiksdal Sø 25
Frederiksdalsvej 77, 78, 79, 82,
83, 84, 85, 254
Frederiksen, Birgit Trier 174, 176
Frederiksen, Finn Terman 209
Frederiksstaden 284
Frederikssund 150
Fregatten Tordenskjold 304
Fribadet 27
Friluftsteatret 246
Frimann, Esther 180
Fritz Syberg, Fritz 228
Fuglevad 26, 207, 268, 269
Fuglevad Mølle 268
Fuglevadsvej 278
Fuglsang Park 97
Fuglsanggårdsskolen 81
Fuglsangvej 81
Funck Carlsen, Henning og Val-
borg 11
Fure Sø 25
Furehus 7, 8, 11, 22, 27
Furesøen 14, 18, 22, 24, 25, 26,
27, 30, 31, 32, 33, 78, 80, 96,
101, 102, 106, 107, 108, 109,
113, 122, 126, 127, 129, 134,
141, 205, 207, 228, 232, 233,
242, 252, 266, 267, 276, 284,
286
Furesøen. Motorbåd 7
Furesøhus 12, 13, 22
Furesøkvarteret 85
Furesøkysten 74

Fuur Sø 25
Fynske Malere 294
Fyrtøjet 22
Færøerne 150
Fæstningskanalen 21
Første Verdenskrig 92
Føtex 83

G

Gadevangen 208, 296
Galerie Knud Grothe 210
Galerie Maeght 308
Galerie Moderne 310
Galleri Gl. Strand 290
Galleri Marius 58
Galleri Strandlinjen, Dragør 58
Gammel Bellevue 302
Gammel Jernbanevej 190
Gammelgaard, Gerda 152, 161
Gammelgaard, Ruth 175
Gammeltoft. Borgmester 197
Ganløse 109
Gavnø Slot 238
Geels Bakke 135
Geels Plads 83
Gentofte 23, 298
Gentofte Lokalkiv 90, 91
Gentofte Sø 122
Gerlev Idrætshøjskole 178
Germinalen 294
Giersing, Harald 205, 266, 267
Gilleleje 105
Gimsing Kirke 218
Gl. Holtegaard 284

Gl. Kaplevej 270
Gl. Lundtoftevej 278
Gl. Strandvej 129, 130
Gladsaxe 22, 233
Glaser, Werner Wolf 202
Glob, Johannes. Kunstmaler 278
Glob, Jørn 278, 279
Glob, P. V. Rigsantikvar 116, 278
Glyptoteket 208, 308
Gokken 83
Gothersgade 188
Gram 295
Gramlille 294, 295
Graulund. Købmand 21
Gregersen, Hans 197,
Gregersen, Jørgen 36, 37, 41, 42,
43, 46, 49, 57, 59
Grevens Fejde 29, 33
Grevinde Dannemand 197
Grove, Fritz Nordahl 284, 285,
304
Grundloven af 1848 183
Grundtvig 189, 190, 198
Grundtvig, Frederik Lange 197,
201, 202
Grundtvig, N.F.S. 182, 183, 184,
185, 188
Grundtvigs højskole 183
Grut, Ulla 218
Grækenland 248
Grønland 96, 230, 234
Grønlandsk Kunst og Husflid 230
Grønlandsk Kunst, skulptur, brugs-
kunst, maleri 230
Grønnegården 83

Grønnevej 77, 78, 79, 82, 83, 84,
274
Gudmondssons Hus 292
Guldalderen 216, 244, 280, 282
Guldaldermalerne 280
Gule Cottage 302
Gyldendal 61
Gymnasiet 81
Gyrithe Lemches vej 166
Gøgehusvej 7 124, 125

H

H.C. Ørsted Gymnasiet 171
Hagbart og Signe 246
Hagemann-Petersen, J. Borgmester
278
Hakket 26
Halkjer, Elise 68
Hamann, Julie Caroline. Kunstma-
ler 206, 258, 259, 260, 261
Hamlet 166
Hammerich, Paul 165, 174
Hanmann, Inger 238
Hansen, A. N. 193
Hansen, Anne 59
Hansen, hr. og fru 9
Hansen, Ove. Borgmester 157,
161
Harkær, Ole. Viceborgmester 168
Hartmannsvej 64
Haslund, Ole 35
Hasselvej 83, 84
Hauch, Christian 147
Heerup, Henry. Kunstner 208
Heiberg, Johan Ludvig 280

Heine, Julius Jacob og Frederikke
64
Helgoland 27
Helle 50
Hellerup 66
Hellerup Kirke 66, 67
Hellerup Seminarium 177
Heltborg Museum 289
Henning Larsens Kunsthandel 238
Henning, Gerda 36, 38
Henrichsen, Carsten 282, 283
Henriksen, Mette. Stadsarkivar 209
Henriksholm-Bøgebakken 125,
135
Heuser, Hans 34
Heyman, Svend Wilhelm. Antikvi-
tetshandler 35
Heyman, Tove 35, 36, 37, 38, 39,
41, 42, 43, 46, 49, 50, 51, 52,
53, 56, 58, 59, 64
Hillerød 150
Historisk Arkæologisk Forsøgscen-
ter i Lejre 131
Hjaltalin. Dr. 304
Hjem 1959 275
Hjermov, Børge. Lektor 161, 177,
180
Hjortekær 208, 272, 298, 310
Hjortekærsvvej 248, 298, 299
Hjortholm 13, 19, 22, 24, 25, 28,
29, 30, 33, 34, 122, 270
Hjortholm Borgruin 242
Hjortholm Mølle 33, 284
Hjortholm Sø 25
Hjortholmborgen 33

Hjortholmbroen 31, 32, 123
Hjortholmbugten 27
Hoffmann, Anker 315
Hoffmann, Eline og Kai 36
Hoffmann, Kai. Digter 63, 64
Hoffmann, Ulf. Digter 3664,
Hogland, Hans. Bådudlejer 16,
20, 21
Hokkaido (Japan) 118
Holberg, Ludvig 188
Holland 238, 240
Holm-Larsen, Signe 161
Holm, H.G.F. 34, 286, 302, 303
Holm, Ove 87
Holm. Præsident. Grosserer 94
Holmegårdsmose 111
Holte 21, 74
Holte Station 74
Honnørkajen 211
Hop-ind 292, 293
Hotel d'Angleterre 87
Hotel Gl. Bellevue 302
Hotel Hvide Hus 16
Hotel Marina 124
Hove Å 109
Hovedgaden 294
Hulsø 31
Hultén, C.O. 312
Hulvejen 22
Hummeltoftevej 276
Hundesø 122
Hvass, Hans 300
Hvass, Jens 87
Hvidtfeldt, Kristian 96
Hvidtfeldt, Peter 96, 142

Høeberg, Georg 72
 Høeberg, Georg. Kapelmester 71
 Høegh-Hansen, Ernst. Restauratør 293
 Højnæsbjerg 99, 100, 101, 102, 104, 111
 Hørsholm Egns Museum 129, 130, 131
 Høstvej 61
 Høyen, N.L. Kunsthistoriker 244

I

I.H. Mundts Vej 254
 I.W. Tegner & Kittendorff 284, 304
 Ibsen, P. D. 190, 191, 192
 Ilmer, Peter. Klunser 19
 ILVA 262
 Indre Mission 187
 Industrien 205
 Ingemann, B.S. 61
 Internationale strømninger 205, 207
 Irma 295
 Island 230, 304
 Israel, Joachim 166
 Italien 228, 240, 248, 254, 270

J

Jacobsen, Arne 302
 Jacobsen, Egill 208, 310, 311
 Jacobsen, I.C.. Brygger 69
 Jacobsen, Mogens Steen 35
 Jakobsen, Georg J. Skoledirektør 148, 151, 153, 162

Jammersminde 248
 Japan 118
 Jauch, Kortermann Jens 232, 233
 Java 234
 Jensen Klint, P.V. Arkitekt 71
 Jensen, Arne 18
 Jensen, Axel P. H. 228, 229
 Jensen, Georg Munk 298
 Jensen, Hans Christian 192
 Jensen, Ib Martin 171
 Jensen, Jens 152
 Jensen, Jens Ørgaard. Murer 36
 Jensen, Jørgen 97
 Jensen, Knud W.. Direktør 296
 Jensen, Marcell Wernegreen. Kunstmaler 294
 Jensen, Ole Lass. Arkæolog 104, 129, 130, 131, 132, 133, 134
 Jensen, Vagn 162
 Jensen, Vagn. Kontorchef 53, 86, 150, 157
 Jensen, Aage Nedergaard 161
 Jernbanevej 203, 292
 Jespersen, Helle Barner 48, 49, 56, 59
 Jesu Dåb 278
 Johanne, Ida 62
 Johansen, August C. 292, 293
 Johansen, T. 161
 Jonstrup 145, 146, 147, 148, 151
 Jonstrup Forsøget 172
 Jonstrup Kollegiet 178, 179, 180
 Jonstrup Kongelige SkoleLærerseminarium 146
 Jonstrup Mindestue 168

Jonstrup Statsseminarium 145, 150, 151, 154, 156, 163, 172, 178, 181
 Jonstrup Vang 149, 165
 Jonstrupbogen 1960 153
 Jonstrupbogen 1962 165
 Jonstruplejren 147, 148
 Jonstrupsamlingen 152, 173
 Jonstrupvangvej 148
 Jørn, Asger 240, 312
 Juel, Jens. Kunstmaler 60, 61, 286
 Juletræspladsen 284
 Jylland 288
 Jürgensen. Manufakturhandler 193
 Jæger, Frank. Forfatter 240
 Jægerhuset 19, 30
 Jægerhøjen 30
 Jægersborg Allé 310
 Jægersborg Dyrehave 246, 286
 Jægersborg Kaserne 288
 Jørgensen, Aksel 224
 Jørgensen, Erik 274
 Jørgensen, Erling 312
 Jørgensen, Jørgen. Undervisningsminister 167
 Jørgensen, Laura 193
 Jørgensen, Per Schultz 172
 Jørgensen. Familien 13

K

Kalckar, Isidor 242, 243
 Kalundborg 278
 Kalundborg Rådhus 278
 Kalvemosen 126
 Kampmann, Tage 177

Navne- og stedregister

- Kanalen 7, 13, 16, 19, 21, 25, 26, 31, 33, 261
 Kaningården 74
 Kaninøen 127
 Kerteminde 228
 Kesselhahn, Verner. Seminarielærer 176
 Kgs. Lyngby 148, 230, 231, 268, 279
 Khrusjtjov, Nikita 33
 Kiel 145
 Kierkegaard, Søren 184
 Kikhanerenden 126
 Kingo 230
 Kirke Værløse 147
 Kirkebakken 78, 79
 Kirkeby, Ole Fogh 167
 Kjøgx, Peder 160, 163, 164, 171, 173
 Klampenborg 113, 122, 272, 302, 304
 Klampenborg Badeanstalt 305
 Klampenborg Station 120
 Klampenborg Vandkur-, Brønd- og Badeanstalt 304
 Klampenborgvej 114, 171, 290
 Klingen. Tidsskrift 266
 Klint-Jensen. P.V. 72
 Klopstocks eg 23, 24
 Klostergårdens Passage 73
 Knardrup 109, 110, 111
 Knudsen, Erling 274
 Knudsen, Sven V. 92
 Knudsen, Svend Aage 103, 114, 115, 121
 Kobber Dam 101
 Kobroen 23, 24, 122
 Koefoed, Ingerlise 296, 316
 Koefoed. Flemming 208, 296, 297
 Kollekolle 24, 78
 Kollelev Mose 135
 Kollelevmosekvarteret 85
 Kollemosen 74
 Koloristerne 218
 Komiteen for Dyrehavsspil 246
 Kommunehospitalet 62
 Kongemosekultur 98, 112, 114, 115, 119, 120, 121, 123, 125, 126, 127, 132, 140, 141
 Kongens Lyngby 208, 290
 Kongens Nytorv, 202
 Kongeporten Dyrehaven 249
 Kongevejen 60, 78, 80, 83
 Kongevejens Skole 16, 149
 Kongshvilekvarteret 121
 Kramers Varieté 214
 Kristensen, Hans 74, 85
 Kristensen. Fyrbøder 9
 Kristian Zahrtmanns Skole 224, 228
 Kristiansholm 114, 119, 120
 Kristoffer. Greve 33
 Krogen 228
 Kronborg Is 19
 Kronprinsessegade 30 193
 Krøyer, P.S. 194
 Kuhlau. Frederik. Komponist 61
 Kulhus 22
 Kulhusvej 18, 20, 22, 23
 Kulturby 1996 246
 Kulturministeriet 315
 Kulturpris 246, 315
 Kunstakademiet 208, 216, 218, 230, 260, 280, 288, 304, 310
 Kunstbiblioteket 206, 316
 Kunstfonden 205, 206
 Kunsthåndværkerskolen 52
 Kunstindustrimuseet 53, 54, 68
 Kunstindustrimuseets Væveskole 38
 Kunstnerbyen Hjortekær 208, 218, 296, 297
 Kunsternes Efterårsudstilling 36, 210, 230, 236, 288
 Kunsternes Efterårsudstilling i 1916 240
 Kunsternes Efterårsudstilling i 1937 310
 Kunsternes egen Kunsthandel 238
 Kunsternes Frie Malerskole 248
 Kvindebiografisk Leksikon 218
 Kvindekollegiet „Lille Ørholm“ 152
 Kyhn, Vilhelm. Kunstmaler 256
 Kyhns Malerskole 206, 260
 Kyndelmisse 298
 København 18, 26, 29, 30, 52, 150, 207, 208, 215, 216, 218, 224, 228, 230, 234, 260, 262, 268, 280, 282, 284, 288, 302, 304, 310, 316
 Københavns amt 148
 Københavns Befæstning 26
 Københavns Bombardement 244

Københavns Museum 244, 303
 Københavns Universitet 157
 Køge 136
 Køge Ås 197
 Kaalund-Jørgensen, Martin. Kunstmaler 207, 230, 240, 241
 Kaalund, Bodil 230, 231

L

L.A. Ring. Kunstmaler 268
 La Belle Epoque 226
 Laboratoriet 10
 Ladegårdsmarken 8, 20
 Lagunen 29, 30
 Lalinde Hulen. Dordogne, Frankrig 136
 Lama. Fabrik 37
 Langeland 100
 Langer, Viggo. Kunstmaler 252, 253
 Langkilde, Hans Erling 171
 Larsen, Frederik, søn af N.F. Larsen 197
 Larsen, Marie Henriette f. Burmann 187, 202
 Larsen, N.F.. Handskefabrikant 186, 187, 197
 Larsen, Peter Nørgaard 282
 Larsen, Peter Skræppenborg 193
 Larsen, Thøger. Digter 236
 Lascauxhulen, Frankrig 111
 Laring, Palle. Forfatter og historiker 300
 Leer-Jacobsen, Søren. Arkitekt 208

Lejren (Grundene) 14, 31
 Lembcke, Cay 86, 87
 Lemmerz, Christian 203
 Lemvig 230, 231, 236
 Lemvig Gymnasium 236
 Lemvig Kirke 230
 Lemvig Museum 236
 Leonora Christina 248
 Lervadfabrikken i Askov 37
 Leth, Anne Vibeke 136
 Liliendahl, Alfred H. 312
 Lille Bælt 118
 Lille Kalv 126
 Lille Petersen 13, 14, 22
 Lille Ørholm 152
 Limhamn 122
 Limhamnøkser 141
 Lindberg, Otto 161
 Lindegaarden 278, 290
 Lindencrone, Johan Frederik. Kammerherre 283
 Linien, Kunstsammenslutningen 310
 Livet ved Kongeporten 248
 Lolland 97
 Lollike, Johannes. Skoleleder 176, 168
 Lorca, García 218
 Lorentzen, C.A. 244, 245
 Lottenborg Kro 60, 292, 293
 Lottenborgvej 60, 63, 64
 Lotz, Per 148, 149, 150, 152, 154, 155, 156
 Louisevej 231, 240
 Louisiana Museet 296, 315

Louisiana Revy 296
 Luknam 24
 Lund, Johan Ludvig 280, 281
 Lund, Kaj 86
 Lundbye, J. Th. 280
 Lundqvist 14, 21, 22, 27
 Lundqvist Børge 14, 20, 21, 33
 Lundqvist Jens Thorkild 20, 21
 Lundqvist, Elly 14, 15
 Lundqvist, Ingrid 15
 Lundtofte 13, 167
 Lundtofte Gamle Skole 145, 151, 152, 153, 157
 Lundtofte Kirke 278
 Lundtofte Skole 151
 Lundtoftevej 18 35, 36, 37, 52, 58, 278, 279
 Luplau, Marie. Kunstmaler 260
 Lurblæserne 70
 Lyngby 16, 21, 23, 26, 31, 74, 81, 207, 222, 240, 254, 266, 276, 278, 282, 290, 296, 298, 306, 308, 310
 Lyngby Almene Boligselskab 84
 Lyngby Centrum 290
 Lyngby Gasværk 290
 Lyngby Hovedgade 94, 240, 278, 290, 295
 Lyngby Hovedgade 26 51, 55
 Lyngby Hovedgade 44 292
 Lyngby Hovedgade 7 261
 Lyngby Kirke 192, 196, 198, 200, 201, 203, 258, 262, 290
 Lyngby Kirkegård 258, 259
 Lyngby Lokalstation 290

Lyngby Mose 110, 122
 Lyngby Nordre Mølle 207
 Lyngby Præstegård 191
 Lyngby Stadsbibliotek 56
 Lyngby Station 75
 Lyngby Statsskole 64
 Lyngby Sø 22, 23, 26, 106, 110,
 113, 121, 122, 129, 134, 141,
 206, 207, 222, 232, 233, 254,
 255, 270
 Lyngby Søndre Mølle 207
 Lyngby Trælasthan 290
 Lyngby Øst 290, 291
 Lyngby Åmose 23, 96
 Lyngby-Bogen 1935 76, 85, 316
 Lyngholmsvej 288
 Lynæs 288
 Lystfiskeriforeningen af 1886 10,
 11, 24
 Løgstrup, Anni 214, 215, 268
 Løvenborg 64, 65

M

Madsen, Erling Knudsøn 289
 Madsen, Karl 264, 268
 Madsen, Viggo. Kunstmaler 268,
 269
 Madsen. Fru 32
 Magleholm 126
 Maglemosegård 126
 Maglemosegård Øst 126
 Maglemosegårds Vænge 125, 126
 Maglemosekulturen 96, 97, 98, 99,
 101, 104, 106, 111, 112, 126

Mallorca 308
 Mancoba, Sonja Ferlov 310
 Manhattan 306
 Mao 306
 Marcell 295
 Margrethe II. Dronning 137, 306
 Marienborg 282, 283
 Marievej 3 126
 Marilyn. Litografi 205, 306, 307
 Marmorkirken 182, 199, 201
 Marseen, Ulrikka. Billedhuggeren
 208
 Martensen. Biskop 195
 Martin, Hubert Stanley 87
 Mathiesen, Axel 300
 McIntyre, Davis Stuart. Fotograf
 306, 313
 Melchior, G. Handelsmand og
 skibsreder 193
 Meldahl, Ferdinand. Professor 199
 Mern 190
 Meyn, Peter. Arkitekt 60
 Miró, Joan 205, 308, 309
 Mistral, Gabriela Digter 218
 Mit hjem er mit slot 205, 207
 Modeweg. Fabrikant 192
 Mokdad, Ulrikka, 35, 42, 44, 45,
 47
 MOMA 308
 Monbergs Bureau 91
 Monrad, J. H. 201
 Mors 288
 Mortensen, Inga 177
 Mortensen, Richard 208
 Morville, Aage. Seminarieförstan-

der 148, 150, 151, 152, 153,
 156, 157, 158, 159, 160, 169,
 170
 Mosaik Vestre Begravelsesplads
 70, 72
 Mosegaarden 278
 Mozart 272
 Mullerup 111
 Munch, Edvard 240
 Munk, Kaj 278
 Musée de Cluny i Paris 45, 46
 Musée de Tautavel, Frankrig 117
 Museum for Religiøs Kunst 230
 Museum Jorn 240
 Museum Nordsjælland 104
 Musikbiblioteket i Gramlille 315
 Müffelman, Hother 295
 Müffelman. Grosserer 61
 Mühlhausen, Knud. Kunstmaler
 19, 208, 222, 223, 296
 Müller, Bernt Ulrik August 61
 Müller, Caroline Amalie 206, 256,
 257, 260
 Müller, Henrik. Rentemester 33,
 34
 Mynster. Biskop 186
 Mødrenes sange 218
 Mølledammen 122
 Møllehuset 16
 Møllemarken 122, 123
 Møller, Carl H. 10
 Møller, J.P. 206, 262
 Møller, Jan 246, 247
 Møller, Jens Peter 262, 263
 Møllesamfundet 205, 207

Mølleåen 18, 26, 27, 29, 30, 32,
34, 111, 122, 123, 128, 129,
135, 205, 207, 233, 234, 238,
240, 268, 283, 284, 286, 315

Månehøj 298

N

Nakskov Lokalhistoriske Arkiv 59

Napoleonskrigene 282, 302

Nationalmuseet 29, 121, 240, 303,
313

Nato 147

Naturfredningsforeningen 32

Naturskolen i Rådvad 169

New York 308

Nice 215

Niels Steensens Vej 122

Nielsen Mogens. Professor 172

Nielsen, Birte Lunau 60, 61, 62,
63, 64, 67, 70, 72, 73

Nielsen, Carl 63, 272

Nielsen, Christian. Markedsgøgler
214

Nielsen, Connie 145, 146, 158,
159, 160

Nielsen, Inger 16

Nielsen, Peter. Chefarkitekt 153

Nielsen, Søren 16

Nielsen. Familien 16

Nikolaj Kirke 316

Nilsson, Kristina Birgitta 202

Niverød Teglværk 130

Nivå 98, 112, 113, 130, 131, 132,
134, 135

Nivåfjorden 129, 130, 131

Nivågård 130

Nordbanen 74, 80

Nordeuropa 96

Nordsjælland 33, 236, 244, 252,
282, 288

Nordtyskland 97

Norge 7, 184, 230, 238, 240, 304

Norup, Mette 39, 40, 54, 59

NSU-knallert 13

Ny Carlsbergfondet 69

Ny Lundtofte Skole 149

Nybro 31, 282

Nybro Kro 14

Nybro Skov 31

Nybrogård 20

Nybrovej 14, 19, 20, 32, 283

Nymølle 26, 34, 106, 207

Næbbegård 2 134

Nærum 148

Nærumbanen 234

Nættet 102, 104, 106, 107, 108,
109, 110, 111, 126, 135

Nørgaardsvej 290

Nørrebro 145, 215, 286

Nørrebrogade 145

Nørregade 193, 278, 292

Nørregaard, Tina Bech 205, 206,
260

O

O. B. Suhr. Grosserer 195

Odsherred 99

Oehlenschläger 246

Oehlenschläger, Adam 280

OK-Fonden 16

Olesvej 83, 84

Olsen, Georg Victor 19

Olsen, Ib Spang 300

Olsen. Pedel 179

Olsens Sø 126, 127

Ordrup 112, 113, 135

Ordrup Fjord 114, 115, 119,
120, 121, 122, 123, 138

Oslo 61

Otterstrøm, C.V. 7, 28

Otterstrøm, Henrik 7, 8, 15, 16,
22, 23, 31, 32

Otterstrøm, Vagn, 7

P

Packness, Olga 66

Paladshotellet 68

Paludan, Johs. & Aage. Arkitekter
274

Parcelvej 74, 79, 85

Paris 46, 216, 226, 228, 236, 258,
262, 266, 280, 308, 310

Paul Fennebergs Allé 171

Peblingsøen 145

Pedersen, Carl-Henning 208, 312

Pedersen, Knud 316

Pedersen, Viktor. Redaktør 161

Perimetervejen 151

Permild & Rosengreen 306

Peter 14, 19

Peter Lieps Hus 206, 212, 213,
264, 265

Peter Lundsvej 290

Peter Rørdamsvej 110

Peter. Fætter 12, 31

Petersen, Bjarne. Bådebygger 11, 19
 Petersen, Erik Brinck 124
 Petersen, K. Helveg. Statskonsulent 167
 Petersen, Niels-Kristian 4, 85
 Petersen, Peter Vang. Arkæolog 136
 Petersen, Richard Vilhelm 290, 291
 Philipsen, Theodor 206, 264, 265
 Pi, Julie 163
 Picasso 168, 310, 315
 Pittsburgh 306
 Pjerrot 210, 212, 220
 Pohl, Eva 230
 Politiet 33
 Politiken 274, 275
 Politikens Forlag 230
 Politikens redaktør 246
 Polytekniske Lærestalt 157, 166
 Pontoppidan, Knud. Professor 62
 Pop Art 306
 Portnerboligen 218, 280, 281
 Portugal 214
 Poulsen, Adam. Skuespiller 246
 Poulsen, Mettebjørg Nicola 39, 40, 59
 Poulsen, Ole Busk 86
 Prejlerup Mose 99
 Premier Is 32
 Price, Birgitte 246
 Prins Carl's palæ 145
 Prins Christian Frederik 185, 186, 188

Prins Christian. Motorbåd 22, 232
 Prins Christian/Christian VIII 186
 Prinsesse Alexandrine. Motorbåd 22, 232
 Prinsessestien 23, 61, 80, 255
 Professor Tribini 214
 Pædagogisk Central 168, 169

R

Radio Merkur 168
 Ramée, Joseph-Jacques. Arkitekt 280
 Rasmussen Carlsen, Hans 190, 197
 Rasmussen, Leif 161
 Rastrup, J.A.C. Kommuneingeniør 74, 75, 77, 80, 81, 82, 84, 85
 Ravnholm 81
 Reedtz, Jørgen 4, 86
 Reformationen 33, 284
 Rejsestalden 11, 18, 19
 Rema 1000 83
 Repholtz, Albert H. 276, 277
 Ring, Constance 61
 Robert-Fleury, Tony 258
 Rode, Edith 35
 Rohde, Johan. Kunstmaler og formgiver 224
 Rohde, Viggo. Kunstmaler 208
 Rolighedsvej 290
 Rom 216, 280
 Rosalina, Cynthia 280
 Rosen, Anton 68
 Rosenberg Larsen. Familien 18

Rosenberg, J.G. Arkitekt 284
 Rosengården 85
 Roskilde 150
 Roskilde Domkirke 33
 Roskilde Fjord 109
 Roskildebispen 284
 Ruder Græsholm 126
 Rundetårn 71, 72
 Russer Georg 19
 Rustenborg 316
 Ryde, Elisabeth (Beth). Billedvæver 37, 38, 39, 40, 59
 Rævehøj 298
 Rød Maske 311
 Rønne, Bone Falck. Præst 191, 192
 Rønnow, Lise og Erik 20
 Rørdam 199
 Rørdam H.F.. Præst 183, 185, 198, 199
 Rørdam, Hans Christian 190
 Rørdam, Peter og Juttas gravsted 200
 Rørdam, Peter. Sognepræst 182, 188, 189, 190, 191, 192, 195, 197, 198
 Rørdam, Thomas Skat. Biskop 190, 201
 Røsnæs 230
 Raadal, Ellen 289
 Rådhuspladsen 68, 70, 288
 Raadvad 26, 207
 Raadvad Knivfabrik 236, 237
 Raasløff, V. R.. General og krigsminister 197

S

S-banen 148
 Sammenslutningen De Tretten 228
 Sara f. Nebelong 35
 Saxtorph. Konferensraadinde 197
 Schack. Provst 190
 Schade, Virtus 313
 Schallsvej 240, 292
 Schepelemn, H.D. 198
 Schepler, Carl 295
 Schimmelmänn. Greve 170
 Schjødt, Inge 205
 Schmidt, Jørn Palle. Landskabsarkitekt 171
 Schou, Hanne 207, 238, 239
 Schulin 191, 284
 Schulin, Johan Sigismund. Lensgreve 13, 14, 18
 Schulin. Greve 188
 Schultz, Svend S. 64
 Schæffergården 310
 Schönherr. Købmand 278
 Schaarup, Gustav 189
 Sct. Hans 212
 Seerup præstegård 190
 Selskabet for Grafisk Kunst 276
 Sengeløse 190
 Separatudstillinger 290
 September udstillinger 218
 Silkeborg 230, 240, 310
 Silkeborg Seminarium 179
 Sivertsen, Ingeborg 61
 Sjælland 33, 96, 98, 99, 111, 119, 122, 290
 Sjølsø 111, 113, 131, 132, 134

Skandinavien 96, 111
 Skateholm 136
 Skjervheim, Hans 166
 Skodsborg 78
 Skovbrynet 268
 Skovgaard 206
 Skovgaard, Irene 202
 Skovgaard Museet 278
 Skovgaard, Joachim og Niels. Kunstmalerne 202
 Skovgaard, Niels. Kunstmaleren 71, 72, 254
 Skovgaard, P.C. 186, 205, 206, 250, 251, 280, 286
 Skovkapellet ved Taarbæk 193, 195
 Skovridergårdsvej 74, 82
 Skovshoved 302
 Skovshoved Skole 174
 Skram, Amalie 61, 62
 Skram, Erik. Journalist ved Politiken 61, 62, 63
 Skt. Hans 62
 Skuret 298, 299
 Skåne 98, 119, 135, 136
 Slagelse 150
 Slaget på Reden 244
 Slangerup 129
 Slesvig 230
 Slesvig-Holsten 184
 Slettevej 298
 Slotsalleen 113
 Slotsgade 145
 Slott-Møller, Harald 62
 Slottets gartnerbolig 18

Slusehuset 238, 239
 Slusen 29
 Sløk, Johannes 163
 Smedebakken 36
 Smidstrup 135
 SMK 234, 282
 Smørumovre 110
 Sneglebjerg 30
 Sode, A. Stenhugger 68, 69
 Solbakken 26 122
 Solbjerg Is 32
 Sophienholm 188, 208, 230, 280, 281, 313, 314, 315, 316
 Sorgenfri 18, 69, 76, 191
 Sorgenfri Kirkegård 63, 73, 80, 81
 Sorgenfri Slot 60, 182, 187, 190, 240, 256, 292
 Sorgenfri Slotspark 206, 207, 240, 256, 257, 262, 263
 Sorgenfri Station 80
 Sorgenfrigaard 292
 Sorgenfrivang II 80, 274
 Sorte 33
 Soya 64
 Spang-Hansen Ebbe, 166
 Spanien 108, 214, 215, 308
 Spreckelsen, Johan Otto von 171
 Springforbi 272
 Spurveskjul 276, 277, 280
 Spurveskjulsskoven 31
 Stadsbiblioteket 52, 58, 168, 315, 316
 Stage Mads, 300, 301
 Stampemøllen 284
 Stampen 26, 207
 Statens Gymnastik Institut 177

- Statens Museum for Kunst 69,
224, 286
Statens Plantepatologiske Forsøg
18
Stationsvej 17-19 123, 126
Statsbankerot 184
Stauning, Thorvald 240
Staunings Plæne 302
Steen 13
Steen Hasselbalchs Forlag 234
Stenlændernes Spejdermuseum 88,
89, 90, 91, 92, 93, 94, 95
Stephensen, Magnus. Arkitekt 274
Stig Vendelkærs Forlag 150
Stoftrykker- og Væverlauget 57
Stokkerup 250
Store Bælt 96
Store Hulsø 102, 111, 141
Store Kalv 106, 108, 109, 127
Store Kobberholm 101, 102
Store Åmose 136, 137
Storkøbenhavn 75, 180
Strandmøllen 26, 34, 111, 127,
128, 129
Strandvejen 113, 302, 304
Struensee, Johann Friedrich. Kon-
gelig livlæge 187
Struer 218
Strømhuset 14, 15, 21, 23
Strömma Danmark 22
Stuckenberg, Viggo. Forfatter 69
Suhr. Grosserer 195
Suppe 231
Svenningsen, Nils. Ambassadør
278
Svensson, Carla 220, 221
Sverige 96, 111, 139, 230, 238
Svikmøllen 270
Svumpukkel 19
Sværdborgmose 111
Syberg, Besse 266
Syddansk Universitet 157
Sydeuropa 7, 238
Sydfrankrig 215, 278
Sydsjælland 104
Sydthy 289
Sygeplejeselskabet for Det Mosai-
ske Trossamfund 66, 67
Søbakkehus 14, 18, 26, 31, 286
Søbakken 7, 22, 32
Søholm 2 114, 120
Søllerød 284
Søllerød Lilleskole 48
Søllerød Rådhus 284
Søllerød Sø 126
Søllerødbogen, 1982 125
Sønder Sø 109, 122
Sønderborg Idrætshøjskole 174
Søndergaard, Jens 288, 289
Sønderjylland 295
Sønderjyllands Kunstmuseum 58
Sørensen, Holger. Formand 9
Sørensen, Jens 206, 212, 213, 224
Søvej 300
Saabye, Svend 294
T
Tandrup, A.C. Viceborgmester 153
Tautavel, Frankrig 117
Teglgården 228
Teknisk Skole i København 234
Tenja Skotte 52, 53, 59
Thaïs. Buste af Olga Wagner 71
The Beatles 168
Theresienstadt 72
Thisted Museer 289
Thomsen, Niels Bødker 99, 105,
107, 108, 109, 110, 117
Thomsen, Thormod. Skoledirektør
165, 168
Thonsgaard, Carla 210, 211
Thorasminde 290
Thorball, Knud. Arkitekt 274
Thorborg, Helle 208, 218, 219
Thoreau, Henry David. Forfatter
300
Thorvaldsens Museum 280, 304
Thy 218, 288
Tietgen, C. F. 182, 183, 192, 193,
200
Tietgen, C.F. 194, 195, 197, 199,
201
Tivoli 93, 94
Toft, Marie. Grundtvigs hustru.
186
Toftebæksvej 290
Tordals Mose 110
Toulouse Lautrec, Henri 226
Trepilelågen 120, 272, 318
Trier, Astrid 178
Trifolium Is 22, 32
Trondheim 286
Trongårdens Idrætsforening 178

Trongårdsskolen 149, 153, 154,
164, 165, 166, 170, 172, 178,
180
Trongårdsvej 145, 151, 159, 167,
171, 172
Trongårdsvej 44-50 163, 164, 165,
181
Tryde, E. Stiftsprovst 186
Tryggevalde Ådal 136
Tuborg Øl 294
Turgenjevs 300
Turner, J.W. Kunstmaler 244
Tvermoes og Abrahamsen. Metal-
varefabrik 68
Tvillinggård 132, 133, 134
Tybrind Vig 118
Tyskland 18, 96, 230, 262
Tønder 145
Tønsberg, Jeppe. Stadsarkivar 85,
306, 316
Taarbæk 195, 300, 301, 302, 318
Taarbæk Havn 300
Taarbæk Kapel 198
Taarbæk Kirke 196
Taarbæk Kirkegård 68
Taarbæk Strandvej 300
Taarbæk Strandvej 95 116

U

Ulff-Møller, Jens 182, 196, 200
Ulkestrup 98, 104, 106
Ulrikkenborg kvarteret 75
Ulrikkenborgskolen 149
Ulriksen, Jørgen 174
Ulvedalene 92, 246, 250

Ulvedalsteatret 246
Undervisningsministeriet 145,
151, 163
Unesco Verdensarv 206
Ung, Per. Billedhugger 63
Unikavæv 294
USA 270, 306
Usserød Å 111, 129, 131

V

Valby 215
Valltorta hulen, Valenciaregionen,
Spanien 108
Valløby 136
van Gogh, Vincent. Kunstmaler
228
Vangehuset 292
Vartov 182, 197, 198
Vartov Kirke 182, 186
Vaserne 108, 126, 127
Vasestien 1. Jagtplads 127
Ved kaffebordet 317
Vedbæk 112, 113, 123, 125, 126,
127, 129, 135
Vedbæk Boldbaner 123
Vedbækfjorden 123, 124, 126, 135
Vejen Kunstmuseum 278
Vejlby 236
Vejlesø 22, 232
Vence 240
Vendsyssel 228
Verdensjamboree 86
Verdensudstillingen i Paris i 1855
284

Verdensudstillingen i Paris i 1900
65, 66, 264
Vesterhavet 96, 288
Vestervig 288
Vestjylland 288
Vestre Kirkegård 68
Viborg 278
Viderø 176
Vig 99
Vikingskibsmetoden 313
Villa Lecco 7
Villa Rica 64
Villingebæk 132
Vinde Mose 135
Virum 14, 20, 30, 33, 74, 76, 80,
81, 84, 207, 228, 229, 254, 274,
286, 292
Virum Apotek 222
Virum Bio 77
Virum Hallen 82
Virum Skole 15, 81, 149
Virum Station 74, 76, 80
Virum Stationsvej 79, 80, 81, 82,
83
Virum Torv 7, 77, 78, 79, 81, 82,
83, 84
Virum Vandvej 27
Virum- og Møllemarken 123, 228
Virumbønderne 33
Virumgade 79, 228
Virumgade 50 228
Virumgaard, Plejecenter 56
Virumgårdsvej 81
Virums Bordtennisklub 33
Virumstræde 228

Virumvej 81
 Vita og Thaïs 66
 Vogue 306
 Volvo 11
 von Spreckelsen, Johan 171
 Vænget Nord 123, 126
 Værebros Å 109, 110
 Værløse 22, 78, 109, 110, 145,
 165
 Værløse Flyvestation 147
 Værløse Kommune 157
 Værløse Sogneråd 147

W

Wagner, Joseph og fru Julie 65
 Wagner, Olga og Siegfried, Billed-
 hugger 63, 64, 65, 66, 67, 68,
 69, 70, 73
 Warhol, Andy. Kunstner 205, 306,
 307
 Welling, Camilla Westh 40, 41, 42,
 51, 59
 West 11
 Westerby, Erik. Amatørarkæolog
 113, 114, 115, 119, 120
 Westergaard, Palle. Lærer 161,
 174, 180
 Wewer, Caspar Wilhelm 10
 Wewers Lyst 10
 Wichmann, Henrich 192
 Wilbek, Birgitte 178
 Willumsen, F.J. Kunstmaler 65,
 246
 Wilmann, Per 40

Wils, Wilhelm. Kunstmaler 224,
 225, 268
 Wilsom, John S. 90
 Winter, Christian 61, 242, 276

Z

Zahrtmann, P.H. Kristian. Kunst-
 maler 205, 206, 248, 249
 Zahrtmanns Skole 248
 Zoologisk Museum 126

Ø

Øregaard Museet 34
 Øresund 26, 96, 110, 111, 112,
 120, 122, 124, 127, 207, 244,
 284
 Ørholm 26, 81, 207
 Ørsted skole på Djursland 179
 Ørsted, H.C. 61
 Østen 234
 Österlin, Anders 312
 Østrigsgade skole 159

Å

Aalborg 210, 211
 Ålebækken 135
 Åmosen 98, 111, 254, 270
 Aarhus 224, 240
 Århus 288
 Aaris-Sørensen, Kim 125, 132
 Åtoften. Boplads 129, 130

*Historisk-topografisk selskab
for Lyngby-Taarbæk Kommune*

Bestyrelse 2024

Cand. mag. Dorete Dandanell, formand
Seniorkonsulent cand. polit. Henrik Brade, næstformand
Revisor Ole Poulsen. Kasserer
Erik Fog-Morissette, adm. medlemsregister
Ingeniør Niels G.S. Frederichsen
Tidligere dommer Hanne Ekstrand
Virksomhedsejer Claus Harkjær
Tidligere kurator Niels-Kristian U. Petersen, redaktør
Tidligere skoleleder Jørgen Reedtz, redaktør
Advokat Uffe Thorlacius
Tidligere borgmester Rolf Aagaard-Svendsen
Tidligere vicekontorchef Henning Andersen (suppleant)
Ingeniør Stefan Petsch-Jensen (suppleant)

Selskabets adresse:

Lyngby-Taarbæk Stadsarkiv, Frieboeshvile,
Lyngby Hovedgade 2, 2800 Kongens Lyngby.
Tlf. 45884383
E-mail: stadsarkivet@ltk.dk
Foreningens E-mail: kontakt@lyngbytaarbaekhistorie.dk
Hjemmeside: lyngbytaarbaekhistorie.dk

LYNGBY-BOGEN 2024

UDGIVET AF

**HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR LYNGBY-TAARBÆK KOMMUNE
ISBN 978-87-92588-53-1 • ISSN 0107-7848**

978-87-92588-53-1

9 788792 588531